

B. 59
9
7

1 A P

4 *perisomica* e. 8.
I N S T I T V
T I O N E S R H E T O R I

C A E E X P R O G Y M N A S M A
T I S P O T I S S I M V M A P H -
T H O N I A T Q V E E X H E R -
M O G E N S A R T E D I

Etatae à Petro Ioan
ne Nunnesio Va
lentino.

Petrus
B A R C I N O N E

Ex officina Petri Mali, anno

a natiuitate domini millesimo
Iesu Christi.

M. D. LXXVIII.

R. 66. 592 173000 687

In commendationem operis inscripti

*Institutiones Rhetoricæ
ex progymnasmatibus potiss.*

Aphthonij atq. ex

Hermogenis arte

dictata.

à Petr Ioan. Nunnefio Valentino

Tetrasichon extemporaneum

L. Ioa. Villetani Theologi

idem opus approbantis

ex commissione

Reuerendissimi Domini Episcopi Barcinonensis.

SI Aphthonij cupias scite præludia nosse,
Hermogenisq. artem perdidicisse breui;
Dat Nunnefius hoc tibi missus ab orbe secundo,
Rhetoris ingenium dum colit, osq. fabrè.

V. L. Ioa. Villeta.

NOS M. Malendrich Iurium doctor Archid. ma-
ior Sedis Barc. & pro admodum Illustri & Reue-
rendissimo domino Episcopo Barcinonensi visa su-
pra scripta approbatione facultatem imprimendi
& publicandi inscriptum opus impertimur Barci.
5. Februarij, M. D. LXXVIII.

M. Malendrich. Offi. & Vicarius gen.

*Bernardo Belouisio. Jo. Magander de He-
landia super. et
et Metaphisica His*

VALENTINAE ACADEMIAE CLARISSIMAE VIRIS ERUDITISSIMIS ET ADOLESCENTIBVS ELOQVENTIAE STUDIOSSIMIS AFFLVENTI PETRVS IOANNES NUNNESIVS VALENTINVS ALVMNVS PARENTI OPTIMAE HAS INSTITVTIONES RHETORICAS NON EX SVO SENSU, SED EX VETERVM SCRIPTORVM DECRETIS AC PRAESERTIM EX APHTHONII PROGYMNASMATIS ET ARTE HERMOGENIS DE PROMPTAS, QVAS AVDITORIBVS SVIS BARCINONENSIBVS ANNO A CHISTO NATO M. D. LXXVII. DICTAVERAT, DICAT ALIA MELIORA ET POLITIORA DICATVRVS, QVVM PLUS OTII ET LAXAMENTI NACTVS FVERIT.

Nos don Pedro de Cardona dela. S. C. R. Mage
 itat coniller portans veus de general Gouerna-
 dor en lo principat de Catalunya. Per quant per
 part vostra amat dela Real magestat Pere Ioan
 Nunyes doctor en Filosofia en Barcelona nos
 es stat iuplicat que attes que vos voleu fer impri-
 mir en la present ciutat de Barcelona vn libre intitulat Instru-
 tiones Rhetor. ex progymnasimatis Aphthonij potissimū atq. Her-
 mogenis arte dictatae a Petro Ioanne Nuuesio Valentino, y p la
 impresio teus offerexē molts gastos y treballs, fo sem se ruit s de
 donar vos llicencia de poder imprimir, o fer imprimir dit libre
 axi en la present de Barcelona com en qualseuol altres ciutats
 viles y llocs del present principat de Catalunya ab expresa pro-
 hibitio que ninguna altra persona puge imprimir ni vendre dit
 libre o libres sino vos. E nos attenent vostra suplicatio eser
 iusta y conforme a raho ab tenor deles presents deliberada mē
 consulta donam llicencia e facultat a vos dit Pere Nunnes que
 pugau imprimir o fer imprimir lo dit libre desus intitulat y vé-
 dre a quell, y los que fareu imprimir axi en la present ciutat de Bar-
 celona com en qualseuol altres ciutats viles e llocs de Cathalun-
 ya, la qual llicencia volem solament sia duradora per tēps de cinc
 anys del dia present er auant cōptadors eno mes auāt. Prohibint
 e manāt a tots y sengles llibraters stampes e altres qualseuol per-
 sones q dins los dits cinc anys no gosen, puguē, ni presumesca im-
 primir ni védre ni fer védre dit libre sots pena de pdre tots los
 llibres q haurā fet imprimir y los mollos o Emprēptes d la Estā-
 pa y de cincens florins de or als cofres Reals aplicadors y dels
 bēs contrafahēts yrremissiblamēt exigidors manāt per ço a tots
 y sengles Veguers Balles sot veguers e sots Balles e altres qual-
 seuol ofhicials axi reals cō altres als quals Requeridos Empro
 Requerint y als lloctirēs de aq ls qui ara son o p tēps serā dins
 lo present principat de Cathalunya cōstituits sots la iusdita pen-
 de cincens florins de or als iusdits cofres Reals aplicadors q
 present nostra llicēcia e totes e sengles costes en aqulla cōtēguē
 tinguē y obseruē tenir y obseruar taten y en aquella tō contra-
 tinguē ni contravenir pmetan per manera alguna. Dat. e. Ba-
 ce. 10. del mes de Febrer any dela natiuitat de nre Sēñor. 1578.

*Testimonia veterum scriptorum de
 Aphthonio & Hermogene.*

De Aphthonio ex Suida

Aphthonius sophista scripsit in Hermogenis arte
 progymnasimata.

Ex scriptore Graeco Anonymo ex Vaticana

Progymnasimata quae Hermogenes Tarsensis ad
 duodecim reuocauerat, produxit ad quattuorde-
 cim Aphthonius Antiochenis.

*Ex interprete vetustissimo Graeco M.S. Aphthonij
 apud Illustriss. & Reuerendiss. D. Anton.*

Augustinum archiepisc. Tarracon.

Progymnasimata Aphthonij praeposita sunt Her-
 mogenis & ceterorum progymnasimatis: quia dilu-
 cidiora sunt, & facilius percipi possunt. nam cum
 Hermogenes & ceteri ei⁹ argumēti scriptores absq.
 exemplis de illis praecipissent, visi sunt obscurio-
 res. Aphthonius vero cū praeposita dilucide & emē-
 date tradidisset, eaq. exemplis illustrasset, iudica-
 tus est ijs qui hanc artem ingrediuntur, accommo-
 datior. scripserant autem progymnasimata sexcen-
 ti, quos apud Suidam legere licet.

*Ex eodem interprete epigramma Graecum
 de Aphthonij progymnasimati.*

Εἰ σοὶ ἔμπροσθεν φίλος πρόβος ἔμπροσθεν ἔ-
 μὴ σέ γε γυμνασίῳ ἀφθονίου τε λάβη.

* 3

idem

Idem Latine.

*Sic cupis artem Rhetoricam tu discere recte
ne te codex hic Aphthonij lateat.*

Ex Thoma magistro & Eustathio de eodem.

Thomas magister in Atticis hunc Aphthoniū
citāt ut dialecti Atticæ, id est omnium Graecarum
elegantissimæ & emendatissimæ obseruantissi-
mum. Eustathius item in Homerum huius testi-
monio aliquando utitur ut genus aliquod elocutio-
nis Graece recte & eleganter dici confirmet.

*De Hermogene ex Philostrato Lemnio
in sophistarum vitis.*

Hermogenes, quem Tarsus extulit, natus quinde-
cim annos eo gloriae processit, ut Marcus impera-
tor eius audiendi cupiditate inflammaretur, profi-
ciscebatur autem Marcus ad illum audiendum atq;
eius disputatione delectabatur: admirabatur autē
illius facultatem cum ex tempore dicebat, itaq; do-
nabat illum splendidis donis, corroborata tamen
aetate illam dicendi facultatem sine vlla manifesta
causa aut morbi vi amisit, vnde occasio data inui-
dis irridendi illum, dicebant enim uere ab Homero
verba alata nominari, cum ea tāquam pennae Her-
mogeni excidissent, quia & Antiochus sophista il-
ludens haec dicebat Hermogenes inter pueros
senex, inter senes puer, forma autem dicēdi, quam
praesente Marco instituerat talis erat: venio ad te

rex,

rex, orator, sed paedagogo indigēs, orator aetatem
maturam exspectans multa huiusmodi disputabat,
mortuus autem est cum esset summa senectute.

Ex Suida de eodem.

Hermogenes Tarsensis cognomento scalper sophi-
sta quem audiuit Musonius philosophus & Mar-
cus imperator floruit magna ingenij celeritate
Marco imperante: in quo prudentia aetatem supe-
rabat, is cum vigesimum & quartum aetatis annu-
ageret, sine vlla manifesta causa aut corporis imbe-
cillitate, a se ipso mutatus mentem amisit, ita ut qui-
dam ipsi illuderent, dicerentq; Hermogenes inter
pueros senex, inter senes puer, natus autem circi-
ter decem & octo annos scripsit Rhetoricā artem,
quam in manibus omnes habemus: de statib. librū
vnum, de ideis libros duos, de Coelesyria duos, de
quo Philostratus Lemnius haec inquit, hic inseri-
tur a Suida totus ille locus ex vitis sophistarū Phi-
lostrati: post quem locum haec addit: sed cum mor-
tuus esset, eius corpus dissectum fuisse aiunt, atq; in-
uentum eius cor hirsutum villis magnitudineq; inu-
sitata.

Scripserunt commentarios in Hermogenem mul-
ti clarissimi viri: ut Metrophanes, Sopater, Syria-
nus, Marcellinus, & alij multi quorum fragmenta
cum commentarijs istorum circumferuntur. Archie-
piscopus etiam Sardinianus & Io. Doxapatri, cuius

* 4

item

item cōmentarios audio exstare apud istos Βιβλι^ο
τά φους: qui si aliquando in lucem prodierint, hāc
disputationem reddent illustriorem.

Ex anonymo auctore Graeco

Rhetoricae

Ars Hermogenis totam vim & facultatem Rhetō-
ricae complectitur.

*Quos auctores secutus est Hermogenes in artis
huius explicatione*

M. Tullius tres rhetorū quasi sectas distinxit, quae
in honore & precio olim fuerunt: vnam Isocratis
quae ex artibus discipulorum cognoscebatur, alte-
ram Aristotelis atq. eius sectatorum, tertiam quae
ex vtriq. conflata ea quae commode dici vide-
bantur in suas artes contulerat. huius vltimae scri-
ptores secutus est potissimum Hermogenes ac prae-
sertim Hermagoram, Dionysiu Halicarnasseum, Mi-
nubianum, Phoebammonem, Apfinem seniore &
Aristidem Quinctilianum. in disputatione de stati-
bus Minubianum & Phoebammonem expressit, vt
ait Tzetzes, in ideis vero Dionysiu & alios vt Ari-
stidem. quod si methodum τῆς δεινότητος aliter tra-
didisset, vt scribit auctor quidam anonymus Grae-
cus Rhetoricae, Apfinem plane expressisset.

Abiecta oratio. 153. 182.

Ab initio ad finē 64. 76.

107. 124.

Ablatio. 170. 178.

Ablatio inferens. 164.

Absolutio. 46. 53. 54.

Absolutus status. 42. 58.

Adiuncta. 133.

Admiratio. 187.

Admonitio fabulae. 5.

Adscriptio. 65.

Affectus. 85. 87.

132. 133. 187. 188. 206.

Aequum. 68.

Affirmatio. 179.

Allegoriae. 166.

Ambiguitas. 43. 67. 155.

207.

Ambitus. 145.

Amplificatio. 107. 124.

201.

Amplificatio signorum.

124. 128.

Amplificatio totius causae.

227.

Ananeosis. 103. 104.

Anapaesti. 168.

Anaphora. 178.

Anastrophe. 179.

Anthypophora. 109.

Antiparastasis. 47. 70.

84. 109.

Antistasis. 185.

Antistrophe. 178. 181.

Antitheton. 136. 146. 177.

200.

Aposiopesis. 187. 198.

Apostropha. 143. 168. 171.

181. 204.

Approbatio. 187.

Argumenta. III. 121. 123.

134. 139

Arguta oratio. 182. 185.

Asperitas. 159. 166. 171.

Asseratio. 168.

Assumptio. 47. 54.

Assumpti status. 42. 62.

77.

Asyndeton. 170. 173. 181.

199.

Attētio qui paretur. 93.

Auctoritas. 165.

Basis. 134.

Benevolentia qui paretur

tur

tur. 93.
Catozelum. 132.
Capita statuum quae .44.
108. 132.
Cataphora. 103. 145.
Catastasis. 79. 100.
Characteres. 158. 192.
Chorei. 168. 169.
Chria. 9. vsus. 11.
Circuitio. 150. 174. 178.
183. 185. 186. 198.
Circulus. 149. 177.
Circumstantia. 7. III. earum
qualitas. 88.
Civilis causa quid. I.
eius genera ibidem.
Clausulae. 180.
Climax. 178.
Collectio. 79. 160.
Colon. 141.
Color. 47. 76.
Comice loqui. 206.
Comma. 141.
Commiseratio. 131.
Commoratio. 114. 123. 125.
143. 144. 162. 197.
Communia qui fiant pro
pia. 205.
Comoedia. 182. 184. 206.
Comparatio. 27. vsus. 28.
53. 107. 130.
Comparatiuae controversiae.
156.
Compensatio. 42. 77.
Compositio. 180.
Concessio. 43. 77. 208.
Conciones. 192. 207.
Confirmatio. 107. 192.
Confirmatiuncula. 16.
vsus. 17.
Coniecturalis status. 42.
45.
Coniunctio. 163. 181. 199.
Conquestio. 131.
Continentia. 67.
Continuatio. 145.
Contrariae leges. 43. 66.
Contrarium. 136.
Conuolutio. 164. 182. 189.
Copia verborum. 197.
Copulatio dirimens. 164.
Correctio. 171. 184. 188.
Dactyli. 168.
Declamatio. 129.

Defen

Defensio verisimilis. 47.
76.
Definitio. 52. 63. 76.
Definitio contraria. 52.
Definitio violenta. 48.
Definitivus status. 42. 52.
Deliberatio. 190. 191. 202.
Demonstratio. 143. 172.
Demonstrativum. 49. 95.
119. 132.
Descriptio. 31. vsus. b. 97.
98. 128. 150. 190. 192.
Dialogi. 191. 207.
Dicendi genera. 157.
Dichorei. 169.
Differentia. 161.
Dignitas. 159. 189.
Digressio. 98. 103.
Dilemma. 146.
Dilucida oratio vid. per-
spicuitas.
Dissimilitudo. 134.
Distincta oratio. 173. 175.
Divinatio quid. 71.
Divisio. 133.
Docilitas qui paretur.
93. 104.

Dubitatio. 96. 137. 170.
171. 187. 188.
Ductus. 153.
Dulcedo. 182. 183.
Dura oratio qui mollien-
da. 197.
Effectus. 134.
Electio. 163.
Elocutio. 3. 135.
Emphasis. 154. 167.
Enargia. 152.
Enstasis. 109.
Enthymema. 118. 133.
Enumeratio. I. ἀνακεφα-
λαίωσις. 48. 131. 160. 162.
176. 199.
Epanalepsis. 176.
Epanastrophe. 178.
Epenthymema. 118. 120.
133.
Epenthymesis. 197.
Epicherema vide argu-
mentum.
Epidiorthosis. 175.
Epilogus. 44. 48. 87. 93.
129. 130.

Epiphonema. 149.
 Epiphonematicum. 150.
 Epiphora. 103.
 Episodiu. 128.
 Epitheta. 184.
 Epitritos. 168.
 Ethopoeia. 29. vsus. 30.
 93. 98. 125. 128. 143. 200.
 Euentus. 70.
 Exclamatio. 145. 187.
 Exēplū. 115. 120. 130. 144.
 Exercitationū quinque
 genera vtilissima. 2.
 Exordium. 6. 21. 33. 79.
 104. 192.
 Exornatio vid. demon-
 stratiuum.
 Expositio suae sentētiaē.
 188.
 Exsecratio. 187.
 Fabula. 4. vsus. 6. 98. 166.
 183. 190.
 Facile. 69.
 Ficta argumenta. 121. 125.
 133.
 Figurae. 128. 151. 158.
 Figurae orationis. 3. 135.

Figurae æquales. 200.
 Figurataē cōtrouersie. 133.
 quae ad Finem pertinent
 capita. 20. 84.
 Forensis. 140. 190. 191.
 Generalis itatus. 42.
 Gloriosum. 69.
 Grauis oratio. 151.
 Grauitas. 189.
 Hiatus. 174. 182.
 Historiae. 128. 166. 170.
 190. 192.
 Homoeoptoton. 177. 200.
 Homoeoteleutō. 177. 181.
 200.
 Hyperbatō. 138. 168. 174.
 179. 200.
 Hypophora. 109.
 Hypothesis. 163.
 Iambus. 168. 174.
 Idea. 3. 136. 157.
 Ideae contrariae. 193.
 Ideae finitimae. 193.
 Idearum genera. 158.
 Idearum vsus. 192.
 Idolopoeia. 2. 157. 202.

Imperandi modus. 171.
 Incidētes status. 50. 56. 58.
 Indignatio. 131.
 Innouatio. 179.
 Inopinatum. 206.
 Insinuatio. 92. 183.
 Interpositio. 163. 165. 170.
 177. 181.
 Interpretatio loci alicu-
 ius. 40. 77. 180.
 Interrogatio. 143. 144.
 172.
 Interrogatio sui ipsius.
 176. 199.
 Inuentio. 3. 131.
 Ionicus. 168.
 Ironia. 109. 188.
 Isocolon. 171.
 Iteratio eiusdem verbi.
 196. 198.
 Iudicia. 190. 191. 203.
 Iudicium de scriptori-
 bus quī fiat. 157.
 Iudicialis status. 42.
 Iuris particula. 59.
 Ius iurandū. 170. 187. 202.
 Laudare seipsum. 203.

Laus. 21. vsus. 26. 203.
 Thetica. 24.
 Legislatio. 35. vsus 37.
 Legislatoris sentētia. 52.
 Legitimus status. 42. 43.
 64. 68. 77.
 Legitimum. 68.
 Loci argumentorum. 133.
 Locus communis. 18. vsus.
 20. 135. 172.
 Magnitudo orationis. 159.
 182. 183.
 Membrum. 141.
 Memoria. 208.
 Metaphora. 150. 167. 185.
 207.
 Metathesis. 179.
 Methodus. 158.
 Mistra oratic. 190. 192.
 Modestia. 182. 185.
 Moratae. 168. 182. 189.
 Mores. 99.
 Narratio. 95. 165. 174. 192.
 205.
 Narratiuncula. 7.
 fabulae quī efferenda. 8.
 vsus. 9. 95. 98.

Necessarium. 96.
Negatio contrarij. 207.
Negotialis status. 42. 68.
156.
Nova nomina quando fa-
cere liceat. 172.
Obiurgatio. 182. 189
Obliqua oratio. 171. 181.
182.
Oppositio. 34. 36. 46. 48.
53. 70. 176. 180. 187. 202.
Optatio. 129. 187.
Orationis partes. 79.
Oratoris finis 1. officium
ibid. materia. ibid. instru-
mēta. 2. apparatus. ibid.
Ordo. 162. 176. 181.
Ordo argumētorum. 123.
Paeon. 168.
Panegyrica. 140. 190. 191.
203.
Par. 115.
Parodia. 206.
Parabola. 115.
Paralepsis. 186.
Parechesis. 147. 177. 185.
200
Parison. 177.
Parisosis. 177. 181.
Partitio. 103. 104. 105. 163.
176. 178. 181.
Periodus. 129. 137. 149.
Peroratio vid. epilogus.
Personae qualitas. 59. 84.
114.
Perspicuitas. 160. 162. 175.
Petitio. 80. 96. 97.
Partitio soluta. 188.
Plena oratio. 162. 165.
Pneuma. 141. 150. 170.
Poësis. 184. 190.
Polýptoton. 179.
Potestas. 46. 107.
quod Potest fieri. 69.
Praecōfirmatio. 104. 107.
Praescriptio. 43. 45. 59.
60. 74.
Praemunitio. 171. 175.
184.
Praeteritio. 160. 186.
Procatastasis. 96. 97. 102.
b.
Prodiorthosis. 175.
Proecthesis. 94.

Pro

Progymnasmatā. 3. & b.
in commune. 38. 49.
Pronuntiatio. 204.
Pro parafceue. 94. 104.
Propositio. 79. 80. 81. 103.
104. 109. 138.
Propositio cōtraria. 109.
Prosopopoeia. 29. 84.
Prudentiae methodus. 3.
193.
Puritas. 173.
Pyrrhichius. 172.
Qualitas. 161.
Quantitas. 53. 107. 124.
161.
Ratiocinationis solutio.
52.
Rationalis status. 42.
Recriminatio. 50. 156.
Recta oratio. 168. 170.
174.
Redditio. 79. 80. 92. 138.
Redditio figura. 163.
Refutatio. 79.
Refutatiuncula. 14. vsus.
17.
Relatio criminis. 42.
Remotio criminis. 42. 77.
Reprehensio. 137. 143.
Rhetor. 80.
Rhetoricae diuisio. 3.
Rhythmus. 158.
Ex scripto & sententia.
43. 64.
Secundae orationi quan-
do locus. 204.
Sententia. 12. vsus. 13. 137.
Separatio. 170.
Signa. 46. 48.
Similitudo. 115. 139.
Similium copia undē. 11.
115.
Simplicitas. 182. 189.
Solutio. 33. 36. 46. 48. 54.
109.
Sophisticae vituperatio.
24.
Splendor. 159. 169. 183.
Spondei. 168. 172.
Status. 3. 41. 74.
Subcontinuatio. 181.
Subdiuisio. 125. 129.
Subiectio. 109.

Subi-

Subito quando dicendum. 201
 Superuacanea oratio qui fiat. 196.
 Symploca. 143. 179. 181.
 Synecdocha. 168.
 Tenio. 145.
 Testimonia. 46. III. 113. II4. II5.
 Thesis. 32. vsus. 35.
 Tmesis. 179.
 Topica inuentio. 75.
 Translatio. 43. 47. 53. 54. 55.
 Tragice loqui. 206.
 Tragici. 168. 207.
 Translatiuus status 61.
 Transitio. 175.
 Trocheus. 174. 182.
 Tropus 150. 174.
 Turpitude qui tegenda. 152.
 Vehementia. 159. 180.
 Venustas. 164. 175. 176. 191.
 Verisimilia. 48.
 Veritas. 182. 187.
 Versus. 184.
 qui interponendi. 205.
 Vigor. 144. 159. 173.
 Violenta solutio. 109.
 Vituperatio. 24. vsus. 26.
 Vocabulorum significatio propter quot causas ignoretur. 196.
 In vocabulorum significatione quæ tenenda oratori. 196.
 In vocabulorum vsu qui peccatur. 196.
 Voluntas. 46. 107. 112.
 Vtile. 68. 69.
 Zeugma. 138.

Vuendelinus // super 4. sententia y.
Stambachum
et Grabiellus Biel super 4. Fey.

INSTITVTIO. NES RHETORICÆ EX PROGYMNASMA

tis potissimum Aphthonij atq.
 ex Hermogenis arte dicta-
 tae à Pet. Ioã. Nunne
 sio Valentino.

*Prolegomena id est, praefationes artis
Rhetoricae.*

RHETORICA est facultas perspicendi quid sit in quaque re quod valeat dicendo ad persuadendum. Finis propositus oratori est dictione persuadere. nam etsi alijs reb⁹ vt pulcritudine quispiã psuaserit. non tamẽ vt orator. Oratoris officium est apposite dicere ad persuadendum; perfecti vero oratoris mun⁹ est nihil praetermittere eorũ quae dicendo ad persuadendum sint accommodata. Materia subiecta oratori, si elocutionẽ spectes, satis patet: nam habet quiddam necessarium re in omni disciplina, alioqui materia illi subiecta erit potissimum causa ciuili, id est

Aristot. 1. Rhet.

Cice. 1. de Inu.

Aristot. 1. Topi.

Aristot. 3. Rhet.

A est

INSTITUTIONES

est quae in aliqua societate civili exercetur
 ut in iudicijs defensio & accusatio. Causa-
 rum autem civilium tria sunt genera: de-
 monstratiuum, quo laudamus aut vitupera-
 mus, ut in concione funebri, deliberatiuum,
 quo suademus aut dissuademus, iudiciale,
 quo defendimus aut accusamus. Instrumenta
 oratoris aut sunt naturalia aut studio par-
 ta: naturalia quidem ingeniu, iudiciu, memoria,
 vox, latera, decor, studiu, & alia huiusmodi:
 quae etsi mediocria natura data sint orato-
 ri, maximo tamen ei erunt ornameto, possunt
 que eadem arte multu adiuuari. studio parta
 sunt ut cognitio Grammaticae, lectio poeta-
 rum & historiae, intelligentia quoque phi-
 losophiae moralis & iurisprudentiae sine
 vlla tamen serie disputationum & sine vlla
 differendi subtilitate: qualis est ea philoso-
 phia quae legitur in ijs sententijs, quae vul-
 go circumferuntur collectae ex Cicerone.
 Opera quae efficit orator aut sunt mino-
 ra alijs aut maiora. minora vocantur pro-
 gymnasmata, idest praeludia quaedam &
 quasi parua quaedam simulacra maiorum
 operum: opera maiora, si causae verae sint,
 appellantur orationes, quales sunt Cicero-
 nis, sin autem fictae fuerint, declamatio-
 nes no

Arist., 1.

Rhet.

2. De orat

Quintil.

RHETORICAE.

maes nominantur, quales sunt quae existant
 vtriusque Quintilianiani. In vtroque gene-
 re operum ut aliquando perfecte a nobis
 fieri possit, quinque genera exercitatio-
 num persequenda sunt, primum lectio mul-
 torum exemplorum, quae veteres & pro-
 bati auctores in eo genere protulerunt:
 haec exercitatio suppeditat alimenta di-
 ctioni, ut Apollonius Molo dicere solebat.
 Secundum auditio eorum aut certe lectio
 qui posteriori saeculo veterum exempla
 imitati sunt. tertium nostra imitatio. in
 quo genere illa ratio M. Antonij longe vti-
 lissima est, ut optimum quodque exem-
 plum ex veteribus eligas, cuius cum virtu-
 tes ex arte cognoveris, eas dicendo aut scri-
 bendo accurate exprimas. quartum com-
 paratio cum veterum in eodem genere
 scriptis, ut ea ex arte reddas meliora: quod
 facit Marcus Tullius in extremo oratore
 ad Brutum, cum sumit sententiam d' Grac-
 ci oratione apud censores eamque ordine
 verborum paulum commutato reddit ap-
 tiorem. Vltimum contentio cum veteri-
 bus ut quos illi laudarin, tu vituperes aut
 contra: ut cum Plato in Gorgia exagitasset
 principes viros Periclem, Themistoclem,

A 2 Cimone

Ex Theo.
no.

hac dicitur vlt
fector oratore
Dout 1

oratoribus

2

3
2. de orat.

4

art de Comellio

INSTITVTIONES

Cimonem, & Milciadem, Aristides in orationibus quas reliquit scriptas pro quattuor viris eos diligentissime tuetur. ita & Caesar in Anticato[n]e vituperauerat eum Catonem, quem M. Tullius laudauerat. Apparatus autem futuro oratori congruens ille erit & longe omnium vtilissimus, vt multa ex sermone Latino in patrium & ex patrio in Latinum conuertat, ita vt sententias de M. Tullij scriptis sumat aut alterius optimi auctoris, vt possit suam orationem Latinam cum illorum oratione comparare. quo genere exercitationis illud assequetur, vt magistro Cicerone aut Terentio ad sua scripta emendanda vtatur. illa autem obseruanda sunt, ab eo qui in hoc genere perfectum aliquid edere voluerit, vt sententias easdem conseruet, ordine, figuris, & verbis ad consuetudinem eius linguae in quam transtulerit, aptis. ille etiam apparatus oratori fructuosissimus erit, si sententias veterum eorumq. optimorum scriptorum aut iisdem aut alijs generibus dicendi imitetur. Quod quam commodissime facere poterit, si aliquid addiderit, detraxerit, inuerterit, aut certe commutauerit.

De di

De opt. gē.
dic M. T.

Ex Theo.
ne.

RHETORICAE.

5

De diuisione totius artis

^{asentibus et seruis}
H ita positis, diuiditur tota ars in quinque partes: quae sunt progymnasmata, status, inuentio, elocutio, & methodus prudentiae. In progymnasmatis duo cognoscenda sunt: vnum quomodo possimus singula per se conficere, alterum qua ratione ea in orationibus sint intexenda. In statibus etiam duo discutuntur: vnum quo modo possint capita praecipua ad orationes ^{conferre} conscribendas inueniri praesertim ad deliberatiuas & iudiciales alterum eadem capita quo ordine communi & naturali collocari possint. Inuentio duo item docet: quae sint inueniendae partes illae vulgo notae orationis exordium scilicet, narratio, confirmatio, & peroratio, & quo ordine, & quatenus dilatari possint aliter atque ^{quod omni parte} inculcandis progymnasmatis. Ab elocutione duo quoque expectanda sunt: vnum qua ratione singulae sententiae & partes orationis ^{placuerunt} simplici ratione ornari possint: quod genus ornamentorum Hermogenes appellat figuras orationis. Alterum quo ^{conferre} modo ex multis tamquam membris forma ^{seruata aliter} quaedam orationis ab illis diuersa exprimitur:

Ex Hermogen.

4. de inuē.

A 3 tur:

INSTITVTIONES

ter: quam Hermogenes vocat ^{id eam} ~~id eam~~. Methodus prudentiae hoc vnum proficitur, vt possit orator singula cū prudentia praestare. ad quam partem tamquam vltimam artis retulit etiam Hermogenes, si quid in arte praetermissum videbatur.

De progymnasmatibus.

His quinq. partibus artis de progymnasmatibus primo disputandum est, cum sint ceteris faciliora & simulacra quaedam orationum aut certe earum partium quibus orationes constant. Sunt autem quattuordecim progymnasmata. quae aut ^{separatim} respondent singulis partibus orationis, vt narrationi, narratiuncula, aut toti orationi, vt orationi in Pisonem. M. Tullij respondet progymnasma comparationis, aut neutri respondent, sed ornamento tantum sunt ad orationes componendas. ^{ut dicitur de figuris} Necellaria igitur praeposenda sunt ijs quae sunt tantum ornamento: atq. ex necessarijs illa antecedant oportet, quae similia sunt singulis partibus orationis. Partes enim prius perficiendae sunt quam tota oratio.

De fa-

RHETORICAE

De fabula.

Quia exordium secundum naturam est prima pars orationis, ei autem quā simillima est fabula, vt intelligitur, sic fit vt de ea primum ex progymnasmatibus agendum sit. Est igitur fabula oratio ficta quae verisimili dispositione refert speciem quādam veritatis causa admonitionis. Fabulae partes sunt duae: narratiuncula ficta atq. ^{admonitio} admonitio. Narratiuncula potest fieri aut oratione ^{plana} simplici aut dialogo. Oratione quidem simplici: vt simiae cum conuenissent ad vrbes ^{condendas} condendas hominum exemplo, eaq. sententia ceteris placuisset, ^{subuenit} accessit quaedam natura gradior, quae reliquas ab eo instituto deterruit. Dialogo: vt cum simiae aliquando conuenissent fertur illarum princeps sic ceteras allocuta. videtis quam tranquillam & beatam vitam homines in vrbibus transmittant, agite & nos illorū exemplo aliquando & vrbes ^{condemus} condemus, vt vitam beatiorē traducere possimus. quae sententia cum ceteris vehementer probaretur, parūque abfuisset, quin decretum de ea re ex communi omnium

A 4 senten

ex inter Hermo.

ex Hermo.

INSTITVTIONES

sententia fieret quaedam grādiōr natu his
verbis vſa dicitur. ita ne insanitis, vt in do-
mos & tecta recipi velitis? mea longe alia
est sententia, ^{deuult cuberit.} ne tectis inclusae aliquādo ab
hominibus capiamur. huius oratione audi-
ta, cum ceterae simiae sententiā mutassent,
subito concio dimissa fuit. ^{senara cada orator cany}

Qualis esse debeat narra- tiuncula fabulae.

Narratiuncula fabulae, quod omni
narrationi conuenit, ^{dava} dilucida, bre-
uis, & verisimilis esse debet, dul-
cis praeterea, quod est magis pro-
priū fabulae. dilucida igitur fiet, si verba
adhibeantur vsitata & à recto casu eam ex-
ordiamur. nam quod Aristoteles rectius es-
se existimauit vt eas ab accusandi casu or-
diremur, illud pertinet potius ad oratoris
dignitatem, ne rebus incredibilibus fidē ha-
bere videatur. breuis erit si nullae aut si per
exiguae sint verborū circuitiones, vt in su-
perioribus exemplis. verisimilis autem erit
si rebus, locis, temporibus, atque eorum con-
secutionibus congruat. ita simiae imitatio,
vulpi dolus, pauoni pulcritudo tribuetur.
dulcis fiet si nostri sermones & mores ad ce-
teras

Ex Her-
moge.

Ex Theo-
ne.

RHETORICAE

terās res mutas transferantur: vt apparuit
in superiori fabula simiarum.

De admonitione & de

generibus fabularum.

Admonitio, si fabula extra ora-
tionem perse exerceatur postpo-
ni fere solet, vt legitur apud om-
nes scriptores fabularum. ita in su-
periori exemplo fabulae simiarum haec ad-
monitio narratiunculā consequeretur: haec
fabula nos monet, consilijs seniorum paren-
dum esse. quod si in oratione fabula adhi-
beatur, praeponi solet admonitio & varijs
generibus fabularum postea illustrari. sunt
autem fabularum tria genera: vnum quod
rationis particeps appellatur, in quo indu-
cuntur homines aut dij vt ethnici loquebā-
tur, alterum moratum, in quo ceterae res in-
ducuntur, tertium mistum, quod ex vtro-
que genere constat. Hoc quale sit exemplo
plane intelligetur, & quanta copia suppete-
re possit oratori ex ista generum varietate.
posset igitur quispiam avaritiam oratione
sic insectari. Quam taetrum viciū, quam
detestabilis pestis est avaritia & nimia ha-
bendi cupiditas? reuocate quaeso in memo-
riam

Aphthon.

INSTITVTIONES

riam fabellas aniles, liceat aliquando nobis repuerascere nonne audistis canem qui frustum carnis propter amnem ore ferebat, cum speciei illi quae in aqua amplior reddebatur inhiaret, illud amisisse? credo etiam vos memoria tenere fabulam illam cuiusdam hominis avari, cui vicin⁹ quaedam thesaurum sustulerat. cum igitur sublato thesauro avarus miserri- me fleret, viator quidam praeteriens his verbis illum consolabatur. desine tantam vim lacrymarum profundere. finge a te lapidem defossam, cum tibi thesaurus maiori usui non esset. Sed quoniam repuerascere cum bona vestra venia coepimus, proferamus simul in hunc conspectum & homines & aliquod ex ceteris animalibus nota illa vulgo est fabella mulieris cui gallina quaedam oua aurea pariebat. ea igitur ut fructum vberiore ex gallina caperet, illam ordeo faginabat: quae cum praefagina discumberetur, gallinam atque eius fructum, quem avidissime appetebat, perdidit.

De usu fabularum.

VAM utilis sit fabula in confirmatione superior locus satis declarat. est etiam usui in narratio-

ex Thes-
ne

ne,

RHETORICAE

6

ne cum similis ei fuerit. ut Croesus rex Lydiae cum appeteret regnum Cyri regis Persarum & suo & alieno regno priuatus est: quod & camelo accidisse in fabulis legitur, qui aures sibi abscidit, ut cornua, quae vehementer appetebat, posset capiti suo accommodare. itaque utroque ornamento caruit. utilis quoque est fabula ad exordia conficienda, praesertim cum auditores defessi sunt audiendo aut a nobis ab alienati. quod Demosthenem probe intellexisse legitur, cum in causa quadam graui hunc apologum coepit narrare. adolescens quidam Athenis Megara profecturus conduxerat asinum, cumque aestus meridie vigeret, deposito fasciculo sedit ad umbram asini, quem agaso inde expulit, quod diceret se asinum solum, non umbram vna cum asino locasse. qua fabula audita cum magnus risus a populo vniuerso esset concitatus Demosthenesque aufugisset, reuocatus a populo fertur illos sic increpasse, de umbram asini me dicentem libenter audiebatis de causa vero graui differentem non audietis aequo animo?

Cic. 1. 4
1au.

Quo

INSTITVTIONES

Quo modo respondeat
fabula exordio.

HIS ita constitutis perspicuum fiet qui respondeat fabula exordio. et enim vt in fabula perfecta ex narratiuncula nascitur admonitio, sic in exordio ex ppositione sequitur redditio. quia propositio rationem fere explicat nostri instituti, vt in exordijs epistolarum commendaticiarum, quia non est obscura tua in me beneuolentia, redditio vero ipsum institutum declarat, vt sic fit vt multi per me tibi commendari velint. exstat & illa similitudo: vt ex duabus aut tribus fabulis saepe eadem consequitur admonitio, vt in tribus superioribus fabulis in auaros, sic ex multis propositionibus eadem sequitur redditio: vt tua in me constans beneuolentia, meumque in te perpetuum studium facit, vt multos tibi commendem. accedit etiam his tertia similitudo: vt enim in fabulis admonitio & praeponi & postponi solet narratiunculae, sic & in exordijs propositio aut redditioni praeponitur vt in illo, multos tibi commendem necesse est, quando omnibus nota est nostra necessitudo. atque haec de fabula.

De nar

Herm. de
inu.

ca. 70. l. 13

RHETORICAE.

De narratiuncula.

VM fit fere narratio secunda pars orationis, eiq. similis fit narratiuncula (sic enim cum Quintiliano hoc progymnasma appello) de ea secundo loco differendum est. Narratiuncula igitur est expositio facti, aut tamquam facti. sub facto autem complector & dictum atque praetermissum, vt si quid narremus non factum fuisse, aut non dictum. additur illud tamquam facti, propter narratiunculas falsas & commenticias, quales sunt fabellarum narratiunculae. Sunt autem partes narratiunculae, praecipua quidem factum aut dictum, aut si quid praetermissum narrat. Ceterae vero, consecutiones illae quae vulgo circumstantiae vocantur, personae scilicet causae, locus, tempus, atque modus. His additis quod praecipue narramus illustratur, vt apparebit in hoc exemplo narratiunculae cuiusdam poeticae. Laocoön frater Anchisae cum contra Apollinis voluntatem, cuius sacerdos erat uxorem duxisset, liberosque ex ea suscepisset, Apollo ei infensissime iratus, captauit occasionem qua illum vlcisceretur. cum igitur Laocoon aliquando sacra faceret Neptuno

Hermoge.
prog.

Aphthon.

INSTITVTIONES

tuno in littore Troiano, Apollo ex Tenedo insula, quae in conspectu Troiae sita est, dracones duos immanes in eum eiusque liberos praesentes immisit, qui implicati corporibus filiorum, eos primum, deinde patrem, qui opem ferre eis conabatur, neque tamen poterat, crudelissime necarunt. Haec igitur narratiuncula suis consecutionibus tamquam partibus illustrata est. posset tamen narratiunculae praeponi ingressio illa breuissima, quam ἰσοδοῦ Aphthoni⁹ appellat, & breuis quoque epilogus postponi, ut facti de Aphthoni⁹ in narratiuncula rosae, sed quonia haec partes non sunt necessariae, propterea fere praetermittuntur licet tamen cum separatim narratiunculam tractamus praepone illam ingressionem, ut in proximo exemplo, si quis interitum Laocoontis atque eius filiorum nosse velit, haec legat, & ad extremum breuis epilogus addi eodem modo potest his verbis. ita Laocoön atque eius filij turpissime perierunt.

Quot modis efferri solent
at narratiuncula.

Quaeritur

RHETORICAE

Vamquam multis modis potest efferri narratiuncula, quinque tamen sunt ceteris illustriores. primus qui a nominandi casu narratiunculam orditur. ut Medea filia regis Colchorum Aetiae, rapta est amore Iasonis, qui profectus erat Colchos cum Argonautis ad vellus aureum surripiendum, eaque docuit Iasonem rationem, qua sopito dracone & necatis tauris, qui templum Martis, ubi vellus aureum asseruabatur, custodiebant, vellus aureum surripere posset. Iason igitur vellus surripuit, Medeaque illum in Graeciam profecta est una cum fratre Absyrto, quem in membra dissectum in itinere disperfit, ut patris celeritatem, qui eam persequeretur, retardaret. Hic modus utilis est historiae atque narrationibus orationum. hinc M. Tullius omnes fere narrationes suarum orationum a nominandi casu orditur. Secundus cum eandem narratiunculam persequimur casibus obliquis: ut Medeam praedicat, cum Iasonis amore capta esset, & quae sequuntur. Tertius cum eadem narramus ijs vocabulis quae habent vim interrogandi & reprehendendi: ut nonne Medea capta fuit amore Iasonis &c. hi duo modi conueniunt

Hermogenes
pro.

1

2

3

Cap. de
Abes.

INSTITUTIONES

4
5
conueniunt confirmationi. Quartus fit, cum sine vinculis coniunctionum eandem narrationiunculam complectimur: vt Medea Iasonem vehementer amauit: Medea vellus aureum prodidit: eadem fratrem Absyrtum occidit hic modus narrandi est aptissimus perorationi. vltimus fit cum comparamus crimina cum officijs aut contra: vt Medea quae castissima esse debuit, amore Iasonis incensa fuit: & ad cuius dignitatē cura velleris auri maxime pertinebat, illud prodidit, & cui salus & vita fratris nō minus quam sua cara esse debuit, illum crudelissime necauit. hic modus vtilissimus est amplificatio- ni. ex quo fit, vt locum habeat maximum cum in omnibus partibus orationis, tum in omni genere caussarum.

De generibus narratiuncularum.

Aphthon.

Narratiuncularum praeter foren- ses de quibus disputabitur copio- sius in inuentione rhetorica, cum de narratione agetur, duo sunt genera: vnū fictū, quales sunt poëticae, vt illa superior Laocoontis, quas Higinus persequitur dili- gentissime, alterum verum, cuiusmodi sunt
omnes

RHETORICAE.

omnes fere historicae vt illa supra exposi- ta Croesi & Cyri.

De vsu narratiuncula- rum.

Narratiuncularum vsus latissime pa- tet in confirmatione, cum senten- tiam nostram exemplis confi rma- mus: vt M. Tullius in ea pro Cornelio Bal- bo probat parendum esse auctoritati Pom- peij duobus exemplis vno Romano Q. Me- telli Numidici, altero Graeco Xenocratis philosophi. Sunt etiam vsui ad narratio- nes illustrandas: vt idem M. Tullius in Ma- nilana illustrat fugam Mithradatis re- gis quam narrabat narratiuncula illa poe- tica de fuga Medae. afferunt quoque ad exordia magnum adiumentum. hinc idem exorditur primam epist. lib. 4. ad Sulpiciū. C. Trebatius familiaris meus ad me scripsit te ex se quaesisse & cet. postremo epilogis vti- les sunt, vt intelligetur, cum de communi loco disputabimus.

inter. Aph- thon.

Cic. d. inu.

De chria.

Quattuor sequuntur deinceps progym- nasmata similia confirmationi, chria
B scilicet

INSTITUTIONES

scilicet sententia, refutatiuncula & confirmatiuncula. liceat enim exemplo Quintilianiani sic haec posteriora nominare. ex his quattuor chria ceteris est facilior, quare cum tertio loco sit de his disputandum, quod confirmationi quae tertium locum in oratione tenet, respondeant, de chria primum agendum erit. Chria igitur est commemoratio brevis alicuius facti aut dicti aut vtriusq. quae vitae solet afferre utilitatem: ut Bion solebat dicere auaritiam metropolim esse omnium vitiorum. haec chria dicti est. illa facti. Pythagoras interrogatus qualis sibi vita hominum videretur, subito se ex oculis spectantium eripuit. vtriusq. ut illa Diogenis Cynici qui cum puerum dissolutum vidisset, ei⁹ pedagogum baculo pulsauit, atque addidit haec verba, siccine tu puerum instituis? Haec generum varietas, ut in fabulis expositum est, quod etiam de narratiunculis iudicandum est, affert oratori copiam atque vbertatem. ~~Ex quot partibus consistet chria.~~ Sed quod est hui⁹ instituti magis proprium, chria octo partibus perficitur, quarum prima est exordium breui laudans auctorem chriae. Cuius laudes si notae non fuerint confugiendum erit ad communia ut ad nationem, ad professionem, ut in exemplo quod

Hermog.
prog.

redat
Interp.
Asibi

RHETORICAE.

10
quod legitur prima Tusculana cuiusdam Lacaenae quae patientissime tulit nuntium de morte filij, sic exordiemur. Lacaena quaedam, disciplina illa seuera & legibus Lycurgi educata, cui omne studium in puluere, sol'e & laboribus fuerat, ita confirmatum habuisse animum virtutis & fortitudinis opinione fertur, ut filij morte nuntiata sententiam grauissimam de morte contemnenda, quae vix a viro fortissimo sapientissimoque expectari poterat, pronuntiasse dicatur. quod si laudes eius, cui chria tribuitur, multae & illustres fuerint, quam paucissimae commemorandae, reliquae praeteritione indicandae, aut certe omnes quam breuissime percurrendae. laudes autem commode efferuntur adhibita temporum distinctione. ut Alexander Macedo, cuius imperium cum vix annos adolescentiae praetergressus esset, finibus orbis terrarum terminabatur, ut innumeras eius antea vitae laudes praetermittam, fertur de amicitiae natura atque dignitate verissime existimasse. Sed quae fuit eius de amicitiae laudibus sententia? Secunda expositio chriae imitatione ut docuimus in apparatu paululum dilatata, quae potest etiam ut narratiuncula

Hermog.

INSTITVTIONES

la tractari: vt in eodem exemplo, quod ad
 extremam vsque partem persequemur. is
 igitur cum a familiari quodam suo, qui nō
 dum eius regiam neq. opes viderat, roga-
 retur, vt thesauros suos illi ostenderet, ser-
 tur vocasse vnū ex domesticis suis ei q. iussit
 se, ne aurum aut argentum exponeret, sed
 amicos quos posset suos proferret, Alexan-
 der digitum ad amicos intendens in illis si-
 bi defossos esse thesauros pronūtiavit. Ter-
 tia laus breuis facti aut dicti addita ratio-
 ne, quae ex circumstantijs quam commo-
 dissime petetur: vt, regalis sane sentētia &
 tanto digna imperatore. nam quid in bello
 sociorum auxilijs firmius? quid magistu-
 tum quam cum finitimis amicitia constitu-
 ta? quid autem in pace vtilius aut virtuti
 congruentius, animorum & studiorum cō-
 iūctione? iam vero quid pueris suauius col-
 lusorum consuetudine? quid grandioribus
 natu delectabilius, quam cum ijs qui eius-
 dem ordinis, eiusdem collegij sint vna ver-
 sari? Quarta contrarium in quo rationes
 antea propositae inuertuntur, contrarijs
 quidem verbis, sed sensu qui eodem reuol-
 uatur: vt age vero amicitiam si tollas, quis
 militae labores & pericula aequo animo

vnquam

RHETORICAE:

II

vnquam perferet? quis rēpublicam reget?
 quae puerorum reliqua erit oblectatio?
 quae adolescentium deliciae? in quorum cō-
 suetudine aetas ingrauescens acquiescet?
 Quinta similitudo quae potest elici ex na-
 tura rei propositae, sed multo facilius ex
 metaphoris quae in ea re dicuntur: vt cum
 de amicitia dicatur praesidium, huiusmo-
 di simile in hac re poterit proponi: nā que
 madmodum ciuitates, regna atq. imperia
 suos fines sine praesidijs & propugnaculis
 tueri facile non possunt, neq. iniurias hos-
 tium propulsare, sic & humanae vitae con-
 iunctio, si amicorum fides absit, parum aut
 nihil habet firmamenti. Sexta exēpla quae
 suppetent ex poetis, historicis & fabularum
 scriptoribus: tractanda autem sunt vt in su-
 perioribus progymnasmatibus. vt proponite
 vobis heroū clarissima facta. Achilles Grae-
 corum omnium fortissimus, cum aut moriē-
 dum illi esset, vt iniuriam illatam Patroclo
 vlcisceretur, aut iniuria illa simulanda &
 moderate ferenda, maluit vitam suam mor-
 tis periculo exponere, quam iniuriam factā
 amico inultam relinquere. Septima testi-
 monium luculenti alicuius scriptoris: vt
 extat tragicorum clarissimus Euripides
 qui

B 3.

qui

Similitu-
do.

Exēplum.

Testimo-
nium.

2
Expositio.

3
Favla real.

4
Rationes.

5
Contra
viam.

INSTITVTIONES

qui tanta sapientia tragoedias scripsit vt quot sunt eius versus, totidem eius sententiae esse credantur, is igitur de amicitiae natura idem quod Alexander, sed aliquot ante saeculis videtur sensisse, cum scriptum reliquit, nihil amico stabili & firmo hominum vitae esse fructuosius. Quod si testimonium non occurrat, vtendum praeteritione, vt taceo multa quae possem hoc loco proferre testimonia: si chria fuerit facti testimonium proponendum quo consiliū eius qui fecit comprobetur, vt in hac Alexandri apparuit. Ultima pars est epilogus, quo breui laudamus auctorem chriae cohortamurq. vt ei & eius sententiae parere velint: vt, Quae summis laudibus extollendus est Alexander, eiusque sententia de amicitia omnium monumentis & sermone praedicanda, vt eius auctoritate tantū praesidiū vitae humanae sumo studio omnes colam⁹.

De vsu chriarum.

 Chriarum maximus est vsus in confirmatione ad nostram sententiam comprobendam: vt M. Tullius in ea pro Archia cum docet omnes homines vehementer delectari, quod eorum laudes scriptis

RHETORICAE

12

scriptis celebrentur, profert illam chriam Themistoclis, qui rogatus quod acroama aut cuius vocem libenter audiret, eius respondisse, fertur a quo res suae praecclare gestae praedicarentur. Vt sui etiā sunt chriae in exordijs: ita Cicero tertium librum de officijs ab illa chria exorditur, P. Scipionem qui primus Africanus appellatus est, solitum esse dicere, se nūquam minus otiosum esse, quā cū in otio esset. vsui etiā in epilogo vt in Corneliana chria Pompeij, non contendendum cum alienis. Haec de chria.

De sententia.

 E sententia deinceps agendum, quia eadē fere est eius atq. chriae exercitatio. est autem sententia pronuntiatum de rebus vniuersis quae expectendae sunt aut fugiendae ad agendum: vt nequid nimis. Haec tantū differt a chria, quod cum proponitur extra progymnasma, in ea non adhibetur nomen auctoris, vt nequid nimis. at chria nec intra ipsum progymnasma, neq. extra p. gymnasma potest proponi sine nomine auctoris. illa etiā dissimilitudo maxima est, qd̄ in chria dictū aut factū spectam⁹, in sententia vero dictū tantū.

Arist. 2.
Rhet.

Ex inter.
Aph.

.B 4

hoc

INSTITUTIONES

hoc progymnasma legitur libro quarto ad Herennū nomine expolitionis eodem fere numero partium, exemplo praeterea illustratum.

Quot partibus sententia absoluitur.

Sententia constat ex iisdem partibus quibus chria atq. eodem ordine explicanda, quod perspicuum fiet hoc exemplo. Homerus litterarū princeps, & poëtarum pater, cum multis ijsq. clarissimis heroicis exemplis omnem posteritatem ad virtutis studium vehementer excitasset, vnam in primis maxime hominum generi salutarem pronuntiavit de cura scilicet principum virorum & eorum qui reipublicam gubernāt. oportet, inquit, principem virum, & in cuius potestate multae gentes sint, non totam noctem somno indulgere, sed partim curis, partim negotijs agē distrasmittere. Praeclara sane sententia, & tali tantoque poëta dignissima. Nam principi viro in bello cogitanda multa sunt, de militibus, de comœatu, de insidijs hostiū, de proeliorum opportunitate. In pace & otio, de magistratuum administratione, de paccato

Sententia Exordii.

de hoc exemplo

Expositio.

pro uationes. Ratio.

de hoc prouisiones

RHETORICAE.

13

de laqueis paccato & trāquillo reipublicae statu: quae *de laqueis* omnia cura & vigilijs praestari debent. Iam vero tollite, curas & vigilias principum, quanta rerum omnium consequetur perturbatio? Nam quemadmodum gubernator, si totam noctem stertat, nauem saluam & incolumem vix tueri potest, ita qui Reip. clauum tenent, si somno & desidia se dedant, ne minimam quidam partem Reip. in suo statu conseruabunt. Quod praeclare intellexisse videtur Graecorum princeps Agamemnō, e cuius exercitu Diomedes & Vlyses magnanimi viri, magnam partem noctis excubabant, vt tamquam ex specula, insidias hostiū prospicere possent. Hector etiā, Troianorum princeps fortissimus, Dolonē speculatorem, noctu mittebat, vt quid ageretur in exercitu Graecorum exploraret. Quam sententiam confirmat etiam vetus illud verbum, somnium sermone vsurpatum, In nocte consilium. quasi prudentiora consilia noctu capiantur. Quare merito Homeri sententia summis laudibus extollenda, ei que summo studio parendum, vt qui alicui munera praesunt, cum dignitatē suam personam sustineant.

de laqueis

de laqueis

de laqueis

de laqueis

de laqueis

de laqueis

de laqueis

de laqueis

de laqueis

de laqueis

de laqueis

de laqueis

de laqueis

de laqueis

de laqueis

de vsu

INSTITUTIONES

De usu sententiarum.

Sententiarum multiplex est usus in exordijs quidem ut Epistola septima libri secundi ad Curionem fera gratulatio reprehendi non solet praefertim si nulla negligentia praetermissa est & cetera in narratione item ut in Quinctiana, quae ex re intelligi facile potuit, nullum esse officium tam sanctum atque sollemne, quod non avaritia comminueret atque violare soleat. in confirmatione etiam maximus ut in Maniliana. neque enim potest exercitum is continere imperator, qui se ipsum non continet, neque seuerus esse in iudicando, qui alios in se seueros esse iudices non vult. quin etiam in peroratione locus est sententiarum, ut in extrema oratione pro Sex. Roscio. nam cum omnibus horis aliquid atrociter fieri videmus, aut audimus etiam qui natura mitissimi sumus, assiduitate molestiarum sensum omnem humanitatis ex animis tamittimus. Atque haec de sententia.

De refutatiuncula.

EX

RHETORICAE.

14

HX reliquis progymnasmatibus, quae respondent confirmationi, facilius est refutatiuncula: quia facilius refellimus a liena quam nostra confirmemus. propter quam causam de ea hoc loco disputandum est. Refutatiuncula est oratio qua refellimus narratiunculam aliquam. sunt autem ea refellenda quae nec omnino certa, neque plane falsa sunt, sed quae media quadam natura praedita sunt.

refutem

Hermogenes

si enim tam ignavia

De partibus refutatiunculae.

Hoc progymnasma constat ex quatuor partibus exordio, narratiuncula, argumentis, atque epilogo. Exordium vituperat breui auctorem narratiunculae, hoc modo. Cum omne genus poetarum infensissimo odio semper sum persecutus, quod de veritate parum laborasse videantur tum in primis Homeri scripta conquire nullo modo possum, quod is qui parens ceterorum fuisse existimatur, vniuersam suam poesim mendacijs multis oppleuerit. quale est illud singulare quod initio historiae Troianae scriptum reliquit

no loquendo

INSTITVTIONES

reliquit. Secunda pars nihil aliud est quam narratiuncula quae quomodo fieri posset supra explicatum est. ea igitur talis erit in exemplo proposito. Chryses sacerdos Apollinis, vt captiuam filiam redimere posset, profectus est ad classem Graecorum, cum scepro & corona Apollinis, atq. donis pulcherrimis orauitq. supplex, & Graecos, & eorum principes, vt filiam sibi restitueret. Quod cum facile a populo impetrasset, repulsus tamen a rege Agamemnone cum contumelia, orauit Apollinem, vt eam iniuriam vlcisceret. qua re impetrata pestis taeterima in exercitum Graecorum peruagata est. Argumenta, quibus refelluntur narratiunculae ad sex capita solent reuocari: quae sunt. obscurum, improbabile, quod fieri non potest, repugnans, indecorum, & inutile. quae capita non sunt necessario certo ordine pertractanda, neq. omnia semper adhibenda, sed ea tantum, quae singulis partibus conuenient. Fieri autem potest plerumq. vt diuersae partes eiusdem narratiunculae, eodem capite infirmentur. ex his capitibus argumenta facile eliciemus, si consecutiones, id est, circūstantias eius narratiunculae quam refutandam suscepimus, diligenter confide-

RHETORICAE

13
 considerauerimus. Habet etiam Ironia, id est, dissimulatio multum leporis in hoc genere. Haec fient illustriora si idem exemplū persequamur. Senex aetate confectus & annis ad hostium acerrimorum classem accessisset, cum vix miles aetate constanti & roboris integritate id ausurus fuisse videretur? cum certo nosset, & Troianis, & finitimis omnibus Graecos fuisse infestissimos? Desiderium credo filiae redimendae animum ei addidisset: at metus hostium crudelissimorum eundem ademisset: poterant etiam illa solatio esse seni & illum domi continere alios nimirū & liberos, & vxores, & fortunas, & patriam cum contumelia amisisse, ipsum autem vnam tantum filiam perdidisse, eamq. in excelsa dignitatis gradu apud regem collocatam, vt meliore conditione quam ceteri captiui esse videretur. At scepro & coronae Apollinis quam secum gestabat poterat confidere. istane confidētia illud suscepisset, cū ei exploratum, esset Graecos in diripiendis viginti, aut ijs amplius vrbus nulli arae, nulli fano, nulli delubro percuisse? omnia ferro igneq. vastasse? illa autem quam praeclare inter se cohaerent? rogat populum, rogat regem. si penes populum

Narratiū
 eu. a.

unus mens

de chado

obanos

argum

in argum

bona aere

circūstantias
 improbabile.

argum

argum

Repug

nam.

INSTITUTIONES

pulū erat summa potestas, ecquid opus erat regis praesidio? sin autem penes regem, nullum erat populi ius, nulla auctoritas. Neque vero credibile illud est quin prius quae esset voluntas regis exquireretur, sententiam a populo de ea re pronūtiatam fuisse. Nam illud fuisset imperium regis ad se transferre. neque etiam rex perspecta populi voluntate, animum suum alio traduxisset. Nouerat siquidem imperia etiam potentissima dissensione populi & regis quam facillime fuisse labefactata. Tam verò quid a regia dignitate & splendore, magis alienum, quam sacerdotem contumeliosse dimittere? cui vero vsui regi fuisset & sacerdotem & eius numen ignominia vexasse, cum puellam secū retinere potuisset? Pugnant etiam illa inter se sacerdotem non iussit occidi, quia Apollinem venerabatur, atque eundem cum acerbissima iniuria exterminauit. Quod autem extremum est, quam lōge abest a veritate? Sacerdos dei minister, eius auxilium contra eos, qui de eo benemeriti fuerāt implorasset? quodque indignius est, numen illud diuinum Graecis innocentibus, vnus mulierculae & regis causa pestē immississet? Epilogus exagitat auctorem narratiunculae: vt

Valeant

Improbabile.

Improbabile.

Indecorū.

Inutile.

Contrariū.

Improbabile.

Improbabile.

Improbabile.

RHETORICAE.

16

Valeant igitur poëtarum fabulae, neque nostros animos a studio veritatis in posterū abducant.

Epilogus.

De confirmatiuncula.

Confirmatiuncula est oratio, qua narratiunculam propositam comprobamus. eiusdem autem naturae sunt quae confirmari solent, atque ea quae refutantur, vt nec sint omnino certa, neque plane incerta. hoc progymnasma constat ex iisdem fere partibus quibus refutatiuncula. Exordium in ea laudat auctorem narratiunculae, vt in eodem exemplo refutatiunculae superioris apparebit, vt intelligatur huius artis facultatem in contrarias partes valere. Nequeo satis mirari, quo animo quaque cōfidentia homines reperiant, qui poëtas insectari & contumelijs vexare audeant, cū eadē opera omnes Musas, ac uique iram in se concitent. Iniquiori autem animo illud ferendum est auctores etiam Homerum attingere, quo magistro, vt sibi antiquitas persuasit, vniuersus orbis terrarum, & scribere, & loqui, & quod maximū est, sentire primum didicit. Narratiuncula non

Hermogenes.

Exordium.

contumelias opiniones.

decentia.

est

INSTITVTIONES

est tota simul adhibenda in confirmatiuncula, quia vix fieri potest, vt historias praefertim poëticastotas veras esse demonstramus, sed quasi membratim capita illius tantum adhibenda sunt, vt in exemplo superiori. Obijciunt igitur Homero minuti isti philosophi, quae initio Iliadis de aduentu Chryxae commemorauit, quam autē vere quae deinceps sequuntur docebunt. Chryses sacerdos ad classem Graecorum profectus est. Nunc adhibenda sunt quae conueniunt argumenta ex contrarijs capitibus eorum quibus ad refellendam narratiunculam uteremur. ea sunt: manifestum, probabile, quod fieri potest, consentaneum, decorum, atq. utile. eodem autem modo tractanda quo contraria capita in superiori progymnasmate adhibebantur, vt nec omnia in eadem confirmatiuncula necesse sit adhiberi, & vt ad eandem sententiam confirmandam saepe diuersa capita valeant, atq. ex iisdem locis circumstantiarum argumenta etiam depromenda sunt: vt Et merito quidem. pater enim erat: desiderio filiae recuperandae flagrabat. pugnant autem parentes acerrime pro liberorum salute. deinde senex erat, vt non magnopere de longiori vita laborandum illi esset.

Probabile.

*Non au dorem
101 de hco.
Lauida*

Iam

RHETORICAE:

17

Iam vero magnam vim pecuniae afferebat, qua filiam posset redimere. Neq. vero primus ipse eam consuetudinem redimendi captiuos inuenerat. Quod autem exsecraretur Troianos mirum videri non debet, quia certo nouerat eos auctores, & principes totius calamitatis Troianae, & finitimorum exstitisse. populus autē approbavit primū sententiam Chryxae: recte vero. nam ita fieri solere accepimus, vt vulgus hominum facile ad misericordiam flectatur: cum magna esset eius populi libertas, non expectauit, dum audiret, quid regi de ea re placeret. Rex autem quamquam populi voluntatem ad Chryseidem redimendam propendere videbat, continuit tamen ipse se, neq. voluit illico Chryseidem reddere, ne si voluntati plebis statim fuisset obsecutus, imperium suum funditus deleretur, tum etiam ne si plures captiui Chryseidis exemplo redimerentur, possent suis denuntiare Graecorum consilia. Turpissimum vero erat, & longe alienum a regis dignitate solum illū ex principibus Graecis praemio quod ex bello illi obtigerat priuatū esse, aequoque animo ferre iniuriam fratri illatam, cum posset eodem genere contumeliae hostium

*3 quia a lon
Consentaneum.*

Probabile

*quod a uenose
fendi so
sed ob lege*

Utile.

se de singu

ob eis

*in appa di
ob eis*

Decorum.

*ab p anone
elauit
eo*

C feminas

INSTITVTIONES

Consentaneum.

feminas afficere. At Agamemnon coronam Apollinis & sceptrum aureum despiciatui duxit. quid mirum? simulatque homines impij praesertim bellum hostibus indicunt, omnia hostium ornamenta sunt illis infensissima, arae etiam quod nefas est dictu, templa, monumenta, & sacra. quod autem contra Graecos, a quibus beneficium acceperat auxiliu[m] Apollinis implorasset, mirandu[m] non est. Nam si Agamemnon solus periisset, Graeci secum Chryseida sustulissent, neq[ue] spes vlla eius recuperadae patri reliqua fuisset, sed cum pestis Graecos inuaderet, ne illud exitium in dies cresceret, regem principes sollicitaturi erant, vt cognita causa irarum Apollinis tandem Chryseidem patri redderet. Epilogus breui laudat auctorem narratiunculae: vt, quapropter summis laudibus extollendi sunt poetae, ac praesertim Homerus, qui tanta prudentia ceteras res Troianas, atq[ue] separatim aduentum Chryseae persecutus est.

cosabos

Vtile.

de lausuriositate ab illis

de lausuriositate

Epilogus.

De usu refutatiunculae

& confirmatiunculae.

Aec duo progymnasmata vsui potissimum sunt in confirmatione, quae tertia pars orationis est. Horum quandam speciem adumbrata[m] expressit

M. Tul-

in apud de rogatione

RHETORICAE

M. Tullius in ea pro Sex. Roscio cum docet quae a poetis dicuntur de taedis ardentibus quas furiae gestabant falsa esse & qui vere sint accipienda his verbis. Nolite enim putare, quemadmodum in fabulis saepe numero videtis, eos qui aliquid impie scelerateq[ue] commiserint, agitari & perterri furiarum taedis ardentibus. sua quemq[ue] fraus & suus terror maxime vexat, suum quemq[ue] scelus agitat amentiaq[ue] afficit & quae sequuntur: qui locus ita placuit Ciceroni, vt iisdem paene verbis eum in ea in Pisonem inculcarit, cum inquit, Nolite enim putare P. C. vt in scena videtis, homines consceleratos impulsu deorum terri furiarum taedis ardentibus & cetera. qui duo loci si inter se conferantur magna lucem afferrunt ei imitationi, de qua supra in apparatu oratoris disseruimus. licebit & tertium locum cum his comparare ex lib. 1. de Leg. cum ait, agitant & insectantur impios furiae, non ardentibus taedis, sicut in fabulis, sed angore conscientiae & fraudis cruciati. huiusmodi igitur fabularum poetarum explicationes leguntur apud M. T. in libris de natura deorum ad haec progymnasmata exercenda aptissimae: quae quia multo plures leguntur ex Graecis quod apud Palaephatum & Phurnutum, ex

in lyreia
deus pro
in agitari
mentis
deus pro
2 agitari

3 in lae pro
deus
spatod

deus pro
in agitari
2 achas en
clibat

C 2

Latinis

INSTITUTIONES

Latinis vero scriptoribus apud Fulgētium. magnus igitur vsus horum progymnasmatum in cōfirmatione. neq. vero dubitari potest, quin ceteris partibus aliquid afferant praesidij, & praesertim exordijs. Sed quoniā parum id est, & vix potest veterum scriptorum exēplis illustrari, ad cetera pergamus.

De communi loco atq.

eius partibus.

Roximum est superioribus progymnasma locus cōmunis, de quo nunc agendum est, quia respondet epilogo idest, vltimae partionationis, immo vero ipse maxima pars est epilogi. Est autem locus communis, amplificatio criminis confessi, aut demonstrati ad supplicium extorquendum. constat autem octo partibus quarum prima est exordium de supplicio quod viro scelerato debetur: vt si locus communis suscipiatur in proditorem, tale poterit institui exordium. Singulari quodam dei Opt. Max. beneficio cōtigisse videtur, vt hic proditor in vestram potestatem veniret, vt eum quam grauissime punire possetis, cumq. eos omnes qui de Re pub. bene meriti sunt, multis & magnis generi-

RHETORICAE

generibus honorum afficere soleatis, aequū est vt eum qui patriam suam, rempublicam vestram, communemq. vestrum parentem perdere voluit, acerrime plectendum censeatis. Secunda pars contrarium est eius criminis quod infectatur locus communis, vt in eodem exemplo: ^{Et enim} At omnes quidem vestri ciues certatim de ornanda patria, multis & varijs officijs contendunt, alij legatione, alij muneribus, alij magistratibus administrandis, alij ciuibus erudiēdis, alij his importandis, quae ad victum vestitumue sunt necessaria: omnes etiam barbari & immanes sua studia in patriam conferunt, quod & legibus humanis & diuinis hoc institutū patriae ornandae sancitum esse videatur. Tertia pars narratiuncula facti nō simplex illa quidē, sed cum amplificatione: vt quae cum hic despiciatui duceret, iuraq. omnia & diuina & humana violaret, ausus est patriam, in qua natus educatusq. fuerat, in qua multis honoribus fuerat cohonestatus, hostibus prodere: communicabat ille quotidie nobiscum in foro, in curia, in comitijs versabatur: consilia vero vestra ad hostes deferebat & vno verbo patriam venalem illis proposuit. Quarta comparatio in qua

C 3

compara-

Contra-
rium.

persequitur

2 paraenesis
Cybele

Expositio
facti.

congregatio
in comitijs

Compara-
tio.

philosofia
son
son
son
son
son
son
son

2
parafac
a philo.

Exordium

INSTITVTIONES

cōparamus crimen propositū cū alijs vitijs, vt illud amplificemus: vt facinus est homicidā esse, scelus adulterū, nefas sacrilegum, sed omniū taeterrimū proditorē. nā cū patria ab hostibus capitur, & virgines violantur, & vxores cōtumeliosse tractātur, & fama diripiūtur & ciues cuiusuis sexus, ordinis, aetatis impune & vulgo occiduntur, et, qđ omniū est indignissimū, templa igne ferroq. vastātur. Quinta sententia in qua animus iniquus eius quē infectamur aperitur, & quibus initijs atq. gradibus ad hoc gen^o flagitij puenit: vt is cū otio & vētri indulgeret, laborēq. magnopere vitaret, de p̄denda patria coepit cogitare, quod expeditissima illa ratio ei videretur pecuniae cōparāda. Sexta digressio in anteaetā eius vitam vt equam putatis huius vitā anteaetā fuisse, qđ tantū flagitiū admiserit? certe credibile est omni genere vitiorū fuisse inquinatā. Septima remotio misericordiae: vt quis igitur vestrū huius proditoris misericordia capiatur? Excitabunt, credo, vos ad misericordiam lordes liberorū, luctus vxoris, squalor atq. finii, ciuiū lacrymae. at horū misericordia cōmoueri quis iure possit, aut debeat? cum cōtra salutem & patrię dignitatē misericordiam

Exemplum

Sententia

Criminatio anteaetae vite

Remotio misericordiae

Capo breza

RHETORICAE

diā implorēt. non cōmouebant illum supra virginum, rapinae templorum, & des ciuiū, & vno verbo patriae direptio & interitus, vos autem eius misericordia frāgemini? Vltima pars continet aliquod ex sex capitib. quae ad finem pertinere dicūtur, quod orationes illis fere terminentur: quae sunt legitimum, aequum, vtile, quod fieri potest, gloriosum atq. euentus. vt in eodem exemplo legitimum erit: si leges eos omnes cohonestari volunt & praemijs affici, qui patriam tuētur, necesse est vt eos grauissimis poenis plectendos censeant, qui de patria prodēda cogitent. aequum sic tractabitur: aequum autem est, vt qui in potestate hostium patriā, atq. in vincula & supplicia crudelissima ciues cōijcere moliretur, is acerrime puniatur. vtile sic exponetur: quid autē vobis vtilius, quā de eo supplicia sumere, vt eius exemplo nefarij & audaces homines sibi in posterū caueāt? Gloriosū sic adhibebit, sūma vero laus & gloria dū vita spirabit & post mortē vos cōsequet, si hui^o supplicio patriam a metu p̄ditionis in p̄petuū liberaueritis. Locū cōmunē si qs velit p̄ aliquo viro forti instituire, qđ veterib^o nō magnopere p̄bat, facile illud pficiet, si capita contraria superioribus

la d' hono
ra
& l' hono

Syrianus

A legitimo

Ab aequo

Ab vtili

Ab gloria

Hermog

ponit

ribus
de conuentione p̄dendo p̄dendo p̄dendo
de qual' quere p̄dendo p̄dendo

INSTITUTIONES

ribus persequatur. cuius generis exempla poteris multa colligere ex epilogis earum orationum, quas M. Tullius pro aliquo habuit. in illis enim praeter exordium quod progymnasmati praeponitur exempli & exercitationis causa, cetera capita leguntur quamvis non omnia in eodem epilogo, neque plane eodem ordine quo traduntur hoc loco.

De usu loci communis.

Loci communis usus frequentissimus est in peroratione: etenim de tracto prooemio, reliqua pars huius progymnasmatum, nihil aliud plane est, quam epilogus, ac praesertim in genere iudiciali. in genus etiam illud quo deliberamus cadit haec ratio, quin & in tertium illud quo laudamus aut vituperamus, si minus tota, certe ea pars qua continentur capita, quae ad finem pertinere dicuntur. ut in peroratione orationis Manilianae licet perspicere, ubi M. Tullius hortatur C. Manilium ab eo quod fieri potest, ut in sententia permaneat. uti in eadem communi loco in confirmatione, ut M. Tullius in ea pro Sex. Roscio cum insectatur accusatores impudentes.

in ceteris

RHETORICAE.

21

in ceteris partibus orationis vix leguntur loci communes atque haec de ijs progymnasmatum, quae singulis partibus orationis respondent, nam si quis forte arbitretur praeter fabulam & narratiunculam, cetera progymnasmata, quae haecenus exposita sunt toti orationi similia esse, quod initio specie quendam exordij, deinde narrationis, tum ad extremum epilogi praefereant, is intelligat illa exercitationis causa in illis adhiberi, & singula progymnasmata, non ex partibus, sed ex fine cuiusque pendenda esse. quare cum in chria tantum propositum sit, factum alicuius aut dictum cum ratione approbare, quod est proprium confirmationis, ei tantum parti chria respondere dicetur. idem est de ceteris progymnasmatum existimandum.

De laude.

Haecenus disputatum est de ijs progymnasmatum quae singulis partibus orationis respondent, nunc de illis agendum quae toti orationi similia sunt. ea sunt laus, vituperatio & comparatio, nisi malis exemplo Quintilianum, quod breves exercitationes sint, laudatiunculam nominare, vituperatiunculam & comparatiunculam sed sunt

Libro. 1.

INSTITUTIONES

sed sunt haec duriuscula. de nominibus autem non magnopere laborandum, cum res intelligatur. ex his progymnasmatibus laudis primus locus tribuitur, quod ex eius artificio reliquorum ratio intelligatur. est igitur laus oratio quae exponit bona, quae insunt in vnaquaq. re. laudantur autem Deus, homines, animalia, stirpes, loca, tempora atque res ceterae mutae. Laus personarum ex qua ceterae tamquam ab exemplo proficiuntur, quattuor partibus continetur: exordio, expositione, comparatione, atque epilogo. in exordio haec fere adhibenda sunt: a laude dignos esse quos omnes homines admirantur; a suasionem tribuendum esse eis honorem, omnes homines eorum virtutes praedicare oportere. ab auditore, ut id initio depellamus, quod offendere animos auditorum possit, siue sit illud positum in oratore, siue in argumento, siue in ipsa oratione: ut in oratore ingenij imbecillitas, in argumento, humile & tenue esse, in oratione, parum excultam esse. sumamus igitur exemplum tale de laude Aristotelis. cum ceteri philosophi excellentes, qui rerum naturam, rationemque optime administrandae reipublicae aperuerunt, digni sunt quos omnis posteritas

RHETORICAE.

22

steritas vehementer admiretur, tum in primis Aristoteles, cuius beneficio sic culta & augeta est philosophia, ut ad summum perducta esse videatur. quare statui mearum esse partium eius laudes sine minus omnes, aliquas certe dicendo persequi, praesertim cum eius disciplinae alumnus sim, atque ei tantum debeam, ut in referenda gratia videar mihi nullam aut perexiguam eius in me officiorum partem assequi posse. expositio bonorum in sex fere partes tribui potest, quae sunt: genus, natura, educatio, actiones, honores, & mors: genus etiam diuidi potest in quattuor partes, nationem, patriam, maiores, & parentes. possumus etiam addere siquid singulare in eius ortu contigerit, aut in somnis visum aut auditum. in his quattuor partibus generis & in ceteris capitibus, siquid habeat parum ornamentum aut omittendum prorsus est, aut dicendum nos properare ad alias laudes illustriores. ex his capitibus sic laudabitur idem Aristoteles: natus igitur Aristoteles est apud Macedonas nationem bellicosissimam & imperio orbis terrarum & duobus regibus potentissimis clarissimam: a patria, opido quidem tenui, sed quod rebus praeclare gestis idem Aristoteles magnopere nobili-

meto 29

Aphtho.

Aristot. 1.
Rhet.

Arist. 3.
Rhet.

et si geto que
vno poma
la hor

Exordium.

auuata

que maio cr
alpidi dea
la sabi don

epos

A genere.

INSTITUTIONES

nobilitavit. a maioribus & parentibus, parentes habuit ex clarissima familia Aesclepiadarum inter quos Machaon Aesculapij filius mirabiliter arte medica excelluit & gloria rei militaris, qui vn^o inter principes Graeciae in equo etiam Troiano inclusus tuerat. Natura complectitur dona naturalia corporis & animae: in donis corporis illa numerantur, integra valetudo, velocitas, vires, pulcritudo & corporis proceritas, in donis & muneribus animi, ingenium, iudiciū, memoria, studium, mores etiam vt facilem esse & suauem. ex his illud accommodabitur Aristoteli, erat adolescens tanta acie ingenij vt Plato cum is eius academiae non interesset, mentem abesse diceret. educatio haec continet apud quos fuerit educatus, quo genere victus & alimentorum, sub quo genere reipublicae, quam artem professus fuerit, quibus magistris ad eam cognoscendam vteretur: vt tantam vim ingenij exercuit a puero in ijs artibus intelligendis quibus ad humanitatem informamur, adhibuitq. ad eas cognoscendas magistros in eo genere litterarum perfectissimos, vt in philosophia Socratem & Platonem eius studij principes clarissimos. Actiones latissime omnium

RHETORICAE:

23

omnium patent: quae explicandae sunt secundum singulas virtutes: hoc loco explicandum quae bona externa illi contigerint, vt opes, familia, amici, cognati, quomodo illa compararit & quo pacto ijs usus fuerit. vt quis Aristotele gratior? qui cum a Proxeno puer educatus fuisset, ei atq. eius vxori statuas singulas posuit, eiusq. filio filiam suam despondit? quanta autem eius pietas in magistris, qui Platoni aram cum elogio consecrauit? quanta etiam in patriam & suos ciues pietas eius fuit, qui patriam euersam beneficio Alexandri in integrum restituendam curauit, suisq. ciuibus libertatem pristinae recuperandam? quis in omni genere artium & litterarum perfectior potest inueniri? quam rem tot libri in omni genere artium tam admirabili ratione & via conscripti satis declarant: Grammaticam commentarijs Homeri ornauit, Historiam ducentis & ijs amplius rebus publicis describendis, poeticam eius artificio intimo notando coonestauit, Rhetoricam exornauit tota eius facultate diligentissime explicata, logicam quam inchoatam & rudem a maioribus acceperat perfecit, in vtraque philosophia ea ratione & via omnia persecutus est, vt nihil posteris reliquum fecisse videatur.

22 *amicus
magis*

caestram

caestram

Ab educa

zione.

*Ab alic
bim.*

repperit

*estimoni
de loa*

2 meo

quod

quod

INSTITVTIONES

Ab honoribus.

videatur. Quinta honores: vt propter quā
 caussam maximi illi honores ab hominibus
 eius aetatis ac praesertim a duobus regibus
 potentissimis Philippo & Alexandro & ab
 omni posteritate habiti sunt. hīc si vita lon
 gior illi quem laudas cōtigerit dicendū. VI
 tima mors: vt itaq. gloriosissimā mortē pro
 studio veritatis post tot exantlatos labores
 obiit. si qui autem honores ei post mortem
 habiti, hoc loco possunt commemorari; vt
 merito igitur huic statua apud Graecos po
 sita in qua Græco sermone inscriptum erat
 Aristoteles philosophorum optimus. quam
 sententiam vniuersa posteritas comproba
 uit. hoc loco censet Hermogenes inferendū
 si quid laudabile de filijs eius quem laudas
 dici potest: vt Aristoteles filiū reliquit Ni
 comachū, qui ab eius instituto & genere vi
 tae nō degenerauit. nam & Theophrastū om
 niū Peripateticorū excepto. Aristotele, lon
 ge doctissimū, tanto studio tātaq. diligētia
 audiuit, vt & libros dē moribus accurate scri
 ptos reliquisse dicatur. Huc etiam referri
 possunt nepotes atq. eorum posterī, discipu
 li quoq. nobiles & qui eos audiuerūt, si qui
 videātur excelluisse: vt quot & quāti viri e
 schola Aristotelis exierūt? quā pfecti singu

*Mors. sup. de
 tanisre bal
 al*

li in

RHETORICAE

24

li in suo genere? quam suaues? quā copiosi?
 quātus Theophrastus? quātus in musicis Ari
 stoxenus? quātus in historia Callisthenes? atq.
 ex auditoribus Theophrasti, vt alios omittā
 quātus in litteris & republica Demetrius?
 quātus in medicina Erasistratus? quātus in
 comœdia Menāder? post haec capita breuis
 quaedā cōparatio interponi solet: vt ecquis
 quam audebit Platonem huic anteponere,
 cum ille neq. tot neq. tāta ornamenta philo
 sophiæ atrulerit, Aristoteles vero certissima
 ratione & via vniuersam philosophiā expli
 carit? Epilogus breui optatione cōcluditur:
 vt quapropter Deum Op. Max. humili pre
 ce obsecremus, vt tales philosophos multos
 nostrae reipublicæ largiri velit. Cetera præ
 ter personas eadē ratione laudabūtur, dum
 singulis accommodētur ea quae illis conue
 niunt: vt laudi vrbiū conditores pro parētī
 bus, sic ceteris rebus earū inuētōres loco pa
 rētum sunt: vt Zeno dialecticae. Actionū ta
 men loco vtilitates eius rei sunt cōmmo
 rādae. in quib. aut potest pertractari cui ex
 dijs ethnicorū ea res sacra esset, id quoq. in
 magna parte laudis ab ethnicis solet poni:
 vt olea sacra erat Mineruae, myrtus Veneri
 sic noctua Mineruae, & columba Veneri.
 potest

*Comparā
 tio.
 Ca. quā.*

*Long.
 Epilogus.*

ad n. ex n.

Hermog.

INSTITUTIONES

potest etiam explicari in laude rerum mu-
tarum, qui illis vsi fuerint, vt venatione he-
roës. magna quoq. facultas suppetit ad has
res laudandas ex qualitate animi & corpo-
ris eorum qui illas colunt & tractant, vt ve-
natores integri corporibus, audaces, acuti,
fortes. Quoniam autem maxima pars in ce-
teris rebus laudandis ex earum vtilitatibus
petitur, vt in homine ex rebus praeclare ge-
stis, vtilitas vero vnū est ex capitibus quae
in thesi d. sputanda adhibentur, quin & reli-
qua capita thetica possunt ad huiusmodi
laudes transferri, propterea fortasse Sopater
in diuisionibus quaestionum hoc genus
laudis theticā laudem appellauit, qualis est
illa sapientiae quae legitur apud Aphtho-
nium. atq. haec capita satis amplam suppe-
ditāt copiam ad laudandum. si quis autem
plura desiderat legat Menandrum Laodi-
censem de genere epidiectico, qui omniū co-
piosissime de hoc argumento disputat.

De vituperatione.

Videm sequitur vituperatio: quia
earundē ferme rerū est, & ex iisdē
capitibus perficitur, ex quibus lau-
datio, dum sensu contrario pertractetur, qd
fiet

RHETORICAE.

25

Exerdis.

fiet exemplo perspicuum. Cum genus om-
ne vitiorum detestandum & magno gene-
ris humani odio dignum, tum vero omniū
maximo facultas ista sophistarum fallax &
dolosa, quae si quem miserum ceperit a stu-
dio veritatis ad speciem quandam falsam
& simulatam totum traducit. Natum & cō-
flatum hoc monstrum foedissimum ex dua-
bus pestibus taeterrimis & perniciosissimis
arrogantia & auaritia, educatum atq. eru-
ditum parentum imitatione, in quaestu, sor-
dibus, fraude & insolentia, eo processit cor-
roborata iam aetate, vt sui quam simillima
portenta sophistas scilicet procrearet. at
quos homines! quorum alij cum certos locos
haberent, ex quibus tamquam ex commen-
tariolis differerent, tamen non in circulis
tantum aut ^{in emet. u. x. i. s. p. a. d. a.} ~~compitis~~, sed apud Amphictyo-
nas, id est, in maximo toti⁹ imperij omniūq.
prouinciarum conuentu poscere auderent
de qua re quisq. audire vellet, se ad dicen-
dum paratos denuntiarent. alij gloriosio-
res qui vulgo iactitarēt se non solum ea om-
nia nosse quae elegantioribus artibus conti-
nerentur, sed etiam, quod artificium ple-
num sordium est, se sua manu vestitum om-
nem etiā anulos cōfecisse. alij lōge omniū

Genus.

Educatio.

Ationes.

*conuene
consilium
L. frug.*

D

auda-

INSTITVTIONES

audacissimi non contenti ista inani & glorioſſa apud homines omnium ſcientiarum atq. artium ostentatione, gigantum exemplo, cum se insolentius extulissent, diuinum numen, quod nefas dictu: suo loco mouere & conuellere ſuis impudentiſſimis captionibus auſi ſunt. atq. haec quidem moliebantur, qui ceteris, vt illis videbatur, erant ſapientiores. nam vulgus illorum quaestui potius quam gloriae inhians, alios dolos machinabatur, vt cum rudes homines & ignaros in laqueos ſuos coniecissent, irretitosq. tenerent, non prius eos expedirent, quam mercedem eamq. magnam illis perſoluissent. neq. vero rudes ſolum homines & agrestes adoriebantur: cum Socrate quem Graecia vniuerſa omnium ſapientiſſimum etiam abſq. testimonio Apollinis agnoſcebat, congregari non erubuerunt. cuius congreſſum & ſermones ſi vitassent, melius certe ſibi conſuluissent. nam is eos facetiſſime eludebat, eorum ſtudium ſcite exagitantibus, omnia eorum vitia atq. ignorantiam apertissime detegebat. iſta ſeras quidem, ſed iuſtas & debitas poenas ſuae temeritatis luebant, opidis, viribus, hominum coetu exterminabantur, hoc malum tam intolerabile

Honores.

cum

RHETORICAE.

36

poſteriori ſaeculo renaſceretur, edicto ſeuerrimo cenſorum exciſum eſt. cequiſquam audebit poſtea iſtos cum pharmacopolis circumforaneis comparare, qui etiam ſi argentum emungunt, nullum praeterea magnum afferunt detrimentum? quare ne de nouo haec labes excitetur, Deum Opti. Maximum ſupplices deprecemur, vt tantum exitium a nobis poſteriſq. noſtris auertere velit.

Comparatio.

Epilogus.

De vſu laudis & vituperationis.

LAUS & vituperatio vſui maximo ſunt in omnibus partibus orationis: ac primum in exordijs laudamus fere auditores, ac praefertim iudices & eos qui adſunt in conſilio atq. etiam patronos aliquando aduerſariorum, & aduerſarios noſtros vituperamus quae ſunt apud M. T. in exordijs orationum frequentiſſima: vt factum Caefaris in reſtituendo Marcello initio eius orationis quam pro eo habuit, quin & eos ipſos pro quibus dicimus in exordijs ſaepe aperte laudamus: vt M. T. initio quartae Verrinae Sicilia. ſaepe etiam orator ſi ipſum laudat in exordio modice tamen, vt in Manilia

D 2

na, namq.

INSTITVTIONES

na, nam cum propter dilationem comitiorum ter praetor primus centurijs cunctis renuntiatus sum &c. Vituperat M. Tullius factum Rabirij in exordio orationis pro Rabirio Posthumo. in narratione etiam laudamus et vituperamus: ut in ea pro Sex. Roscio laudat Caeciliam Nepotis Metelli filiam his verbis, in qua muliere, Iudices, etiam nunc, id quod omnes semper existimauerunt, quasi exempli causa vestigia antiqui officij remanent & quae sequuntur. in ea pro Caecina vituperat Ebutium cum inquit, quam personam ex quotidiana cognoscitis vitam mulierum assentatoris, cognitoris viduarum, defensoris nimium litigiosi, conciti ad rixam, inepti ac stulti inter viros, inter mulieres periti iuris & callidi. in confirmatione vero nemini dubium quin sint necessariae laus & vituperatio, cum sit vnum genus causarum in illis positum. exstat Maniliana oratio Ciceronis, quae etiam si in deliberatione versatur, magna tamen ex parte laudes Pompeij in confirmatione persequitur. quid autem aliud fere est tota interrogatio in Vatinius, nisi eius vituperatio? Secunda etiam Philippica nil aliud nisi vituperationem M. Antonij fere persequitur ab illo praefertim

*causae de
causae
causae*

RHETORICAE.

tim loco, Iam enim quonia crimibus eius satis respondi, de ipso emendatore & correctore nostro quaedam dicenda sunt. nam de epilogo dubitari non potest quin laus & vituperatio plurimum in illis valeant. exempla proferamus: in peroratione Fonteianae laudat Fonteium elegantissime ab illo loco praesertim cum tot res sint quae vestris animis pro huius & cet. & in epilogo Coelianae commendat Coelium ab illo loco, cuius prima aetas dedita disciplinis fuit ijsq. artibus quibus instruimur & quae sequuntur. in ea pro Sex. Roscio, vituperat cum ait videtis iudices ut omnes despiciat, ut hominem praese neminem putet, ut se solum beatum, solum potentem putet &c. magna copia vituperationum suppetet in accusationibus. Tullianis, laudationum vero in defensionibus & in Bruto.

+ Crisostomus

*+ orationes in
que*

3 orationes pro ab

De comparatione.

Comparatio sequitur quae fit cum docemus ea quae sub laudem & vituperationem cadunt aut paria esse inter se, aut vnum magis altero. perficitur autem ex iisdem partibus & capitibus quibus laus, & vituperatio comparatio tamen non est separatim requirenda, cum

Aphib.

INTITVTIONES

totum progymnasma nihil aliud sit, neq. vero longe disiungenda sunt quae conferuntur vt oratio sit acrior, quod planum fiet exemplis, vt hoc Achillis & Diomedis. Achillis ego virtutem nūquam mihi persuasit tantam esse vt ceteris Graecis longe praestaret, quin Diomedes, quod facile demonstrari posse videtur, multum illi anteceluit. Nam vt genus vtriusq. dona naturae, educationem praetermittam, in quibus nō est multum laudis ponendum, res gestae vtriusq. facile hanc sententiam confirmabunt. vocantur omnes Graeci ad bellum Troianum: Achilles abdidit se in Parthenonem & ornatu muliebri simulat se esse virginem, ne ad bellum proficisci cogatur: Diomedes libentissimo animo ad bellum proficiscitur, quin & ceteros Graecos ad illud suscipiendum atque etiam eūdem Achillem studiosissime hortatur. Primo proelio laudatur Achilles, laudatur etiam Diomedes: longo post interuallo, cum pestis grassaretur inspectate cūcto exercitu Graecorum Achilles vexat contumeliose regem eorum Agamamnonem propter libidinem qua captus amore vnus mulierculae turpissime tenebatur: eoq. irarum processit, vt

districto

Theon.
Exordiu.

Genus.

sempaga
Actiones.
autocun
don se llas

RHETORICE.

28

districto gladio Agamemnonē interimere conaretur, nisi quispiam ex illis commenticijs dijs eum repressisset. Diomedes vero ita strenue pugnabat, vt Marti etiam & Veneri grauisima vulnera infligeret. mittuntur legati ab vniuerso exercitu ad Achillē, vt ad bellum conficiendum prodiret. dimittit legatos etiam cum contumelia. Diomedes vero ita suam operam bello conficiendo nauat, vt nocturnis proelijs amisā Graecorum dignitatem recuperaret. Achilles occidit quidem Hectorē, sed eius facti dux & auctor fuerat Ajax, qui singulari certamine antea Hectorē forte delectus oppreserat: vniuersus autem exercitus Diomedem ad illud certamen magna contentione petierat. Achilles post Hectorē interfectū Polyxenae amore inflāmat, & vt suā cupiditatem explere posset ad hostes deficit. Diomedes capto Palladio certissimam spem victoriae consequendae suis ostendit cum omnis salus Troianae vrbs ex Palladio penderet. age vero quā dissimilis mors vtriusq. Achilles apud ignauissimum Alexandrum Paridem turpissime moritur, Diomedes Ilio capta ad suos cum dignitate reuertitur, urbem apud Italos condidit, in

D 4

qua

3 praebat
tanto

in vnde
afio

Mors

mofcain

INSTITVTIONES

Epilogus. quā mortem cū dignitate oppetiuit. Quare quis non anteponet Diomedem Achilli, cū tanto superior rebus praeclare gestis Diomedes reperiatur?

De comparationis vsu.

Vtimur comparatione in exordijs vt M. Tullius in exordio Quinctianae se comparat cum Hortensio patrono aduersarij & Naeuium aduersariū cum Quinctio. in narratione etiam adhibetur comparatio: vt in Miloniana, cum confert apparatus & comitatum Clodij cum Milonis comitatu his verbis, obuiam fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Graecis comitibus vt solebat, sine vxore quod numquam fere, cum hic insidiator qui iter illud ad caedem faciendam apparasset, cum vxore veheretur in rheda penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri & delicato ancillarum puerorumq. comitatu. in confirmatione autem frequentissimus comparationis vsus, vt intelligitur ex Diuinatione in Verrem & oratione in Pisonem, quae solam fere comparationem complectuntur. in epilogis tandem

RHETORICAE

29

dem vsui est comparatio quod satis declarat quarta illa pars supra explicata in progymnasmate loci communis. ita in peroratione Quinctiana confert Cicero cum Quinctio Naeuium ab illo loco, si causa cum caussa contēderet & quae sequuntur. in eadem paulo post illa comparatio legitur elegantissima, miserum est exturbari fortunis omnibus, miserius est iniuriā: acerbum est ab aliquo circumueniri, acerbius appinquo & cet. hoc progymnasma est aptissimum ad amplificandum, vt apparuit in communi loco & in laude & vituperatione. huic progymnasmati suppetet magna copia exemplorū ex parallelis Plutarchi. atq. haec de progymnasmatibus quae orationi integrae respondēt, nunc de reliquis quae ornamento tantum sunt dicendum est.

De ethopoeia.

Reliqua progymnasmata sunt, ethopoeia, descriptio, thesis & legislatio: ex quibus primū locū obtinet ethopoeia fortasse quia facilius fit. nam in thesi & legislatione difficilis est & perobscura oppositionum & solutionum inuentio. in descriptione autem dū singula minutatim expriman

*inchoche
in carro
a capo a
quod dera*

*3 qui toros lo
siendo*

seru gano do

*comparatiuus
plutarco*

INSTITUTIONES

exprimantur & quasi oculis subiiciantur, multum est negotij sustinendum. est igitur ethopoeia imitatio sermonis ad mores & subiectas personas aut res accommodata. huius tres sunt formae: ethopoeia, idolopoeia & profopopoeia. ethopoeia fit, cum fingimus quid dicerent viuentes: vt quarto ad Herennium in exemplo sermocinationis, sic enim videtur ille scriptor ethopoeiam appellare: idolopoeia cum mortuos loqui fingimus: vt ibidem in exemplis conformationis inducitur L. Brutus elegantissime loquens. profopopoeia, cum ceterae res loquentes inducuntur: vt in eodem loco vrbs Romana. in hoc progymnasmate magna personarum & temporum ratio habenda est. nam alius est sermo iuuenis, alius senis, alius dolentis, alius gaudentis. capitum autem loco hoc progymnasma diuiditur in tria tempora praesens, praeteritum & futurum. exemplo tota haec disputatio illustrabitur: vt in laude Aristotelis, quam supra adhibuimus si quis philosophiam inducat loquentem hoc modo. Videor mihi videre hoc loco philosophiam cum Aristotele sic loquentem. Salue mi alumne, praesidium & ornamentum meae gloriae & dignitatis. Quis me pluri-

Hermog. ratio me tota

imitatio. g. cum ser Aphth. moris

Hermog.

Aphth.

go oratio mi beche

RHETORICAE

30

bus honoribus quam tu affecit? Quis plura ornamenta in vniuersam meam familiam contulit? tu nomen ministrae meae & comitis dialecticae femisepultum, in hanc lucem & vitam reuocasti: tu physiologiae, cuius partes tamquam membra Absyrti dissipatae iacebant, vno loco eoque illustri a principio ad extremum perpetua serie disputationum digestas, collocasti. tu mores hominum, tu rationem administrandarum rerum publicarum quam planissime explicasti. tu elationem & insolentiam nostrae aemulae eloquentiae tua singulari industria fregisti. ac, ne longum faciam, omnem omnium artium laudatarum vim & facultatem mihi vt optimus alumnus acceptam retulisti. tu Theophrastum, de quo grauissimum iudicium, & sine vlla inuidia feceras, heredem tuae familiae & disciplinae sapienter instituis: tu in eo omnem spem tuae posteritatis merito figis & collocas. Quapropter magna & certissima spes me tenet fore, vt meum nomen, meaque gloria, quae aliquantulum a maleuolis & inuidis opprimebatur, in perpetuum propagetur: egoque huius beneficii memor tui nominis & dignitatis memoriam immortalitati consecrabo.

Ex praeteritis.

Gen-tonatio

Ex praesentibus.

Ex futuro

De esthena

De usu

INSTITVTIONES De vsu ethopoeiae.

Ethopoeia maximam affert vtilita-
tem omnibus generib⁹ caussarum
& orationum partibus, ac praefer-
tim perorationi: vt in Miloniana inducit
M. Tullius, loquentem Milonem his verbis;
valeat, valeat, ciues mei, sint incolumes, sint
florētes, sint beati: stet haec vrbs praeclara,
mihiq. patria carissima, quoquomodo me-
rita de me erit, & quae sequuntur. vtilis etiā
in confirmatione, qualis illa Appii contra
Clodiam in ea pro Coelio cum inquit, mu-
lier quid tibi cum Coelio? quid cum homi-
ne adolescentulo? quid cum alieno? cur au-
tem tam familiaris huic fuisti. & narratio-
nē quoq. illustrat maxime ethopoeia vt in
ea pro Quinctio illa Naeuij ibi tum vir op-
timus Sex. Naeuius hominem multis verbis
deterret ne auctione tur, eum non ita com-
mode posse eo tempore quae proseripsisset
vendere & quae sequuntur. ornat item exor-
dia quamuis non ita frequenter vt ceteras
partes. itaq. vix eius exemplum suppetit
ex orationibus Tullianis. in diuinatione in
Verrem species tantum quaedam eius ap-
paret

*que noajade
vender lo qua
tione*

RHETORICAE.

31

paret, cum recitat verba Sicularum sic, me
saepe esse pollicitum, saepe ostendisse dice-
bant, si quod tempus accidisset, quo tempo-
re aliquid a me requirerent &c. non deerit
nobis copia ethopoeiarum ex epistolis M.
Tullij ex quibus poterunt induci commen-
dantes alios, gratias agentes gratulantes, &c.
praesertim cum Theon epistolas sub etho-
poeijs contineri arbitretur.

*epi omej —
si ly aitia
go
x enal go y
lesp odia su
ur*

De descriptione.

Hoc progymnasma quidam ex ve-
teribus non docuerunt separatim
quod in fabula & narratiuncula,
esset antea occupatum. Hermogenes tamen
censuit exemplo aliorum auctorum per se
explicandam esse. quam sententiam prae-
clare confirmant imagines Philostrati &
descriptions Callistrati, quae nihil aliud
plane sunt nisi exempla huius progymnaf-
matis eaq. clarissima. est autem descriptio
oratio qua minutatim rem subiectam sic ex-
ponimus, vt sub oculos quātum fieri possit
subijciamus. describuntur autē personae, ani-
malia, stirpes, loca, tempora, atq. res aliae.
In describēdis animalib. & stirpib. a summa
parte

I u progym.

+ Aphilo.

+ Haevo

Dibius

INSTITVTIONES

parte ad imam, aut contra progrediendum est. in describendis locis, aut temporib. explicanda sunt, quae in illis fiunt, aut continentur. In ceteris reb. commemoranda sunt, quae illas antecedunt, quae cum illis coniuncta cohaerent, & quae eas consequuntur: vt bellum antecedunt delectus militum, sumptus, timor. cohaerent cum bello congressus, caedes, mortes, victoria: sequuntur laudes viuentium, triumphus, lachrymae eorum qui victi & seruitus. conuiuium luxuriosum sic describitur a M. Tullio, in fragmento orationis pro Gallio, vt clamor, vt conuictum mulierum, vt symphoniae cantus? videbar mihi videre alios intrantes, alios exeuntes, partim ex vino vacillantes, partim hesternae potatione oscitantes. versabarur inter hos Galli, vnguentis oblitus, coronis redimitus, humus erat lutulenta vino: coronis laeuidulis & spinis cooperta piscium.

De vnde descriptionis.

Descriptiones adhibemus frequenter in omni genere causarum & in omnibus partibus orationis, frequentius tamen in narratione. exemplum huius rei illustre supra propositum est, cum de vnde compa

RHETORICAE.

32

comparationis disputabamus ex Miloniana, cum M. Tullius describit comitatum Milonis & Clodij. in confirmatione etiam recte adhibetur descriptio: vt septimam in Verrē, ipse inflammatus scelere ac furore, in forum venit. ardebant oculi: toto ex ore crudelitas emicabat. in epilogo itē descriptionis utilitas apparet. nā tertia illa pars loci communis, quam expositionē amplificatā nominauimus, nulla re aptius fiet quā descriptione criminis & scelerum: deinde misericordia iudicium amouetur, vt docet Hermogenes facta descriptione iniuriae, quae illustrat idē hoc exemplo: non istum mihi attēdatis qui lacrymat ante vestrum conspectum, sed illum cōtinentē numina, ad euntem sana, euellentem fores, auferentē donaria sacrorum. ita M. T. in peroratione orationis pro rege Deiotaro describit Hierae legati assiduitatē qui in Tetrarchia nūquā a Caesare discesserat cum ait, in primis finibus tibi se praesto fuisse dicit, usque ad vltimos prosecutum: cum e balneis exisses, tecum se fuisse; cum illa munera inspexisses coenatus, cum in cubiculo recubuisset &c. in exordijs quoque utilis est descriptio: vt in eadē oratione Deiotaro describit Cicero quid facturum fuerit, si in foro eam orationem habuisset, cum inquit, spectare curiam,

In prozy.

INSTITUTIONES

curiam, intuerer forum, coelum deniq. testarer ipsum & quae sequuntur.

De thesi.

Lib. 2.

Hermog.

Theon.

X reliquis progymnasmatibus thesi prius differendum, quia est facilius legis latione. nam legis latio, ut ait Quintilianus, maiores ac prope summis operibus suffecturas vires desiderat. est autem thesis deliberatio de re aliqua citra certam circumstantiam: ut sit ne ducenda vxor. nam si, circumstantia addatur, fiet hypothesis, id est, certum genus causae: ut sit ne ducenda vxor Socrati; haec enim causa ad deliberationem pertinet. thesis differt a communi loco, quod in illo amplificamus rem certam, in hac dubiam disceptamus. a sententia autem differre videtur, quod sententia dictum potius sit, quam deliberatio & disceptatio: deinde quod in thesi semper aliqua rei qualitas intelligatur, ut ducenda ne est vxor, id est, aequum ne an utile aut aliud huiusmodi sit ducere vxorem, at in sententia non semper qualitas rei intelligitur, ut apparet in hac, nemo sine crimine viuit. thesis quibus est proposita sola cognitio veritatis non pertinet ad oratoris munus, ut illae parado

RHETORICAE.

33

paradoxorum M. Tullij, ut sit ne solum id quod honestum, bonum, quapropter & audacius se fecisse fatetur, qui eas more oratorio disputauerit, sunt autem illae disputationes Tullianae magis loci communes, de quibus supra disseruimus, quam theses: quam Cicero nomine loci communis solet complecti utrumque progymnasma. multominus ad oratores pertinebunt illae physicae, sit ne caelum figuraglobosa praeditum, neq. illae in thesibus numerandae videntur, quas Quintilianus ad theses retulit, sit ne vita rustica potior, an urbana, sit ne militis an iurisperiti laus maior. nam illae comparationes potius sunt, aut certe comparationes theticae. illae erunt potius theses oratoriae, in quibus disceptabitur aliqua actio quae ad rempublicam pertineat, ut sit ne nauigandum. quales sunt illae quae proponuntur a M. Tullio lib. nono ad Atticum. neq. vero reiiciunt rhetores ab hoc studio illas theses, de quibus qui disputant, digni poena a dialecticis censentur: ut sit ne virtus colenda.

Lib. 2.

Epist. 3
Inter. A.
phib.

De partibus thesis.

Thesis quattuor fere continet partes: propositionem, argumenta, oppositiones

Apth.

E cum fo-

INSTITUTIONES

Thes.

cum solutionibus & epilogum. exordium seu propositio duci potest ex narratiuncula aliqua historica, aut ex chria, aut ex sententia, aut quod omnium est aptissimum, ex laude aut vituperatione rei de qua thesis disputat. proponamus exemplum huius thesitis sit ne mos gerendus magistris. sic ergo exordiemur: qui imperio magistrorum parent iure laudandi sunt. Argumenta petuntur ex capitibus quae pertinent ad finem, aut ex locis laudationis. Quid enim & legibus diuinis, & humanis, atq. moribus & institutis omnium gentium & saeculorum, magis consentaneum, quam praeceptis & voluntati magistrorum obtemperare? Quid autem magis aequum, quam a quibus tot tantaque beneficia ad vitam bene transmittenda accepimus, illis sin minus alijs rebus, grata certe animi significatione more gerere? Quid magis fructuosum aut magis salutare, quam eorum animos, per quos in animi praesertim cultu profeceris, tibi adiungere, & conciliare? Quid magis exitiale, perniciosumque, quam ab iisdem esse animo, & voluntate abalienata? quo genere laudis, qua etiam praedicatione eos celebramus, qui doctorum consilijs obsequuntur? Quae turpido, quae infamia eos contra pro

*Exordium
Inter. A-
phth.*

Legitim.

Utrum iustitiam

Aequum.

Vtile.

Gloriosum.

RHETORICE.

34

tra prosequitur, qui vel digitum ab eorum voluntate discedunt? oppositiones petuntur ex locis contrarijs eorum capitum quae pertinent ad finem: quae solvantur, aut per concessionem, aut per negationem, aut per contrarium: ut, at difficile est magistrorum imperijs plane obsequi. difficile quidem, vitium tamen aetatis est potius quam ingenij. nam cum doctores natu grandiores, ac prope senes contingant, aetas ingrauescens illos quotidie difficiles reddit & morosos. cui vitio magna fit accessio ex ea consuetudine & perueritate morum, quae studiorum assiduitate contrahitur. neque vero etiam si difficile sit, continuo est abiiciendum. orator cum difficillimum esse arbitretur, quod velit persuadere, in puluerem tamen & aciem perdit. Poeta quavis laboriosissimum esse iudicat iudicio spectatorum suas fabulas permittere, eas tamen docet, & discipuli postea magistrorum imperio, quavis difficillimum videatur, non libenter obsecundabunt? quin omnium longe facillimum est. Nam si eos quos numquam antea vidimus, officijs facile placamus, quanto facilius erit, eos qui nos arctissimis vinculis necessitudinis attingunt, omni genere obsequiorum nobis adiungere & mitigare? At molestum est imperium magistri. amanti nihil

Oppos. 2

Concessio.

*malacōdia
no dos,
opositum fo
les tenissiat*

Contrarium.

*Oppos. 1
Negati.*

E 2

nihil

INSTITVTIONES

Concessio

Oppos.

Epilogus.

nihil mole tum : onus etiam grauius aetna amore facile subleuatur. atqui discipuli nihil carius doctoribus habent, aut certe habere debent. & quamuis magistrorum imperia molesta sint, aequa tamen animi conditione ferenda sunt: serui imperia dominorum, quae multo sunt acerbiora patienter ferunt, liberi parentum imperia, quae multo sunt potentiora, moderate perpetiuntur, & discipuli magistrorum praecepta a quibus multa ea quae vtilissima quotidie expectantur, aequo animo non sustinebunt? sunt ista quidem vt dicis, imperia tamen magistrorum sunt longe ceteris morosiora. Quid? a dominis ad summum libertas expectatur, a parentibus victus aut vestitus, a praceptoribus vero eruditio, qua nihil maius cum ad priuatam, tum ad publicam bene viuendi rationem. epilogus breui amplificat thesim, & repetit capita aliquot argumentorum cum breuissima cohortatione: vt magnū igitur & praeclarum est doctorum praecipue sobtemperare, praesertim cum eorum obseruantia magna dignitas atq. vtilitas consequatur. quapropter magistrorum voluntati libenter morem geramus.

DE VSU THESIS.

Vtilissima

RHETORICAE.

55

Vtilissima est thesis oratori, cum omnem hypothese[m], id est, causam oratoriam arbitretur M. Tullius ad thesim reuocandam esse: quod ex thesi tanquam ex generali quadam sententia hypothesis vt specialis proficiatur. hinc Cicero omnes fere suarum orationum confirmationes ad theses refert. vt illam Liciniam ad hanc thesim, poetice[m] & studia literarum quibus ad humanitatem informamur summo in honore haberi oportet. post confirmationem maximus locus thesi in epilogis. id quod plane intelligitur ex his capitibus quae pertinent ad finem, quibus & locum communem concludi supra docuimus & omnes orationes ipsidem fere terminantur. illa autem capita maxime sunt thetica. hinc illae theses frequentissimae in perorationibus adhibendam esse misericordiam, remittendam animaduersionem, crudelitatem auertendam, ignoscendum viris bonis & fortibus. quarum thesion exemplis refertae sunt Tullianae perorationes. nam quod exordijs afferat vtilitatem thesis, satis poterit argumento esse initium illud quintae orationis in Verrem, omnesque alterum, iudices, nullis impulsi inimicitijs,

E 5

nulla

INSTITVTIONES

nulla priuatim laesi iniuria, nullo praemio adducti, in iudicium reipub. causa vocant, prouidere debent &c. quin etiam narratio ni aliquod quamuis tenue affert adiuumentum. quod indicat locus ille ex Quintana, quia quod virum bonum facere oportebat, id loquebatur Naeuius, credidit Quintus, eum qui orationem bonorum imitaretur, facta quoq. imitaturum. vbi illa thesis latet, oportet virum bonum oratione bonorum imitari. Sed haecenus de thesi.

De legis latione.

Uperest sola legislatio ex progymnasmatibus: quae nihil aliud videtur esse quam laus aut vituperatio, vt loquitur Quintilianus, legis alicuius aut scripti citra complexum circumstantiarum certarum. Graeci suo more accusationem aut defensionem esse volunt, Romani sui fori instituto suasionem aut dissuasionem potius dicerent. sed cui vsui ista varietas fori: illud potius obseruandum, qui differat a thesi legislatio. nam quae vulgo affertur dissimilitudo non est probabilis: in thesi scilicet nullam personam exprimi, in legis latione vero aliquam etsi non certam,

neq

Lib. 2

Aphtho.

RHETORICAE.

36

neq. definitam. nam in hac thesi sitne philosopho ducenda vxor, dubitari non potest, quin persona philosophi adhibeatur, vt adulteri in illa legis latione accusandam legem quae deprehensum in adulterio occidi iubet. certior haec dissimilitudo fortasse, vt thesis ex scripto non pendeat, legislatio scripto nitatur, vt cum statuum genera quaedam scripto aut non scripto a rhetoribus distinguuntur. sub scripto autem, vt in capite legitimi complectimur etiam institutum quoduis aut consuetudinem.

De partibus legis lationis.

Vamquam partes huius progymnasmatibus varie traduntur a scriptoribus: ea tamen ratio, commodior videtur, quae ex praeceptis atq. exemplo Aphthonij colligi potest: quattuor nimirum esse huius progymnasmatibus partes, exordium, contrarium, oppositiones cum solutionibus, atq. epilogum. Exordium paullo prolixius quam in thesi adhibendum est, contrarium vt in communi loco, oppositiones & solutiones vt in thesi tractandae. epilogus ex capitibus quae pertinent ad finem sumendus est: vt in hoc exemplo perspicuum fiet.

E 4 Cum

INSTITVTIONES

Exordiu.

Cum multa nefarie & contra scholarum dignitatem, in eis instituta videtur, tum nihil detestabilius, quàm quod sepe superioribus annis cautum fuit, ne quispiam doctor auditoribus suis aliquid dictaret. Cetera namque edicta vni forte academiae, aut alteri, aut vni generi artium perniciosissima fuerint, hoc autem vnum & omnibus scholis, & vniuerso artium generi est perniciosissimum. Cogitate vobiscum si hoc genus ornamentum in republica abesset, quam multa detrimenta in singulos dies importarentur. Testamenta nisi dictarentur irrita essent: edicta praetorum nisi hoc ornamentum essent stabilita, parum aut nihil haberent firmitatis: decreta senatus si hoc praesidio carerent, nec quos existimatis eis obtemperaturos? Quare quo genere ornamentum istud reipublicae contineri videtis, eo priuari scholas, id est, lumina rerum publicarum ne patiamini. At enim istis dictatis auditores redduntur negligentiores. sunt quidem negligentiores: culpam certe nullam dictata, omnem vero auditores sustinebunt. Exterminetur isto pacto eloquentia quod plerique clarissimi oratores, suo, non artis vitio reipublicam dominatione oppresserint: relegatur in ultimas gentes philosophia, quod philosopho

Contrariu.

*hauipe-
niam.*

*Oppos. 1.
Cessio.*

RHETORICAE.

37

philosophi nobilissimi partim respublicas labefecerunt. Immo si diligenter attendere velimus, hoc beneficio sunt auditores diligentiores. Nam cum aliquid certum atque exploratum accipiant, doctoris interpretationem, cum sententia eius auctoris, quem ad explanandum sibi proposuit, diligenter comparant: quid addiderit, quid detraxerit ex interpretibus, quo iudicio utrumque fecerit accurate obseruant, atque idem in simili argumento ipsi experiuntur. At istis exscribendis, multum operae illis eripitur. eripitur quidem: sed plus eriperetur, nisi aliquid a doctoribus auditores acciperent. Nam cum domum redeunt, si quid in aduersaria memoriae causa referendum sit, incerti quid sequantur, animo pendent, & vehementer haesitant. At doctores hac specie honestatis sibi & otio suo indulgent. Indulgere tui istud appellas, suam sententiam ita litteris consignare, ut omnium iudicio & reprehensioni pateat? O miseram magistrorum conditionem. Quare per magni interest dictata auditoribus proponere, cum in consuetudine & more omnium gentium & saeculorum hoc positum esse videamus: tum quia mercedi quae soluitur ab auditoribus atque co-

Contrariu.

*Oppos. 2.
Cessio.*

*Oppos. 3.
Negatio.*

Epilogus.

INSTITVTIONES

atq. eorum propensae in magistros voluntati hoc officium debetur. accedit etiam quod isto beneficio dictata facilius memoriae mandari, & infixae haerere possunt.

De legislationis vsu.

Legislationis vsus in omni quidem parte orationis esse potest, sed in confirmatione frequentior: ut in secunda agraria commendat M. Tullius in commune leges agrarias, cum iuquit, nam vere inquit, dicam Quirites genus ipsum legis agrariae vituperare non possum. venit enim mihi in mentem & quae sequuntur. potest & aliud exemplum apertius quaeri. exordijs utile esse docebit oratio pro domo sua Ciceronis. nam cum laudat initio illius institutum maiorum suorum qui pontifices & religioni & summae rerum praeesse voluerunt, nihil aliud facit, quam ut hoc progymnasma suis maioribus accommodet. quod si persona Romanorum tollatur, erit plane hoc progymnasma. institutum enim & consuetudo a scriptoribus huius artis ad legitimum referuntur. quid autem frequentius vulgo auditur, quam in exordijs laus alicuius instituti aut consuetudinis. nam quod epilogis

*Hermo de
negotiali.*

afferat

RHETORICAE.

38

afferat adiumentum quis poterit negare. cum legitimum unum sit ex capitibus quae proprie pertinent ad epilogos. quo loco potest commode lex aut consuetudo aliqua communiter laudari. ita M. Tullius in peroratione Coeliana legem de vi laudat his verbis. iam intelligitis quantum iudicium sustineatis, quanta res sit commissa vobis. de vi quaeritis: quae lex ad imperium, ad maiestatem, ad statum patriae, ad salutem omnium pertinet &c. haec laus cum ad legem Q. Catuli pertineat, potest tamen in vniuersum legibus de vi accommodari, ut sit omnino hoc progymnasma. in narratione etiam locus legislationi concedetur, ut si quis abstinentiam alicuius ita narret, in conuiuijs epulas aliunde conquiritas vitabat, non multum cibum adhibebat, ne leges sumptuarias violaret, quae sunt omnium maxime laudandae. non deerit copia exemplorum huius progymnasmatum ei qui euoluerit accurate orationes Ciceronis & imprimis eas in quibus de aliqua lege disputatur, ut agrarias pro Plancio, aut de aliquo edicto, ut Quinctianam, pro Caecina. libri etiam de legibus M. Tullij aliquod afferent praesidium. atq. haec de legislatione.

De pro-

INSTITVTIONES
De progymnasmatibus in
commune.

Hactenus explicatum est quā ratio
ne singula progymnasmata separa-
tim fieri possent, singulorum pro-
positis seorsum exemplis. propterquā causam,
quamuis Hermogenes in reliqua arte
vehementer a Graecis probetur, in progym-
nasmatibus tamen cessit Aphthonio. hic enim
singula progymnasmata seorsum a praec-
eptis suis exemplis illustrauit, quod Hermo-
genes praetermiserat. Demonstratum praeterea
est unde copia exemplorum in singulis
generibus suppetere posset, quae ratio
docendi longe utilissima Theoni videtur
in tota quidem arte, in hac vero parte ma-
xime est necessaria: quod tirones in ea eru-
diantur. si quid autem ad copiam exem-
plorum parandam praetermissum est, hoc
loco poterit breui adhiberi. quale est illud
fabularum copiam existere apud scripto-
res eius argumenti Aesopum & Babriam &
poetam Auienum, narratiuncularum in Ver-
ginis Tullianis, sed festiuorum & faciliorum
in libris eiusdem de diuinatione. Chiriarum co-
pia habebit, si elegerit eos auctores qui apo-
phthegmata

RHETORICAE.

39

thegmata collegerunt, ut Plutarchum, aut
facta & dicta memorabilia, ut Valerium
Maximum. eodem pertinebunt, & quae vul-
go circumferuntur apophthegmata ex Ci-
cerone collecta. huius etiam progymnasma-
tis, sed multo maiorem sententiarum abun-
dantiam largietur Stobaeus, ex Graecis ta-
men scriptoribus depromptam. Latinis ve-
ro exemplis facile abundabimus, cum mul-
ti libelli passim legantur, in quibus illae ex
Cicerone & alijs scriptoribus colliguntur.
non deerit copia refutatiuncularum & con-
firmatiuncularum, si consulas auctores qui
contra gentes scripserunt, ut ex Latinis Ar-
nobium, Lactantium, ex Graecis D. Iustinum,
Theodorum & alios. illud vere plane ex-
ploratum libris de natura deorum Cicero-
nis hanc partem multum iuuari posse. de
ceteris progymnasmatibus satis cum ea perse-
queremur, differuimus, unde eorum copia
existere posset, neque vero in vlla parte ar-
tis expectandum est, ut omnia praeccepta
quae afferri possunt proferantur, multo ve-
ro minus in hac quae tironibus est tota ac-
comodanda. quae ratio fecit ut Aphthoni
Theoni huius argumenti scriptori copiosis-
simo longe anteferretur. neque etiam postu-
landum

2. De ora-
to.

INSTITVTIONES

landum est vt his angustijs exempla clarif-
simorum oratorum circumscribantur. per-
fectiores illi scriptores, is quem hoc loco in-
stituiamus rudis adhuc & integer: vagatur
paullo liberius M. Tullius in Paradoxis &
epilogis orationum, quam haec rudis & im-
perfecta locorum communium institutio
patiatur. licebit tamen & tironi, quod est
fructuosissimum, cum rationem conficien-
di singula progymnasmata probe nouerit,
alia alijs intexere, vt hac ratione longius
dilatari possint. quod & in exemplis singu-
lorum progymnasmatum aliquando a scri-
ptoribus huius artis factitatum videmus: vt
in exemplo refutariunculae quod Theoni
adscribitur & nos supra Latine reddidim⁹,
interponuntur oppositiones & solutiones,
quod est thesion maxime proprium, & in
exemplo loci communis Aphthonius incul-
cat ethopoeiam, de qua non dum disserue-
rat. possumus autem nos longius excurre-
re, cum separatim ista exercemus: vt in fa-
bula & narratiuncula possunt descriptio-
nes inferi, atq. ethopoeiae. sic in chria &
sententia laudes eorum quorum exempla
aut testimonia proferemus. in laude & vi-
tuperatione multae narratiunculae & des-
criptiones

RHETORICAE.

40

criptiones atq. ethopoeiae, ac vno verbo
in singulis adhiberi possunt ea quae vide-
buntur conuenire. nunc restat vt breui do-
ceamus, quo modo adhibeantur progym-
nasmata in orationibus. Adhibentur igitur
detractis exordijs aut illis ingressionibus
quae exordijs respondent, & detractis epi-
logis, nisi sint epilogi qui pertineant ad
intimam naturam progymnasmatum, vt epi-
logi loci communis & legislationis. Ex ce-
teris autem partibus non necesse est om-
nes retinere, neq. eo plane ordine quo in
praeceptis tradebantur, sed illae potissimum
conseruandae quibus summa vis & natura
cuiusq. progymnasmatum nititur. vt ex co-
muni loco cum illud vnum in eo spectetur,
vt praemium aut supplicium possit a iudi-
cibus impetrari, retinendae potius erunt par-
tes duae illius posteriores, quae ad id obti-
nendum directo pertinent, quam ceterae
quibus crimen aut meritum amplificatur.
Itaq. vix ac ne vix quidem epilogos, in qui-
bus loci communes excellunt, reperies apud
M. T. aut aliū oratorē probatū sine duabus
partibus posteriorib⁹, sine ceteris autē mul-
tos. eodē modo cum in chria propositum sit
dictum aut factum quod commemoratum
est appro

INSTITUTIONES

est appbare, facti quidē expositio aut dicti
 nullo modo poterit praetermitti, neq. eius
 approbatio videt posse praeteriri, ceterae
 autem partes nō magnopere desiderādae.
 ita M. Tullius in Liciniana vt confirmaret
 litterarum monimētis homines maxime ex
 citari ad pericula gloriae caussa subeunda,
 retulit exempli loco chriam quandam Ale
 xandri regis his verbis, quam multos scri
 ptores rerum suarum magn⁹ ille Alexāder
 secum habuisse dicitur: atq. is tamē cum in
 Sigaeo ad Achillis tumulū adstitisset, o for
 tunate, inquit, adolescens, qui tuae virtutis
 Homerum praeconem in ueneris: & vere. nā
 nisi Ilias illa exstitisset idem tumulus, qui
 corpus eius contexerat, nomē etiam obrui
 set. in hac igitur chria praeter dictum Ale
 xandri quod retulit Cicero tantum addita
 est approbatio cum simplici ratione. sed d
 progymnasmatum satis multa. nam si quae
 aliae exercitationes afferūtur initio huius
 artis a Cicerone & Quintiliano aut non
 sunt huius artificij, aut si quid eius habent,
 potest facile ad superiora reuocari: vt in
 pretatio loci alicuius qualis illa in Bruto,
 cum laudaturus eloquētiam Cethegi, inter
 pretatur locum quendam ex nono annali
 Ennij.

RHETORICAE.

41

Ennij, multū habet ex progymnasmate chrie;
 sed nunc ad alteram partem huius artis pro
 grediamur:

De statibus siue constitu tionibus.

EXpositis progymnasmatum, in qui
 bus tradebatur species tantū quae
 dam abumbratae orationis, expli
 canda est ratio qua possit perfecta oratio
 componi. Sed quoniam partes orationis
 exordium scilicet, narratio, confirmatio &
 peroratio non possunt vlli orationi apposi
 te accommodari, nisi antea cognitum pla
 ne sit quibus firmamentis quaeq. oratio ni
 tatur, tradenda est primum ars inueniendi
 & communiter collocandi praecipua capi
 ta, quibus perfectae orationes continētur.
 Cumq. tria tantum genera caussarum sint,
 quod ad dēmōstratiui capita praecipua atq.
 eorum ordinem communem & naturalem
 pertinet, satis videtur in progymnasmatum
 explicatum. nā quod M. Tullius obseruat
 de ordine exornationis vt aut temporum
 gradus seruentur, aut generum distribu
 tiones, aut a minoribus ad maiora ascēdamus;
 aut a maioribus ad minora delabamur, aut

pro sermone

*Cicero. de
 1 nu.*

in parte

F
 ea. ii

INSTITUTIONES

ea inaequabili varietate distinguamus, id omne ad methodum prudentiae referendū videtur. de reliquis igitur tantum duobus generib. hoc loco disputandum est, dum sit in illis aliqua controuersia, quae status aut constitutio appellatur in eaq. tota caussa vertitur & stat. quapropter admonitiones illae Isocratis ad Nicoclem & Demonicum non videntur ad hūc locum pertinere, cum ab illis longe absit hoc genus controuersiae quamuis non negauerim posse illas admonitiones capitibus constitutiones negotialis, idest, ijs quae pertinet ad finem confirmari. neq. vero omnis controuersia in illis duob. generib. ab oratore suscipi potest aut debet, sed ea tantum in qua de facto aut de personis aut de utroq. disceptetur, & utrinq. rationes probabiles & inter se diuersae suppetant, quaeq. possint aliquē exitum inuenire, ita vt quaestio nō sit inexplicabilis, neq. sint iudices ita ab aduersarijs persuasi, vt nulla ratione de sententia deduci posse videantur. His ita expositis doceamus methodum qua vltimae statuū formae colligi possint. in quaestione igitur si disputei de re sitne, an facta sit, an futura, aut de animo & voluntate auctoris qua mēte fuerit aut fecerit sit

aut fa-

RHETORICAE

42

aut faciat, futur^o aut facturus sit, aut si quid aliud huiusmodi, coniecturalis constitutio nominatur: vt in ea pro Sex. Roscio an is patre suum occiderit. quod si de re ipsa & voluntate auctoris conueniat, disceptetur autē conueniat ne illi alicuius criminis nomen, an aliquid adhuc desit vt illud plane conueniat, stat^o definitiuus appellatur: vt in ea, p. Caecina cū disputatur an dicendū sit factā ei vim fuisse, qui tantū perterrit^o armis fuerit ne fundum suum ingrederetur, an necesse sit praeterea illud addere & de fundo deiectum fuisse. si res & nomē certa sint, venit in controuersiam rei aut facti qualitas, vt iure ne an iniuriā factum fuerit: qui status in cōmune generalis vocatur. is si nitatur scripto, aut edicto aut instituto, legitimus dicitur, quod lex omni generi scriptorum & institutorum longe antecellat: sin autem his praecipue non nitatur, rationalis a scriptorib. huius artis nominatur, non quod superiores status rationib. nō nitantur, sed quod ex duob. generibus quae circa qualitatem versantur hoc vnum omnem vim firmamēti in ratione, nō in scriptis collocet, quāuis & scripta in hoc incidere possunt. ac rationalis quidē si de re futura sit, negotialis nō

F 2

minatur

Herm^og.

quaestio
lar

si nitatur

I N S T I T U T I O N E S

omnes
 minatur: sub quo omnes d' liberationes & pe-
 titiones continetur: vt illa p lege Manilia Ci-
 ceronis, praeficiendus ne sit P'picius impera-
 tor bello Mithradatico: sin autē d' re praete-
 rita sit, iudicialis appellat. in quo si reus se-
 tueatur nulla lege, neque consuetudine ve-
 titum esse, id cuius postulatur, status absolu-
 tus dicitur: vt condemnato Milone Cicero
 exclamauit bonis ciuibus sedem esse non
 posse, reus est laesae reipublicae. si quaera-
 tur quod vetitum est, & reus se defendat iu-
 re id fecisse, aut certe non iniuriā, assumpti-
 uus nominatur. huius status quattuor sunt
 species. nam si reus respondeat se melioris
 causa fecisse, compensatio appositae dicitur
 auctore Fortunatiano: quae prima species
 est assumptiui: vt in Miloniana, occidi Clo-
 dium, inquit Milo, sed iure occidi, vt reipu-
 blicae salutem consulerem. si culpa criminis
 conferatur in eum propter quem reus ar-
 guitur, fit secunda species assumptiui, quae
 relatio criminis appellatur: vt in eadem oc-
 cidi iure Clodium quia mihi insidias para-
 bat. quod si culpa transferatur in aliam per-
 sonam, aut in rem quae possit emendari, vt
 in legem, tertia existet species, quae dicitur
 remotio criminis: vt legatus intra id tem-
 pus

Libro. 1.

R H E T O R I C A E.

43

pus nō nauigauit, reus est male gestae lega-
 tionis, hic remouet a se crimē legatus & cul-
 pā in quaestorē cōfert. si reus dicat aliter fie-
 ri nō potuisse, aut propter aliquā animi per-
 turbationē, aut ob ignorantiam, aut ebrietatē
 aut aetatem, aut aliam causam, aut veniam
 petat reus, & promittat se mores emendatu-
 rum, tunc fit concessio, quae est vltima for-
 ma assumptiui: vt in Ligariana dignus ve-
 nia Ligarius, inquit, sum quamuis aduersus
 Caesarem in Africa fui: quia non poteram
 inde discedere. legitimi stat' quattuor sunt
 formae: prima ex scripto & sententia, vt
 lex iubet, peregrinum, si muros vrbs ascen-
 derit, condemnari. quidam peregrinus cum
 muros ascendisset, liberassetque urbem ab
 hostium obsidione vocatur in ius, quod eam
 legem violasset, hic reus se tuebitur senten-
 tia legis, actor scripto reum vrguebit. secu-
 da appellatur contrariarum legum, cum
 duae leges aut duo scripta pugnant inter
 se aut certe duae partes eiusdē scripti: prio-
 ris exemplum qui solus e naufragio in na-
 ui superstes fuerit eius dominus esto, altera
 lex, quem pater abdicarit, ne sit eius bono-
 rum heres. quidam abdicatus nauim forte
 conscendit quam ignorabat paternam esse,
 naufragio

E S

naufragio

et rapere
chado

INSTITVTIONES

Adyson rati
de moibus
libro 1.
 naufragio facto omnes illam deserunt, solus
 in ea relinquitur, existit quaestio sitne eius
 dominus. posterioris exemplum: vitiosa vi-
 tiatoris aut mortem petat, aut nuptias indo-
 tatas. quidam vitiatat duas eadem nocte, vna
 maritum petit, altera supplicio supremo affi-
 ci eum vult, quaeritur vtrum faciendum. ter-
 tia ratiotinatio, cum ex eo de quo scriptum
 exstat, colligimus id de quo nullum ex-
 stat: vt lex est, qui patrem necarit in culeum
 viuus insuatur, et in flumen deiciatur, ne-
 cat quidam matrem, quaestio existit num
 ea lege reus sit. quarta ambiguitas, cum scri-
 ptum idem in varios sensus trahi potest: vt
 meretrix si induta fuerit vestem purpuream,
 publica esto. incertum est publicanda ne sit
 vestis, an meretrix: quia vtrumque videtur
 ex eo scripto colligi posse. quod si actio om-
 nino excludatur, alius stat⁹ fit, quem praes-
 criptionem cum Fortunatiano vocabimus:
 vt lex vetat bis iudicium de eadem re fieri,
 quidam cum caedis esset postulatus, abso-
 lutus est, longo post interuallo eum auctorem
 eius caedis fuisse intelligitur, existit quae-
 stio in iudicium ne de ea re iterum vocari
 possit. quod si actio non excludatur omnino,
 sed ex aliqua circumstantia, translatio appel-
 letur,

RHETORICAE

44

letur, vt differat a praescriptione. vt lex per-
 mittit vt adulterum cum adultera deprehē-
 sum liceat occidere, quidam cum vxorem
 cum adultero deprehendisset, interfecit a-
 dulterum post aliquot dies cum adulteram
 in monumento adulteri reperisset, eam oc-
 cidit, postulatur eius caedis. reus negat se-
 cum iure de ea re agi posse, quia fecit quod
 lege permissum erat, actor transfert illud
 ad tempus & locum. permissum quidem illud
 lege, si quo tempore simul eos deprehende-
 rat, simul etiam eos occidisset, & alio tempo-
 re non potuisse. ex his perspicuum fit terde-
 cim esse species statuum vt placuit Hermo-
 geni, aut quod ad docendum aptius est quat-
 tuordecim. qui vt facilius percipi possint,
 alio ordine explicari debent, quam quo ab
 Hermogene docentur. erit autem hic ordo.
 coniecturalis, definitiuus, ratiocinatio, abso-
 lutus, translatio, assumptiuus cum quattuor
 suis formis, ex scripto & sententia, contra-
 riae leges, ambiguitas, negotialis & praes-
 scriptio. quaeruntur igitur in hac statuum
 disputatione potissimum capita cuiusque sta-
 tus. vocantur autem proprie capita ea
 quae continent propriam argumentatio-
 nem & confirmationem eiusdem quaestio-
 nis

F 4

nis

Sopater.

INSTITVTIONES

nis diuersam ab alijs: vt testimonia in coniecturali aliam probationem afferunt, quam signa: sic enim dicimus, cum testibus conuicerim, coarguam etiam signis. quare propositio in nullo statu erit proprie caput, cum ipsa nihil confirmet, sed potius omnibus capitibus confirmetur: quamuis Hermogenes eam in capitibus omnium statuum numeravit praeterquam in coniecturali & negotiali. neq. epilogi videntur proprie capita esse, quia locus communis qui magna ex parte epilogum constituit, non confirmat quod positum est in quaestione, sed crimen amplificat & iudicum animos conturbat, reliqua vero pars epilogi aut affectus tantum commouet, aut in memoriam reuocat capita praecipua confirmationis. quorum neutrum comprobatur id quod propositum erat in quaestione: Hermogenes tamen in capitum numero collocat etiam epilogos; forsasse quia parum admodum habent, quod posset separatim doceri in inuentione. nam ad inuentionem exordiorum, narrationum & confirmationum multo plura afferuntur ab Hermogene in disputatione de earum partium inuentione, quam quae fuerant antea in progymnasmatibus explicata. quapropter
& hac

RHETORICAE.

48

& hac ratione commode videntur singuli status diuidi posse, vt in eorum explicatione, singulorum capitibus etiam coniecturalis & negotialis propositio tamquam capitum fundamentum praepnatur, atq. epilogus tamquam eorumdem summa postponatur. & quoniam ex capitibus alia sunt omnium statuum communia, vt translatio siue praescriptio ex circumstantijs, alia non sunt omnium communia, quae communia sunt ceteris anteponuntur. Ex reliquis vero quia quaedam sunt magis propria cuiusq. status, quibus videtur maxime propositio confirmari aut refelli, ea propria cuiusq. status a nobis appellabuntur. cetera vero quia magna ex parte videntur causam ad alium statum deriuare, idq. maxime fit opponendo aut soluendo aliquid, videntur commode posse nominari oppositiones & solutiones, vt in thesi & in progymnasmate legislationis: quamuis proprijs etiam capitibus possunt fieri aliquando oppositiones & solutiones. ita videtur opus difficile & impeditum posse facile & perspicue expediri salua mente Hermogenis: nisi quispiam morosior ἀκριβολογίαν exquisitam in his requirat, quam vel ipsi philosophi, quorum
omne

INSTITUTIONES

omne studiū ad veritatis cognitionē spectat, multis in locis sapientissime repudiant. Duidetur igitur quisq. stat^o a nobis in quinque partes, vt prima sit propositio, secūda praescriptio ex circumstantijs, quam sic appellamus, ne cōfundamus eam cum translatione praesertim cum Hermogenes aperte vtrūq. caput distinxerit, quo loco capita propria translationis persequitur. tertia pars complectetur capita maxime propria cuiusq. status, ad quartam referentur oppositiones vt diximus & solutiones. vltima erit epilogus. ita in quoq. statu instituetur species quaedam breuis duarum contrariarum orationum instar progymnasmatum. Nunc igitur coniecturalem aggrediamur, qui natura prius venire solet quam ceteri status in contentionem.

De statu coniecturali.

IN coniecturali igitur, propositio est accusatoris: vt aio a te magistratum notatum fuisse epigrammate contumelioso. praescriptio secundo loco affertur a reo: vt hoc a me reperere debebas superiore anno, nūc non potes. Praescriptio autem non est ita proponenda, vt actionem plane

RHETORICAE. 46

plane excludat. nam isto pacto pertineret ad statum praescriptionis, sed ita vt excludat actionē tantum ex circumstantia, vt in superiori exemplo apparuit. hoc caput in omni statu locū habere potest, sed cum proponitur non est diu in eo commorandum, quia detrahit aliquid de dignitate oratoris. cum autem post defensionem adhibetur ex abundantia, licet in eo diutius commorari. huic capiti respondebit aduersarius, reū suspectum esse eius criminis, aut certe suae causae diffidere. loci proprii coniecturaliū quattuor sunt: testimonia, voluntas, potestas, & signa. si testimonia desint, requirēda sunt signa per thesim, vt doceas signis credendum, testibus non esse fidem habendam, aut per comparisonem docendum quae desint meliora esse. quod si testes suppetat, qui ex usu nobis fuerint laude ornari possunt, qui nostrae causae aduersantur vituperatione exagitandi, si vtriq. suppetant & signa, & testimonia comparationes adhibendae. Ad testimonia refellenda, haec duo sunt firmissima: vnum si doceas falsum esse testimonium, ac praesertim quod pugnantia dixerit: quod fieri potest progymnasmate refutatiunculae, vt in Vatiniāna. alterū iniquū esse, vt

Lib. de
stat.

sopter

titulo pres
cipio
per iudicium
a loch

INSTITUTIONES

esse, ut quod gratia aut pecunia corruptus, aut propter inimicitias testimonium dixerit: in quo plurimum valebit eius hominis vituperatio. voluntas & potestas communes sunt utriusque, aduersarii, & locis laudationis in commune explicantur. sed in voluntate plus valent causae propter quas voluisse docetur, in potestate vero locus, tempus, atque bona externa, ut opes & amici. quod si potestatem proferre non possis, sublata voluntate, ostendes eam & si suppetat constare non posse. Signa spectantur in factis, aut dictis, aut si quid horum praetermissum fuerit: nam affectus ad haec referri possunt. Ex his locis proprijs, voluntas si causam honestam proferat, dilatari potest thesis, si autem turpem, communi loco. potestas descriptione, & ethopoeijs potest illustrari. signa amplificari possunt narratiuncula, descriptione, ethopoeia, chria, confirmatiuncula aut refutatiuncula, & communi loco. oppositiones in hoc statu fiunt ab accusatore ex signis ut tu deprehensus es cum hominem sepelires solus in deserto. quod genus oppositionis si signum non sit prohibitum diluitur a reo per absolutionem: ut licebat mihi hominem sepelire, absolutio autem ab accusatore, deinceps

RHETORICAE.

47

deinceps refellitur translatione, sic enim appello cum Hermogene hoc caput, quia habet multa communia cum statu translationis. Translatio igitur haec cum caput est in statibus fit dupliciter, aut per inficiationem, si neges illud licuisse, aut per concessionem, si fatearis licuisse quidem, sed cum alia circumstantia: quod genus translationis per antiparastasin vocatur ab Hermogene. ut non licebat tibi cum solus esses in deserto hominem sepelire, aut si licebat, oportebat prius illud cum populo communicare. semper autem haec duo capita absolutionis scilicet atque translationis inter se pugnant, & in quemcumque statum unum inciderit, alterum fere consequetur. potest etiam reus diluere signa quae illi obijciuntur causae alicuius honestae assumptione, quae & color nominatur, & verisimili defensione, assumptio fit statibus assumptiuis, ex quibus etiam refelli potest. multae autem excusationes, eaeque diuersae ex his peti possunt, ut in Rosciana abiecerat pater Roscius filium in sua praedia, ut illis colendis praecesset, quae est compensatio. abiit in praedia Roscij filius necessitate coactus, quia habebat certos fundos datos sibi a patre, quibus ipse fruebatur. Haec est

concessio

negat.

desolat.

recomps.

INSTITVTIONES

concessio quod genus solutionis congruit,
cum obijciuntur nobis ea signa, quae in affe-
ctibus cernuntur: vt deprehensus quidam fletus
& intuens arcem, postulatur tyrannidis ap-
petitae, dicet se ita affectum, quod recorda-
retur ex conspectu arcis quam misera con-
ditio esset eorum qui tyrannide premeren-
tur. nam si signum in factis positum oppo-
natur, thesi fere diluendum: vt si deprehen-
sus in solitudine sepeliens cadaver hominis
interfecti accusetur eius caedis et dicat, ae-
quum esse mortuos sepelire. si signum sit ali-
quod dictum diluendum ex animo & sententia,
eius qui dixit: vt si quisquam, praeteriens for-
te dicat comprehensus in carcere, bono animo
esto, breui liberabimini, & accusetur tyran-
nidis, respondebit spectandum esse ani-
mum quo illud dixerit. verisimilis defensio
fit cum reus deriuat signum quod illi obij-
citur in contrarium, & sui defensionem vt
in eadem. relegatum esse in praedia a pa-
tre certissimum argumentum est singularis
amoris & benevolentiae paternae, cum
eius curae & fidei omnia sua praedia com-
misisset. quod si signum valde euidens sit,
verisimilis defensio non habet locum, sed
dicendum argumentum non valere a signo
ad cri-

RHETORICAE.

48

ad crimē, vt in eadē quia cū sicarijs assidue
versatur Titus Roscius, nō cōtinuo sicarius
est. quod si sit signū euidēs & infame potest
refelli definitione violēta: est autē definitio
violēta, cū dicimus hoc esse illud, sed ita vt
quod dicimus sit admirabile & cōtra homi-
nū opinionē: vt in eodē exēplo. immo hoc ip-
sum versari assidue cum sicarijs est sicariū
& homicidam esse. signa vero factorū pro-
prie dici certū est: nā quae ex personis su-
muntur, potius veri similia vocāda: vt ado-
lescētes procliues ad libidinē, hoc loco po-
sset explicari ratio opponēdi & soluēdi
oppositiones, sed quia, quod ad hūc statum
pertinet, satis videtur explicatū in defini-
tiū reijciatur, ne huius status disputatio lō-
gi⁹ producat. possunt autē haec ipsa capi-
ta illustrari progymnasmatibus vt descriptio-
ne, si describas comitatum sicariorum, com-
muni loco, vt in sicarios, laude vt in supe-
rioribus, si laudes agriculturā, thesi, vt oriū
vitandū esse: ex his perspicuū fit, quod su-
pra monuimus, oppositiones & solutiones
magna ex parte ex alijs statibus sumi. quin
& nomina ipsa horum capitū ambigue ple-
raq. dicuntur de ipsis statibus: vt translatio,
assumptio. cōsuleretur fortasse melius huius
arti, si

*maximos
operis aro*

INSTITUTIONES

arti. si haec nomina distinguerentur, ut status appellarentur exempli causa definitio, translatio, cum vero capita essent, definitiuum, translatiuum. retinemus tamen istam nominum ambiguitatem, ut ars Hermogenis possit ex eius scriptis planius intelligi. Epilogus diuiditur ab Hermogene in enumerationem capitum & locum commune, separatim etiam meminit idem affectuum hoc loco, in epilogis autem reliquorum statuum separat qualitatem communem, a propria qualitate certae personae & addit sententiam rei aut actoris. quapropter epilogus in quinque partes potest quam commodissime distribui, quarum prima sit enumeratio, in qua si multa capita in oratione fuerint exposita, breui repetuntur aut omnia, aut certe praecipua, ut in Quinctiana. secunda pars describit qualitatem personarum: ut rei aut accusatoris, suatoris, aut dissuasoris, ex locis laudis, aut vituperationis ut in eadem, qualitas Naeui, & Quinctij describuntur. quo loco possunt inferi descriptiones, ut in Rosciana describitur elegantissime luxus Chryfogoni. tertia pars ex qualitate consilium elicit cur reus crimen admittere voluerit, aut actor accusare: ut in eadem Quinctiana col-

Igitur

RHETORICAE.

49

igitur non aliud consilium fuisse Naeui, quam ut per vim & iniuriam aliena bona sibi vendicaret. quarta pars affectus persequitur misericordiae, aut indignationis: ut in Quinctiana misericordiae, cum obsecrat Aquilium ut subueniat Quinctio & indignationem eius contra Naeuium concitat. quae pars potest confirmari locis qui pertinent ad finem, ut ibidem facit M. Tullius. hoc loco possunt produci ab oratore in conspectum iudicum liberi, uxores, propinqui, amici ad eorum animos inflectendos: quae facit M. Tullius in epilogis, ut in Cluentiana quam multos profert Larinates, Ferentanos, Teanos, Samnites, in Sextiana vero per orationem personam Sextij filij, Milonis, Lætuli. hoc genus misericordiae potest refutari ab accusatore ex utili & alijs locis qui pertinent ad finem. ut si dicas perniciosum esse reipublice ista pati, ne iudices corrumpantur. vltima pars petitur ex capitibus quae pertinent ad finem, ut in extrema Rosciana a glorioso, ne existimatio vestra violetur, ab utili ne si hoc neglexeritis, proscriptio Syllana ista uretur, ab aequo, quia sapientiam vestram & auctoritatem aequum est opitulari innocentibus, ab euentis ne malum hoc longius serpat.

G

INSTITVTIONES

serpat. atq. haec de epilogis. Ex hac disputa-
 tione satis intelligi poterit quantum affe-
 rant adiumentum progymnasmata ad ora-
 tiones dilatandas: quod in coniecturali mo-
 nuisse satis. nam eadem ratio poterit facile
 ad ceteros status transferri pro natura cu-
 iusq. causae. neq. vero existimandum est
 eandem rationem in demonstratiuis ubi nul-
 lus est status non valere. immo in eo genere
 licet liberius excurrere. narranda ibi mul-
 ta, ubi descriptiones, ethopoeiae & chriae
 poterunt interponi: amplificanda multa,
 ubi comparationib. vtendum erit. Praeter
 propositionem & epilogum, quae commu-
 nia sunt omnium causarum, videndum est
 quae ex ceteris capitibus in quas causas ca-
 dant, hinc sumpto initio. voluntas & pote-
 stas propria tantum sunt personarum. praes-
 criptio communis est personae & facti aut
 certe quiddam externum cetera, vero capi-
 ta propria tantum sunt facti. Quib. ita posi-
 tis si de persona nulla sit controuersia, de-
 runt voluntas & potestas: vt quidam depre-
 hensus est in solitudine cum hominem re-
 center iugulatum sepeliret, atq. eius caedis
 postulatur, nō cōstat de persona cū dicatur
 quidā quod verbum indefinitū est, efficitq.
 thesim,

quero se
legi vult

inque istis
sopater.

RHETORICAE.

thesim, in qua solum quaeritur an signū sit
 euident. si de facto nulla sit controuersia de
 erunt capita propria facti: vt in hoc thema
 te declamatorio, nouerca & ancilla cum vi-
 ro forti solae versabatur, inuenitur is vene-
 no necatus, quaeritur vtra eum necarit. Si
 nec de persona, neq. de facto praecipue qua-
 estio sit, sed de voluntate tantum. profligabi-
 tur solum signis voluntatis: vt nouerca cum
 videretur insana, districto gladio inflixit
 vulnus filio, & priuignum necauit, quaeri-
 tur simulata ne esset insania. incidit plerūq.
 in coniecturalem praecipuam altera conie-
 cturalis, quae iisdem capitibus potest expli-
 cari: vt in Rosciana haec erat prima quae-
 estio, an Sex. Roscius patrem suum occidif-
 set. in quam haec incurrebat, an pater il-
 lum odio prosequeretur. Fit etiam inter-
 dum, vt qui litigant, idem crimen sibi vi-
 cissim obijciant. qui status reprimatio vo-
 catur: vt in eadem, tu Sexte occidisti pa-
 trem; immo tu Tite Rosci patrem meum
 occidisti. tunc vtraq. pars separatim suis
 locis explicanda. Ex his percipietur quod
 cumq. genus coniecturae sit quod & quibus
 capitibus pertractari debeat. Hoc statu
 vsus est Marcus Tullius, in multis oratio-
 nibus:

50

quero se
legi vult

sed ipse vult

si hoc me

nota

G 2

INSTITVTIONES

nibus: vt in quinq. Verrinis posterioribus
 faepissime. in tertia cum disputat quae sce-
 lera commisisset Verres in quaestura, in le-
 gatione & in praetura vrbana; in quarta
 quae in iurisdictione Siciliensi, in quinta,
 quae in re frumentaria, in sexta, quae in si-
 gnis, in vltima, quae in supplicijs, in Cluē-
 tiana, an Cluētius venenum dederit Vibio
 & alijs. in ea pro C. Rabirio perduellionis
 ree, num C. Rabirius occiderit L. Saturni-
 num tribunum. in ea pro Murena defendi-
 tur Murena a M. Tullio cum reus esset am-
 bitus consularis. in ea pro Flacco defendi-
 tur item Flaccus, cum ex administratione
 Asiaticareus esset repetūdarum. in ea pro
 Sylla similiter disputat haec coniectura an
 interfuerit Sylla coniurationi Catilinae, in
 Coeliana an venenū pararit Coeli⁹ Clodie,
 in ea p Deiotaro, an rex Deiotari⁹ insidias
 molit⁹ sit Caesari. quin & in alias orationes
 Tullianas incidit hic status, quamuis praeci-
 pius in illis non sit: vt in Miloniana, vo-
 luerit ne & an potuerit Milo occidere Clo-
 dium, an Clodius Milonem. atq. haec de sta-
 tu cōiecturali: quem illustrabimus seorsum
 proposito exemplo breui, vt planius & bre-
 uius tamquam in tabula expressa, quae de
 eo disser

RHETORICAE.

eo differuimus intelligi possint. accusator,
 notasti epigramate contumelioso magistra-
 tū. R. tu nō potes iure hoc a merepetere hoc
 tēpore, quamuis poteras cum praeceras eidē
 magistratui. A. videris iudicium subter-
 fugere, & diffidere aequitati caussae. R. nō
 subterfugio: age cedo mihi testes, quibus
 ego conuinci possim. A. testes vero eius cri-
 minis, quo nullum occultius esse solet, tu po-
 stulas? nonne vides testes corrumpi posse, si
 gnis maiorem fidem esse habendam? R. te-
 stes quidem in omni iudicio proferri oportet,
 quod signa magnam partem sint incer-
 ta: sed cur ego tātum facinus admittere vo-
 luissem? cui bono mihi id futurum erat? A.
 tibi vero maximo, quod ille te odio prose-
 queretur. R. iam etiam si voluissem, nec po-
 tuissem quidem id committere, cum nec in-
 genio, neq. ista facultate poëticae artis ex-
 cellam. A. an tibi non suppetunt satis multi
 familiares ea arte praestantes? poteras etiā
 cum abundares, vt aliorum opera. R. iam
 vero quamuis voluisse me & potuisse conui-
 ceris, numquam me fecisse coargues. A. im-
 mo coarguam his signis: tu saepe illuseras
 illis in circulis & risum tenere non poteras,
 si quid ille fecerat aut loquebatur te inspe-
 ctante.

Præscrip-
 tio.
 Trāslatio.

Testimo-
 nia.

Signa.

voluntas.

Potestas.

Signa.

Oppositi-
 onis.

I N S T I T U T I O N E S

Absolutio. Et ante. R. risum vero in iudiciū vocas? isto pacto naturam vniuersam poteris in iudiciū adducere. A. ridere quidem integrum est, sed cum absit omnis suspicio simultatis, aut contumeliae. R. ego vero longissime ab eram ab hac suspicione simultatis. irridebā illum, vt eius mores deprauatos emendarē.

Translatio

Assumptio

Defens. et risum. A. non erat hoc tuarum partium munus. R. quid? quod si qua suspicio mihi fuisset pertimescenda huius criminis, non ego ita infamiuissem, vt assidue illi illuderem. A. error & imprudentia te eo induxit, aut quod est credibilius consilio diuino accidit, vt diutius istud tuum crimen non lateret. Quare cum docuerim te & voluisse & potuisse hoc facinus committere, quin etiam te commississe signis certissimis conuicerim, ante actaq. tua vita satis confirmet quo consilio tu ista audere soleas, ec quid dubitandum erit iudicibus quin te hodierno die huius tanti tamq. atrocis criminis condemnent? praesertim cum & legibus congruens hoc sit, & aequitati, magnaq. laus eos consecutura sit ex tua condemnatione. R. Quapropter cum demonstraui me nec voluisse, neq. potuisse hoc facinus admittere, diluerimq. praeterea omnia, quae mihi obieban-

iciebant

*Epilogus
accusator.*

*Epilogus
rei.*

R H E T O R I C A E.

52

tur, testis etiam sit mea anteaeta vita constantis & perpetuae meae innocentiae, multumq. calamitatis me condemnato contrahatur, dabunt operam iudices, vt & pro aequitate caussae, & pro sui nominis dignitate, proq. legum & patriae salute, me quamprimum absoluant. Haecenus de statu coniecturali. nunc ceteros persequamur.

De statu definitiuo.

 Oniecturam sequitur definitio. nā cum cōstiterit aliquid factum fuisse, deinceps quaeri solet, quo nomine illud sit appellandum. status igitur hic diuidetur in quinque partes, vt coniecturalis. quarum prima erit propositio breui amplificata circumstantijs. vt ex Sextiana potest hoc exemplum colligi, coegisti homines armatos, in foro eos collocasti contra tribunum plebis: vim igitur fecisti. cui respondebit reus praescriptione eodem plana modo atq. in coniecturali: reo aduersarius eadem etiam referet, quae in coniecturali posita fuerant. tertia pars est capitum propriorum; ea sunt septem primum de

G 4 definitio

INSTITVTIONES

definitio, cum ex rebus praetermissis docet reus nondum esse crimen plenum: vt at istis hominibus armatis neminem adhuc laesi: cui obijcit aduersarius contrariam definitionem ex rebus antea actis, quod est caput secundum: vt at conuocare homines armatos contra tribunum, atq. in foro eos collocare, id est vim facere; quod caput idem confirmat ratiocinatione, qd̄ est caput tertium. ea fit cum ex his quae consequuntur vt ex fine aliquo aut ex iis quae ad finem pertinere dicuntur dicimus, siue addatur id quod praetermissum est, siue omittatur, idem effici: vt etiam si neminem tui isti armati pulsauerint, idem detrimentum ex metu armorum consecutum esset. cui reus opponit solutionem ratiocinationis, quod est caput quartum, ex iisdem consequentibus repetitum vt permagni, interest laeserintne aliquem, an non, quia non importaretur idem detrimentum ex vtraq. re. quintum caput sententia legislatoris commune vtriusq. aduersarij, ita vt cum lex suppetat, si vnus vtatur scripto aut verbis legis, alter vtatur sententia & consilio illius, qui lege vtetur adhibere poterit laudem legislatoris ex octauo progymnasmate & legis laudem ex
ultimo

RHETORICAE

53

ultimo. quod si lex non suppetat confugiendum erit ad mores & in tituta maiorum vt in Sextiana fingi potest lex aliqua d̄ vi his verbis: qui homines armatos contra magistratum coegerit damnas esto. tum accusator iubebit legem recitari, & in singulas eius partes inquiret, vt in chria aut sententia, quod & reus faciet si commodum illi fuerit, sextum caput quantitas, communis quoque vtriusq. qua accusator augeat factum tamquam in thesi: vt graue est homines armatos conuocare, reus vero idem minuit: vt non est id graue cum manus non afferuntur, vltimum caput est comparatio, commune etiam vtriusq. per quam accusator docet grauius esse quod factum est, quam quod est omissum: vt grauius est armatos cogere, quam manus afferre, vt disputat M. Tullius pro Caecina, contra reus docebit grauius esse quod omissum est, quam quod est factum: vt grauius est manus inferre, quam homines armatos cogere. haec duo capita ad amplificandum potius sunt accommodata, quam ad confirmandum, propterquam etiam causam merito superioribus postponuntur, vt cum confirmatum aliquid fuerit, tunc augeatur, oppositiones in statu definitiuo fieri possunt ex
omni

Marcelli.
nuu.

INSTITUTIONES

omni genere statuum ex coniecturali quidē si opponas fecisse, voluisse, aut potuisse, quae soluuntur ex locis qui expositi sunt in coniecturali: vt at tu spectabas caedē tribuni. cui respōdebit reus meum vero consilium hoc fuisse, cui nulli bono caedes tribuni erat futura? & cum me antea vita ita omnium iudicio commendasset? Potest etiā adduci oppositio definitiua a reo, quae diluēda est ratiocinatione. nā quemadmodum absolutio & trāslatio cū pugnet inter se, vnū alteri opponi & vnū altero dilui potest, vt in coniecturali explicatū est, sic definitio & ratiocinatio cū mutuo repugnet, poterunt inter se opponi, & vnū altero dissolui: vt neq. vero tribunū ego plebis vita priuasse, etiā si istū interemisse, quia iste remp. vexabat. cui respondebit actor: quasi vero qui vexat rep. tribunus nō sit. est quidē tribunus, sed seditiosus. fieri quoq. potest oppositio absoluta ab eodē reo, quae soluēda est translatione: omnes siquidem iuridiciales solui possunt translatione. vt licuit mihi tamquam tribuno me munire praesidio militum, huic actor respondebit, licuit vero, si illud prius cū plebe comunicasses. fieri potest & assumptiua: qua tantum vsus est M. Tullius quam

Syriannus.

RHETORICAE.

54

quā Sopater & Marcellinus docent raro ad modū contingere vt in definitiuū statū cadat assumptio. hoc genus etiā oppositionis solui solet translatione: vt necesse mihi erat vt me tuerer cōtra impetū aduersariorum cui actor dicet, potuisses cōmodius vitare eorū furorē, si te domi cōtinuisses. translatiua quoq. potest ab accusatore suscipi, quae vt antea expositū est, dissoluēda erit absolute. vt at debebas manū istā armatorum in aliud tēpus aut locū reseruare. cui reus illud subiiciet, feci q̄ mihi tribuno integrum erat. negotialis praeterea oppositio potest cōstitui, ex capitibus quae pertinent ad finē & ex iisdē solui: vt at tibi utile erat istū expugnare. cui reus nec utile mihi quidē fuit, neq. si fuisset, eo consilio, quin etiā in utile erat. loc⁹ etiā legitimae in oppositionib. esse potest, quae dissoluēda semper est ex sententia: vt etiā si haec omnia tibi cōcedatur, violasti interdictū praetoris. huic reus respōdebit, alia erat mēs praetoris, vim fieri nō censuit cū coactis hominib⁹ armatis resp. defenderetur. absolutio adhibēda est post haec capita, cū oppositio fuerit absoluta: vt in superiori exēplo potui ego vt tribunus plebis hoc facere, qn cū populo illud antea cōmuni

carem,

De laint
tio del ley
Lator

INSTITUTIONES

carem, aut si fuerit assumptiua; vt in superiori itē, haec erit absolutio. feci quidē q̄ potui. Ex hac disputatione animaduertet facile quisq. qua ratione possint oppositiones fieri ex singulis statibus & quomodo sint diluendae. neq. vero dubitandum quin aliter fieri possint: vt definitio violenta potest dissolui translatione. sit exempli causa illa definitio violenta ab aliquo proposita, conuocare homines armatos contra tribunum est vim facere haec definitio ita solui potest translatione, est quidem vim facere, si manus illi afferant. translatio etiam cū fit per inficiationem potest dilui statu legitimo: vt si quis obijciat illud non licebat tibi hoc facere, respondere poterit alter, licebat mihi ex lege quae id permittit. sed cum fit per concessionem, si ad personam pertineat, potest dissolui absolute & ratiocinatione: vt si dicat aduersarius non licebat tribuno hoc admittere, responderi poterit absolute, immo licet tribuno hoc committere, & ratiocinatione perinde licet hoc mihi tribuno ac si tribunus non essem. quod si translatio ad personam non pertineat, ratiocinatione tantum aptius diluetur: vt si quis illud opponat, alio tempore hoc fieri poterat, respondebit

RHETORICAE

pondebit alius quasi vero idē non consequatur, vt rouis tempore factū fuisse, in assumptiuis autem potest etiam translatio dilui proposita sententia & comparatione: vt si quis se tueatur aliquid commisisse quidem, sed pro salute Reipublicae, & alius obijciat translationem, at debebas id cum populo prius communicare, poterit respondere, ratio mei consilij spectanda est. nam si illud cum populo communicassem, verebar ne diulgaretur, quod erat periculosius. Quo loco intelligitur facta, vt dicta & scripta mente & sententia posse dilui: vt feci quidem istud, sed qua mente fecerim considerandū est. possunt postremo dilui quae obijciuntur singulis statibus: definitione, feci quidē, sed illud deerat, vt isto nomine quo tu postulas posset appellari; relatione criminis, commisi istud, aduersarius tamen sustinet eius culpam, remotione criminis, tota culpa refidet in quaestore, quamuis hoc a me admissum sit, concessione dandū aliquid aetati, legitimis, condemnat quidem me ista lex aut iste sensus verborum legis, illa tamen altera lex, aut ille alter sensus verborum legis me absoluit. Haec igitur generalis est ratio obijciendi & dissoluendi quae obijciuntur
pro na

INSTITVTIONES

pro natura cuiusq. status & causae: quae si probe cognita fuerit & coniecturalibus plures oppositiones suppeditabit, quam quae in eius disputatione expositae sunt, & omnibus statibus maiorem largietur copiam oppositionum & solutionum, & vno verbo capitum, quam quae ab Hermogene in singulis proposita est. quod & ipse Hermogenes fieri posse multis in locis fatetur, vt cum disputat de absoluto, de translatione, de legibus contrarijs. Sed quia praestitimus quod promiseramus nos in definitiuo explicaturos rationem scilicet communem opponendi & soluendi, qua fere tota statuum disputatione continetur, redeamus ad epilogos definitiuum: qui fient in hoc atq. in ceteris statibus eodem plane artificio quo in coniectuali. Itaq. si statuas Sextianam in hoc statu versari, ex quinque epilogorum capitibus Marcus Tullius tantum duo in eius peroratione adhibuit. praetermissit enim enumerationem, quia vix vnum aut alterum caput persecutus erat in oratione, omisit etiam qualitatem personae, quia magnam partem eius orationis in ea explicanda contriuerat, sententiam item rei non addidit, quia eam inculcauerat media oratione.

RHETORICAE.

56

oratione, cum oppositiones solueret. possunt autem & disputari capita duplicata in definitiuo, vt in coniectuali: vt si reus dicat, non sum sacrilegus, sed fur tantum, quod est nomen vnum pro altero reponere: aut si actor dicat & vim attulisti, cum virginem vitiaisti, & reus es laesae reipublicae, quo loco fit comprehensio duarum definitionum diuersarum, aut secundum duas personas vtri nomen conueniat, vt vter vim fecerit, qui consilium dedit, an auctor, aut si duo nomina de eodem quaerantur, vt sitne impius & ingratus, qui patrem pulsarit, quae duae definitiones dicuntur, aut si vna definitio in alteram incidat, vt in illa vim nefecisse dicatur qui homines armatos contra tribunum conuocarit, si quaeratur sintne armati, qui ea tantum arma afferunt quibus se tueri, non alterum laedere possunt. videre licet in his omnibus disputandis iteranda esse capita quae in definitiuo proposuimus. atq. haec de definitiuo: quo statu plurimum vsus Marcus T. in ea pro Caecina, vt placuit Quintiliano & in Sextiana, & in octaua Philippica, sitne bellum decretum in M. Antonium, an tumultus tantum incurrit

Libro. 7.

INSTITVTIONES

& in nonam incidit caussam mortis atulit
 sit homicida. incurrit & hic status in alias
 orationes, quamuis princeps in illis non sit,
 vt initio Agrariae secūdae atque eius pro
 C. Rabirio perduelionis reo, cum disputat
 M. Tullius se popularem esse huic statui
 non subiecimus separatim exemplum vt cō
 iecturali, quia in hoc statu explicando om
 nia capita vni & eidem exemplo accommo
 dauimus, at in coniecturali non erant a no
 bis omnia capita eodem exemplo illustra
 ta poterunt autem facile describi altercan
 tes accusator & reus ex superiori exemplo
 Sextianae orationis. eandem rationem fere
 sequemur in ceteris statibus exponendis, vt
 non sit necesse exemplum altercantium a
 praeceptoribus separare.

De ratiocinatione.

Via ratiocinatio & definitio sta
 tus contrarij sunt, ob idq. sub ean
 dem rationem cadūt, atq. iisdem
 fere capitibus & eodem ordine exponun
 tur, post statum definitiuum de ratiocina
 tione disputandum est. Hic status contine
 tur apud Hermogenem quidem decem &
 septem capitibus quae reuocari possunt in
 quinq.

RHETORICAE.

57

quinq. partes, vt superiores, quarum prima
 est propositio accusatoris: vt necasti matrē:
 ex lege ergo parricidij insuēris in culeū &
 proijceris in profluētē. praescriptio secūda
 pars est, qua respōdet reus non potes hoc a
 me repetere iure hoc tēpore. cui actor dicet
 istud est diffidere aequitati caussē. cui pote
 rit reus respōdere vt in cōiecturali ego nō
 subterfugio iudiciū. deinde sequūtur septē
 capita propria huius status. primum defini
 tio ex scripto, non erat adscriptum in lege,
 qui matrem necarit. cui respondebit actor
 ratiocinatione, perinde est adscriptum sit,
 atq. non adscriptum: quia par impietas cō
 sequitur eum qui matrem, aut patrem neca
 rit. huic reus adferet solutionem ratiocina
 tionis. immo permagni interest, cum dissi
 mile sit genus impietatis. tum sequitur sen
 tentia legislatoris communis vtriusq. vt a
 ctor illud afferet, matris nomen non expres
 sit, quia satis putabat legislator ex patris
 nomine posse illud intelligi. contra alter,
 patris tantum nomen adhibuit, quia id lon
 ge taeterrimum existimabat. deinde quan
 titas communis item vtriusq. vt accusato
 ris, at nefas est matrem necare. rei contra, in
 dignissimum vero patrē. deinceps definitio

H

violētā

I N S T I T V T I O N E S

violenta communis vtriusq. accusatoris, vt matrem necare, nihil aliud est quam patrem occidere. cui reus, immo nō est illud. postea comparatio communis etiam vtriusq. actoris quidem; vt grauius est matrem necare quae imbecillior & plures labores pro nostra salute pertulit, quam patrem. tum reus, immo indignius patrem quā matrem interficere, cum ille auctor sit & princeps familiae, quam matrem. oppositiones & solutiones fiunt, vt in definitiuo: vti ergo poterit reus hac assumptione. matrem occidi, vt vlciscerer mortem patris. cui actor respondebit translatione, poteras aliter vlcisci. contra reus vtetur absolute, vt ut sum vt potui. capita epilogi eadem sunt atq. in superioribus: quae poterunt exemplis in eodem argumento breui illustrari. epilogus ergo accusatoris talis esse poterit, ostendi, quod tu confessus es, matrem a te necatam fuisse, legislatorisq. eam mentem fuisse, vt qui eum a quo genitus esset necasset siue patrem, siue matrem, reus parricidij iudicaretur, te praeterea aliter vlcisci potuisse mortem paternam, tua etiam antea vita satis declarat quo consilio tantum facinus committere ausus sis &c vt in coniecturali.

R H E T O R I C A E. 58

rali. epilogus autem reitatus erit. docui legem de parricidio illud tantum spectasse, vt qui principem & caput familiae necasset, grauisime puniretur, mihiq. causam honestam & iustam fuisse matris necandae, cumq. ab ineunte mea aetate ab omni genere huiusmodi scelerum & aliorum leuiorū longissime abhorruerim, dabunt operam iudices &c vt in coniecturali. Ratiocinatio potest multis modis fieri. a pari: vt in exemplo proposito. a maiori: vt non euertit legē qui verberibus caedit fugitiuum redeuntē, quem lege interimere licebat. a contrario: non est homicida is dux qui desertorē exercitus morte multarit, cum lege praemium propositum sit ei qui fortiter in bello & bene rem gesserit. a minori, vt ait Hermogenes, aut vt Quintilianus ab eo quod ante ad id quod postea: vt si lege permissum notam inurere adultero, & occidere eundem licebit, si ex illo hoc consequatur. quocūq. autem modo fiat ratiocinatio, iisdem capitibus quae proposita sunt, explicari debet. hic status in omnes status incidere potest: in illum autem coniecturalis incidere posse videtur, idq. cum coniecturā quaeritur, quae fuerit mens & sententia legislatoris. nulla vi

Libro. 7.

INSTITVTIONES

Syriani.

detur ex stare oratio Ciceronis quae in hoc genere status versetur, in partem tamen alicuius aliquando incidit: ut in eam pro Caecina, cum inquit, quibus enim rebus plerumque vis fit, eiusmodi res appellantur interdicto, si per alias res eadem facta vis est ea tamen si verbis interditi non concluditur, tamen sententia iuris atque auctoritate retinetur, & quae hunc locum antecedunt, eodem spectant. illud etiam exemplum legitur in eadem quod ad ratiocinationem referendum videtur: lex usum & auctoritatem fundi iubet esse biennium; at utimur eodem iure in aedibus quae in lege non appellatur. atque haec de ratiocinatione.

De absoluto statu.

 Vm ex ceteris statibus absolutus plura habeat communia cum definitione quam reliqui, deinceps de eo differendum est. definitiuus si quidem & ratiocinatio & absolutus iisdem fere capitibus diuiduntur. ac diuidetur ut ceteri in quinque partes: quarum prima erit propositio accusatoris: ut pinxisti naufragia in conspectu maris nihil huc importatur propter metum naufragiorum: laesisti rem.

Sopater.

RHETORICAE

39

rempub. secunda est praescriptio & eius solutio, ut in alijs statibus: tum sequuntur capita, quae hunc statum proprie constituunt. ea sunt undecim si crimen sit publicum, si autem priuatum tria tantum ex illis: primum scilicet & duo posteriora. primum igitur est particula iuris: ut nulla lege prohibebar, naufragia pingere. secundum personae qualitas, quod etiam caput ut superius & quod deinceps sequitur proprium est rei, ut quid quod priuata persona qualis est pictoris non potest laedere rempublicam, cum illam non gerat. tertium definitio: ut accedit etiam huc quod pingere naufragia, non est laedere rempublicam, cum eam non tradat hostibus. haec omnia capita habent vim praescriptionis. definitioni propositae accusator ut in statu definitione respondebit contraria definitione & ratiocinatione, contraria quidem definitione ut immo pingere naufragia, priuare urbem comatu est laedere rempublicam. ratiocinatione: ut parum autem refert pingedis ne naufragijs, an prodendis ciuibus rempublicam vexaris. cui reus opponet solutionem ratiocinationis. immo permagni interest utra ratione id fiat: tum adhibebitur sententia legislatoris ab utroque. si exstet lex aliqua de

H 3

ca re:

INSTITUTIONES

ea re: vt actor dicet consilium legislatoris illud tantum fuisse, vt qui rempublicam quocumq. modo afflixisset, is eam laesisse existimaretur. reus dicet contra illud spectasse, ne qui ad rempublicam accedunt & eius honoribus & beneficijs cohonestatur, quod iniquum plane est, illam laederent. post haec capita quantitas ab accusatore profertur: vt graue est rempublicam priuari ijs rebus quae importantur a pictore: cui respondebit reus non ita illud graue esse, praesertim cum pictor illud non spectauit: addet praeterea comparationem indignam illam tradere hostibus, cui accusator respondebit altera comparatione, immo multo tetricius esse patriam fame necari praesertim a pictore & opifice. quo loco multa congeret vt in superiore themate dicet reus. sint ista vt dicis, licebat tamen mihi pingere quae velle: quae ab accusatore dissoluitur translatione: licebat quidem, sed sine detrimento reipublicae. deinceps adhibentur oppositiones, & solutiones, vt in statu definitiuo. quod si oppositio assumptiua fuerit, quattuor capita possunt interponi. primum assumptio rei: pinxi naufragia ne qui huc nauigarent, temere se committerent periculis, secundum altera translatio accusatoris:

RHETORICAE.

ris: poteras tu commodius consulere saluti nauigantium. tertium altera absolutio rei, consului vt potui ex arte quam noueram. quae confirmatur thesi hoc modo, quisq. debet proficere reipublicae, vt potest. contra actor nemo debet abuti arte quam nouit in perniciem reipublicae. cetera capita sunt epilogi, qui facillime poterunt componi exemplo superiorum. Huius status sunt aliquot formae vt superiorum. sunt enim alij statim absoluti simplices, alij duplices. simplicium item vnus qui ex re tantum commissa venit in iudicium, alter qui propter euentum potius quam factum subit iudicium. prioris generis tale erit exemplum: C. Popilius cum a Gallis obsideretur, venit in congressum cum duobus hostium exercitibus. suum liberauit, amissis tamen omnibus impedimentis: quam rem cum postea in poculis & anulis caelasset, accusatur laesae reipublicae. huic generi absolutionis convenient capita supra proposita, non omnia tamen: vt illud non congruet de qualitate personae. imperator siquidem hic erat. posterioris generis exemplum est illud expositum de pictore. nam accusatur non tantum quod pinxisset naufragia, quod nemo eo nauigaret. huic generi est maxime

in contra
omnibus graues
causas
multas

INSTITVTIONES

accommodata prescriptio, siue initio proponatur, siue post caput comparationis: qui locus ei opportunissimus videtur. in hoc genus cadit saepe concessio praeter aliam assumptionem: vt apparet in illo exemplo Philippus rex Macedoniae post cladem quae accidit Chaeroneae optionem dedit Atheniensibus, vt acciperent vel duo millia captiuorum, vel mille qui eo proelio perierant: Demosthenes persuasit Atheniensibus vt mortuos peterent, captiui interficerentur a Philippo, accusatur Demosthenes laesae reipublicae: poterit igitur Demosthenes tunc ante alteram assumptionem vti hac concessione: quae si vero vates ego essem, aut potuissem diuinare tanta usurum Philippum crudelitate, duplices absoluti aut fiunt coniunctione, aut diuisione. coniunctione, cum ex duobus criminibus quae obijciuntur, vnum sine altero constare non potest: vt quidam accusatur quod in concione omnium sententijs contradiceret, & quod nullam ipse pronuntiaret. in hoc genere neutrum factum videtur per se dignum accusatione, si coniungantur tamen, vtrumque est reprehendendum. itaque in hoc genere semper accusatori danda opera vt duo crimina coniungat, reo contra vt il

la se

RHETORICAE

61

la separet, quo possit commodius se tueri. diuisione fit duplex absolutus, cum vtrumque crimen per se potest iudicium subire: vt quidam diuortio saepe facto multas uxores ducebat, & multos filios sibi adoptabat, postulat vitae turpis. in hoc etiam genere accusator vtrumque factum semper coniunctim persequetur, non quod vtrumque per se graue crimen non sit, sed vt flagitium tantum amplificet. in superiori autem genere, nisi vtrumque factum coniuncte proposuisset accusator, nullum crimen aut leue admodum residere videbatur. reus etiam in hoc posteriori genere disijnet ea quae illi obijciuntur, vt minuat crimen, si quae alia genera absolutionum forte occurrent, ex his atque superiore capitum diuisione poterunt quam facillime explicari. In hoc genere status vix exstat oratio vlla Ciceronis; non desunt tamen qui huc referant partem illam Milonianae in qua disputat licere iure aliquem occidere. Sed videtur potius translatio, cum caedes quae sua natura crimini est, aliqua lege & cum circumstantia permittitur.

De statu translationis.

Post

INSTITUTIONES

Post statum absolutum explicanda est translatio: quia propius accedit ad definitiuum quam ceteri status; tum etiam quia contraria est absolutioni, & iisdem capitibus diuiditur quibus definitiuus & absolutus praeter admodum pauca diuiditur igitur hic status ut superiores in quinque partes: earum prima est propositio accusatoris, quae in hoc statu potest cum amplificatione potius quam in ceteris exponi, quia in hunc statum vix cadunt quantitas & comparatio, quae capita apta sunt ad amplificandum. sed, ne longum faciamus, sit haec propositio ex illa pro Rabirio Postumo. credidisti pecuniam regi Ptolemaeo Rabiri, ut a Gabinio reduci posset, Gabinius propter eam restitutionem postulatus maiestatis absolutus est corrupto senatu, reus igitur es corrupti iudicij, cui respondet reus praescriptione ex scripto. corrupti iudicij non est reus ex lege qui corrumpit, aut occasionem ad corrumpendum dat, sedis qui corrumpitur. tum sequuntur ^{lex capita} ~~lex~~ capita quae maximam vim habent in hoc statu: primum translatio, ut nisi tu credidisses pecuniam regi, senatus corruptus non fuisset: quam refellet reus ratiocinatione sic, parum interest quo consumserit pecuniam

Syr. ann.

RHETORICAE.

62

pecuniam rex, quam ego illi credidi. cui aduersari^o opponet solutionem ratiocinationis, immo permagni interest ad corrumpendum senatum, an ad aliam causam honestam ea pecunia impenderetur. post sequuntur oppositiones & solutiones omnino ut in superiori: ut oppositio a reo ita fiet, necessitas me coegit ut dioecetes regis fierem, & in custodia atque vinculis unam cum rege multis periculis exponerem. cui respondet actor translatione: poteras pecuniam creditam recuperare sine infamia nominis populi que Romani. cui reus afferet absolutionem. feci quod potui & tempori parui: quam confirmat haec thesis. quisque ut fortunas suas recuperet, debet quaeuis pericula subire, cui tum aduersari^o opponet illam alteram, moriendum potius fuisse civi Romano, quam committendum, ut infamiam inureret reipublicae. cetera capita sunt epilogi. sed quoniam ea translatio vehementior censeatur, in qua causam ad tempus aut ad locum transferimus, proferamus aliud exemplum translationis, breui descriptum, ut in coniecturali fecimus. Accusator. occidisti uxorem tuam, quod impius facinus videtur, homicidij igitur reus es. R. non potest haec caedes a me reperi iure, cum lege mihi permixtum esset adulteram interimere

disponenda

Propositio
Praescrip.

Translatio

A. at

INSTITUTIONES

Ratiocin.

*Solut. Ra
tiocinatio-*

nis.

*Assumptio
Translatio*

*Absolutio.
Thesis.*

A. at lex nō permittebat istud tibi nisi cum eā vna cū adultero. deprehendisses, q̄ tunc certius & manifestius crimen teneatur. R. quasi vero multō intersit hoc loco an alio, tūc an paullo post fuerit a me occisa; cū illā vita priuare idq. ex lege mihi liceret. A. p̄ magni interest, quia graui⁹ crimē fiet & certius, cū vnā adulter & adultera deprehēduntur. R. at eam occidi quae quouis supplicio dignissima erat. A. digna quidē, oportebat tamē illud cū populo cōmunicare, & veniā a populo eius facti petere. R. feci q̄ potui & d̄ui: oportet enim quēq. vt potest suam & suae familiae dignitatem tueri. A. immo oportet eum luere poenas qui suae dignitatis causa leges neglexerit. epilogi facile cōtextentur ex praecipuis capitib. & exemplo superiorum. haec de statu absoluto.

De assumptiuis statibus.

IX his statibus qui supersunt assumptiui plura habēt communia cum superioribus, quam ceteri. qui diuiduntur etiam in quinq. partes: quarum prima est propositio. vt ex Milomana, occidisti Clodium Milo. secunda praescriptio: vt in coniecturali. tertia cōti-

net

RHETORICAE

63

tinet septem capita, quae proprie constituunt hos status. quorum primum & secundū sunt rei: primū est consilium facti; vt spectā dum erat quo cōsilio illū occidisset, non odij, non vltionis causa. secundū assumptio siue vna, siue plures sint, siue vnus speciei, siue diuersarū: vt compensationis, occidi Clodium, ne si praetor fuisset, vexasset rempublicā: relationis criminis, occidi illum quia sceleratus erat & quia mihi insidias struebat. duo capita quae sequuntur sunt accusatoris. tertium consilium alterū, non hoc consilio tu occidisti Clodium. quartum translatio, aut si ea mente occidisti, debuisti aliter illud facere? reliqua duo sunt cōmunia vtri usq. quintum, comparatio rei. melius est ciuem vnum vita priuari, quam reipublicae saluti non consulere. comparatio accusatoris, melius est tantisper affligere rempublicam quam illam suis ciuib. priuare. sextam definitio violenta accusatoris, rempublicam priuare suis ciuib. est illam vexare. definitio rei, ciues sceleratos priuare vita, non est rempublicam vexare. Thesis sequitur quae propria est rei, debet quisq. rempublicam tueri vt potest: quarta pars continet duo tantum capita, quorum primum est

I N S T I T V T I O N E S

est accusatoris, altera translatio, vt debebas istud cum populo prius cōmunicare, aut cū senatu. cui respondet reus absolute, feci quod potui: epilogus vt in superioribus, alterum exemplū assumptiui ex Ligaria, na describi potest. Ligari cum armis fuisti contra Iulium Caesarem in Africa, reus igitur es. spectandum est consilium quo id feci. non poteram ex Africa discedere: repuli praeterea Tiberones, quia non erant Africam tradituri Caesari. non fecisti hoc consilio, aut si fecisti aliter facere debueras. peius fuisset non repellere Tiberones, quam in Africa esse cum armis. immo peius erat in Africa esse cum armis, quam non repellere Tiberones. repellere Tiberones erat tueri Caesarem, immo illud erat Caesarem oppugnare. debet quisq. vt potest principē quē sequitur tueri. id ita est, si sit potestate praeditus ad id p̄ficiendū eram ego ea potestate praeditus. haec sunt fere quae in assumptiuis obseruari solēt cuiuscūq. generis sint. nam Hermogenes eadē ratione omnes ei⁹ formas tractari voluit, quāquā eius interpretes aliquid immutarūt. aliquādo in hūc statū initio incidit definitio cū ijs capitibus quae illā cōsequūtur, sed id fit fere cū crimen publicum

Marcellinus.

R H E T O R I C A E .

64

licū est: vt in hoc exēplo, orator traditus tyranno scripsit apud illū orationē dē laude tyrannidis propterquā liberatus a tyranno cū ad suos reuersus esset, accusat laesae reipub. hic poterit disputari haec definitio, an scribere orationem de laude tyranni sit laedere reipub. cū eam non tradat hostibus, vt in absoluto statu disputabatur, id est, ita vt definitio habeat vim praescriptionis. quasi dicat non potest hoc a me iure repeti, cū istud nō sit laedere reipub. in hoc praeterea statu illud obseruant interpretes Hermogenis a propositione statim progrediendū ad ea quae ab initio ad finem. quod caput sic appellat a Fortunatiano, vt ab Hermogene. est autem nihil aliud plane quam amplificatio ex circumstantijs eius facti aut dicti aut pratermissi, quod propositum fuerit: vt in hoc exemplo relationis criminis, pater occidit filium, quod puer meritorius esset, accusatur caedis, ita fiet propositio amplificata; facinus crudelissimum atq. indignissimum cōmisisti: filium tuum, quem genueras, quē educaueras, ausus es tua manu, quod nefas dictu, necare. haec amplificatio in cōiecturali pertinet ad signa, in ceteris vero statibus ad crimina quae in propositione exponuntur quae

Sopater.

Libro. i.

Sopater.

INSTITUTIONES

quae amplificatio si cum propositione fiat ante cetera capita simplicius est quasi narrationis modo exprimenda, ut vim argumentorum aperire videatur. sed quoniam ista percipi non possunt sine ratione amplificandi, quae docetur ab Hermogene in inuentione, videtur ea ratio quam secuti sumus in capitibus huius status explicandis facilius atque magis expedita: ad alios igitur status transeamus. nam quibus in orationibus usus fuerit M. Tullius aperte his statibus satis in eorum exemplis docuimus. videtur etiam ea in Pisonem aliquid huius generis continere, cum in ea disputatur merito reuocatum fuisse Pisonem ex provincia, quin & illa pro domo sua, cum in ea disserterit iniuriam domum Ciceronis sine iudicio affectam fuisse.

in 3. agraria ubi dicitur in iure dicitur de agris

De legitimis statibus.

metodus. Via status legitimi qui supersunt explicandi quae simillimi sunt assumptiuis & maxima vis utrorumque eodem modo dissoluitur nimirum mente & consilio, propterea disputandum est deinceps de illis: ac primum de eo qui ex scripto & sententia petitur, quia est sim-
pli-

RHETORICAE.

65

simplicior reliquis. eius igitur quinque sunt partes. prima accusatoris propositio ex scripto, quod contra illud aliquid admiserit: ut ex ea pro Caecina coegisti homines armatos Ebuti contra Caecina: violasti igitur edictum praetoris. huic respondebit res praescriptio, qua dissoluet aduersarius ut in coniecturali. deinde sequuntur quinque capita, quibus proprie perficitur hic status. primum est consilium rei & legislatoris: ut non coegi homines armatos, ut de fundo Caecina deicerem, praetoris autem mens ea erat ut qui de fundo Caecina eiecisset, is violasse edictum putaretur. cui accusator opponet secundum caput adscriptionis: ut at haec mens praetoris non erat adscripta in eius edicto, tum sequitur tertium caput consilium non additae adscriptionis commune utriusque rei quidem, non illud adscripsit praetor, quia facile percipi posse ex verbis illius arbitrabatur: accusatoris, immo non adscripsit, quia eam adscriptionem iniquam esse existimabat. post haec quartum caput ratiocinatio, quod est rei: parum interest facta ne fuerit ea adscriptio, an non, cum mens praetoris factis intelligatur. cui aduersarius opponet quintum, solutionem nimirum ratiocinationis, immo permagni interest facta ne fuerit ad-

I

criptio

sententia

INSTITVTIONES

eriptio a praetore. capita quibus fiunt oppo-
sitiones & solutiones repetuntur ad verbum
ex assumptiuis. quorum primum est assum-
ptio rei: vt prohibui ne intraret fundū suū
Caecina, vt inter nos conueniret, cui respon-
debit accusator translatione: poterat tu ali-
ter id facere: tum sequitur comparatio com-
munis vtriusq. rei quidem; vt peius fuisset
inter nos non conuenisse, quam prohibuisse
ne Caecina fundum suum ingrederetur. ac-
cusatoris comparatio: immo peius erat pro-
hibere ne Caecina fundum suum intraret,
quam inter vos nō conuenisse. deinceps ad-
hibenda est definitio violenta communis
vtriusq. rei quidem, vt prohibere ne Caeci-
na intraret suum fundum erat inter nos de
pace constituenda cogitare: accusatoris, im-
mo prohibere ne ingrederetur suum fundū,
erat pacem dirimere. cui reus opponet the-
sim: quisq. debet vt pacem constituat, quid-
uis efficere. cui accusator respondebit altera
translatione: hoc ita est, dum auctoritate aut
potestate praeditus sit ad pacē constituen-
dam. cui tandem reus obijciat absolutionē:
satis magna potestas mihi data erat, vt cū il-
lo conuenirem. cetera sunt epilogi. Hoc sta-
tu plurimū vsus. M. T. in ea de haurspicū
respon

RHETORICAE.

66

responsis cum disputat haurspicum respon-
sis non domum Ciceronis, sed facta Clodij *ad inuadit*
notata fuisse. tota etiam fere pro Cornelio
Balbo ad hunc statum videtur pertinere,
quod in ea quaeritur an lege Cornelia Gel-
lia potuerit ciuitate donari Cornelius Bal-
bus, cum populus Gaditanus nondum fun-
dus factus fuisset de ea lege, id est, nondū eā
recepisset, & quia populus Gaditanus erat
foederatus. illud quoq. orationis pro Plācio
adhunc statum referendum videtur an Plā-
cius lege Licinia reus ambitus in aedilitate
fuerit. incidit & hic status in eā partē Quin-
ctianae qua ostendit M. T. Naeuium non
potuisse possidere bona Quinctij ex edicto
praetoris quin & Liciniana aliquid huius
status continet, quo loco demonstratur lege
Syllani & Carbonis donatum fuisse ciuitate
Archia. neq. vero Miloniana expers om-
nino huius status est, cum in ea interpreta-
tur M. T. decretū senatus de caede Clodij cō-
tra rēpub. facta. sed ad alios stat. pperem?

De contrarijs legibus.

Contrariae leges iisdem capitibus
absoluuntur & eodē ordine quo su-
perior status; nisi quod capita om-
nia

INSTITVTIONES

nia duplicat^{ur} interponitur, quod est propriū hui⁹ stat⁹. ^{et caput & conuenientie} propositio igitur accusatoris haec erit: abdicatus es; non potes igit dominus esse nauis. cui, vt omittam⁹ praescriptio nē, respōdet re⁹ cōsilio. lex ista ad filios pertinet, non ad alienos, qualis ego sum; & proponet alteram legem superiori cōtrariam, quin est & alia lex, quae me dominum nauis constituit, quod vltimus ex naufragio in ea remanserim. cui accusator obijciet alterum consilium, eam legem probandam esse, dum alteri non contradicat. quattuor capita quae deinceps sequebantur in superiore statu nullum habent fere locum in hoc statu, quia idem est momentum illorum ex vtraq. parte. assumptio ab accusatore haec addi potest: at tu infamis eras, vbi potest inculcari locus communis, vt in relatione criminis, occidi eum quia insidiator erat, quāuis in relatione criminis semper potest interponi locus communis, sed de interpositione progymnasmatum satis in coniecturali disseruimus. accusatori igitur respondebit reus translatione, quamuis essem infamis nō debui priuari ea nauī, quam ego seruaeram. altera assumptio ex reo: at permansi solus in nauī, vt meam virtutem & animi magnitudi-

RHETORICAE

67

gnitudinem cum salute nauis coniungerem quo loco potest describi tempestatis magnitudo. cui respondebit accusator altera translatione: poteras aliter tuam virtutem ostendere. sequitur cōparatio vtriusq. legis, quae fieri debet ex locis laudationis, & theses, vtra antiquior, vtra a meliore legislatore lata, vtra ad plura, ad meliora pertineat, vtra aequior, vtilior &c. tum continētia, sic enim cum Consulto Chirio hoc caput vno nomine licet appellare; quo capite significamus aliquo posito aut sublato vtramq. legem seruari aut tolli: vt si dominus nauis ego constituar, neutra lex violabitur. sed planius hoc intelligetur in alio exemplo: lex est, vitata eius qui vitiauit mortem aut nuptias indotatas petat, vitiat idem duas puellas eadem nocte, vna petit eius interitum, altera connubium optat. hic dicet, quae mori illū cupit, vtramq. partem legis integram & saluam futuram, si vita priuetur; itaq. futurū, vt vtraq. iniuriam sibi illatam vlciscatur. sed redeamus ad illud exemplum, quod a principio susceptum fuerat, deinceps igitur definitio violenta a reo proferetur, nauiserat illa possessio tempestatis: ab accusatore vero, immo paterna. deinde thesis a reo

Libro. 2.

I 3

propo-

INSTITVTIONES

proponetur hoc modo, debet qui sol^o in na-
si relinquatur illam tueri. cui accusator op-
ponet alteram translationem. id ita est, dum
legibus non contradicat. cui reus obijcit
absolutionem: feci quod potui. reliqua capi-
ta sunt vt in epilogis.

De ambiguitate.

Ambiguitatis quinque sunt partes.
prima duplex propositio: vna accu-
satoris, vt meretrix quia deprehen-
sa es cum veste purpurea, publicata ex lege
eris. cui rea afferet alteram propositionem,
ex altero sensu verborum legis deprōpta,
non ego, sed vestis publicata erit. secunda
praescriptio, vt in coniecturali. tertia pars
continet duo tantum capita: quorum primū
est consilium legislatoris, cōmune vtriusq.
accusatoris quidem; vt voluit legislator
proscribi meretrices, vt tantum crimen a-
cerrime puniretur: a rea alterum consilium
proponetur hoc modo, immo legislator tem-
perari voluit istam seueritatem publicata
solum veste. alterum caput est continentia,
vt in superiore statu idq. ex accusatoris tā-
tū parte: vt si tu proscribaris, & vestis publi-
cata erit, nō cōtra. quarta pars continet tria
tantum

RHETORICAE.

68

tantum capita. quorum primum est assum-
ptio accusatoris: at meretrix es. cui respon-
debit illa hac translatione. meretrix quidē
sed satis misera conditione, cum priuata sim
ornamentis pudicarum. cui addet hanc the-
sim; oportet quemq. qua ratione potest co-
gitare de tuenda atq. augenda sua re fami-
liari. ex his constat veram esse sententiam
Sopatri in omni statu legitimo post ex-
plicationem capitum priorum, cetera
capita repetenda esse ex aliquo eorum sta-
tuum, quos rhetores rationales appellant,
vt ex absoluto, aut aliquo assumptiuo. Epi-
logus extremus est in quo uehementer la-
borandum est de perturbationibus commo-
uendis, quia cetera capita parum habent
praesidij in hoc genere status.

*In diuis.
quaestione*

De statu negotiali.

Status negotialis explicandus est
post alios status, quia illius capi-
ta tractantur fere ex capitibus alio-
rum statuum. huius quinque sunt
partes: prima propositio, vt ex Maniliana,
Cnaeus Pompeius praeficiendus est impe-
rator bello Mithradatico. secunda pars praes-
criptio;

I 4

INSTITVTIONES

Vlpianus.

criptio: vt tu non potes sententiam dicere de hac causa. cui respondebit aduersarius possum sententiam dicere de hac causa. capita propria huius status sex sunt: legitimum, aequum, vtile, quod fieri potest, gloriosum, atq. euentus, quamquam aliqui existimarunt gloriosum sub eo quod vtile est comprehendere posse, sed contra communem hominum opinionem. sapientiores enim dignitatem utilitati, plebei & agrestes utilitatem dignitati anteponunt. legitimum si negotialis p̄deat ex scripto, absoluitur capitibus status alicuius legitimi: vt illud ex Liciniana sit ne retinendus Archias in ciuitate ex lege Papyria, perficitur capitibus status ex scripto, quod si non pendeat ex scripto, consuetudo proferenda est. vt in Maniliana docet M. Tullius non esse contra consuetudinem Romanorum, vt omnia ad vnum deferantur. secundum caput est aequum quod explicari potest ex capitibus absoluti status, aut assumptiui, aut translationis vt in Liciniana. aequum est Archiam retinere in ciuitate. quia ornauit res nostras suis carminibus: quod est proprium compensationis: nisi quis ad criminis relationem malit illud referre, vt eadem ratio in contrariis

RHETORICAE

69

rias partes valeat, ita vt quemadmodum crimen refertur tamquam meritum & debitum in eum qui prior iniuriam te lacepsit, sic tu ei a quo primus beneficium acceperis iustam & debitam gratiam referas. Tertium caput est vtile, cuius illa maxima vis est cum docemus non solum vtile, verum etiam necessarium esse. Utilitas potest explicari dupliciter, quid nimirum consequetur si hoc fecerimus, aut quid accidet si illud non fecerimus. vtraque pars potest quattuor modis explicari: vt si hoc feceris, bonum praesens conseruabis, & speratum consequeris, aut malum praesens depelles, aut quod impendet vitabis: item si non feceris, bonum praesens amittes, & speratum non assequeris, & malum praesens te urguebit, & quod impendet tibi accidet. ita M. Tullius in Maniliana docet bellum Mithradaticum suscipiendum esse non solum vt propulsetur calamitas, qua tunc premebantur, verum etiam metus impendentis calamitatis. Utilitatis caput potest vt status coniecturalis disputari: vt curate vt hoc bellum quam celerrime a vobis conficiatur: imminet vobis hostes acerrimi & potentissimi, quiq. vestrae gloriae & nomini aperte & vehementer inuident.

Vlpianus.

INSTITUTIONES

Vlpianus.

dent. in hoc exemplo vides metum calamitatis quae impendet, tamquam factum aliquod in coniectura positum ex voluntate & potestate, quae capita propria sunt coniecturalis explicatum fuisse. quod fieri potest ad summum adducitur si quod propositum est non solum fieri posse, verum etiam quam facillime fieri posse doceatur. potest autem explicari potestas iisdem locis, quibus in coniecturali utendum esse docuimus: loco scilicet, tempore, bonis externis, ut opibus, amicis. nam quibus haec & alia huiusmodi suppetunt, possunt facile quod volunt efficere. ita docuit M. Tullius in eadem bellum Mithradaticum magnum & difficile esse, quia coniungunt illud duo reges potentissimi, renouant agitatae nationes, suscipiunt integrae gentes, & nouus imperator Romanus. Gloriosum dupliciter item tractari potest: si feceris, aut si non feceris, hoc consequetur, & vtrūq. caput quattuor iterum modis: si hoc feceris dignitatem praesentem tueberis, speratam adipisceris, infamiam praesentem auertes, quam vereris effugies. si non feceris infamia praesens te opprimet, & ea quam pertimescis tibi accidet, dignitatem praesentem amittes & spectatam

RHETORICAE.

ratam non consequeris. ita M. Tul. pro lege Manilia gloriosum esse docuit suscipere bellum Mithradaticum, ut deleretur ignominiae nota, quam inusserat Mithradates P. Romano, cum tot millia civium eadem hora iussit occidi. caput vltimum euetus dupliciter quoque explicatur, pro utilitate scilicet posteriori, aut gloria: ut ex hac utilitate, aut gloria quam primo comparabis, haec utilitas aut gloria postea consequetur: exemplo plane intelligetur, si studio philosophiae operam egregie nauaueris, philosophiae perfectam cognitionem comparabis. hoc est argumentum ab utili. cum autem philosophiam perfecte perceperis, vitia omnia facillime expelles. hoc posterius argumentum petitur ab euetu: aliter ab alijs accipitur hoc caput nempe, in vtramvis partem euentus cadat, utilitas tamen aut gloria consequetur: ut siue Romani vincant Mithradatem, siue non vincant, utile & gloriosum illis est bellum contra eum suscipere. Haec sunt sex capita ex quibus omnes deliberationes duci possunt ratione quidem breui atque expedita. nam quae affertur ab Aristotele, quamuis maiorem fortasse copiam argumentorum possit largiri, multo tamen plixior est & maioribus obstrueta difficultatibus. Opposi. in hoc statu ex iisdem fere

Inter Hermog.

Hermog.

Libro. I.
Rhe.

INSTITVTIONES

fere capitib. peti solent: vt in Maniliana qd̄
 obijcitur a Q. Hortensio, non oportere om-
 nia ad vnum deferre, quod caput est inuti-
 lis. et illud alterum quod obijcitur in ea-
 dem, nihil contra instituta maiorum susci-
 piendum. quae oppositio plane sumitur ex
 legitimo. nam consuetudo ad legitimum re-
 fertur. in hoc igitur tantum statu omnia ca-
 pita sunt communia vtriusq. aduersarij, sua
 foris, in quam, ac dissuasoris: non proponun-
 tur tamen eodem modo ab vtroque. nam
 quae vnus affirmate proponit, alter eadem
 refellit vno trium modorum qui in thesi
 sunt expositi: ita vt aut neget caput propo-
 situm, aut concedat illud quidem, sed cum
 aliqua circūstantia aliō illud auertat, quod
 est proprium eius translationis, quae fit per
 antiparastasin, aut quod extremum est, cō-
 trarium illi suggerat. exemplis haec pla-
 nius intelligētur. si suasor docuerit aliquid
 utile esse, dissuasor contra demonstrabit nō
 esse utile, quod est inficiationis, aut si utile
 sit, non hoc tempore quidem, neq. hoc lo-
 co, quae est antiparastasis, aut inutile & per-
 niciosum esse, quae oppositio vim affert ex
 contrario. iisdem modis refutari possunt ce-
 tera capita: vt non est hoc aequum, aut si
 aequum,

RHETORICAE

aequum, non hoc loco, neq. hoc tempore, im-
 mo est iniustum. Possunt & oppositiones ex
 reliquis statibus in hunc incidere: vt in ea-
 dem Maniliana illa cōiecturalis, at fieri po-
 test vt Pompeius pereat. quod si quispiam
 contendat hanc quoq. oppositionem nego-
 tialem esse ex eo quod fieri possit, non ma-
 gnopere repugnabo, dum illud positum sit,
 quod est certum & exploratum posse oppo-
 sitiones alias in hunc statum cadere. illa
 ex ratiocinatione, at permagni interest hoc
 tempore, an alio istud afferat vtilitatem, &
 illa ex definitione, at quod positum est tan-
 tum in consuetudine, neq. vlla lege sanc-
 tum, id legitimum non est censendum. sic
 & aliae multae afferri possunt. de quarum
 inuentione & solutione satis in definitiuo
 disputatum. Epilogus eodem modo tracta-
 tur atq. in ceteris statibus. hinc M. Tullius
 docet in peroratione Manilianae qua men-
 te ad eam causam suadendā accessisset atq.
 Manilium hortatur ab eo quod fieri potest
 vt in sententia permaneat. Ad hūc statum
 multa referūtur qualia haec sunt quae pro-
 ferūtur a Cōsulto Chirio, vt cum magistra-
 tus aliquis appellatur de iniusto supplicio,
 cum aliquis abdicatur, cū petitur aliquod
 praemium

INSTITVTIONES

praemium a Repub. aut principe. cū quae-
ritur vnum ne praemium, an duo debean-
tur ei qui duas res praeclare gesserit. neq.
vero haec tantū simplicia huic statui subij-
ciuntur, sed illa etiam quae in comparatio-
ne cernuntur: qualis est diuinitio, id est, cū
quaeritur quis sit idoneus accusator. vt illa
Mar. Tulli in Verrem. cuius orationis sta-
tum censuit etiam Asconius qualitatem esse
negotialem comparatiuam. Comparatio
quoq. qualitatum ad hunc statum pertinet,
vt cum personae comparantur, qui plus Rei
publicae praestiterit: qualis illa declama-
tio apud Quinctilianum seniore de medi-
co, oratore & philosopho. Sed de compara-
tione quae fit in statib. in figuris orationis
disputabimus ex sententia Hermogenis.
nūc breui percurramus eas orationes in qui-
bus M. Tullius hoc statu vsus est. in Diuina-
tione igitur vt diximus vtitur hoc statu, cū
disputat ipse ne an Caecilius constituen-
dus sit accusator in Verrem. in Manilia-
na item quod vulgo notum est. in agrarijs
illud etiam disputari videtur, improban-
das esse leges Nulli. in actionibus in Catili-
nam aut nullus est status, in priorib. saltem,
aut si qui sit is est negotialis. Prima, abeun-
dum

RHETORICAE

72

dum tibi Catilina, secunda eijciendos eos
qui cum Catilina coniurauerant, tertia sup-
plicationem Ciceroni decernendam, quar-
ta grauius puniendos coniuratos. Licinia-
na autem videtur huius generis esse, cū in
ea disceptetur retinendus ne sit Archias in
ciuitate. continet aliquid etiam huius argu-
menti Corneliana. nā illa de prouincijs con-
sularib., quae Cornelianam sequitur omni-
no ad hunc statum pertinet, cum in ea dis-
putetur retinendum esse Caesarem in Gal-
lia, Macedoniam & Syriam prouincias non
Pisoni, neq. Gabinio, sed alijs decernendas.
Philippicae vero fere omnes ad hoc genus
sine vlla dubitatione referuntur prima enim
disputatur acta Caesaris seruanda esse, ter-
tia resistendum quam primum Antonio vt
hosti, quarta idem fere apud Quirites dis-
putatur, quinta non esse legatos mittendos
ad Antonium, sexta bellum qua imprimis
suscipiendum contra M. Antonium, septi-
ma pacem cum M. Antonio non esse consti-
tuendam, nona statum & sepulcrum Sulpi-
cio decerni oportere, decima libertatem re-
cuperandam, vndecima imperatorem deli-
gendum, sed non extraordinarium, milites
veteranos & tirones ornandos, duodecima
reuo-

INSTITUTIONES

reuocandam esse legationem. Ciceroni de
cretam in M. Antonium, decimatertia pa-
cem cum M. Antonio nullo modo fieri de-
bere, decimaquarta saga non esse ponenda,
honores tribuendos militibus pro rep. mor-
tuis. sed quoniam negotialis status magna
varietate exemplorum explicatus est, pro-
ponamus aliquod exemplum, in quo series
capitum expositorum aliqua ratione possit
conseruari. inducam⁹ autem suaforem atq.
cum cui suadetur repugnantem & tamquā
dissuaforem. Su. cū tot annos in studijs grā-
maticae, poëticae, historiae & philosophiae
contriueris, elaborandum tibi hoc tempore
est, vt te ad studium eloquentiae conferas.
Dis. facetum sane admonitorem. vnde tibi
tantum auctoritatis, ista praesertim aetate
qui me ita monere audeas? Su. ego vero au-
toritate parum admodum valeo. sed cum
amicitiam, quae mihi cum patre tuo coniū-
ctissima fuit, quibus potui officijs semper
coluerim, faciendum mihi putauit, vt te ad-
monerem, si quid tua interesse arbitraretur.
tu vero videris subterfugere admonitiones
amicorum & nolle eorum consilijs parere.
Dis. libenter equidem consilijs amicorum
ac praesertim paternorū parerem, si ea mo-
nerent.

Propositio

Praesertim
ptio.

RHETORICAE

73

nerent, quae aut legib. essent sancita, aut in
cōsuetudine nostrorum hominum essent po-
sita. Su. Lex quidem nulla apud nos lata,
quae iubeat vt adolescentes eloquentiā pro-
fiteantur. erat tamen hoc in more institu-
toq. maiorum nostrorum positum, vt cum
ex grammaticis adolescentes exiissent, hi-
storiamq. & poëticae aliquantulum de-
gustassent, rhetoribus traderentur. Dis. iam
pridem apud nos haec consuetudo interru-
pta, aut sicubi repetitur, pauci admodū hūc
artem discunt, neq. in gymnasijs, vt philoso-
phiam, conspectumq. hominū fugiunt, atq.
in domos priuatas, immo in partes earum
interiores sese abdunt. Su. at est hoc studiū
eloquentiae longe vtilissimum. Dis. audio
hoc studium a nostris hominibus despiciatū
duci, contra atq. tu dicis, quod aut nullus
fruct⁹ ex eo percipi posse videatur, aut cer-
te exilis & obscurus. praesertim hoc tempo-
re quo totum hoc artificium suspectum est
auditoribus, quin & saepe audiui ex maio-
ribus natū multa detrimenta ab oratoribus
nostrae reipublicae fuisse importata. sed vt
ista quae de vtilitate huius studij iactitas
& per obscuram esse rationem huius artis
cogno-

A legiti-
mo.

Ab vtili

A facili.

K

INSTITUTIONES

cognoscendae, multasq. & interse dissimilimas eius vias a praeis scriptoribus fuisse demonstratas. Su. est ita ut dicis: magis tamen, libri, assidua exercitatio istas omnes obscuritates facile depellent. Dis depellent, credo, si harum rerum copiam habemus, sed qui & quales apud nos huius artis doctores? quam pauci hypodidascali, cum quibus de his studiis communicare possimus? neq. enim semper doctorem adire licet: familiarius etiam litterarum studia cum hypodidascalis conferuntur. nam librorum si non magna, aliqua certe erit copia. Su. probe vero. nam quo plura tibi deerunt praesidia ad hanc artem cognoscendam, eo maiorem laudem & gloriam si in ea profeceris, consequeris. Dis. egregiam vero laudem, cum apud nos abiectissimi sint oratores, saepeq. eos concio relinquat. Su. etiam si nulla gloria, nulla utilitas ex huius artis cognitione comparatur, ipsa tamen per se est exoptanda. Dis. sicine ais, cum a nullo homine ingenuo colatur? epilogifacile ex enumeratione praecipuorum capitum poterunt confici & mente qua ad suadendum aut dissuadendum quisq. accedit: quae poterit etiam illustrari breui ex vita antea acta. atq. haec de negotiis aliis

glorioso.

Ab enia.

De

RHETORICAE.

74

De praescriptione.

Vperest is status qui proprio nomine praescriptio appellatur, quo omnem actionem excludimus. in hoc igitur statu nihil aliud disceptatur, nisi de eadem re bis iudicium fieri non posse, quod lex illud prohibeat. quod caput disputatur, ex capitibus status eius qui ex scripto & sententia explicatur: deinde adhibentur capita eius status qui in exemplum propositum inciderit. exemplo fiet haec perspicua: quidam cum accusatus esset homicidij, absolutus est. longo post temporis intervallo, cum testibus certissimis eius criminis convinci posset, vocatur denuo in iudicium ergo reus se non posse iterum in iudicium de eadem re vocari, quod lex illud vetet. at actor illud referet consideranda esse mentem legislatoris, non scriptum. cui reus respondit legislator illud adscripturum fuisse, si ea fuisset eius sententia, tum actor cur illam adscriptionem legislator non adhibuerit, exponet, reus vero aliam rationem subiiciet, cur ea adscriptio praetermissa fuerit. cui actor subiunget ratiocinationem perinde esse ac si legislator eam adscriptionem litteris confisset.

K 2

gnaliet,

INSTITVTIONES

gnasset, cū eius cōsiliū satis ex verbis legis intelligatur, reus vero soluet illā ratiocinationem, cum dicet permagni interesse adscripta ne ea verba fuerint in lege. quo loco addet alium statum coniecturalem, hoc modo. quid quod etiam si ista lex me hoc periculo non liberaret, neq. poena a me huius criminis repeti posset. non enim caedem cōmissi: propterquam etiam causam iudicio superiore absolutus fui. vides vt delapsa est disputatio ad statum coniecturalem, cum reus neget se caedem fecisse. quo loco poterit repeti controuersia a principio ex capitibus status coniecturalis. eadem ratio valebit, quicumq. alius status in hunc cadat, vt ex eius scilicet proprijs capitibus quaestio profligetur & ad exitum adducatur. atq. haec de praescriptione.

De statib⁹ in commune.

Haec est statuum explicatio, quae ex illa disciplina Hermagora emanauit, quam M. Tullius ad inueniendum expeditam esse censuit, quod rationes certas & praecepta dicendit, quae habeant ordinem & quasdam errare in dicendo non patientes vias. quas qui tenent

In Bruto.

RHETORICAE

75

tenent parati ad causas veniunt, vt idem de C. Sicinio testatur. his praeceptis Hermagora, vt idem ait, vt hastae velitibus ^{invenit} amentatae, sic apta quaedā & parata singulis causarum generib. argumenta traduntur. qui loci Tulliani quamuis de tota arte Hermagorae dicantur, maxime tamen huic parti sunt accommodati: quod in hac potissimum singulis generib. causarum argumenta congruentia & ordine certo tradantur, quaeq. errare animos oratorum omnino non patiuntur. nam ratio illa inuentionis Topicae quā M. Tullius corroborata iam aetate huic anteponendam censuit, vagatur liberius, neq. certos ita habet & proprios fines quib. circumscribatur. quin & subactō eget ingenio, vt ille ait, & multa lectione, auditione, litteris, vsu & institutis eorum praesertim apud quos dicis. neq. vero negauerim hanc rationem statuum istis praesidijs multum adiuuari posse, quin & fieri perfectiorem, est tamen haec ratio ad inueniendum expeditior & magis se ipsa cōtenta. accedit etiam huc, quod Aristoteli & omnibus qui de his vere possunt existimare placuisse accepimus, argumenta eo aptiora futura sententijs nostris confirmandis aut aliorum refellendis,

In Bruto.

In partit.

Deorat. 2.

K 3 quo

INSTITUTIONES

quo magis propria cuiusq. generis fuerint, quam rationem conuenire magis huic disciplinae, quam illi inuentioni Topicae non poterit quisquam negare. teneamus igitur hanc rationem ab Hermagora acceptam, a Minubiano excultam & commentationibus Porphyrij illustratam, ab Hermogene perfectam atque ad summum perductam. quam & Aristoteles aliquot locis obscurius quidem indicasse videtur, sed vno omnium apertissime, cum disputat in exordijs qua ratione criminationes diluendae sint. tota tamen haec ratio est ab Hermogene copiosius & distincte magis atque planius explicata. quod si aliquis calumniatur multa in exemplis huius artificij fingi aliquando ab Hermogene, a nobis vero saepius peccari, fingere quidem integrum esse nobis dicam, peccare vero etiam philosophis magistris veritatis exempli causa aliquando concessum fuisse. nam quod alij obijciunt huius argumenti scriptores videri ut Stoicos nominum architectos, id probare nullo modo possum. nomina enim, quibus in hac arte explicanda Rhetores utuntur, aut sunt quotidianae consuetudinis, aut si quid habet ^{alicui} alicui, potest illud vnde translatum sit facile explicari. cuiusmodi illud est de signis, quae

RHETORICAE.

76

quae vocantur a technicis, ut supra docuimus, ab initio ad finem, quod ab initio quaestionis ad extrema usque. inquiratur, quid fecerit, quid dixerit, quid praetermiserit, quae signa sunt, aut quod ab initio rei ad id usque. quod in disceptatione venit omnia repetant quasi sit comprehensio quaedam plena facti ex omnibus circumstantijs. quale etiam illud est cur assumptioni nomen coloris ab Hermagoreis, ut ait Porphyrius, tribuatur, quod nimirum quasi color quidam & species quaedam honestatis assumptione afferatur. vocatur etiam eadem translatio causae, quod crimen ad causam quandam honestam transferat. huc etiam pertinent illa defensionem verisimilem vocari per antonomasiam, quod sit omnium defensionum haec maxime verisimilis. in statu quoque definitiuo, definitio vocatur caput quoddam praecipuum quod reus illa quasi certo termino circumscribat & definit crimem, quod effugere cupit: quasi dicat, si hoc addidisses, certum & definitum crimem fuisset. in eodem statu atque in alijs ratiocinatio illud caput vocatur, quo colligimus idem effici ex factis & praetermissis, quia veluti in ratiocinatione colligimus medio argumento extrema inter se conuenire. unde a Fortunatiano collectio nominatur. sed

K 4

de nomi-

Sopater.
Syrianus.

Sopater.

Syrianus.

Libro. 1.

INSTITUTIONES

de nominibus satis disputatum. nam cetera facile intelligentur, si quis diligenter singula animaduertat. nunc quod video ab alijs expectari, paucis persequamur, qua ratione scilicet posita quaestione cognosci certo possit, ad quem statum ea pertineat. quod est difficile & perobscurum, quia plerumque eadem species criminis in diuersis statibus proponitur, ut in exemplis a nobis positis translatiui & assumptiui atque etiam praescriptio- nis, cum propositio exponitur, eadem illa clausula adhibetur, reus igitur es homicidij. est praeterea alia causa obscuritatis maxima, quod idem possit & signi & eius de quo disceptatur locum obtinere, ut in hoc exemplo apparebit. veneficus quidam pollicetur reipublicae se intra quinque dies tyrannum necaturum, intra eos dies perit tyrannus iectus fulmine, veneficus praemium petit. in hoc exemplo mors quidem tyranni intra eos dies signum certum videtur eius quod veneficus promiserat reipublicae. qua ratione posterior haec quaestio erit status definitiui, illa coniecturalis, an veneficus occiderit tyrannum, ex qua sequebatur negotialis de praemij petitione. qua ergo ratione cognoscetur certo ad quem statum referendae sint singulae

*Syriani.
nota.*

RHETORICAE.

65

lae quaestiones? videndum est quod responsum primum afferat reus, & quo modo se tueatur aut crimine suum purget. haec etenim ratione ex his quae exposita sunt de natura cuiusque status facillime percipietur ad quem statum reuocanda sit quaestio proposita, licet eadem clausula criminis repetatur. ut si actor intenderit hanc litem reo, occidisti hominem, reus es homicidij, si reus respondeat, non occidisti, neque quicquam praeterea addat, coniecturalis erit, si dicat absolutus sum iam iudicio, non potest hoc crimen a me repeti, praescriptio. quod si illud afferat, occidisti quidem, sed iure, quia me prius ipse laeserat, assumptiuus fiet. haec ratio breuis est & expedita cognoscendi quemque statum. nam quod ab alijs quaeritur, an omnia capita cuiusque status ad singulas quaestiones explicandas adhibenda sint, nihil habet difficultatis, nam ut non omne nomen omnibus litteris scribendum est, sic nec singulae quaestiones omnibus capitibus explicandae. sed quae capita cuique conueniant id totum est prudentiae. ut in coniecturali si crimen non intendatur ex ijs quae reus commisit, sed ex ijs quae alij fecerunt, nullus locus relinquetur absolutioni: ut si quisquam accusetur

*Cicero de
inu.*

INSTITVTIONES

accusetur prodicionis, quod hostes illi statuam posuerint. illud autem, quod saepe indicauimus, hoc loco apertius explicatum est, posse singulos status dilatari alijs interpositis statibus, vt illud supra propositum in statu absoluto de pictore producet longius, si inseratur illa coniecturalis quaestio, an cessauerit nauigatio propter metum naufragiorum, quem iniiciebant eo nauigantibus. tabulae illae pictae. idem est de ceteris statibus existimandum. neque etiam illud praetermittendum, quod supra quoque aliqua ex parte monuimus assumptiuos status posse contrarijs sensibus accommodari: vt ad compensationem illud referri posse videtur, quod caussa deterioris factum est, id iniquum est, ad relationem criminis illud tanquam contrarium & plenum honestatis bene de nobis meritis nos gratiam referre debere. ad remotionem vero criminis exempla omnia reuocari posse videtur: hinc illud iure fieri, quod exemplo fiat. sic & ad concessionem pertinere dici potest si quid recte a nobis fiat propter aetatem, animi perturbationem aut aliquam aliam causam quae imperium in nos habeat vt propter dominum. eadem ratione videntur & capita statuum legitimorum propria posse transferri ad interpretandum

RHETORICAE.

78

du locum alicuius scriptoris, aut cum de locis inter se repugnantibus incidat disputatio. vt quaeramus quod sit consilium auctoris, cur illud non adscripserit, sit ne perinde atque si adscripisset, & alia huiusmodi. illud autem prudentiae cuiusdam singularis est, cum caput aliquod ex ijs quae in aliquo statu incidere solent desit, nosse quid loco illius reponi possit: vt initio assumptiuorum si crimine praesertim publicum sit habet locum definitio interpretaciones; sed cum desit, neque caput habeat circumstantiam monet Metrophanes, vt in compensatione vtamur loco illius hac praescriptione, quid autem istud est? in iudicium vocor quod beneficium dederim? Sic etiam cum consilium legislatoris in causam propositam cadere non possit, quod desit in ea re lex, admonet Sopater eius loco adhiberi illud posse quod consilium fuerit eorum, qui illud de quo agitur fecerint. quod declarat ille hoc exemplo. lex erat vt qui mysteria Cereris enuntiaffet, moreretur. quidam in somnis mysteria viderat, rogaueratque vnum ex initiatis an illa essent, qui cum annuisset accusatur qui annuerat impietatis. in hac causam disputabit reus ex incidenti definitione statu illum qui in somnis viderat mysteria

initiatum

Sopater.

*In diuis.
quaestio.*

INSTITUTIONES

initiatum quoque esse. in quo exemplo cum prorsus desit legislatio, pro mente & voluntate legislatoris adhibebit illud, considerandum esse quod consilium fuerit diuinum cum insomnium illud ei qui ignorabat mysteria immissum esset, sed de statibus nimis multa, reliquum est ut doceamus, cum haec disputatio ceteris obscurior sit, ubi suppetet nobis copia magna exemplorum. orationes Graecae, eam largientur quae exstant decem oratorum Isaei, Isocratis, Demosthenis, Aeschini, & aliorum, sed potissimum illae Lyfiae, quae quod breues sint facile comprehendi possunt: ex Latinis nihil copiosius orationibus Tullianae. habes etiam declamationes Graecas Aristidis, Polemonis, Himerij, & aliorum, Latinis vero Porcij Latronis, Quinctiliani utriusque & aliorum. sed nihil utilius diuisionibus quaestionum Sopatri, in quibus capita singulorum statuum, cum adhibentur suis nominibus notantur. quod & in commentarijs Graecis Demosthenis factitatum videmus. qui se in horum exemplis continerit, facile veteres scriptores, quae tertia erat exercitatio a Theone proposita, imitabitur. quod si duo genera exercitationum posteriora, quae & grauiora sunt, & acrius iudicium

RHETORICAE: 79

diciam desiderant, persequi volueris, habes declamationes Senecae, quibus nihil ad hoc studij genus aptius, nihil accommodatius. in illis enim posita quaestione explicatur quid in contrarias partes a singulis scriptoribus ijsque clarissimis & Graecis & Latinis afferretur, iudiciumque de illis interponitur aliquando a Seneca grauissimum, haecenus de statibus.

De inuentione ac primum de exordijs.

Aboluta disputatione de statibus, exponenda ratio est, qua partes orationis quae tamquam inuoluntae latent in capitibus statuum & generis demonstratiui euoluantur, atque distincte explicentur & quam longissime fieri poterit pro natura causae & quatenus facultas inuentionis patitur, producantur. Partes igitur orationis necessariae quidem duae tantum sunt propositio atque eius confirmatio, ut docet Aristoteles, ad summum tamen quattuor: exordium, narratio, confirmatio, & per oratio. nam si quae aliae afferuntur ab artium scriptoribus ad has sunt reuo-

Libro 3.
Rhet.

INSTITUTIONES

In arte
Rhet.

Libro 3.
Rhet.

reuocandae: ut refutatio, quod est vulgo notum, ad confirmationem & ^{propositio} catastasis illa, quam Apulianus inter exordium & narrationem nouo neque necessario, ut videtur, inuento collocauit, ad exordia omnino referenda est. de exordio itaque, quod ordo naturae postulare videtur, primo differendum est. cuius, ut ait Aristoteles, praecipuum munus est docere quod sit institutum nostrae orationis, ex quo efficitur ut in causa breui & expedita non sit opus exordio, nisi tantum ornatus causa, ne oratio sine capite videatur; propterquam etiam causam neque in deliberatione videtur magnopere necessarium, cum intelligatur quid sit id de quo sententia dicenda sit, neque item in secundis actionibus aut orationibus. sed cum adhibendum sit, quale esse debeat in genere demonstratiuo explicatum est in progymnasmatibus, cum de laude disputaremus: non parua tamen fieri potest ad illas praeceptiones accessio, ut etiam ad illa quae de partibus exordij in iisdem progymnasmatibus docuimus. ac primum quidem exordij duae partes sunt magis propriae et necessariae propositio, & redditio, quas in disputatione de fabula indicauimus, quatuor tamen ad summum eas esse posset placuit

RHETORICAE

30

placuit Hermogeni, ut sint propositio, eius confirmatio, redditio siue petitio atque eius ratio. ex his autem partibus redditio explicat quod sit nostrum consilium aut institutum: ut dicendum est mihi de laudibus Pompeij, accessi ad hunc hominem accusandum aut defendendum. Sed quoniam plerumque fit, ut dum institutum nostrum proponimus aliquid a iudicibus aut ab auditoribus petamus, ut peto a vobis ut me de laudibus Pompeij dicentem attente audiat, propterea petitio nominatur. redditio vero quia propositioni respondet & quasi illi debita redditur. nam propositionis illud proprium est ut causam susceptae orationis exponat, quibus illud tamquam debitum & iustum refertur, ut hoc munus orationis suscipiamus. haec quattuor partes in exordio primo Licinianae distincte cognoscuntur. etenim propositio illa prima erit, omnem facultatem bene dicendi atque eius fructum potest a me iure Archias repetere, quae prima periocha eius orationis continetur: ratio vero propositionis, quia is primus me litteras humaniores docuit, quam etiam expressit Marcus Tullius
secunda

INSTITVTIONES

secunda periocha eius exordij. redditio his
 verbis concipi poterit, quare statui Archia
 defendere: cui addi etiam poterit haec ra-
 tio & quasi exordij conclusio, ne in eum a
 quo tot tantaq. beneficia accepi ingratus
 videar. Hae quattuor partes non leguntur
 ita distinctae in exordio Tullianae oratio-
 nis, quia aliud est rhetorem, aliud oratore
 esse. orator enim ^{dis}simulat quoad potest arte
 ac praesertim in exordio, ne initio statim
 suspectus auditori sit, rhetor vero praece-
 pta artis quam planissime fieri potest distin-
 guit. in exordio tamen eius pro Marcello vi-
 dentur hae quattuor partes a M. Tullio ex-
 plicari: propositio quidem cum incipit, Diu-
 turni silentij P. C. quo eram his temporib⁹
 vsus, non timore aliquo, sed partim dolore,
 partim verecundia, finem hodiernus dies at-
 tulit, idemq. initium quae vellem quaeq.
 sentirem meo pristino more dicendi. dein-
 de sequuntur rationes variae, quia multi-
 plex quoq. erat propositio. primum igitur
 affertur ratio cur ille dies finem dicendi at-
 tulerit M. Tullio tantam enim mansuetudi-
 nem, ta inusitatam inauditamq. etcet: tum
 ratio huius rationis exponit M. enim Mar-
 cello vobis P. C. rei q. publicae & cet. sed
 haec

RHETORICAE

haec ratio ad confirmationem quoq. pro-
 positionis referenda est. deinde profert ra-
 tiones quibus confirmat dolorem & verecun-
 diam ei. causam silentij attulisse, quod ite
 in propositione exposuerat. dolebam enim
 P. C. & vehementer angebaret quae sequun-
 tur. has partes sequitur redditio propositio-
 ni & primae rationi magis accommodata,
 ergo & mihi & meae pristinae vitae consue-
 tudinem C. Caesar interclusam aperuisti, &
 his omnibus ad bene d. repub. sperandū qua-
 si signum aliquod extulisti. quasi dicat, qua-
 re omnes tibi gratias agere, te laudib. prae-
 dicare debemus, quod est institutū eius ora-
 tionis. ad extremum ratio huius redditionis
 proponitur, intellectum est enim mihi qui-
 dem in multis & maxime in me ipso &c. si
 cui autem ex disputatione de fabula scrup-
 ulus aliquis iniectus est hoc loco, quod ibi
 propositiones a nobis viderentur appellari,
 quae sunt potius rationes redditionis, is in-
 telligat non eadem subtilitatem a rhetore
 atq. philosopho expectandam esse. propo-
 sitionem certe videntur qui ista tradiderūt,
 appellasse eam partem exordij quae viam
 & quasi fores aperit ad id de quo dicendum
 est, siue ea ratione instituti, siue quid aliud
 comple

*Partes
conscripti*

Caesar

INSTITVTIONES

complectatur. sed vt ab istis morosis homi-
nib. ad id quod instituimus redeamus, vidē
dū hoc loco est, vnde & qua ratione magna
propositionū copia suppetere possit, illud ta-
mē cōsiderādū est nō omnes exordiorū pro-
positiones directo pertinere ad id quod in
oratione ppositū est. Sunt enim, contra nos
plerumq. occupnada & diluenda quae in
animis auditorum aut contra eos pro qui-
bus dicimus aut contra argumentum susce-
ptum residēt aut possunt excitari. ita M.
Tullius in exordio eius pro Sex. Roscio dis-
soluit quod illi obijci potuisset de imbecilli-
tate aetatis, ingenij, & auctoritatis. hoc ge-
nus exordij videtur cōmode nominari pos-
se obliquum, vt illud alterum quod directe
spectat id quod propositū est, rectum. ita in
exordio Licinianaē duo sunt prooemia, vt
Graeci loquūtur, vnū rectū q̄ supra exposi-
tū est, alterū obliquū, quo satisfacit illi du-
bitationi quae potuit alicuius animū offen-
dere, quid oratori cū poēta, cū inquit, ac ne-
quis a nobis hoc ita dici forte miretur &c.
quin & tertiu legitur in eodē exordio, sed
obliquū itē de nouo genere dicēdi his ver-
bis, sed ne cui vestrū mirū esse videatur &
quae sequūtur. obliqua exordia deteguntur
separē verbo mirandi atq. ijs vocabulis quae
illi

RHETORICAE.

82

illi finitima sunt, & apparuit in exēplis su-
periorib. quāquā possunt alijs etiā verbis cō-
cipi. huic generi exordiorū tantum tribuit
Dionysius Halicarnasse⁹ vt oēm vim exor-
diendi in eo vno videatur collocasse. et cer-
te permagni interest qualis sit ingressio pri-
ma nostrae orationis, vt ab auditorib. reci-
piamur. Exordia recta diuidi iterū possūt
vt aut propria dicantur, aut communia. Pro-
pria quidem cum propositiones aut ratio-
nes redditionis magis propriae videbūtur:
quod est maxime in exordio laudandum,
quale est primum illud exordium Licinia-
nae. nā etsi eius propositio videtur ad alios
magistros quib. vsus est M. Tullius transfer-
ri posse, tamen ratio quae illam confirmat,
eam eius causae propriam reddit. commu-
nia autem exordia dicentur, cum proposi-
tiones aut rationes earum & redditionum
ad plures orationes accommodari posse vi-
debūtur: quale illud vulgo tritū, accessi ad
dicēdum vt me exercerē. hoc genus raro ad-
hibendū ab oratore, aut certe alijs generib.
obruendū, vt cū alia genera exordiorū ad-
hibuerit, hoc ad cumulū accedat, aut ex cō-
munitate sensim & quasi gradatim delabē-
dum ad id q̄ ppriū est: exēplū prioris tale

In arte.

gradatim

L 2 erit

INSTITUTIONES

erit non perpolitum quidem, quod est magis elocutionis, sed rude & nichoatum, cum a gymnasiarcho nostro clarissimo mihi imperatum esset, cumq. hoc positum sit in consuetudine moreq. nostrorum hominum ut cum primum de superiore loco docere aliqua auctoritate praediti possunt, aliquam orationem habeant, teneri non potui, quin ad dicendum hodierno die apud vos prodirem: accedit etiam huc ille maximus fructus ut meam facultatem dicendo exerceam. posterioris exemplum erit huiusmodi: accessi ad dicendum ut doceam quantum profecerim in hoc studio dicendi, cumq. tria genera causarum sint, in exornatione prius exerceri cupio, quod sit ceteris multo facilius. et quoniam multa genera rerum laudari possunt, personarum laudem potius mihi proposui, quod utilior ad exemplum videatur. Sed cum multarum gentium homines clarissimi occurrerent, ex Graecis quendam elegi quod illi studia litterarum cum virtute magis quam ceterae nationes coniuxerint. His ita positis ad exordia obliqua invenienda aptissima erit illa disputatio quae exposita est in statibus de ratione opponendi & dissolvendi oppositiones, neq. aliam videri Aristo. indi

RHETORICAE.

83

indicasse cum de his accurate disputat. ita M. Tullius in ea, p. Sex. Roscio cum illi obijci possent ex capite illo negotialis quod fieri potest, infirmitas aetatis, imbecillitas ingenij & auctoritatis, diluit illa per antiparastasin & assumptivo statu concessionis: quasi dicat, sunt ista ut dicitis, aut existimare de me potestis, sed facere aliter non possum quia ceteri qui valent ingenio & auctoritate ad dicendum non surgunt, tum etiam quia hoc mihi imperatum est ab ijs, quorum ego auctoritatem non possum adspernari. neq. vero omnia exordia obliqua in hanc rationem cadere posse videntur, qualia illa sunt quae insinuationi a M. Tullio attribuuntur: ut cum defessi sunt audiendo, illi quos audire oportet, aut cum ab ijs qui ante dixerunt quiddam auditori persuasum videtur. nam si quae offensio ex turpitudine causae contrahatur, ad superiorem rationem videtur posse referri. si igitur aduersarius videbitur fidem fecisse, oportet in exordio aut de eo quod aduersarij firmissimum putarint, & quod maxime auditores probarint, primum te dicturum polliceri, aut ab eo quod nuper rime dixit exordiri, aut uti dubitatione cum admiratione quid primum dicas, aut

L 3

cui po-

Libro. 3.
Rhet.

Libro. 2.
de mu.

INSTITVTIONES

cui potissimum loco respondeas. sin autem defessi fuerint audiēdo dices te breuius quā paratus fueras dicturum, promittesq. te prolixitatem aduersarij nō imitaturū, aut certe ab aliqua re noua aut ridicula exordieris siue ex tempore tunc nata sit, siue parata domo afferatur, quamquam illud melius. tale erat illud exordiū Demosthenis in progymnasmatibus explicatū de umbra asini: talia ex narratiūculis ridiculis peti possunt; aut si dignitas rei id nō patietur, ex narratione rei alicuius tristes, nouae, horridae. nā quod a narratione possimus exordiri dubitandum non est, cum vna oratio M. Tullij de haruspicum responsis satis ei rei fidem faciat. illud vero quod additur in hoc genere ab Aristotele posse nos exordiri ab accusatione calumniae ad illa quae exposita sūt in progymnasmatibus pertinet. etenim aut vt sententia poterit explicari, aut vt vituperatio, aut vt thesis, aut quod certius est tāquā vituperatio thetica: qualis est illa quae legitur apud Isocratē in oratione *περί τῆς ἀντιδόσεως*. neq. vero a superiori methodo alienū est alterum illud quod ab eodem Aristotele adiungitur, vt qui in exordio aduersariū criminari velit laudes illius inculcet vitu-
peratio-

B. J. h. t.

RHETORICAE. 84

perationibus. nam perinde est atq. si per antiphrasim aperte diceret, vt ista in te laudanda sint, illud tamē q̄ multo grauius est, omni vituperatione & odio est dignissimū. sed quia de ratione inueniēdi exordia obliqua satis disputatū, rationē nunc aliā breuē & expeditā ad omnia genera exordiorum inueniēda proferam⁹. sed prius illud admodum oportet magnā exordiorum vbertatē ex ijs quae de vsu singulorum progymnasmatum differuim⁹ parari posse. habēt enim singula fere locum in exordijs, etiam quae ab exordij natura disiuncta vidētur, vt pro popoecia, qua refert Quintilian⁹ vsu fuisse Ciceronē in exordio orationis pro Scario. nota quidem haec sunt, ad alteram methodum pergamus. Loci igitur laudationis qui vniuersam personarum qualitatem continent, & capita propria status negotialis magnam exordiorum copiam suppeditabunt. ex locis laudationis est illud pro Rabirio Postumo, & dignitatis meae & humanitatis ratio, atq. etiam mea consuetudo ad Rabirium defendendum est adhortata. ex capitibus vero status negotialis: a legitimo, vt pro domo sua, cum multa sunt diuinitus instituta atq. inuēta a maioribus nostris &c. aut

en los progim
notas de
de qual quere
de los

libro 4.

Loci
Exordiorum

legit

L 4

ex con

INSTITUTIONES

ex consuetudine, ut secunda Agraria, est
hoc in more positum, institutoq. maiorum
&c. ex aequo a cōpensatione, ut prima Ver-
rina, propter salutem reipublicae suscepi-
Verrem accusandum. ex relatione crimi-
nis aut gratiae, ut pro Archia, si quid est in
me ingenij &c. ex rēmotione criminis pro-
pter exempla, quamquā Fortunatiano exor-
dium ab exemplo non magnopere proba-
tur, ut quia vidi ceteros meos condiscipu-
los amplissimū nomen ex hoc genere exer-
citationis comparasse. ex concessione, ut il-
lud quod supra proposuim⁹ ex ea pro Sex.
Roscio, & illud vulgo usurpatum parendū
esse imperio doctoris. aut ex affectu, quia in-
census sum amore & studio huius exercita-
tionis, teneri non potui quin aliquid in eo
ederē. ab utili, tot tātaeq. sunt huius rei uti-
litates. a glorioso, quia ea res magnā adfert
dignitatem. ab eo quod fieri potest, ut secū-
da Verrina, quod erat optandum maxime
iudices &c. sed quoniam haec ratio quāuis
brevis & facilis latissime patet, & fieri po-
test aliquādo ex capitib⁹ praesertim quae p-
tinent ad finem ut sententias potius epilo-
gis quam exordijs congruentes reddamus,
quod non est magnopere probādum, quae
rendae

inuenire

6 regno

6 officio

Libro. 2.

6 expro

6 concessione

6 affectu

6 utili

6 glorioso

6 potestati

RHETORICAE.

renda alia via & methodus magis propria
per quam exordia cuiusq. causae possint
inueniri. neq. vero alia potest congruētor
excogitari, quam quae est ab Hermogene
inuenta, quamuis eius interpreti anonymo
non omnino satisfacit, quod illi deesse videā-
tur quae ab Apfine adduntur, longeq. esse
utiliora inuenta Apfinis, quam Hermoge-
nis. iudicium tamen Doxapatri magis pro-
bo, qui cū rationem Hermogenis approbas-
set, vidit eam non solum forensibus causis,
verum etiam panegyricis & vno verbo om-
ni generi causarū posse accommodari. quin
& genera ista noua exordiendi ab Apfine
addita, si quis velit attendere, sentiet ad hāc
rationem quā facillime referri posse, praes-
fertim si paullo altius & quasi a capite tota
haec oratio repetatur. si quis igitur exordia
quam expeditissime & maxime suae caus-
sae accommodata atq. multa velit inuenire,
cum ex superiori disputatione capita pro-
pria suae causae & firmissima probe noue-
rit, consideret primum, ut ait Quinētilian⁹,
singulas circumstantias quid scilicet dicere
velit, apud quos, pro quibus, contra quos,
quo tempore, quo loco, quo rerū statu, qua-
lis ipse qui ad dicendū accedat, singularūq.
circum

In arte.

los stady

Libro. 4.

INSTITVTIONES

circumstantiarum qualitates attente animaduertat, vt bona ne res an mala sit de qua dicturus, alienum ne tempus an opportunum quo dicturus, quales personae singulae, quod fiet commode ex locis laudis & vituperationis. quae causae intersunt, aut illam aliquo modo attingunt. ex his intelligetur quod sit omnium de his iudicium, quae existimatio, quae vulgi fama. ex his praeterea cognoscetur qui sint singularum personarum affectus, quo propendeant, in quam partem facile flecti possint. vt si res bona sit de qua dicturi sumus, atq. talem esse iudicet auditores, eam certe amabunt, si bene audire velint, laetabunturq. eorum oratione, qui illam rem laudare aut defendere instituerint, & infensissime irascentur eis qui illam infimulare aut vituperare conantur. hinc foetus vberimus existet exordiorum. ex his fontibus manant omnia genera exordiorum: sed quattuor tantum obseruauit ex tanta multitudine Hermogenes, fortasse quod his cognitae cetera facile percipi posse & inueniri arbitraretur. sunt igitur quattuor haec genera exordiorum ab opinione vnum, alterum a subdiuisione, tertium ex abundantia, extremum ab occasione: quamquam fieri

RHETORICAE.

86

fieri posse videtur vt tria posteriora ad genus illud exordiorum ex opinione reuocentur; sed quoniam facilius intelligentur, si se paratim doceantur & vberiorē copiam exordiorum atq. expeditiorē largiantur, de singulis per se Hermogenis exemplo differemus.

De exordijs ex opinione

EX opinione igitur personarum existunt exordia: quae ducuntur aut a persona auditorum, aut aduersariorum, aut oratorum, aut litigatorum, aut a personis alijs externis, sed quae aliqua ratione causam possint adiuuare. si igitur auditores laudabiles fuerint, quales fere oratori videri solent & debent, & res de qua agitur bona fuerit, necesse est & bonam ab illis estimari. ex qua opinione laetitia eos consequetur, si eam rem laudari aut defendi ab aliquo audierint. hinc multi sensus congruentes exordijs elici poterunt. vt cum videam vos vehementer hac re laetari gratiasq. deo Optimo Maximo agere, quod isti gratificatores in magistratus potestatem venerint. hic vides gratiarum actionem comitem esse laetitiae. ita licebit & a gratulatione exordiri & ab alijs sententijs dum eae res profic-

INSTITVTIONES

proferatur, quae sint laetitiae adiunctae aut ex illa proficiantur: vt gratulandum iure vestrae reipublicae auditores, quod ij contigerint illi ciues, qui frequentissimi accedant ad eos audiendos, qui rectum aliquid aut honestum proferre statuant, neq. vero a nobis hoc loco requirendum, vt exempla politiora afferamus: nam vt alibi monuim⁹, non est hoc munus inuentionis, sed elocutionis, de qua postea disputabitur. ex vno igit affectu laetitiae & ex vna opinione bona auditorum de re proposita, vides multas & varias propositiones sumi posse: quas sigillatim persequi non est necesse, ne plus iusto progrediamur. poterit enim quisq. nisi sensus sit expers & consilij facile ex singulis capitibus multa genera propositionum proferre, idq. in omni genere caussarum, non in forensi tantum, quare exemplo Hermogenis monstremus tantum fontes ex quibus ista hauriri possint. si igitur res mala fuerit de qua dicendum, vt de caede alicuius, necesse est auditores aut dolore, aut misericordia, aut vtroq. affectu commoueri. hinc illae propositiones credo vos vehementer indignatos fuisse, cum hoc factum crudelissimū audissetis, & arbitror vos misericordia fractos

RHETORICAE

87

fractos cognita huius hominis calamitate. hoc genere exordij videtur M. Tullius vsus in ea pro Sylla. vtrumq. affectum sic coniunges, credo vos iudices & infensissime iratos ei qui tam taetrum facinus commisit, & misericordia commoueri huius miseri & calamitosi, cui tantum vulnus iniuriā inflictū, laudari quoq. auditores possunt cum id fiat sine assentatione siue res bona, siue mala proponatur: quod facit plerumq. in exordijs M. Tullius, vt explicatum est in disputatione de laude, in quo semper illud enitendum vt nostram orationem ad mores & sensus auditorū accommodemus: vt si mites & clemētes fuerint, eorum misericordiam initio laudabimus, si quem infortunatum defendendum susceperimus. quod si nobis eorum mores & affectus aduersabuntur, mitigabimus eos pedetentim, opponemusq. initio aliquem ex contrarijs affectibus: sed ita vt strictim tantum eos attingamus, quod est exordij maxime consentaneum. nā in peroratione licet affectus effundere, sed iam ad aduersariorū personam veniamus: ex aduersarijs igitur poterit in nobis aliqua inuidiae suspicio aut similitatis excitari, ac inuidia quidem omnino negāda. vnde exisset haec proposi-

assentatione

in fine in fine

INSTITVTIONES

propositio non quod inuideam gloriae Pō
peiij ad legem Maniliam dissuadendā acces-
si. similtas etiam quoad possis dissimulan-
da, praesertim si ea geratur cum principe
viro, aut eo qui bene meritus de republica
sit: quo loco confugiendum ad salutem rei-
pub. quod facit saepe in accusationibus M.
Tullius cū dicit se non similtatis, nō in imi-
citiarum caussa, sed propter salutē reipub.
ad Verrem aut alium accusandum accessis-
se. quod si caussae irarū & odij iustae & de-
bitae videantur, potest orator aperte fateri
se odio tot tantorumque flagitiorum addu-
ctum ad eum insectandum fuisse, cuius pro-
positionis exemplum certissimū erit exor-
dium interrogationis Vatinianae. alia etiā
aduersariorum qualitas poterit exordien-
di facultatem nobis dare, vt si potentia, si
gratia fuerint nobis superiores, in inuidiā
rapiantur, nostraq. impar conditio audito-
res eo adducat, vt nostri misericordia capiā-
tur: tale est totū fere exordiū Quinctianae.
iam vero ad oratores etiam illa pertinet ne
videantur cōmodi tātum sui caussa, aut am-
bitionis orationem aut defensionem aliquā
suscepisse, aut gratia aut pecunia corrupti.
quae omnia initio depellenda: vt non cōmo-
di mei

RHETORICAE

38

di mei caussa, aut vt gratiam huius inire, hu-
ius caussam patrociniūq. suscepi. quod si
caussae officij & necessitudinis iustae fue-
rint, libere proponendae: vt facit M. T. in
exordio eius pro C. Rabirio perduellionis
reo. quod ad litigatores aut eos quorum res
agitur pertinet, si quae de illis bona opinio
fuerit confirmanda, vt in Maniliana illud
mihi iure letādum video oblatam esse caus-
sam in qua nemini oratio deesse possit &c.
sin autem mala fuerit, euellenda aut certe
confirmanda, si nobis vsui sit, ad extenuatio-
nem aut ad misericordiam colligendam: vt
in Quinctiana opinionem de inopia & te-
nuitate Quinctij M. Tullius cōfirmat. haec
ratio valet in cōmune in orationib. in argu-
mento quouis suscepto, vt quaecumq. audi-
torū de his existimatio nobis nocere posse
videatur, initio conuellatur, quae prodesse
possit, cōfirmetur. ita M. Tullius initio Ma-
nilianae se purgat ne videretur populū Ro-
manum contempsisse, quia adhuc in eius cō-
spectu nullam orationem habuerat. eadem
ratione si qua bona de his existimatio fue-
rit, confirmanda. & quod reliquum videtur
& facile ex his percipi potest, si quae mala
opinio auditorum de aduersarijs fuerit,
confr

INSTITUTIONES

confirmanda, si quae autem bona, penitus euellenda, quarum propositio facilis est excogitatio & multa earum exempla passim occurrent in exordijs orationum Mar. Tullij. vltimum genus est personarum externarum siue hostes sint, siue socij, aut affines, aut amici. in quibus spectandum quid in ea re de qua agitur illi maxime vellent: ex quo sequentur affectus exordijs accommodati, vt maxima letitia afficientur hostes, cum audierint nos ita negligentes esse: quare aequum est vt diligentiam adhibeatis, quale etiam illud esset, maxima molestia afficientur socij vestri & amici cum intellexerint vos ita animatos esse. quare decet nos alia mente esse. simile his est Nestoris apud Homerum quod dicit Agamemnoni & Achilli, gaudebunt certe Priamus atq. eius filij, cum audierint vos contendere. sed de personis & rerum qualitate satis. neq. vero dubium est quin locus & tempus & ceterae circumstantiae viam ad exordium possint eodem modo aperire, praesertim si earum qualitates spectentur: vt in tempore diurno, nocturno, die festo, nefasto, cum pestis grassaretur, tempore messis, vindemiae, cum togam virilem sumisset, quum damnatus esset.

Iliad. 2.

RHETORICAE. 89

tus esset. sic in loco sacerne an profanus, publicus an priuatus, eius interuallum prope, longe, qualitas post, ante, quantitas angustus, latus. hinc illud exordium Coelianae quod die festo illud vnū crimē in iudiciū veniret. hinc illud Manilianae quod in eum locum numquam antea prodisset. hinc tandem illud pro Deiotaro aut quod certius est ex multis circumstantijs nam in eo & ex persona eius pro quo dicit metus iniicitur Ciceroni & ex persona aduersariorum & iudicis atq. ex loci solitudine. ab Hermogene autem videntur ceterae circumstantiae praetermissae, quod ad res & personas referri posse videatur, vt in illo Manilianae perspicuum fiet. nam quod nō prodierat ad eū vsq. diem in concionem videbantur Quirites male de eo existimaturi, quasi eos despiceret, quae opinio ex animis eorum primū euellenda erat. Haec est ratio inueniendi exordia copiosissima, quae in vno & eodem argumento multa exordia neque ea vulgaria aut exilia suppeditabit, si quis diligēter animaduertat omnem circumstantiarum ac praesertim rerum & personarum varietatē, vt in Maniliana auditores Quirites gloriae appetentes & studio audiendi Cicero-

M nem

INSTITVTIONES

nem inflammati, aduersarij Lucullus contra quem agitur clarissimus imperator atq. eius duo patroni Hortensius & Catul^o principes viri, is de quo agitur Pompeius cuius studiosissimus semper fuerat M. Tullius tunc praetor atq. eius patronus. hinc illa in extrema oratione quae sententijs exordiorum mirifice conueniunt, me hoc neq. rogatu facere cuiusquam, neq. quo Cn. Pompeij gratiam mihi per hanc causam conciliari putem, neq. quo mihi ex cuiusquam amplitudine &c. accedunt ad has persona Manilij tribuni qui legem eam tulerat, & personae sociorum atq. exterarum gentium & hostium, quarum quae fuerit de Pompeio opinio & de imperio Romano facile ex multis locis eius orationis colligi potest. licebit igitur ex his multa exordia ei orationi accommodata praeter duo illa quae attulit M. Tullius excogitare. quod facile fieri poterit exemplo superiorum multo vero plura poterunt inueniri, si cetera genera exordien di attente & diligenter considerauerimus.

De exordijs ex diuisione

ne.

Exor-

RHETORICAE

90

Exordia igitur ex diuisione & quae supersunt reliqua duo genera licet in omnibus causis inueniri non possint, afferunt tamen magnam ad excogitanda varia exordia vtilitatem, omnibusq. generibus causarum sunt accommodata. ac ex diuisione quidem tribus modis fieri possunt. Primo cum docemus non solum propter id quod nobis propositum est, verum etiam, propter aliud persuaderi debere auditores: vti grassatores villas tantum incendissent, ac quum erat eos a vobis quam grauissime puniri, nunc cum & agros vastarint ecquis illos infensissimo odio non prosequetur? sic in exornatione, cum propter singularem probitatem dignus est hic qui ab omnibus laudetur, tum propter magnam & praestantem omnium artium intelligentiam. secundo modo fiunt exordia ex diuisione cum rem ipsam & quod ante eam proponimus: vt cum ob antea actam vitam tamquam omni genere flagitiorum fuit contaminatissima dignus quouis supplicio iste vobis videri debet, tum propter hoc inauditum crimen, cuius hodierno die illum accusare institui. quod poterit quam facillime transferri ad cetera genera causarum: & propter antea actam vitam quam honestissime

M 3

stissime

INSTITVTIONES

stissime traduxit omnium praedicatione hic celebrandus est, & in primis propter eas res praeclare gestas quas hodierno die persequi statui. tertio fiunt haec exordia ex eo quod instat & ex consequenti: vt cū propter facinus quod nuper commisit plectendus a vobis est, um ne in aliud par aut maius crimen incurrat vobis prouidendum est. eodem modo in deliberatione, cum propter ea quae acciderunt in hanc causam vobis incumbendum, tum propter ea incommoda quae impendent, quod autem saepe monimus sententiae istae rudes exordiorum expolientur, cum ad rationem elocutionis ventum fuerit, nunc ad cetera nostra oratio progrediatur.

De exordijs ex abundantanti.

Exordia ex abundantanti dupliciter fieri possunt. primo si dicamus nos de maiori re dicere posse, sed hac contentos esse, vt potuissem hunc grauioris criminis accusare, leuius tamen tantum persequar, ne infenso animo in illū dicere videar. sic in laudatione, etsi maiores huius laudes dicendo complecti poteram,

RHETORICAE.

91

ram, tamē, quia illae omnium oratorum facultatem longe superant, has tantum minores attingam. secundo cum dicimus praeter opinionem nobis accidisse: vt cum sperarem hunc praemio a vobis afficiendum, nūc mihi illius causam defensionemq. suscipio: hoc genere vsus est M. Tullius pro Flacco. eodem modo in deliberatione, putabam fore vt gratias vobis agerem, quod hunc his rebus praeposuissetis, nunc autem video habendam mihi orationem qua vos cohorter, vt illum tantis rebus praeficiatis.

De exordijs ab occasione.

Ltima ratio exordiendi simplex quidem & vna quae raro contingit, sed omnium praestantissima; cum id quod in redditione petere instituimus, in animis auditorū quasi occupatum videtur: vt video vestris omnium suffragijs hunc reum satis absolutum esse cum omnes iudicaueritis eum indignū fuisse istis contumelijs, quibus antea vexatus fuerat. quare neq. vobis multum molestiae in hac causa exhibendū, neq. mihi multum in ea negotij sustinendum erit. sic in exornatione

M 3

video

INSTITVTIONES

video in animis vestrum penitus insitā māgnam & honestissimam de huius virtutibus & laudibus opinionem, vt non sit mihi necesse longam de illis habere orationem. potest etiam huc referri cum diuino iudicio ante id monstratum fuisse videtur: vt cum videam ex his quae portentis diuinis prodigijsq. praedicuntur, hunc iudicio diuino satis condemnatum, non dubito quin vos vestris suffragijs sitis eum cōdemnaturi. habet aliquid huius generis exordium secundae Verrinae.

De generibus exordiorum in commune.

Haec sunt genera exordiorum ab Hermogene reperta in quibus multū est praesidij ad omne gen^o exordiorum excogitandum: ad quae videntur posse reuocari si quae sunt ab alijs inuenta vt ab Apstine, qui plura quam ceteri videtur addidisse. ex his autem locis propositiones exordiorum magna ex parte suppetent. neq. vero ceterarum partium copia ei deesse poterit, qui ista attentē considerarit. nā cum initium & quasi caput exordij te-

RHETORICAE.

92

diij tenueris, facillimum est cetera inde ducere: praesertim cum & propositionum & redditionum rationes immo omnes rationes rhetoricae Hermogenis iudicio ex iisdem generibus circumstantiarum & earum qualitate repetantur, aut certe, quod expeditissimum est, ex capitibus quae ad finem pertinent. nam in redditionibus inueniendis nulla est obscuritas: aut enim illud proponimus, quod volumus impetrare, vt aequum est vt vos hunc absoluatis, aut id de quo dicere statuimus, idq. fere quattuor modis vt aut rem communiter tantum proponas vt dicendum est de laudibus Pompeij, aut separatim partibus suis distinctam, vt agendum est de scientia militari, de virtute, de auctoritate, deq. felicitate Pompeij aut ordine partium exposito, vt disputandum primum est de militari scientia, deinde de virtute, tum de auctoritate & ad extremum de eius felicitate, aut addito certe modo vt breui & distincte differendum est de eius reb. praeclare gestis. omnes hae redditionum formae frequentissimae in orationibus Tullianis, vt illae etiam in quibus postulamus vt nos attente audire velint, vt vos oro obsecroq. vt me attente benigneq.

Libro. 3.
de inu.

M 4

INSTITVTIONES

nig neq. audire velitis. fieri autem potest
 vt vna redditio tamquam alterius reddi-
 tionis ratio afferatur: vt huius posterioris
 qua attentionem petebamus ratio haec pro-
 poni posset, dicendum est enim de laudi-
 bus philosophiae: quamquam haec non est
 est tam illius ratio, quam quod deinceps ad-
 iungitur, quae cum probe a vobis cognitae
 fuerint maximū afferent adiumentum. neq.
 vero quattuor istae partes in omnibus exor-
 dijs explicandae, neq. semper eodem ordi-
 ne. in exordijs orationum forensium tres ad-
 summum solent adhiberi, in panegyricis ve-
 ro quae ad ingenij ostentationem magis cō-
 parantur omnes quattuor. exordia possunt
 dilatari si multae propositiones in quoq.
 exordio afferantur & singularum propo-
 sitionum & redditionū multae rationes atq.
 etiam rationum confirmationes, vt patuit
 in exordio eius pro Marcello, ne pluribus
 exemplis congerendis molestissimus. possunt
 etiam longius produci exempla si multa ini-
 tio orationis proponantur: tamen si neq. ni-
 mium multa adhiberi debere placet Fortu-
 natiano, nisi forte cum insinuatione vt en-
 dum fuerit. M. Tullius in Maniliana duo-
 bus contentus, in Liciniana tertium adhi-
 buit.

Libro. 2.

RHETORICAE.

93

buit: quod autem requiri a nobis praeterea
 posse videtur qua ratione attentos, dociles
 & beneuolos auditores in exordijs, in qui-
 bus maxime ista expetuntur, reddere possi-
 mus, id breui expediemus. dociles fient il-
 lis generibus redditionum, quae supra ex-
 posuimus. attenti ex capitibus status nego-
 tialis: vt si dicamus nos de rebus magnis,
 quaeq. ad illorum vtilitatem aut dignitatē
 pertineant disputaturos, quod facit M. Tul-
 lius in oratione pro domo sua. beneuoli fiēt,
 si commemoremus res a nobis praeclare ge-
 stas, sed sine arrogantia, aut beneficia, quae
 in illos contulimus, vt idem facit in ea pro
 L. Flacco, aut si calamitatem nostrā aut eius
 quem defendimus proferamus, quod prae-
 stat idem in ea pro P. Sylla, aut si nostram
 imbecillitatem cum aduersariorum poten-
 tia conferamus, vt fit in Quinctiana, aut lau-
 demus auditores, vt in exordio Manilia-
 nae, aut odium in improbos concitemus q̄
 cernitur in Vatiniana. enitēdum autem est
 vt nulla in parte orationis auditorem offen-
 damus, minime vero omnium in exordio
 ac praesertim eum qui nostrae causae iu-
 dex est. hinc illa quae ad prudētiā maxime
 pertinent ab Aristotele annotata si quādo
 laudes

Libro. 2.
 Rhet.

INSTITUTIONES

laudes nostrae a nobis commemorandae fuerint, quod insolens & arrogans videri solet, aut aliorum vitia acerbius exagitanda, quod plerisque est vehementer odiosum, orationem alijs potius quam nobis metipsis attribuendam, ut si non ethopoeia, at saltem specie quadam illius, ut in usu ethopoeiae docuimus, exprimat. eodem spectat illud etiam Aristotelicum permagni interesse in laudationis exordio, ut arbitretur auditor se unam aut res suas laudari. porro vitia exordiorum quae a scriptoribus huius artis colliguntur facile vitabit in exordijs qui superiorem methodum observauerit: nisi illa in vitiosis numeris quae aliquando huiusmodi esse censuit Cōsultus Chirius ut si ab exemplo aliquo aut a sententia exordiaris, in quo tamen difficile est modum tenere, cum quando illud liceret idem non tradiderit. quoniam autem fere fit ut pauci expectent dum totam artem cognoscant, de ornatu exordiorum pauca quaedam exemplo Hermogenis hoc loco monere non inutile erit ac primum exordiorum periochae non solutae ut in epilogis, sed circuitione quadam plena & eleganti fere colligatae esse solent. colligantur autem aptissime vinculis illarum conjunctionum

Libro. 2.

RHETORICAE

94

particular
res bitua

iunctionum aut vocabulorum quae alia alijs respondent: qualia sunt etsi tamen, cum tum, is qui, tantus quantus, quia sic, ita ut non sed, non solum sed etiam, & alia sexcenta huiusmodi. coniungunt etiam apte sententiae & quasi in orbem rediguntur & numerum, si praeponantur vocabula, quibus alia verba praeter illa quibus adiunguntur, necessario referuntur. cuiusmodi sunt si, cum, posteaquam, quando, ablativi absoluti, ut grammatici loquuntur, & dativus singularis participij praesentis activi, quorum exempla atque superiorum ita frequentia in exordijs Tullianis, ut superuacaneum plane videatur illa commemorare. addenda quoque vocabula vocabulis, incisa incisis, ornatu causa siue eodem sensu, siue finitimo, siue plane diuerso, ut monet Hermogenes. quod fiet quam commodissime interpositis ijs conjunctionibus quae a grammaticis copulativae nominantur & sine vinculis conjunctionum ut in exordio Coelianae legum iudiciorum, consuetudinis nostrae & paulo post diebus festis, ludisque publicis & de seditiosis consceleratisque civibus qui armati senatum obsederint, magistratibus

vim

INSTITUTIONES

cum attulerint, rempub. oppugnarint, & in eodē nullū facinus, nullā audaciam, nullam vim in iudicium vocari. sed quorsum tot exempla? nullum est exordium Tullianum quod non sit hac varietate & copia verborum & sentētiarum refertum. atq. haec quidē de exordijs satis sit praecepisse. nisi quis ante narrationem addere velit proethesim (sic enim eam vocat Fortunatianus) cum aliquid docilitatis causa ante narrationem affertur: ut in ea pro Sex. Roscio, atq. ut facilius intelligere possitis Iudices, ea quae facta sunt, indigniora esse, quā haec sunt quae dicimus, ab initio, res quemadmodum gesta sit, vobis exponemus & quae sequuntur. quae plane nihil differt a natura exordij cum in ea & redditio & rationes redditionis exponantur. idem plane existimandum videtur de proparasceue quam idem Fortunatianus ante narrationem addit, nam ea, ut ille inquit, fit cum iudicē praeparamus, quia quaedam nobis obsunt & illis prius occurrendū est: ut fecit Cicero pro Oppio cōtra M. Cottae auctoritatem, aut quaedam profunt & ea debem⁹ utiliter spargere quae nobis per totā actionem prodesse possunt: ut facit Cicero pro Deiotaro rege, vbi ostendit qua

Libro. 2.

RHETORICAE

95

dit qua fiducia aduersarij & quid opinantes Deiotarum regem reum ad Caesarem de uocarint. certe vtraq. ratio ad exordia obliqua referenda est: nam priore, ut idem fatetur, occurrimus ei quod obesse posset, posteriori ut fiduciam aduersariorū frangat. M. Tullius quae nocere multum illi in causa Deiotari poterat Caesaris iram deprecatione accurate facta lenit et mitigat.

De narratione.

Narratio quid sit ex narratiūculae definitione facile percipi potest. hoc enim tantum differt a narratiūcula, quod illa breuior, haec prolixior esse soleat. haec pars non est semper in oratione necessaria: ut in plerisq. deliberationibus in quas si quando incidit, id fit propterea ut recordati rerum preteritarum, melius possimus de futuris deliberare: ut cum ex aliquo euentu instituitur deliberatio, ut si incommodum aliquod acciderit ex lege aliqua narrandum est quando & quibus & propter quas causas ea lex lata primum fuerit, & quod incommodum postea sit consecutum: quin & in causis iudicialib. vbi maximus locus videtur cōcedi narra-

Arist. 3.
Rhet.

narrationi, non est tamen semper ea utendum quod est totum prudentiae, ac fortasse propterea ab Hermogene praetermissum. quis enim ignorat, si eadem atq. aduersarius noster narrauit simus narraturi, non esse necessariam narrationem? quis praeterea dubitat ea quae nobis obesse posse videntur, non esse a nobis narranda, sed aut refellenda si possumus, aut maiorum rerum pondere obruenda? neq. etiam separatim narrandum erit, ut monet Consultus Chirius, cum totam orationem narratio consumit, quod tunc singulae res gestae habeant vim argumentorum, ut in causa diuinationis. cum singula etiam facta magnam inuidiam continent, non vno loco narranda, sed tota oratione adspargenda additis statim amplificationibus ut fecit Marcus Tullius in tota fere secunda actione in Verrem quinq. libris posterioribus. finitima huic est ratio illa narrandi in genere demonstratiuo. ut non vno loco narratio proponatur, sed membratim & per partes explicetur, ut cum singulae actiones commemoratae fuerint, amplificentur. cuius rei exempla suppeditabit posterior pars secundae Philippicae, quae tota in vituperatione versatur. illud non video cur praecipendum fuerit

Libro. 2.

Li. 3. Arist.
Rhet.

Libro. 2.

fuerit quod facit Fortunatianus. non esse narrationem aduersarij dilucide & ornate exponendam, neq. nostram obscure & negligenter. nam quis illud non videt nisi omnis sensus & humanitatis expertus fuerit? quanto utilius illud ab eodem obseruatur non semper narrationi secundum locum in oratione tribui debere, ut cum rebus quibusdam grauioribus ante narrationem resistendum fuerit, quod fecit Marcus Tullius prudentissime in ea pro Milone tribus praepositis quaestionibus. sic in oratione pro Murena postquam dissoluerat ea quae obijciebantur, adhibet narrationem. quod fiet commode, quoties crimen non repellendum tantum, sed etiam transferendum erit, ut docet Quintilianus. sed iam de partibus narrationis ex Hermogene disputemus.

Libro. 4.

De partibus narrationis.

Vattuor igitur sunt partes in quas narratio ad summum produci potest: procatastasis, narratio proprie ita dicta, petitio & illius ratio. Procatastasis (ut voluit Hermogenes) narrat anteactam vitam, aut ea quae antecesserunt

INSTITVTIONES

antecefferunt factum praecipuū quod narra-
 ratur; vt in Liciniana commemoratio illa
 studiorum atque existimationis Archiae,
 dum ab Heracliensibus ciuitate donaretur,
 talis quoque esset narratio ex toto tertio li-
 bro in Verrem de prompta atq. in vnum lo-
 cum collata: siquidem ea oratio persequi-
 tur crimina ante praeturā Siciliēsem a Ver-
 re commissa. erat autem in Verrinis actioni-
 bus propositum Ciceroni de ijs tantū quae
 in praetura Siciliensi Verres admiserat dis-
 putare. ita fit vt ea oratio procatastasis fere
 sit secundae actionis in Verrem. Sopater
 tamē procatastasim alia significatione vsur-
 pat, vt sit aditus quidam ad futuram narra-
 tionem, qui fit aliqua figura, qualis est dubi-
 tatio, vt vnde initium sumam, aut quid pri-
 mum commemorem, incertus sum: antea ctā
 ne eius vitam primum referam qualemque
 se in republica praebuerit, an a facti ipsius
 atrocitate initium sumam &c. narratio ve-
 ro proprie dicta sic a nobis exemplo Her-
 mogenis appellatur vt differat a tota narra-
 tione tanquam pars a toto, proprie autem
 dicta appellatur quod praecipuum tantum
 factum, quod est maxime propriū causae
 persequatur. nam in tota narratione non
 solum

In diuis.
 quae est.

RHETORICAE 97

non solum id factum de quo agitur, exponi
 solet, verum etiā narratur & id quod antea
 gestum est, in quo commemorando proprie
 versatur procatastasis. nunc singulae partes
 narrationis quo modo tractandae sunt breui
 ex Hermogenē doceamus ac praesertim
 duae priores. nam in posterioribus nihil est
 negotij. ac ne praeceptionum seriem inter-
 rumpamus multitudine exemplorum, illis
 hoc loco supersedebim⁹ vnoq. tantū exēplo
 eoq. breui & ex consuetudine quotidiana
 repetito omnia illustrabimus. procatastasis
 igitur & narratio proprie dicta ijsdem prae-
 ceptis continentur. commune nāq. est vtri-
 usq. narrare quae facta sunt, & quae dicta,
 quaeq. praetermissa sunt, vt nec fierent, nec
 dicerentur. quae quattuor capita dilatari
 multis modis possunt. primo si commemo-
 morentur singulorum causae: vt in factis,
 inuasit hominis collum, quod speraret se im-
 pune abiturum; in factis praetermissis, non
 sua quidem manu, sed per sicarios, vt faci-
 nus suum celaret. in dictis, dixerat triduo
 ante sibi nullas cum eo intercedere simulta-
 tes, vt factum suum hac simulatione tege-
 ret. in praetermissis dictis, cum gregalibus
 tantum consilium suum communicauit, ne
 N testium

INSTITVTIONES

testium multitudine posset conuinci. consilia etiã quib. animus in varias partes distrahitur plurimum valent ad haec capita dilatãda. possunt. multis ethopoeijs illustrari. vt quam rationem ineam ad hunc hominẽ occidendum incertus sum. die intercludor. ne in facinore manifesto deprehendar: notu non possum aggredi. hominem bene comitatum. possunt & adhiberi omnium circumstantiarum descriptiones praeterquam caussae. vt personae: erat is qui interfectus est stattra breui. collo procero. iugulis patentibus. loci. vt erat ibi collis excelsus in solitudine propter viam. in eo que arbor patulis diffusa ramis. temporis. celebrabatur eo die ludi magnificentissimi. magna ciuium & peregrinorum frequẽtia. modi. vt alij a tergo. alij a lateribus miserum tumultuose adoriuntur. alij de superiore loco. alij ex aequo. vnus iste sicarius a fronte eum inuadit inermem & imparatum. petitio petit breui affectum congruentem narrationi: vt quis igitur isti sicario non irascetur infensissime? quis ei non succensebit? quis non indignabitur? ratio item petitionis quae vltima pars est toti narrationis breuis esse debet atque expedita. qualis haec esse posset superiori

exempl

RHETORICAE

98

exemplo accommodata; cum tantum facinus. tam taetrum. tam nefarium audierit admissum fuisse. neq. vero dubium est quin possint amplificari duae partes priores distinctis tribus temporibus si narrentur. quae ante rem dicta aut facta fuerint. aut in re. aut post rem ipsam. aut ea quae videntur fieri aut dici solere aut potuisse: quae omnia quam latissime patent & facile intelliguntur. intelligenturq. melius cum ad extremam disputationem de inuentione peruentum fuerit. Amplificantur quoq. narrationes si interponantur fabulae aut narratiunculae poëticae aut historicae. vt in progymnasmatibus explicatum est. hinc septima Verrina affertur exempli causa naratiuncula illa de Lucio Domitio. qui pastorem quod is aprum. quem ipsi muneri obtulerat. exceptum esse a se venabulo confessus esset. in crucem sustulit. hinc pro Rabirio Postumo altera auertendi criminis causa. cum inquit. nam vt ventum Alexandriam est. iudices. haec mea ratio a rege proposita Postumo & cetera. hinc illae fictae naratiunculae. quae fabularum vim obtinent: vt pro sexto Roscio ad iudic

Hermog.
3. de inuẽ.

N 2 ces

INSTITVTIONES

ad iudices concitandos de discursu amicorum, cum ait, Chryfogonus postquam est nominatus & quae sequuntur. & illa pro Cluentio urbanitatis plena contra fratres Cepasios. hinc tandem illa poetica sexta Verrina de raptu Proserpinae, in his quondam locis mater filiam quaesisse dicitur &c. illud vero obseruatione dignum quod notat Fortunatianus, omnia quae in tota oratione possunt interponi, eadem in narratione locum habere, dum breui ea attingamus. ita ille profert breuissimam digressionem in narratione eius pro Sexto Roscio interpositam, cum inquit M. Tullius quas inimicitias si tam prohibere potuisset, quam metuere solebat, uideret. Sed nihil frequentius, neque aptius in narratione interponitur ex progymnasmatibus, quam descriptio & ethopoeia. hinc illa loci descriptio tertia Verrina, opidum est in Helleponto Lampfacum &c. hinc illa ethopoeia de nauarchis septima Verrina, & in ea pro Cluentio colloquium Staleni & Bulbi. iuuabit plurimum hanc partem illa quoque cogitatio, quae in exordijs a nobis exposita fuit, ut consideremus attente singulas circumstantias atque earum qualitatem pro natura narrationis, ut inde si commodum

videbitur

Libro. 2.

RHETORICAE

99

videbitur affectus congruentes narrationi accommodemus, atque facilius ex illis ethopoeias & descriptiones elicere possim, quam uarietatem plerumque licet cernere in narrationibus declamationum Sopatri, atque etiam in Tullianis praesertim in Verrinis ubi liberi excurrit. hinc illa narratio plena affectuum tertia Verrina cum deflet casum Philodami & illa elegantissima septima Verrina de verberibus ciuis Romani. hinc illa plena affectuum oratio in narratione Cluentiana, de nuptijs Salsiae, o mulieris scelus incredibile, & praeter hanc unam in omni uita inauditum? o libidinem effrenatam & indomitam? o audaciam singularem &c. sed quoniam narratio femina, ut dicitur, spargit futurae confirmationis, recte Aristoteles monet, ut ea adspargantur in narratione quae nos commendent, ut ego uero illum asidue admonebam, quae aequa essent ei proponens, ne liberos desereret, atque ea quae aduersario noceant, ut ille uero mihi respondebat, sibi ubicumque terrarum esset alios liberos non defuturos. mores quoque personarum detegendos admonet idem in narratione ex ijs praesertim quae genus illud morum consequuntur: ut si de rustico & audace aliquid

Libro. 3.
Rhet.

N 3

comme

INSTITVTIONES

commemores poteris dicere, cum haec diceret ille incedebat, quibus verbis eius rusticitatem significabis, cum fingas responsum alterius ab eo expectandum non fuisse. sed qui volet multa ad mores hominum effingere breui cognoscere, legat Theophrasti characteres quibus nihil in eo genere in tanta breuitate perfectius. ad affectus item significandos hortatur Aristoteles vt in narratione adhibeam⁹ ea quae illum affectum consequuntur, quaeq. ei proprie conueniunt ac praesertim ea quae ijs qui audiunt nota sunt: hinc illud Homeri in Odyssaea vt significaret anū lacrimare volētem, ad stans manus faciei obtendit. id enim vulgo ita fieri ad lacrymas profundēdas videmus. apud quem scriptorē sexcenta huius generis eius interpretes obseruant & Porphyrius multa in suis quaestionibus. sed de his satis: nunc ad formas narrationum veniamus.

De narrationum formis

 Res igitur sunt narrationum formae Hermogeni simplex, confirmata & illustrata. melius quidem Hermogenes Graece, sed Latine qui possint comodius appellari nō reperio. simplex

Libro. 19.

RHETORICAE

100

simplex narratio fit, cum fere nec caussae adhibentur, neq. descriptiones quia res est certa & perspicua: vt in Maniliana, confirmata, cum caussae adhibentur, vt in Liciniana & in ea pro Rabirio Postumo. illustrata, cū descriptiones multae fiunt, & ethopoeiae interponuntur, vt in Verri nis. tres tamen istae formae in eandem saepe cadunt narrationem; vt in Milonianam in qua & caussae insidiarum Clodij, & multae descriptiones afferuntur. Sopater duo genera facit narrationum vt exordiorum, vnum rectum, alterum obliquum: illud narrationem, hoc catastasim appellat. in recto genere, id est, in narratione simpliciter & aperte quae gesta sunt narramus, in obliquo siue catastasi eo spectat nostra oratio, vt crimina latenter purgemus, siquid nobis obesse potest pedetentim & clam alio auertamus & rebus nostris praeclare gestis commemorandis suspicionem omnem criminis cuius accusamur, ex animis auditorum euellamus. obliquae illud profert exemplum elegātissimum ex themate declamatorio, Alcibiades post ea quae Cizyci acciderunt, cum satellites qui eum custodirent petisset, accusatur tyrannidis. is igitur exēpli causa in narratione eius

N 4

orationis

INSTITVTIONES

orationis qua se defendet primum commemorabit res a se praeclare gestas orsus a studio philosophiae, cuius amore incensus Socratem primum audiuit, deinde cum ad rem publicam accessisset quae munera populo Atheniensi dedisset, quos illi socios adiunxisset, tum alterum caput instituet de inuidia maleuolorum contra ipsum excitata propter res praeclare gestas, ut illam auerterit, ut captarit occasionem ad alias res bene gerendas, ut Cizycum imperio Atheniensium adiunxerit: ex quibus nascetur tertium illud caput ex cuius narratione intelligatur illum tyrannidem non spectasse commemorata iterum institutione Socratica & populari administratione, quod genus rei publicae semper ille optimum iudicasset. Narratio eius pro Coelio hoc genere posset tota pertexi si quis primum occurreret conuicijs luxuriae, petulantiae, impudicitiae, quam veneficij in quibus solis omnis oratio Ciceronis versatur, deinde de bonis disputaret & totam causam explicaret. Apud fines alia genera narrationum induxit, ut vehemens, graue, patheticum moratum quae cum sola elocutione distinxerit, non sunt huius loci, sed ad elocutionis potius usum pertinent, ut nec illa quinque genera

In arte.

RHETORICAE. 101

genera quae afferuntur hoc loco a Fortunatiano de quibus a nobis disputatum in narrationiuncula. multo vero minus illud adhibendum hoc loco est, quod facit studiosissime Apfines, ut in generibus certis causarum doceamur sigillatim, quo modo narrandum sit. illud enim esset *επιτηδεύου* potius quam arte profiteri. illa autem narrationis diuisio in octo formas Fortunatiani superuacanea etiam videtur, cum omnes illae formae iisdem supra expositis praeceptis perficiantur. sed iam persequamur ornatum narrationis quem praepropera quorundam festinatio postulare videtur.

De ornatu narrationis.

DE ornatu narrationis tantum illud praecipit hoc loco Hermogenes ornari illam maxime cum tria aut plura incisa eodem fere sensu in ea adhibentur, ut copia verborum abundet: quod in superioris exemplo petitionis atque eius rationis apparuit. facilius tamen intelligetur in hoc exemplo Hermogenis, quod nescio an satis apte Latine reddem, in eo certe omnia praecipita Hermogenis apparebunt. cum bellum instaret, congregiendumque nobis cum hostibus

INSTITUTIONES

Omissa. hostibus esset, pugnaq. committenda, nul-
Facta. lum alium imperatorem elegimus, nec aliū
Causae. rebus nostris praefecimus, neq. alij exerci-
Omissa. tum commisimus: sed hunc imperare volui-
Causae. mus, ei dignitatem nostrae Reipublicae cō-
Omissa. mendauimus, eiusq. voluntati omnia per-
Causae. misimus, non eo certe consilio vt urbem no-
Omissa. stram proderet, ad hostesq. deficeret, sed vt
Causae. res nostras amaret eis que cum beneuolen-
Omissa. tia praeesset. sed cum ille proditioni stude-
Causae. ret, neq. recte imperabat, neq. rem bene ge-
Omissa. rebat. erat siquidem animo a nobis ab alie-
Causae. nato & in rempublicam maleuolo. itaq. vt
Omissa. nos vinceremur effecit, sed cum Dei Opti-
Causae. mi Maximi benignitate rebus nostris pro-
Omissa. spectum & prouisum esset, nostraeq. ciui-
Causae. tatis errata emendarētur, venit nobis in mē-
Omissa. tem vt vinculis perruptis & aufugere & a
Causae. nobis metipsis seruari possemus. ibi tū iste
Omissa. dux haec secum coepit cogitare si portas
Causae. vrbis aperuero, rationē. i. qua terciēti seruen-
Omissa. tur iniero, irrita erit & inanis mea de prodi-
Causae. tione cogitatio, in meq. haec faba. cudetur;
Omissa. sin autem non aperuero, & meam cupidita-
Causae. tem explebo & omnes morientur, atq. res eo
Omissa. in eum locum adducentur, vt miserrima
Causae. sint con-

RHETORICAE. 102

sint conditione, hoc consilium posterius illi
 placuit. vides in hoc exemplo quanta sit
 caesorum varietas et copia, quae idem va-
 leant, vt etiam illustrata fuerit haec narra-
 tio factis, praetermissis, causisq. vtrorumq.
 & consilijs. illud etiam in elocutione narra-
 tionis obseruandum ne consilia a nobis pro-
 ferantur tamquam ex ratiocinatione, quod
 esset magis confirmationis, sed simplici ra-
 tione quemadmodum praecipit Aristote-
 les, vt cū eo mortuo se eius heredem futurū
 certo sciret, coepit de eo necando cogitare.
 cetera, quae ad ornatum narrationis perti-
 nent aut exposita sunt in progymnasmatibus
 cum de generibus narratiuncularū disputa-
 bamus, aut in id tempus reseruanda, cum
 de elocutione & ideis differēdum erit. quod
 si quis requirat exempla narrationum, ma-
 gna earum copia suppetet in orationibus
 Tullianis; quae aut perpetuae leguntur, vt
 in Quinctiana, in ea pro sexto Roscio &
 in alijs multis. aut interruptae, vt in Verrī-
 nis & in Cluentiana vbi multae narratio-
 nes aperte leguntur, atq. haec de narratio-
 ne satis ex decretis Hermogenis nisi quis ve-
 lit calumniae Tzetzae respondere qua ille
Hermo-

Libro. 3.
Rhet.

INSTITUTIONES

Hermogenem in disputatione de procatastasi criminari conatur. sed non video qui possit Hermogenes reprehendi si illud teneamus quod est totum prudentiae, nec ab Hermogene praetermissum, ut non omnia quae ante gesta sunt in procatastasi effundamus, sed ea tantum quae nostrae causae utilia videbuntur. ut facit M. T. prima narratione Cluentiana, quae tota per catastasis est. cum in ea nihil de ueficio, sed de causis, quibus mater ei inimica esset narretur. nam quod requiri praeterea posset, cur Hermogenes procatastasim tam varijs formis causarum illustrarit, idem cumulate satisfacit, cum inquit hoc a se factum, ut posita quaestione quam facillime procatastasim inuenire possemus. quam tamen varietatem nos praetermissimus quod *εμπειρίας* magis istud videtur quam artificij proprium, & quod aliqua illorum longe a nostra consuetudine abhorreant. quare ad confirmationis praecepta properemus.

De alijs partibus quae praecedunt confirmationem.

Absoluta narrationis inuentione, de confirmatione deinceps agendum esset, nisi aliae partes illam antecederent.

RHETORICAE

103

Libro. 2

dere existimarentur. Fortunatianus quidem qui plures ex his partibus collegit, quattuor ante confirmationem numerat digressionem, anaphoram, partitionem & propositionem. sed qui totas partes inculcat, poterat & quintam interponere, quae, ut idem inquit, facilis descensus, a narratione ad confirmationem fieri debet, ne abrupte videamur confirmationem inchoare. quod praeclare obseruauit Marcus Tullius in ea pro Caecina in extrema narratione cum inquit, his rebus ita gestis P. Dolabella praetor interdixit, ut eius consuetudo &c. hoc loco M. Tullius ad id usque de lapsus est, unde eius causae quaestio oritur quod quamuis possit aliquando fieri non semper tamen a defensore praesertim fieri potest. quare illud praecipere non erat necesse, aut certe prudentiae oratoris erat omnino relinquendum. nam de digressionem cum idem fateatur non esse certum & definitum ei locum in oratione, non magnopere cum eo contendam. tantum illud addam digressionem non solum eam esse quam ille exposuit, cum criminis atrocitas amplificatur, verum etiam cum multi exitus dantur in orationibus. ex pro gymnasmatibus. hinc illa Siciliae laus quarta Verrina, & illa Pompeij in ea pro Balbo & M. Tul

INSTITVTIONES

narratiuncula illa poëtica de raptu Proserpinae sexta Verrina & innumera alia apud M. Tullium. neq. vero satis est crimē atrox esse vt ad illud insectandum ante confirmationem digrediamur, sed oportet praeterea, quod vere annotauit Quintilianus, certum & exploratum esse, ineptū enim esset oratorem re adhuc incerta tragoedias excitare. propterquam causam Sopater nominibus etiam vt locis ista separāda curauit, vt cum atrocitatem criminis ante confirmationē insectaremur, cataphora diceretur, quod fecit Demosthenes in Midiam cū ab ea orsus sit; at cum post confirmationem adhiberetur, epiphora appellandā censuit: quales sunt loci cōmunes in epilogis frequentissimi. illud tamen miror, cur hoc primū loco de digressione disputetur, cū in exordijs etiā vt omnia progymnasmata locum habeat: quod & in ea pro Milone factum fuisse a M. T. testatur Quintilianus. cum fiet autē digressio in criminis atrocitatem, aut fiet praeceptis iisdē quib. locus cōmunis aut certe, vt monuit idē Fortunatianus, ex circūstātijs ex quib. quomodo factū aliquod amplificari debeat copiosse exponet in extrema disputatione. de cōfirmatione. illud etiā in digressionib. magno

RHETORICAE

104

studio curādum vt apposite cohaereant eā eo quod persequebamur, & ne iusto longius neq. sine aliqua nostrae causae vtilitate vagemur, & vt reditus ad id quod propositum erat, aptus sit. quae omnia plane cognosces ex Tullianis exēplis quae antea indicauimus. post digressionē addit Fortunatianus ananeosim qua non rē ipsam praeparamus, vt in proparasceue, sed iudicē ad rem audiendam. quam partem propriā huius loci esse voluit, vt post narrationē ante confirmationemq. collocetur eaq. vsū M. T. in Quintiana & in ea pro Caecina. in Quintiana quidē, vt videtur, cum inquit, iudicium esse C. Aquili non de re pecuniaria, sed de fama fortunae. P. Quintij vides & quae sequuntur in ea vero pro Caecina, cū ait maxime fuit optandū Caecinae, Recuperatores, vt cōtroersiae nihil haberet & vterq. certe locus habet vim exordij, quae in omni parte orationis potest interponi, sine cesse fuerit. nā priori exēplo cōciliat animus iudicis auditis in cōmodis iudicij & noua ratiōe, quā aduersarij inducūt: i posteriorē autē animus iudicis cōtra aduersariū cōcitat cognita ei stultitia atq. improbitate. idē est existimandū de illa praeparatione, quāquā est multo vtilior, quam arbitratur Fabius hoc loco ponēdā, si iudex

Libro. 4.

In diuis.
quaest.

Libro. 4.

Libro.

INSTITVTIONES

iudex videat parū nobis, ppicius, nihil enim aliud omnino est quā nouum exordiū, quo animū iudicis a nobis alienatū mollire conamur, paullo quidē liberius & vehemētius, cū ei caussa iam nota sit. reliquae duae partes adduntur a Fortunatiano ante confirmationē propositio scilicet & partitio: quae vsui magno sunt confirmationi. eas licet reuocare ad eam quam Hermogenes praecofirmationem (id enim valet nomen Graecum τῆς προκατασκευῆς) appellat. haec autē pars est in qua proponimus id quod a nobis confirmandum, aut refutandum est siue vnum & simplex sit, quales erāt propositiones expofitae in singulis statibus, siue multiplex sit. coniunxit hanc partem Hermogenes cū confirmatione, quia raro ante narrationem solet adhiberi. partitio quidem ante narrationem potest induci, vt scribit Consultus Chirius, cum ad inuidiam narratio in multas partes concidenda erit, aut si longa futura sit narratio, vt ad docilitatem iudicē praeparemus. ita cum in secūda actione in Verrem in multas partes concidenda esset narratio criminum Verris quinq. illis posterioribus orationib. proponit M. Tullius in tertio libro in Verrem quadripartitam illam

[propo-

Libro. 3.

RHETORICAE.

103

propositionem ante narrationem singulorum criminū his verbis: quaestor Cn. Papius consuli fuisti ab hinc annos quattuordecim, ex ea die ad hanc diem quae fecisti in iudicium voco hora nulla vacua a furto, scelere, crudelitate, flagitio reperietur. hi sunt anni consumti in quaestura, & legatione Asiatica & praetura urbana & praetura Siciliēsi. quare haec eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meae. Hermogenes obseruat Demosthenē vti partitione ante narrationem cum vult iudices fallere, ceteroqui post narrationem eam adhibere. propositio igitur non est semper necessaria, vt cum satis intelligitur de quo sit agendum siue ex fine narrationis, siue aliter id fiat; vt in Miloniana plane percipi potest propositio ex illa clausula narrationis, haec sicut exposui, ita gesta sunt iudices: infidiator superatus, vi victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est. in ea tamē propositionem quoq. expressit M. Tullius. neq. etiam propositio praeciua proponenda, cū iudici inuisa fuerit, sed alia proponenda & alio auertendus animus auditoris, vt tandē flecti & vinci possit. cum autem propositio adhibenda fuerit aut simp' ex erit, aut par-

O

tita;

INSTITVTIONES

Libro 1.

tita, vt illa in Verrem antea exposita. parti-
ta propositione, seu partitione vtimur, vt
ait Fortunatianus, cum caussa fuerit longa
vt illa in Verrem, aut coniuncta ex varijs
capitibus, vt illa pro Murena, intelligo iu-
dices tres totius accusationis partes fuisse,
& earum vnam in reprehensione vitae, alte-
ram in cōtentione dignitatis, tertiã in cri-
minib. ambit⁹ esse versatã, aut certe si obscu-
ra fuerit, qualis illa fortasse Cluētiana, ostē-
dam iudices primum, quoniam caput illius
atrocitatis atq. inuidiae fuit, innocētē pe-
cunia circumuentum, neminem vñquã ma-
iorib. criminib. grauioribus testib. esse in iu-
diciū vocatum, deinde ea de eo praeciudi-
cia esse facta &c. Huius partitae propositio-
nis duo sunt genera exposita a Fortunatia-
no, vnum per seiunctionem, alterū per enu-
merationē. Partitio per seiunctionē vocat̃,
cum ostēdimus quid nobis cum aduersarijs
conueniat, & quid non conueniat, vt illud
quod conuenit ad nostram vtilitatem transf-
feramus: vt conuenit mihi tecum peregrinū
esse & muros ascendisse, reliquum est, vt in
quo dissentimus, te lege condemnandū esse
doceam. quod genus propositionis aliquan-
do premit aduersarium & iudicem vehemē-
ter mo-

RHETORICAE

108

Libro 4.

ter mouet propter aduersarij cōfessionem,
vt ait Quintilianus. Partitio quae fit per
enumerationē, aut proponit capita praeci-
pua & inter se paria ex illis quae exposita
sunt in statib. aut in locis laudis aut vitupe-
rationis, vt in illa pro Murena, aut proponit
partes in quib. quasi gradibus quibusdam a
prioribus ad vltimum peruenitur, vt in Ma-
niliiana, primum de genere belli, deinde de
eius magnitudine, tum de imperatore eligē-
do dicendum. nam cum constiterit bellum
illud suscipiendum, sequitur deinceps vt
quaeramus quantum illud futurum sit, cum
autem suscipiendum illud & magnum esse
demonstratum fuerit, hinc necessario conse-
quetur quod erat in ea caussa propositum,
vt magno alicui imperatori qualis est Pom-
peius, committatur. aut quod extremum est
partita per enumerationem fit propositio,
cum partes ex quib. colligitur quod propo-
situm est in quaestione enumerantur: vt in
ea Demosthenis de falsa legatione & male
gesta ab Aeschine proponitur quod mēturus
sit, quod nihil ex mandatis fecerit, quod cō-
moratus sit, q̃ munera acceperit, quae par-
tes sunt male gestae legationis. cauendum
autē est vt in illo secūdo genere, ne aliquid
inane

Q 3

inane

INSTITVTIONES

Libro. 4.

inane & superuacaneū, vt recte monet Quin-
 stilianus, videatur, cū iudex properet a lid
 quod potentissimum est, itaq. vt idem ait,
 nō defuerunt qui Ciceronis illam pro Cluē-
 tio partitionem improbarunt, qua se dictu-
 rum esse promissit, primum neminem maio-
 ribus criminibus, grauioribus testib. in iudi-
 cium vocatum quam Oppianicum, deinde
 praeiudicia esse facta ab ijs ipsis iudicibus
 a quibus condemnatus sit, postremo iudiciū
 pecunia tētatum non a Cluentio, sed contra
 Cluentium: quia si probari posset quod est
 tertium, nihil necesse fuerit dicere priora.
 in hac etiam partitione per enumerationē
 illud videndum, ne in multas partes propo-
 sitionem diuidamus, neue partem aliquam
 illius primae diuisionis statim partiamur,
 sed suo loco cum eam persequi coeperimus,
 vt in Maniliana, tertiam partē diuidit M.
 Tullius post explicatam reliquarum confir-
 mationem, cum inquit, ego sic statuo in opti-
 mo imperatore quattuor has res inesse oportere.
 enitendum autem vt ordinem quē pro-
 posuimus persequamur, vt fecit M. Tullius
 in Maniliana: quae inquam potest aliquando
 perturbari, si causa nō fuerit in multas par-
 tes distributa, quia tunc non verebimur, ne
 ordo

RHETORICAE.

107

ordo permistus iudicis animum conturbet,
 aut si illud in extremo ponamus quod pri-
 mo purgandum est, ne statim initio iudicē
 offendamus. addit Hermogenes superiori
 generi praeconfirmationis aliud longe di-
 uersum quod vim potius & naturam exor-
 dij habet, cum orator disputat aliquid quod
 videtur praeter consuetudinem in iudiciū
 vocari: vt causa contumeliae quae discepta-
 tur a Demosthene contra Midiam, tū enim
 si status de quo disputandum est non diui-
 datur legitimo, vtilissimum est praeconfir-
 matione quadam vti, ne iudices offendan-
 tur, qua doceas causam illam ad leges & cō-
 suetudinem fori pertinere, vt fecit Demo-
 sthenes in eadem in Midiam. ac partes qui-
 dem quae confirmationem antecedere solēt
 expositae sunt, nunc de confirmatione ipsa
 differemus.

De confirmatione.

Vlla pars orationis maiori cum eu-
 ra atq. diligētia cōsideranda, quod
 in hac totius causae & orationis
 praesidium & firmamentum tracte-
 tur. de qua parte cum plane & distinte
 ex sententia Hermogenis disputauerimus,

O 3

tum

INSTITUTIONES

tum rationem & viam ab illo inuentam, cū aliorum inuentis comparare licebit. capita igitur quae in singulis statibus atq. etiam in genere demonstratiuo exposita sunt, aut sunt argumentis confirmanda, vt voluntas & potestas in coniecturali, aut potius amplificanda, vt ea quae ab initio ad finem dicuntur in alijs praesertim statibus, quantitas etiam & comparatio & omnia fere capita exornationis. quoniam autem vtrumq. etfi ex iisdem fontibus circumstantiarū manat, dissimili tamen ratione perficitur & ad summum adducitur de vtraq. separatim disputandum est, ne quid confuse a nobis doceri videatur. sed quia magna ex parte ita fieri videmus, quod & in statibus obseruauimus, vt probationem amplificatio sequatur, danda a nobis opera est vt exemplo Hermogenis primum doceamus, quo modo quodq. argumentum a nobis inueniri & tractari debeat vt ad summum perducatur, deinde rationem aperiamus, qua ea quae exposita sunt aut confirmata possint quam expeditissime augeri & amplificari. vt igitur argumenta possint quam diligentissime tractari quinq. penitus rationes & singulae separatim hoc ordine cognoscendae sunt.

prima

RHETORICAE.

108

prima quemadmodum nostra aut aduersariorum capita proponi debeant, secunda vnde copia suppeditabitur argumentorum ad nostra capita confirmanda, & ad capita aduersariorū refellēda, tertia quo modo inuenta argumenta possint dilatari, quarta cum inuenta atq. dilatata fuerint qua via possint reddi ad persuadendum firmissima, extrema cum multa fuerint argumenta, quo ordine sint in oratione collocanda.

De ratione proponendi capita.

Capita igitur, vt a prima huius disputationis parte exordiamur, si nostra sint, proponenda sunt simpliciter: vt in coniecturali, cedo mihi testes, in negotiali, hoc est tibi fructuosum futurum. neq. vero ita simplici oratione proponēda capita nostra cēsemus, vt illustrari & varie exponi non possint. monuit siquidem Fortunatianus proponi posse a nobis capita nostra cum breui aliqua praeparatione, qualē in proeethesi docuimus, aut sine vlla praeparatione, vt in superiorib. exemplis, omnib. etiam figuris sententiarū posse

o

+

variari.

Libro. 3.

INSTITUTIONES

variari. quod fortasse Hermogenes non adiunxit, quia elocutione totum hoc perficiendum est, quae disputatio in alium locum ab illo rejicitur. potest tamen facile percipi quam varie proponi possint capita, si exempla Tulliana quae sunt innumerabilia, consulamus. sed age ex tanta multitudine exemplorum duo aut tria proferamus, in quibus species aliqua huius varietatis certatur. in ea igitur pro Sex. Roscio cum accusat Tullius Roscium quod Sex. Roscium occidisset, sic proponit eius voluntatem, quod unum caput est ex coniecturalibus, causam tu nullam reperiebas in Sex. Roscio. at ego in T. Roscio reperio. proponitur hoc loco voluntas dissimilitudine quadam & conuerso sermone ad aduersarios. at in eadem paullo post aliter proponitur T. Roscij potestas his verbis, video igitur causas esse permultas, quae istum impellerent, videamus nunc ecqua facultas suscipiendi maleficij fuerit. ubi & transitione utitur ab vno capite ad alterum, & quasi per admonitionem, ut loquitur Fortunatianus, posterius caput proponit. capita aduersariorum proponi possunt ut nostra multis modis ut obseruat Consultus Chirius, sed cum copiosissime proponuntur, ad quatuor sensus siue partes extendi possunt. quarum

Libro. 7.

RHETORICAE.

109

rum prima propositio vocatur ab Hermogene, ea exquirat caput aduersarij: ut noui ubi se iactaturus sit. secunda hypophora, Latine subiectio dici potest, quae subijcit caput et sententiam aduersarij: ut dicet hoc inutile esse. tertia contraria propositio, quae praeparat ad refutandam sententiam aduersarij. haec fere ironia quadam & irrisione exprimitur: ut praeclara sane oratio, sed quae facile refelli potest. quarta anthypophora nominatur, qua refutamus caput aduersarij. haec fieri potest tribus modis per infirmationem, aut quod Graece melius dicitur per enstasim, cum id quod aduersarius affirmate proposuit, nos negamus, aut quod ille negauerit, nos affirmate exponimus: ut in exemplo superiore cum aduersarius dixisset, hoc esse inutile, subijcimus nos, non est inutile. secundo modo fit anthypophora & solutio sententiae aduersarij per translationem seu antiparastasim, cum concedimus id quod obijcitur, sed illud aliqua circumstantia auertimus: ut etsi illud inutile est, non tamen hoc loco, neque hoc tempore. tertio modo fit cum subijcimus contrarium eius quod ab aduersario propositum est: ut inamo est utile. hoc genus solutionis vocatur violenta solutio, quod

INSTITUTIONES

quod maximam vim afferat: quae potest & aliter fieri si doceamus aduersarium contrarium fecisse eius quod dixerat se commississe. haec quattuor partes non exprimuntur semper ab oratore, neque est id quidem necesse, sed aliquando tres, aliquando pauciores. paucioribus quidem acriorem reddimus propositionem, pluribus vero ornatorem. ut in Maniliana propositio haec est, quid igitur ait Hortensius? quae sequitur ornatam praeparationem, deinde sequitur hypophora, si vni omnia tribuenda sunt, vnum dignissimum esse Pompeium, sed ad vnum tamen omnia deferri non oportere, postremo contraria propositio in qua latet anthypophora per eandem his verbis, obsoleuit iam ista oratio, re multo magis, quam verbis refutata. postea sequuntur argumenta. duae sunt tantum partes in illo loco Manilianae, at enim nihil noui fiat contra exempla & instituta maiorum: haec est hypophora. tum sequitur, non dico hoc loco maiores nostros semper in pace consuetudini &c. haec anthypophora per eandem: in qua etiam inclusa sunt argumenta. breuius sententia aduersarij proponitur quarta Verrina sic, at comodi mores. haec hypophora. quis contumacior? hoc iam argumentum

RHETORICAE.

101

tum est sine anthypophora, quae tamen satis intelligi per inficiationem potest. sed in Liciniana quattuor partes distincte leguntur his verbis, quaeret quisquam, haec est propositio, quid? illi ipsi summi viri, quorum virtutes literis proditae sunt, ista ne doctrina, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? haec est hypophora, difficile est hoc de omnibus confirmare: sed tamen est certum quid respondeat. haec contraria propositio. illa quae sequitur anthypophora per concessionem, ego multos homines excellenti animo ac virtute fuisse & sine doctrina &c. neque vero semper hypophora exprimitur, immo quod omnium sermone tritum est & apud M. Tullium frequentissimum, plerumque tacitae obiectioni respondemus. inuertitur aliquando varietatis causa harum partium ordo ab oratoribus ut in ea pro Rabirio Posthumo praegreditur hypophora his verbis, at habet & celat. tum sequitur propositio, sunt enim qui ita loquantur, eodem modo post anthypophoram, quae est mirabilis, ut ait Fortunatianus, possumus hypophoram inducere, quando scilicet hypophora inuidiosa futura est, & anthypophora est fortior: ut in diuinatione in Verrem cum multa exempla clarissimorum virorum attulisset, quibus docuerat

Librae.

docuerat nocentes ciues saepe ab alijs accusatos fuisse, q̄ erat anthypophora, subiungit hypophoram his verbis, quid sibi iste vult? accusatorem ne esse existimari, qui antea defendere consueuerat? & monet idem Fortunatianus ne hypophoras proponamus plene & copiose, nisi cum aut irridere aduersarium voluerimus, quod id auxerit de quo nulla erat quaestio, quod ait idē fecisse M. Tullium in ea pro Cornelio maiestatis reo, aut si quid sibi repugnans & discrepās afferat aduersarius, quod eundem fecisse scribit in ea de rege Alexandrino. haec ad prudentiam atq. elocutionem videntur pertinere, vt illa quae idem adiungit ad elocutionem, hypophoras nostra oratione immiui posse & extenuari additis aut detractis aut immutatis verbis aduersariorum. illud potius huius loci proprium est vnam & eandem hypophoram posse duabus & tribus anthypophoris solui, vt apparuit in exemplis thesauri & legislationis. ex quo plane percipitur non defuturam copiam propositionum oratori. multas enim suas poterit proponere ex capitibus varijs statuū ad eō firmādum, multas aduersarij ex locis oppositionum quos in definitiuo statu exposuimus,

mus, aut ex diuersis generibus anthypophorarum. quin & in illis quae simpliciter ex capitibus proponuntur potest existere magna varietas: vt in coniecturali ex testium capite quis vidit, vbi, quando, apud quos, & contra non in omni negotio testes requirēdos, signa loco testimonij proferri posse. capita igitur siue ad confirmandum, siue ad refellendū his modis proponi possunt; nunc illud, quod secūdo loco propositum fuerat, consideremus.

De ratione inueniendi
argumenta.

Mnia igitur argumenta quae ab oratoribus inueniuntur, ex aliqua circumstantia, vt placuit Hermogeni ducuntur, aut ex qualitate cuiusq. circumstantiae. sunt autem circumstantiae, vt multis in locis explicatum est, sex: persona, res, caussa, locus, tempus & modus. nam instrumentum quod addit Porphyrius, ad modum referēdum est. Ex his locis orator docebit aliquid bonum esse aut non esse, futurū vt fiat aut non fiat, & quodeūq. genus quaestionis illi proponi poterit: vt bonum dicat esse propter personam, propter
rem

INSTITVTIONES

rem ipsam, propter causam, locum, tempus
& modum. sed propius accedamus ad exem-
pla, quae in vsum forensem incidunt & quod
Hermogenes in Pericle Graeco, nos in Cati-
lina Romano experiamur. sit ergo accusat^o
proditionis, qui stat^o coniecturalis est, actorq.
dicat Catilina prodiit urbem, contra reus aut
eius patronus Catilina non prodiit urbem.
omissa igitur praescriptione primū caput
in coniecturali erat testium petitio. quod
caput vterq. aduersarius tractabit ex iisdē
locis circumstantiarum, aut certe ex quali-
tate cuiusq. sic ergo Catilina se tuebitur,
non est iudices, audiendus Marcus Tullius
nisi testes huius criminis cuius me postulat,
1 produxerit. a persona, ita enim nobili fa-
milia ijsq. moribus natus sum, vt sine testi-
bus tantū crimē dē me suspicari nemo debeat.
2 a re, quia nihil sine testibus in iudicio credē-
dum est, aut quod non ita late patet, quia
3 tanti sceleris suspicionem sine testibus ap-
probare nō debetis. a causa, ne si nouis istis
hominibus facultas fingendi crimina conce-
4 datur, nobilitati periculum aliquod semper
creent. a loco, nam in republica vbi liber-
tas colitur, quis accusatorem ferat, nisi testi-
5 bus quod intendit, cōprobarit? a tempore,
hoc

RHETORICAE

112

hoc praesertim tempore, quo propter simul-
tates nemo est fere qui crimina non audeat
fingere. a modo cum ita composita & medi-
tata oratione ad accusandum accedat. con-
tra Marcus Tullius ex iisdem locis sic dis-
putabit de testium petitione: a persona, quis
1 tanto periculo se committet? quē enim iste
testem, qui contra illum testimonium dice-
re audeat, non trucidaret? a re, prodiones
2 & si quae alia his finitima scelera occulte
committuntur & sine testibus, ne si in tanto
facinore deprehēsi fuerint, eius auctores vel
iudicio non expectato grauissime puniā-
3 tur. a causa, nā si testes huius sceleris, quod
ita in singulas horas propagatur expecta-
4 ueritis, celerius opinione opprimemur. a lo-
co, etenim in centumuirali iudicio, vbi ve-
ritati magnus honor habetur, testibus opus
5 non est. a tempore, hoc praesertim tempo-
re quo omnes studio rerum nouarum prae-
6 cipites in vitia taeterrima feruntur. a mo-
do, cum ita instructi ad dicendum testimo-
nium testes in forū veniant. eodē modo lice-
bit Catilinae, volūtatis caput disputare. a p-
1 sona, ego eā rēpub. pdere voluissē, cui^o maio-
res de eius dignitate amplificāda tā opere
2 laborassent? a re, cū nullū crimē graui^o, nullū
pericu

INSTITUTIONES

3 periculosius admitti posset. a causa, pudent
 quidem ciues suos qui egestate qui aere alie
 no, qui odio suorum ciuium premuntur, qua
 rum ego rerum nulla vexor: cui praeterea
 4 bono mihi id furum erat? a loco, patriam ve
 ro ego mihi carissimam, in qua natus, edu
 catuq. fueram, sicine prodere voluissem? a
 5 tempore, eo praesertim tempore quo consu
 6 latum petebam. a modo, quo autem modo
 mea consilia eo spectare videbantur? contra
 M. Tul. ex iisdem locis disputaret, tu rem
 1 publicam prodere voluisti. a persona quia sic
 vitam a puero instituisti, ut omnia tua con
 filia, omnes cogitationes dominationem spe
 2 ctarent. a re, quid enim dominatione poten
 3 tius? a causa, qua ex re maximos tuorum la
 4 borum fructus percepisses. a loco, in magna
 libertate morum & vitae facile reperiuntur
 multi homines perditissimi qui vltui esse pos
 sint & adiumento ad patriam labefactam.
 5 a tempore, praesertim quo tempore multi
 6 aere alieno opprimuntur. a modo cum tu no
 tu domos priuatorum hominum crebro adeas,
 illos secreto conuenias, greges eorum tibi ad
 iungas, clandestinis consilijs nos oppugnes. li
 ceret eadem ratione & potestate & reliqua
 capita status coniecturalis persequi, ex his
 tamen

RHETORICAE

mentorum copia atq. veritas ex circumsta
 tijs earum qualitate possit comparari. sed
 eadem rationem statui negotiali tantisper
 accomodamus: dissuasor igitur ita diceret,
 nihil noui a vobis fieri debet, neq. contra ma
 iorum vestrorum instituta: a persona, Roma
 ni enim, semp legum conuetudinibusq. vestrae ob
 1 seruantissimi fuitis. a re, quid autem peri
 2 culosius mutatione legum institutorumq. a
 3 causa, ne si studium inud rerum nouarum
 longius propagetur, respublica aliquando
 e suis sedibus conuellatur. a loco, in republi
 4 ca praesertim vbi propter summam morum
 & vitae libertatem maxime leges conserua
 dae. a tempore, praesertim tempore belli quo
 5 tumultus facile potest excitari, ad rempub
 6 licam euertendam. at suasor illa contra proferet,
 noui aliquid fieri hoc rerum statu in republi
 ca oportere: a persona, quia Romani singula
 1 ri prudentia praediti semper reipublicae sa
 2 luti consuluerunt. a re, nihil prudentius, nihil
 3 sapientius quam tempori parere. a causa,
 4 propter metum impendentis calamitatis: a
 loco, in ea vrbe in qua tot res nouae tanta
 cum laude & praeter consuetudinem gestae
 5 sunt. a tempore, cum is casus acciderit tam
 praeter opinionem atq. omnium expecta
 tionem

INSTITVTIONES

tionem, vt nisi noua ratio consilij ad illum accommodetur, omnia sint subito peritura. possunt & duae & tres circumstantiae in idē argumentum conferri: vt a re & a causa dicit M. Tullius tanti facinoris testes nō sunt expectandi, ne antequam eos reperiatis, opprimamini. vides quam copiosa sit haec ratio inueniendi argumenta ex diuersis circumstantiarum generibus, sed ex singulis tantum circumstantijs. nam si ex binis, ternis aut ijs pluribus cuiusq. generis argumenta sumferis, multo maior copia existet vt ex diuersis personis in ea causa de qua agetur ex diuersis causis, locis, temporibus, vt in eodem argumento Catilina supra attulerat argumentum ex sua persona, quo docebat sine testibus non esse fidem habendam Cicero- ni de tanto crimine. addet igitur aliud ex persona Ciceronis, q̄ is semper hostis acerrimus & infensissimus fuerit Catilinae & ex vtriusq. persona simul poterit illud argumētum proferre, non esse credendum homini nouo ambitione corrupto sine testib. qui in uidiā suspiciones contra nobiles viros excitet a persona etiam iudicū, nā vestrae prudentiae est nō committere, vt istis nouis hominibus non concedatur ista facultas oppugnandae

RHETORICAE

114

gnandae nobilitatis. sic a causis diuersis multa elici possunt argumenta, non esse absq. testibus istis credendum, ne contra leges institutaq. maiorum aliquid iudicasse videamini, & quia iniquum videtur sine testibus de tanto scelere certum aliquid iudicare, deinde ne quotidie noua pericula nobilitati creentur, tum etiam ne male apud exterarum gentes audiatis, praeterea quia difficillimū est de tam nefando & occulto facinore sine testibus aliquid certi posse pronuntiare. eadem ratio in ceteris circumstantijs valebit. quanto autē maior vbertas suppetet argumētorū, si cum ex diuersis generibus circumstantiarum atq. ex diuersis cuiusq. generis circumstantijs argumenta sumferim⁹, in quaq. circumstantia totam eius qualitatem, quanta cumque est, diligenter perpendimus. quod vt conferam in pauca, multa argumēta ex varijs locis laudationis, id est ex qualitate psonae Ciceronis petita ad superius exēplū accommodabo. vt Catilina dicit nō esse credēdū Cicero- ni sine testibus, q̄ nou⁹ homo sit, obscuro genere nat⁹, ingenio versuro & callido, gloriae cupidissim⁹, cui⁹ artificij suspectū sit, ars fallax & dolosa, q̄ in foro regnet, q̄ glorie se tenebras ali

P

quando

INSTITVTIONES

do iudicibus offudisse, qui rēpublicam varijs modis versarit. eadem ratione possent multa excogitari ex qualitate Catilinae, vt doceremus illi nō fuisse propositam proditionem, atq; ex qualitate reliquarum circumstantiarum. sed illud esset in infinitum progredi. ex hoc exemplo illud etiam fiet perspicuum, si copia argumētōrū, in causa aliqua abūdauerim⁹ posse nos ea breuis vna cōprehensione cōcludere. q̄ si pauca suppetāt argumēta q̄ fiet vitio oratoris, sed pro natura questionis, vt saepe in statu definitiuo, vtilissimū erit in illis cōmorari, ita vt varijs figuris illa expoliamus, & fere eodē reuoluamur, vt q̄ negantes semel extulimus, iterum interrogantes proferamus, & quod recto sermone a nobis pronuntiatum fuerit, conuersa iterum ad alios nostra oratione enuntiemus. sed haec missa faciamus, quia elocutionis potius sunt quam inuentionis, nunc aliquod exemplum proferamus huius artificij ex sexcentis quae apud illum leguntur. in ea igitur pro Sex. Roscio cum ostendit patrem a filio occisum non fuisse his locis vtitur cum inquit. patrem occidit Sex. Roscius. qui homo? adolescentulus corruptus & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. hoc argumentū primum

RHETORICAE.

num ab aetate, id est a qualitate personae, addit deinceps, vetus videlicet sicarius, homo audax & saepe in caede versatus? at hoc ab accusatore ne dici quidem audistis. hoc alterum argumentum ex moribus & actionibus Roscij petiunt, quod est quoq; ex personae qualitate sumptū. sequitur tum argumentum ex causa, luxuries igitur hominē, nimirum & aeris alieni magnitudo, & indomitae animi cupiditates ad hoc scelus impulerunt. vides hic tres causas necandi patris a M. Tullio propositas, quas postea refellit, vt appareat verum esse quod supra docuimus, non solum ex diuersis circumstantiarū generibus verum etiam ex diuersis cuiusq; generis circumstantijs, & ex varia singularū qualitate posse argumēta multa h̄promi. sed quorsum ista exēpla cōquiritur, cu tota ea oratio & ceterae abūdēt huiusmodi exēplis, quod proximum igitur est, ostendamus quae ratio sit dilatandi inuenta argumenta.

De ratione dilatandi inuenta argumenta.

Inuenta argumenta sex fere modis dilatari solent: a simili, ab exēplo, a contrario, a maiori, a minori,

INSTITUTIONES

ri, a pari, nam testimonia, quae huc referri voluit interpres Hermogenis Doxapatri, plane habent vim exemplorum. exempla igitur sunt, quae ex factis aut dictis personarum petuntur, ut Athenienses cum se totos philosophiae tradidissent optime Rēp. administrant, vos si eidem studio operam nauetis recte Remp. vestram gubernabitis. quod si ex ceteris animalibus aut stirpibus argumentum ducatur, non erit proprie exemplum, sed similitudo potius aut parabola: ut proponite vobis exemplum formicarum, quae rationibus suis & commodis prospicientes magnam vim frumenti aestate colligunt, ut cum hieme prodire non possint, habeant aliquid quo vescantur. difficilius autem est argumentum a pari distinguere ab exemplo & a similitudine. negari siquidem non potest quin multa exempla paria sint & multa item similia. dicam igitur exempla ex factis & dictis ceterarum personarum duci, paria vero non ex certis aut singulis personis, sed ex communibus atq. etiam ex alijs generibus rerum peti: ut a pari illud concludatur, non est optimus auriga siqui forte eligitur, neq. gubernator, neq. imperator qui forte praeficietur, optimus censendus erit.

in hoc

RHETORICAE.

116

in hoc argumento non sunt certae personae, sed communes & generales. in hoc autem etiam a pari nullae erunt personae. si dialectica, cum sit ars, finem aliquem spectat, & rhetorica cum ars quoque sit, aliquem finem intuebitur. similitudo ea quae longius disiuncta sunt coniungit: ut quemadmodum agri nisi bene colantur fructus vberes & copiosos non reddunt, sic hominum animi nisi assidue exerceantur, ingenij celeritate & copia non abundant. Doxapatri aliter similitudinem ab exemplo separavit: melius tamen Hermogenes fecisse videtur, qui de hac subtilitate non laborat, dum huius artificij usus intelligatur. illud certe diligentius observandum est, cum a M. Tullio aut ab alio quouis oratore argumentum primum ex aliquo horum sex locorum sumitur, non esse istud primum argumentum, sed in eo illud quod vere primum erat, inclusum latere: ut si ex Liciniana ita concludas, si Colophonij, Chij & aliae gentes Homerum alienum, ut in sua ciuitate adscriberent tantopere laborarunt, nos Archia ciuitate nostra donatum non retinebimus? argumentum certe videtur a minori non est tamen hoc primum, sed illud a rei circumstantia, quae reconditum latebat, quae suum est & proprium cuiusque ciuitatis in ea

simile

4 P

retinen-

INSTITVTIONES

retinendū & conseruandū est. Archias autē ci-
 uis noīter iamdiu est. hoc autem argumētū
 a rei circumstantia sumtum dilatatur illo a
 minori, nam si aliena vt comparemus tanto
 studio laboramus, nostra & quae parua iam
 sunt maiori studio tueri debemus. vera igitur
 est sententia Fortunatiani hos locos nō
 in ipsa re, sed circa rem versari, sed reliquo-
 rum locorum exempla proferamus. a maio-
 ri, si doctor hoc non intelligit, neq. discipu-
 lus hoc intelligit, a minori si discipulus hoc
 intelligit, & magister, a contrario, si barba-
 rorum est in diem viuere, nostra cōsilia sem-
 piternum tempus spectare debent, a testimo-
 nio, incumbendum est vobis in studia sapiē-
 tiae. Plato namq. tunc fore beatas respubli-
 cas pronuntiauit, cum aut sapientes regna-
 rent, aut reges philosopharentur. fieri autē
 potest, vt in circumstantijs supra demonstra-
 tū est, vt duo aut plures ex his locis in vnū
 conferantur: vt si Theophrastus tanta dicen-
 di copia atq. suauitate praeditus habiturus
 orationem, cum dicere vellet, obmutuit, tu
 qua confidentia in hunc locum prodis? nam
 & exemplum est & a maiori depromptum.
 nunc aliquid ex his locis accommodemus vni
thematī, ex ijs quae in argumentorum inue-
tione

L. 1. p. 1.

Est vario

testimonio

RHETORICAE

119

tione proposuimus, vt appareat quibus gra-
 dibus & quantum hoc artificium procedat.
 sit itaq. illud, aliquid noui hoc tempore bel-
 li a vobis fieri debet, argumentum igitur a
 persona erat, quia estis Romani, qui semper
 in bello tempore paruistis. quod argumen-
 tum ab exemplorum multitudine sic cōfir-
 mabis. maiores vestri ex vsu Reipublicae re-
 ges exegerunt, decemuiris imperium pro-
 rogari passi sunt, tribunos plebis tamquam
 sacrosanctum aliquid contulerunt, Scipio-
 nem ante legitimum tempus consulem crea-
 runt. a minori, patres familias, cum ex re
 sua est, aliquid nouum instituunt, a contra-
 rio, si pacis tēpore nihil noui fieri patimur,
 tempore belli id admittendum erit? exem-
 plis Tullianis hoc loco supersedebim⁹, quia
 omnes M. Tullij orationes his refertae sunt
 & facile cum occurrunt, intelliguntur. illud
 tamen multos conturbat, quod vix argumē-
 ta solum dilatata, quin alia fiat accessio re-
 periantur apud priscos oratores, inueniun-
 tur tamen & illustrata, vt illud pro Archia,
 nam cum docuisset ornandum & amandum
 Archiā ex qualitate personae, id est ex eius
 actionibus in versibus ex tempore dicēdis,
in eadem sentētia multis modis cōmutāda,
in accu-

INSTITVTIONES

in accurata suorum operum conscriptione
interposuissetq. tamquam sententiam diui-
num quiddam esse poëticam eamq. ratione,
testimonio Ennij, & exemplo a minori, aut
vt voluit Doxapatri a simili comprobasset,
redit ad superius argumentum & illud dila-
tat exemplo Homerij his verbis, Homerum
Colophinij ciuem esse dicunt suum, Chij
suum vendicant, Salaminiij repetunt, Smyr-
naei vero suum esse confirmant: itaq. etiam
delubrum eius in opido dedicauerunt; per
multi alij praeterea pugnant inter se atq. cō-
tendunt. vides in his verbis nihil esse nisi
nudum exemplum: quasi ita totus locus a
principio tractetur, cohonestā dū Archias,
haec propositio negotialis ex aequo, dein-
de confirmatur ab eius actionibus multa si-
quidem poëmata perfecta composuit. tum
exemplum, nam & Homerum multae gen-
tes ornarunt de eoq. in patriam suam adscri-
bendo inter se contenderunt. concludamus
igitur hanc disputationē, sit eius haec sum-
ma: si singula argumenta possunt multis lo-
cis dilatari, ex singulis praeterea capitibus
cuiusq. status tanta existit copia propositio-
num, eaeq. possunt tanta argumentorum
copia atq. varietate cōfirmari aut refutari
quam

RHETORICAE. 118

quam late patebit haec ratio excogitandi
argumen a ab Hermogene inuenta? sed lon-
gius etiam fines suos adhuc propagabit, cū
cognita fuerit ratio, qua maxima vis addi-
tur argumentis inuentis & dilatatis, vt fir-
missima, & vt verbo Hermogeniano vtar,
accerrima ad persuadendum reddantur. de
ea igitur deinceps agendum.

De enthymemate & e- penthymemate.

Enthymema itaque vocatur ab
Hermogene ad summum perdu-
cta ratio. nam vltra enthymema-
ta negat Hermogenes facultatem
persuadendi oratoriam progredi posse. hoc
igitur genus rationum omnium firmissimū
& acerrimum quo modo fieri possit, expo-
namus. exposito itaq. argumento & addi-
to loco quo illud dilatatur, si comparau-
ris argumentum cum loco dilatationis ita
vt in aliqua circumstantia aut eius qualita-
te aut multis certe conferantur, existet
enthymema. quantam autem vbertatem
suppeditabant circumstantiae argumen-
tum, tantam & enthymematum, si quis at-
tente velit considerare, largiētur. sed exem-
plis

INSTITVTIONES

plis haec illustremus & vt certius animadu-
uertatur quibus gradibus & quatenus haec
facultas procedere possit, thema supra pro-
positum repetamus; noui aliquid fieri debet
hoc tempore, vt omnia scilicet ad vnum Pō
peium deferantur, vt sit quaestio congruēs
orationi Manilianae, argumentum hoc erat
1 a persona, quia Romani semper tēpori pa-
ruistis, ad quod dilatandum multa exempla
congeriebantur, ex quibus fit vnum illud de
decemuiris quibus imperium nouo institu-
to prorogatum fuit. conferamus nunc hoc
exemplum cum illo argumento ex circum-
stantia personarū & concludemus sic enthy-
mema, maiores vestri App. o Claudio homi-
ni libidinosisimo, qui dominatum & tyrā-
nidem appetebat, imperium prorogarunt,
vos Pompeium omni genere laudis & virtu-
tis omnium clarissimum, tantis rebus iterū
2 non praeficietis? a tempore fiet alterum en-
thymema hoc modo, illi in pace ad nouos
casus noua consilia accommodarunt, vos cū
3 ita opprimamini tanti belli magnitudine,
tempore non parebitis? & tertium addi po-
test ex causa, illi ad ornandam tantum legi-
bus rempublicam aliquid praeter consuetu-
dinem fieri permiserunt, vos ad hostes acer-

rimos

RHETORICAE

119

rimos & potentissimos a vestris finibus pro-
pulsandos, ad libertatem vestram defenden-
dam aliquid nouum & inusitatum in Pom-
peio fieri non patiemini? haec sunt enthy-
memata, haec orationum firmamenta: quae
cum varie & certe tractantur sententiam &
orationem amplificant, animos auditorum
vehementer incendunt atq. de illis & de ad-
uersarijs victoriam reportant gloriosissimā.
sed vt varie proferri possint, in disputatio-
ne de figuris orationis & ideis atq. vno ver-
bo in elocutione copiose exponetur. fient
autem enthyemata plenissima multis in-
terpositis circumstantijs aut earum qualita-
tibus quod vno tantum exemplo planum
faciemus eoq. illustri ex libris d. oratore M.
Tullij vbi Catulus Crassum laudat ex quo
etiam intelligi poterit vim istam enthyeme-
matum non solum in forensibus causis, ve-
rum etiam in exornatione & quieto genere
dicendi plurimū valere. haec igitur est ora-
tio Catuli quo quidem magis dubito tibi ne
plus laudis, an Graecis vituperationis esse
tribuendum statuam: cum tu in alia lin-
gua ac moribus, occupatissima in ciuitate,
vel priuatorum negotijs paene omnibus,
vel orbis terrae procuratiene, ac summi im-
perij

Libro. 31

INSTITVTIONES

perij gubernatione districtus, tantam vim rerum cognitionemq. comprehenderit, eaq. omnem cum eius qui consilio & oratione in ciuitate valeat, scientia atq. exercitatione sociaris: illi nati in litteris, ardentesq. in his studijs, otio vero diffluentes, non modo nihil acq. uiserint, sed ne relictum quidem & traditum & suum conseruauerint, quod ita a principio retexetur, laudandus Crassus, haec est propositio: quae confirmabitur argumento ab actionibus quod tantam rerum cognitionem eloquentiae adiunxisset; quod argumentum dilatabitur contrario exemplo Graecorum, qui neq. acceptam a maioribus eloquentiam conseruare potuerant. tum enthymemata multa conglobata, aut vnum certe circumstantiarum multitudinē amplificatum. illud quoq. hac ratione possumus efficere vt quoties bina aut terna exempla occurent aut certe plura in genere demonstratiuo ea inter se comparare: quod vno exemplo eoq. breuissimo poterit comprobari. Anaxagoras tulit aequo animo nuntium acerbissimū de morte filij. nec mirum: philosophus erat, qui in morte nihil esse mali persuasum habent multis argumentis ijsque firmissimis. at Ac
milius

RHETORICAE.

120

milius Paullus cum philosophiam non attigisset, patientissime obitum non vnus, sed duorum filiorum pertulit, & tempore quidem triumphii. hoc loco obseruandum etiam illud est a Marco Tullio propositis argumentis statim enthymemata adhiberi, quod argumentorum dilatatio satis nota sit, aut certe vt acrior sit oratio, quae dilatationis vim habent vt exempla ea enthymemate coërceri: vt in Maniliana cum persuaderet a glorioso bellum contra Mithradatem suscipiendum, vt iniuriam illatam a Mithradate populo Romano quae tamquam macula quaedam infederat delerent, confirmat illud primum ex qualitate personae Romanorū quia semper appetentes laudis & gloriae fuerant, deinde dilataturus hoc argumentum exemplis maiorum, qui saepe bella propter iniurias acceptas intulissent, exempla enthymematis ita concludit, maiores vestri saepe mercatoribus ac nauicatoribus iniuriosius tractatis bella gesserunt, vos tot ciuium Romanorum millibus, vno nuntio atque vno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? legati quod erant appellati superbis, Coriinthum patres vestri totius Graeciae lumen extinctum esse
volue-

INSTITVTIONES

voluerunt, &c. haec certe exempla sunt, sed
 vt plus habeant firmitatis, more enthymema-
 matum proposita: illa vero quae deinceps
 eodem loco sequuntur mera enthymemata
 sunt, cum eorum accessione exemplorū vis
 crescat. augeatur cum inquit, illi liberta-
 tem ciuium Romanorum imminutam non
 tulerunt, vos vitam ereptam negligetis? ius
 legationis verbo violatum illi periecuti sunt,
 vos legatum populi Romani omni supplicio
 interfectum inultum reliquetis? in his en-
 thymematis exempla illa amplificantur cō-
 tentione causae & modi, quasi dicat illi
 propter libertatem, vos propter vitam erep-
 tam bellum inferetis, illi iniuriam verbo ta-
 tum factam vlti sunt, vos re ipsa illatam vl-
 tisci debetis. huiusmodi igitur sunt enthy-
 memata ad quae maior etiam fit accessio epē-
 thymemate, vt demonstrauit Hermogenes.
 epenthymema autem fit iudicio illi duplici-
 ter: vno quidem modo cum enthymema
 quod antea a nobis propositum fuit repetē-
 tes coniungimus cum eo alterum enthy-
 ma quasi videatur aliquid superiori deesse:
 vt in superioribus exemplis hoc erat enthy-
 ma a causa petita, maiores vestri ad rem-
 publicam tantum legibus ornandam impe-
 rium

RHETORICAE

121

rium prorogari decemuiris voluerunt, vos
 ad libertatem vestram defendendam & ho-
 stes acerrimos propulsandos Pompeium ite-
 rum tantis rebus non praeficietis? si igitur,
 hoc enthymema interponas. altero ex per-
 sona fiet epenthymema hoc modo. illi Ap-
 pio Claudio libidinosissimo homini & qui
 tyrannidi studebat ad rempublicam tantū
 legibus ornandam imperium propagari per-
 miserunt, vos Pompeium virum tanta vitae
 integritate dubitabitis iterum vestris rebus
 praepone, ad libertatem vestram defen-
 dendam? altero modo fit epenthymema cum
 enthymema primum non interponitur, sed
 cum totum propositum fuerit ad extremū
 fit ei noua quaedam accessio alterius enthy-
 mematis, vt acrior fiat argumentatio & ve-
 hementior. id perspicuum fiet in hoc ipso
 exemplo hoc modo, maiores vestri ad rem-
 publicam tantum legibus ornandam impe-
 rium decemuiris prorogari voluerunt, vos ad
 libertatem vestram defendendam Pom-
 peium iterum vestris rebus non praeficie-
 tis? praesertim cum tanti belli calamitas
 vobis impendeat, cum illi in pace praes-
 ter institutum & consuetudinem imperi-
 um prorogasset. hoc genere epenthymema-
 tis videtis

INSTITVTIONES

tis videtur, vsus Marcus Tullius in Manilianae cum transit a secundo argumento ad tertium quibus suadet bellum Mithradaticum suscipiendum esse cum inquit, quare si propter socios nulla ipsi iniuria lacefsiti maiores vestri cum Antiocho, cum Philippo, cum Aetolis, cum Poenis bella gesserunt, quanto vos studio conuenit iniurijs prouocatos sociorum salutem vna cum imperij vestri dignitate defendere? praesertim cum de vestris maximis vectigalibus agatur. ita fiunt enthymemata additis epenthymematis quam firmissima & vt loquitur Hermogenes, quam accerrima. ita argumenta cum inuenta & dilatata atque exposita fuerint ad summum & sine vilo ficto argumento perducuntur. quod si fictis argumentis vti velimus, quattuor alia genera excogitauit Hermogenes, quibus dilatata argumenta ad summum peruenire possent, ac praesertim exempla & contraria. vnum itaque genus argumenti ficti est, cum id quod factum est, fingimus non fuisse factum: vt in superioribus exemplis. si maiores vestri imperium decemuiris non prorogassent, nullam iam pridem rempublicam nullum imperium haberetis: nunc cum prorogato eo imperio, repubblica optimis & legibus & maioribus constituta fruamini,

RHETORICAE

124

fruamini, Pompeium iterum imperatorem non constituetis? alterum contra genus fit, cum id quod factum non fuit, factum fuisse fingimus: vt in eodem argumento Manilianae, si L. Sylla, si L. Murena, si L. Lucullus Mithradatem regem funditus deleuissent, nec quicquam reliquum alijs fecissent, nulla vobis reliqua fuisset de imperatore praeficiendo deliberatio: nunc cum isti imperatores non victoriam, sed insignia tantum victoriae de eo reportarint, dubitandum vobis est quin tantis belli acerrimi reliquijs Pompeium clarissimum imperatorem praeficiatis? tertium fit, cum fingimus si quispiam promitteret aliquid: vt si quispiam ad vos accederet ac polliceretur se vobis imperatorem allaturum, in quo singularis esset militaris scientia, eximia virtus, incredibilis auctoritas, summa felicitas, dubitaretis ne eum tanto bello praepone: nunc cum praesentem intueamini Cn. Pompeium in quo haec omnia insunt, cur ad eum omnia deferre dubitabitis? hoc tamen genus argumenti ficti aptius cadit in eas causas, in quibus est aliqua praemij petitio: vt qui tyrannum occiderit, praemium petat hoc modo, si quis cum tyrannide premebamini vobis promississet se praefecturum vt tyrannus necaret, quae praemia &

Q 2

mia &

I N S T I T V T I O N E S

mia & quā ampla illi promisissetis, nunc cū
 tyrannum mea manu interfecerim, me iu-
 sto & debito praemio priuari patiemini? ex-
 tremum genus argumenti ficti fit, cum fingi-
 mus contrarium eius quod factum est: vt si
 hic rempublicam vastasset, eum inultum nō
 reliquissetis, nunc cum eam tot tantisq. ge-
 neribus ornamentoꝝ affecerit, quo studio
 eum prosequemini? ex his generibus illud
 exstat apud Aristotelem, quod ad promissa
 pertinet, quod ille tamen ab animaduersione
 temporis nominauit, illustrauitq. exem-
 plis, quale illud Iphicratis in ea quam con-
 tra Harmodium habuerat, si priusquam fa-
 cerem a vobis statuam postulassem, si fecis-
 sem, concessissetis, cum autem fecerim, non
 permittetis? ne igitur cū beneficium exspe-
 ctatis, promittatis, cum vero accepistis, aufe-
 ratis. haec genera argumentorū scribit Qui-
 ntilian⁹ *καὶ ὅτι ὁ βέλτερος* a Graecis vocari ex om-
 nibusq. locis fieri posse, pfertq. eorū exēpla
 Tulliana. cuiusmodi illud ex ea pro Mure-
 na, si Catilina cum suo concilio nefariorum
 hominum, quos secum eduxit hac de re pos-
 set iudicare, condemnaret L. Murenam. sed
 Quintilianus longius ista produxit, cum
 ex omnibus locis sumi posse argumēta ficta
 voluit.

Libro. 2.
Rhet.

Libro. 5.

R H E T O R I C A E.

123

voluit. neq. vero mirū si quae alia ficta prae-
 ter haec quattuor genera reperiantur, cum
 Hermogenes fateatur etiam plura inueniri
 posse, sed sibi dictanti hanc artem, cum vr-
 geretur, haec tantum occurrisse. haec est ra-
 tio ab Hermogene inuenta, qua sine vllō er-
 rore, quin a proposito themate aberremus,
 possimus quantam patietur rei natura co-
 piam propositionum & argumētorum quā
 vberriam reperire, & argumenta inuen-
 ta quā latissime amplificare atq. ad eā cui
 nulla fieri possit accessio, psuadēdi vim per-
 ducere. neq. vero haec vbertas & copia de-
 monstrata est ab Hermogene, vt cum dicen-
 dum aut scribendum nobis dere aliqua fue-
 rit, omnia quaecumq. hoc artificio poterūt
 excogitari, effundamus, modum tenere in
 hac varietate oportet & ad certos vsq. fines
 ingenij & artis vim atq. facultatem prose-
 qui. leuia & vulgaria saepe reiicienda, gra-
 uia & quae magis nostrae caussae conueni-
 re videbuntur, retinenda. multa plerūq. bre-
 ui ambitu concludenda, & singula aliquan-
 do propaganda: quin & cum copia deesse
 videatur, diuti⁹ in singulis varia elocutione
 ita commorandum, vt cum pauca proferas,
 multa dixisse videaris. sed quid iuuerit tai-

Q 3

tam vna

INSTITVTIONES

tam vim argumentorum & propositionum reperisse, nisi quo ordine collocanda sint tenuerimus, cum saepenumero vis argumentorum perturbato ordine amittatur. quare postulare videtur series huius institutae disputationis, ut de eorum ordine differamus.

De ordine argumentorum.

Duos tantum ordines argumentorum indicauit Hermogenes: quorum vnus est ut antecedant ea quae habent vim probandi, sequantur vero ea quae ad amplificandum magis sunt accommodata & ad ostentationem popularem aptiora. ita enim crescit vis orationis & gratior accidet auditoribus. hic ordo frequentissimus apud M. Tullium ut ex vna Sextiana colligi potest. hinc in argumentationis ordine argumenta & exempla primum collocantur, deinde enthymemata, epenthymemata atque ficta argumenta. hinc in capitibus, in quibus eadem ratio valet, antecedunt quae valent ad persuadendum, sequuntur quae ad amplificandum sunt comparata. alter ordo est, ut id a quo alterum oritur & excitatur, praecedat, & alterum sequatur: ut in capitibus voluntas antecedit

RHETORICAE

124

antecedat potestatem, cum potestas a voluntate excitetur. sic & in solutionibus aliquando enstasis antiparastasis praecedit aliquando contra antiparastasis prius collocatur, quod haec enstasis excitet. hi sunt duo ordines naturales expositi ab Hermogene, nam tertius ille vulgo receptus qui ex Cornelio Cellegitur apud Fortunatianum, ut infirmiora inter firmissima quaeque collocentur, fortasse non probatur Hermogeni, quod argumentatio isto ordine videatur vim suam demittere, quam ille semper contendere voluit: in defendendo etiam aut certe in refutando aduersario utilius est quae leuiores videbuntur prius refellere, ut detracta fide aduersario, facilius in animos auditorum recipiamur, cum ad difficiliora confutanda accedemus. nam reliqui octo modi qui afferuntur a Fortunatiano, ad totam potius orationem disponendam aut certe confirmationem, quam ad argumenta pertinent de quibus in methodo prudentiae aliquid disputabitur. ac de ea parte confirmationis, quae in probando magis quam in amplificando sita est, satis dictum videtur, nunc de altera quae ad amplificandum magis quam ad probandum pertinet, breui disputemus.

Libro 3.

Q 4.

De ra

INSTITVTIONES
De ratione amplificandi
signa.

Dvo sunt igitur in hac disputatio-
ne exponenda: vnum quo modo si-
gna, id est facta, dicta aut praeter-
missa amplificari possint, quae ratio pote-
rit etiam ad exempla trāsferri, alterum qua
ratione tota causa extendi & dilatari pos-
sit. ac prior quidem ratio est maxime neces-
saria ad caput illud quantitatis pertractan-
dum, cuius in omnibus fere statibus mentio
facta est, & ad signa in coniecturali augen-
da, quin & ad propositionem cuiusq. status
amplificādam, si ea ex circumstantijs suma-
tur, neq. caput quantitatis aut comparatio-
nis in eo statu locū habeat. nam aliōqui mo-
dice propositio amplificanda, atq. vehemē-
tior amplificatio in caput quantitatis reij-
cienda. haec autem ratio amplificādi signa
ante alteram traditur, quod magnam ad il-
lam illustrandam afferat adiumentum. fa-
cta ergo aut dicta aut praetermissa ampli-
cabuntur quam copiosissime, si quis vnum-
quodq. eorum ab initio ad finem totum se-
mel comprehenderit circumstantijs & earū
qualitate quam breuissime fieri poterit di-
stinctum

RHETORICAE: 125
stinctum & notatum, non tam omnibus qui-
dem, quam earū grauiissimis, vt arrepta dein-
de ex singulis verbis occasione signi totius
comprehensio quam longissime & quam la-
tissime propagetur. quod fiet hac ratione, vt
in singulis verbis subdiuisiones, vt loquitur
Hermogenes, adhibeantur, id est, vt singula
conferantur cum minoribus quod est om-
nium frequētissimum, aut cum paribus, aut
quod omnium est rarissimum, cum maio-
ribus, vt hac contentione facti aut dicti aut
omissi magnitudo appareat. exemplo autē
breui & facili haec praeceptio intelligetur.
quidam filios tres necauit. filios, si alienos,
si peregrinos, si eos qui nulla necessitudine
eum attingebant, aut aliquem etiam ex ce-
teris propinquis necasset, iniquo animo fer-
retis, nunc cum filios quos genuerat, educa-
rat, erudierat, pro quib. etiam vitam si op-
esset profundere debebat, necarit, ecqua ani-
mi moderatione illud perferendum cense-
tis? tres. si vnum vita priuasset, irasceremini
ei infensissime, si duos multo infensus, tres
autem cum interfecerit, quis nō grauiissime
ei succēsebit? necauit. si eos tantum pulsa-
set, aut verberibus cecidisset, esset illud for-
tasse perferendum, cum autem eos necarit
quos

INSTITVTIONES

quos genuerat, quis non illum hac luce priuandum existimabit? in hac autem ratione nequa satietas ex similitudine consequatur, adhibenda est magna varietas figurarum de quibus postea disputabim⁹. possunt etiam in his tractandis singulae comparationes breui ambitu id est, periodo concludi, vt fiant acriores, possunt & commoratione dilatari, vt addēdis incisīs, quae idem valeant, & sententia eadem ex contrarijs duplicanda, vt in hoc exemplo vides factum fuisse. sed de ratione commorationis quam *πρὸς ἑνὴν* Hermogenes appellat, & de periodo paullo post in figuris orationis disputabitur. multae quoque ethopoeiē verae & quae speciem illarum habent in his adhiberi possunt. quin & post singulorum verborum subdiuisiones elegantissime collocari solent argumenta ficta, de quibus supra disputatum. illa praeterea quibus argumenta dilatari docuimus, in his amplificandis locum habent. quae omnia si exemplis figillatim illustranda essent, numquam scribendi finem faceremus: satis autem singula exemplis ornata a nobis fuerunt, cum de singulis disputaremus. quinque certe libri posteriores in Verrem Marci Tullij, multa huius exercitatio-
nis exem-

RHETORICAE.

126

nis exempla suppeditabunt atq. aliae eiusdem orationes, vt secunda Philippica. in themate autem illo, quod a nobis supra propositum fuit, quam praeclare haec ratio amplificandi exercebitur, si facinus illud flagitiosissimum, quod voluit admittere Appius Claudius in filia Publij Virginij violanda exaggerauerimus, si caedem praeterea filiae paterna manu factam, ne ea vitaretur, magno verborum & sententiarum pondere minutatim exposuerimus. sed his omissis quomodo fiat aliquando comparatio. cum paribus aut cum maioribus doceamus. a pari, vt in exemplo illo Hermogenis, magus quidam cum filiam cuiusdam ciuis in matrimoniū ducere cupiisset, nequid impetrasset, puella cuiusdam simulacri amore capta fuit, magus reus fit veneficij. sic igitur proponetur breui factum puella amat simulacrū, quod ita subdiuidetur a nomine simulacri, si virū aliū, aut teipsum amaret, non ego te veneficij accusarē: deinde subdiuidem⁹ verbū amādi a pari hoc modo, si alio quouis furore fureret, si alio genere morbi laboraret, nō ego te veneficij postularē. quod item verbū amandi posset dilatari argumento ficto à contrario, si puella capta
amore

INSTITVTIONES

amore simulacri non esset, si eius studio non arderet, non vocarem ego in ius tua veneficia, nūc cū simulacri amore incredibili incēsa sit, ecquis te veneficij nō postulabit? a maiori commodum fit diuisio, cum precio aliquo, aut gratia nos aliquid facturos negamus: vt in illo exemplo Hermogenis, miserat Philippus Rex Macedoniae centum talenta Atheniensibus, vt Demosthenem illi traderent; a minori igitur sic amplificabitur praetermissum, his ego talentis non Hyperidem, non Aeschinem, sed neque plebeium, neque opificem, immo ne perditissimum quidem & omnium ciuium inutilissimum traderem, naedum Demosthenem fortissimum & cōstantissimum virum, cuiusq. prudentia & eloquentia vindicata est vniuersa Graecia in libertatem, a maiori autē sic, centum talenta pollicentur, non si mille, non si cētum myriades, non si omnia opida, omnes vrbes, omnes prouincias, quae in eius ditioe & imperio sunt, mihi largiretur Demosthenem, qui nos vniuersamq. Graeciam in pristinam libertatem asseruit, ei traderem. in hac ratione amplificandi, vt vitetur fatietas ex similitudine comparationū, varianda est oratio figuris, vt docet Hermogenes;

RHETORICAE:

127

mogenes: vt in exemplo de patre, qui tres filios necauerat, dices, alius quidem te odio infensissimo profecutus esset, quod filio fustem impegisses, at ego huius errati veniam tibi dedissem, nunc cum illum occideris, ecquis tibi illud condonabit? aut aliter, si verberibus illum cecidisses, non lueres poenas eius facti, sed cum illum interfeceris, omnī genere supplicij es dignissimus. aut alio modo, ego vel si aliquem ex tuis ceteris affinibus quin etiam si alienū, & qui te nulla necessitudine attingeret, occidisses, poenas ei caedis a te repetiuissem, cum autem filium, quo nihil tibi carius esse debebat, necaris, speras te impune abiturum? in his exēplis, vt voluit Hermogenes, partim a poena ad ipsum facinus, partim a facto ad poenam progredimur. quod & in alijs eodem modo variandum: in his item exemplis, quod in omni subdiuisione fieri oportere idem praecipit, facta primum quadam concessione ad illud conuellendum redimus, quod antea cōcessum fuerat. itaq. fit oratio vehementior & sēsus acrior, quod magno studio tota hac arte vndecumq. potest, conquirat Hermogenes. quod si aliquid subabsurdum lateat in aliqua subdiuisione, non cum interroga

tionē;

tionem, neque instar reprehensionis, sed lenius & affirmative proferenda est. neque enim dices nonne ego te accusassem, si filium pulsasses? alienum siquidem a ratione hoc videretur, sed quia filium tuum pulsasti, non ego te in iudicium vocabo. haec de ratione amplificandi signa, nunc altera amplificandi ratio exponenda, quae totam causam complectitur.

De ratione amplificandi causam totam.

Haec methodus longe omnium utilissima est in hac arte. hac enim commutatione & meditatione totius causae fit, ut numquam oratori facultas, neque copia, neque varietas verborum & sententiarum deesse posse videatur. sed ne videamur contra praecepta huius artis facere, qui rem prius exaggeremus, quam narrauerimus, totum hoc artificium Hermogenis quam facillime fieri poterit, aperiamus. ut igitur poetae antequam conscriptionem sui operis aggrediatur, perspicenda est breui comprehensa summa totius fabulae, & actio illa princeps, qua tota continetur, ut docuit Aristoteles, deinde accurate

In Poëtic.

curate videndum qui exitus dentur in singulis eius actionis partibus aut dari possint ut episodij, id est, digressionibus poeticis operibus augere possit & descriptionibus varijs atque ethopoeijs illud ornate amplificare, sic oratori prius quam causae dictionem aggrediat, tota causa diligenter & accurate cognoscenda est, idque quam brevissima fieri poterit comprehensione, sed ita breui ut ab initio ad finem eius causae servata serie temporum nihil praetermittat, quod ad id de quo agitur permagni interesse existimetur. ut in Maniliana haec erit comprehensio ab initio ad finem, cum ceteri imperatores quos ad Mithradatem oppugnandum habentis misistis bellum illud conficere non potuerint, ultimusque eorum Lucullus unam cum exercitu contumeliosissime inde redierit, Mithradatesque numquam sibi conquiescendum arbitretur, nisi cum vestrum imperium funditus deleverit, mittendus est eo Pompeius imperator, qui unus videtur hoc bellum posse conficere. hac igitur proposito comprehensione tria tempora sigillatim consideranda, eaque dupliciter, ut quae vera quaeque verissima in eis insint vndique & studiose exquiramus, quae scilicet an

INSTITUTIONES

cet ante id tempus ab ijs qui ei bello inter-
 fuerant facta, dicta, praetermissa, quaeq. fie-
 ri aut dici aut omitti potuerint, apud quos,
 pro quibus, contra quos, quo loco, quo tem-
 pore, quo rerum statu, quibus nominū qui
 ibi intererant atq. absentium & externorū
 affectibus, quibus iudicijs, tum quae huius-
 modi in rem praesentem conueniant, postre-
 mo quae consecutura huiusmodi videātur,
 aut certo quidem, aut verisimili quadā con-
 iecturā. hinc quam multae descriptiones om-
 nium circumstantiarum fieri possunt prae-
 terquam causae? quot ethopoeiae, quā mul-
 tae signorum amplificationes? quot compa-
 rationes cum historijs veris aut fictis ad ora-
 tionem exaggerandam arrepta ex singulis
 vocabulis, cum commode fieri poterit, occa-
 sione? hac igitur trium temporum distribu-
 tione, & his ornamentis descriptionum, etho-
 poeiarum, amplificationis signorum, & com-
 parationis cum historijs voluit Hermoge-
 nestotam causam, cum eam meditaremur,
 a nobis amplificari, vt ex hac commentatio-
 ne sensuum optimorum plenissima, quae cō-
 moda viderentur cum delectu prudenti in
 nostram dictionem aut conscriptionē trans-
 ferremus. hinc in illa nobili oratione Mani-
 liana

RHETORICAE.

129

liana amplificatur sed breui, neq. enim om-
 nia effundenda, caedes illa crudelissima tot
 millium ciuium Romanorum a Mithrada-
 te facta. hinc in eadē fuga Mithradatis mi-
 rifice describitur illustrata etiam narratiū
 cula poëtica. hinc descriptio illa voluntatis
 omnium Asianorum & Graecorum addita
 illa ficta ethopoeia, hi vos, quoniam libere
 loqui nō licet, tacite rogant &c. hinc breuis
 Asiae descriptio & altera impendentis ho-
 stium irruptionis, ex qua metus publica-
 norum atq. eorum qui exercent vestigalia
 exprimitur. vt autem ibi fuga militum Ro-
 manorum foeda atq. turpis describi potuis-
 set, vt clades illa maxima a Luculli exerci-
 tu accepta! quas tamen prudentissime M.
 Tullius praetermisit. quid qualis illa descri-
 ptio celeritatis, qua Pompeius totū hoc ma-
 re mediterraneum a piratarum periculo li-
 berauit? quid illa ficta argumenta, quae oc-
 culta latent, si Sylla, si Murena non insignia
 victoriae, sed victoriā reportassent & illud
 alterum elegantissimum optatione exorna-
 tum, vtinam tantam copiam virorum inno-
 centium & fortiū haberetis &c. quid ille lo-
 cus elegantissimus in quo describit detrimē-
 ta a piratis Italiae importata, cū tot occultis

R

subdiui-

INSTITVTIONES

subdiuisionibus? quid tandē, vt cetera omit-
tam, illa iudicia amplissima omnium gen-
tium de Pōpeio & eius virtutibus? vt illud
honestissimum, itaq. omnes quidem nunc in
his locis Cn. Pompeium sicut aliquem &c.
in hac igit oratione pro lege Manilia mul-
ta huius exercitationis vestigia apparent.
quod mirandum non est, cum ad genus de-
clamatorium, in quo mirabiliter, hae exer-
citationes excellunt, proxime accedat, vt in-
dicat idē M. Tullius, illud autē nosse oportet
ex amplificationibus signorum, quae in
orationem cadunt, maxime adhibēdam eā,
quae factum praecipuum totius caussae illu-
strat, nisi illud sit plenū turpitudinis & con-
tumeliae. tunc enim, vt placet Hermogeni,
subdiuisiones in epilogos reseruandae ad
animos auditorum vehementius commouē-
dos, & in confirmatione, cum comprehen-
sionem facti praecipui proposueris, argumē-
ta solum quaedam ficta subiicienda, non
periodis illa quidem comprehensa, sed ora-
tione magis soluta & libera. talis erat actio
Demosthenis in Cononem de vrina in il-
lum iacta & matulis fractis. quamquam au-
tem hae amplificationes signorum & il-
lae superiores tota fere oratione spargēdae
tamen,

In Bruto.

RHETORICAE

tamen rebus potissimum praeteritis & futu-
ris accommodandae. nam quod praesens est
& recens, vt narratio potius confirmata ex-
plicandum: quia illa cum aut iam non sint
aut nondum sint, oculis subiicienda, quod
fit apposite illis amplificationibus: quod ve-
ro instat & praesens est, manifesto tenetur,
neq. necesse est illud sub adpectu poni. re-
quiret fortasse aliquis hoc loco qua ratione
fieri debeant comparationes illae cum hi-
storijis veris aut fictis arrepta occasione ex
singulis verbis aut ex aliquo certe compre-
hensionis: sunt quidem vt subdiuisiones,
quod erit manifestum proposito exemplo
Hermogenis. Lacedaemonij emerunt ter-
centos captiuos, quos cum iugulassent ad
triumphum Leuctricum ornandum, postu-
lantur iniuriarum a Graecis. erit igitur
haec comprehensio facti breui amplificata,
tercentos immolastis crudeliter & sine mi-
sericordia vt victimas. haec comprehen-
sio poterit dilatari, si describamus quae mi-
seri illi captiui supplices lugentes & flen-
tes dicerent, & facerent, ex nomine ta-
men tercentorum occasio capiatur ad com-
parationes ex historia pertractandas hoc
modo. corrupistis numerum illum vestrum

R 2 tanto

INSTITVTIONES

tantopere omnium praedicatione laudatum. perierant siquidem tercenti vestri apud Thyracam, sed cum magna laude & gloria more & instituto militari: vos autem istos miseros & calamitosos vt victimas mactastis. occiderat rex Alexander tercentum captiuos Thebanos apud Pylas, non tamen eos immolauerat, vos autem istis hostijs humanis aras templorum funestastis. eodem modo possent poetica exempla accommodari. neque vero committendum est vt exempla ista quae ex historicis aut poetis reperiuntur, eodem isto artificio amplificemus. isto enim pacto amplificatio exitum non inueniret. satis illud erit, si exempla cum proposita comprehensione conferantur. atque haec de confirmatione, & de inuentione, Hermogenis. nam de epilogorum inuentione nihil hoc loco sibi dicendum esse existimauit, quod in communi loco & in statu coniecturali satis de illis disputasse videretur. accessit etiam ad illa ratio amplificandi hoc loco exposita, qua epilogi mirifice ornantur. haec sententia sic etiam potest confirmari. attribuunt vulgo scriptores huius artis tres partes epilogis enumerationem scilicet, indignationem & commiserationem. ex his

enume-

RHETORICAE. 131

enumeratio, vt ait Fortunatianus, varie inducenda: quam varietatem persecutus est diligenter Apfines, de eaq. nos in methodo prudentiae disputabimus. illa tamen varietas non ab inuentione, sed ab elocutione tota proficiscitur: indignatio autem & commiseratio siue commiseratio, vt docet eodem loco Fortunatianus, ex iisdem locis vnde sumebantur argumenta fit, id est ex circumstantijs, quia illis non solum probamus quod nobis propositum est, verum etiam & illud augemus, siue fiat enthymematis, siue amplificatione signorum, siue alia amplificatione. quamquam in affectibus commouendis non placet Aristoteli interponere argumenta, Macrobius tamen censet, confirmatque exemplis illa adhiberi: nisi dicas illa non tam esse argumenta, quam dilatationes argumentorum, aut comparationes, quales fiunt in subdiuisionibus amplificationum, sed cuiusmodi sint, circumstantiarum certe locis omnes indignationes & commiserationes nituntur. quod satis declarabunt epilogi orationum Tullianarum. nam quod addit Aristoteles in epilogis conciliandos nobis animos auditorum & ab aduersarijs auertendos, fiet eadem ratione, quae in exordijs est explicata. nam vere do-

R 3 cur

Libro. 2.

In arte.

Libro. 3.

Rhet.

Libro. 5.

Satu.

Libro. 3.

Rhet.

INSTITUTIONES

guit Hermogenes epilogos hac vna re tantum differre ab exordijs, quod in exordijs haec omnia strictim attingimus, in epilogis vero eadē copiosius persequimur. sed quoniam de inuentione abunde praecepisse ex Hermogene videmur, nunc, quod supra recepimus, eam cum inuentione Aristotelis & M. Tullij, qui principes in hac arte tradenda fuerunt, paucis conferamus.

Quod ars inueniendi

Hermogenis melior sit ceteris?

Aristoteles igitur prudentia quadam singulari tres fontes aperuit ex quibus omnis inuentio oratorum manaret: vnum in oratione, qui locis argumentorum tum communibus tum proprijs contineretur, alterum in oratore, quum sua oratione fide dignus auditoribus videretur, tertium ex auditore, cum ita oratione nostra auditor commoueretur, vt in quem vellemus animi affectum illum impelleremus. haec ratio placuit illi M. Tullio quidem, sed rationem illam persuadendi quae ex auditorum opinione de oratore sumitur, videtur angustius contraxisse totamque eo retulisse vt leni quodam sensu orationis auditorum

Libro 2.
de ora.

RHETORICAE:

132

ditorum animos nobis conciliaremus. itaq. in Partitionibus mutata sententia omnem vim persuadendi & inuentionis ad duo tantum capita retulit, vnum fidei, quae fieret argumentis, alterum affectuum. neq. etiam in ratione illa prima persuadendi, quae argumentorum vi perficitur, Aristotelis iudicium plane secutus est. nam cum Aristoteles locos argumentorum proprios alios, alios communes fecisset, tantoque firmiora argumenta singula futura existimasset, quanto ex locis magis proprijs cuiusque causae ducerentur, M. Tullius copiosam potius quam certam & firmam persuadendi rationem spectans, locis quibusdam communibus, quos ille ex Topicis Aristotelis collegerat, videtur plusquam reliquae inuentioni tribuisse. itaq. ex ijs flumen illud eloquentiae erumpere pronuntiauit, quod ipse aureum ab Aristotele fundi aliquando affirmauerat; qui autem locos proprios cuiusque generis causarum sequerent, eos riuulos cōsectari dixit, quasi inops & tenuis earatio illi videretur, quin & corroborata magis aetate quasi temporis & consuetudini parere cogere, locos proprios cuiusque generis causarum se tacturum recepit, satis esse ei qui de quavis re disputare vellet, locos illos communes tanquam thesauros quosdam notatos habere. neq. vero loci illi communes ijdem

Libro 2.
De ora.

In parti.

R 4

plane

INSTITUTIONES

plane sunt atq. ij quos Aristoteles descripsit, neq. numero pares, immo multo pauciores. Hermogenes autē cum perspiceret, vnā esse propriam huius artis rationem persuadendi, quae argumentis fieret, ceteras vel iudicio eiusdem Aristotelis, vitio auditorum esse inuentas, argumenta q. omnia eo grauiora omnium consentiente sententia videri, quo magis essent eius de quo ageretur, propria, rationem inueniendi, prudentissime persecutus est. nam in exornatione, quod naturā duce satis intelligeretur, quae capita eius propria esse possent, cōtentus progymnasmatum praeceptionibus nihil praeterea conquisiuit. in ceteris autē generibus, quod plus esset obscuritatis, re doctus atq. Hermagoreorū disciplina exemplisq. praeterea clarissimorum oratorum ac praesertim Demosthenis, formas quasdam in genera certa digestas notauit, quae propriā & diuersam ab alijs inueniendi, rationem postularēt, ea que genera, vt a maioribus acceperat, statim, proprios autem argumentorum inueniendorum locos, capita appellauit, quod ab his tāquam a capite ratio omnis ab oratorib. primum duceretur. cumq. capite notato longius progradiendum esset, quia quaeq. caus-

sa cir-

RHETORICAE. 133

sa circumstantijs personarum, atq. rerum & ceteris, quae earum comites sunt, tamquam finibus certis continetur, voluit rationes a capitibus cuiusq. generis ductas, argumentis primum quae ex circumstantijs peterentur cōfirmari, quod hae cuiusq. causae maxime propriae essent, tum in locos cōmunes exitus aliquos dari, non omnino tamen liberos, sed qui ad argumenta proposita expolienda valerent. & quoniam ea quae communia sunt, leuia in omni genere artium existimantur, nisi ad id de quo agitur proprie accommodentur, rationem eam ad extremum monstrauit qua cum enthymematis & epenthymematis, tum fictis argumentis communia illa constringerentur, & fierent rei propositae quam maxime propria & ad persudendum firmissima. sed quia ceteras rationes persuadēdi in orationem non vt principes, sed tamquam vitio auditorum exquisitas venire videbat, de ijs quoq. non separatim, sed coniuncte cum singularū partium inuentione sibi aliquid praecipiendū putauit. atq. etiam in elocutione, quod ea magnū praesidiū ad vtrumq. afferret, pauca quaedam de eo argumēto persecutus est. quod si quis illud afferat, rationem quidem istam

INSTITVTIONES

istā specie quadā probabilē tātū vide ri, nām affectib. cōmouēdis victoriā de animis auditorū reportari, is facile sententiā mutabit, si, quod certū est & exploratū sibi persuaserit nulla alia ratione magis hominū animos cōmoueri, quā orationis amplificatione, eamq. rationē ab Hermogene accuratius quā a ceteris hui⁹ artis scriptorib. fuisse indicatā. dicēs quid de ceteris locis qui in inuentione a ceteris scriptoribus adduntur, respondebo omnes fere aut ad capita statūū, aut ad circumstantias & earum qualitatem, aut ad locos quos in dilatandis argumentis indicauimus posse referri: vt testimonia, signa, quae adiuncta a Cicerone nominant, omnino capita statūū sunt. causae ad vnū gen⁹ circumstantiarū, & ad ea capita quae cōsilia in statib. appellauimus, p̄tinent. affectus ad circumstantiā rei aut ad signa reuocāt. definitio si vt quæstio ponat, in statib. exposita est, si vt argumētū ex rei circumstantia aut ex ceteris & earū qualitate petat. diuisio, vt docet Fortunatianus, ex omnibus circumstantijs sumi potest: vt illa a nobis proposita in exemplo Chriæ, cum rationibus sententiam Alexandri de amicitiae dignitate confirmabamus ex circumstantia temporis petita erat, quod

in bello,

Libro. 2.

RHETORICAE 134

in bello, in pace & omni aetate maximo esset ornamēto. sic & dissimilitudo si vt quæstio proponatur explicata est in capitibus statuum, vt in solutione ratiocinationis: quod caput, quamuis in disputatione de statibus ab Hermogene praetermissum fuerat, a nobis tamen ex inuentione eiusdem suo loco in numero capitum repositum fuit. atq. vt breui omnia cōcludam omnes loci inuentionis, si attente animaduertantur, cum tractantur ab oratore, ex aliqua circumstantia aut eius qualitate proficiscuntur, nisi velis eos excipere, quib. argumenta dilatantur. nam omnis causa quae ad oratorē defertur certis circumstantijs circumscribitur, ad quas omnis ratio est ab oratore accōmodanda, vt eius de quo agitur propria cēferi possit. quare aut ex illis manet, aut ad eas referat necesse est. si igit, vt id quod a principio propositū fuerat, absoluaui, argumenta ea magis probanda, quae magis fuerint instituti propria, inuentione autem Tulliana quae latius patent consecrat, haec autem Hermogeniana ea quae magis causae congruunt, de promit, via certe ab Hermogene inuenta longe antepōnda erit rationi Tullianae. nam de Aristotelica vere quidē illud affirmari potest

Libro. 4.

INSTITUTIONES

potest ceteris esse multo vberiorē & copio-
sio-riorem, sed quoniam argumenta nō tam nu-
mero, quam pondere & viribus aestimanda
sunt, argumentaq. inuenta artificio Hermo-
genis, plus habent ponderis, quam quae re-
perta sunt arte Aristotelica, qđ illa arctio-
ribus vinculis nimirum circumstantiarum
cum causa coniuncta cohaereāt, & quia ma-
ior est vis ad persuadendum argumentatio-
num methodo Hermogenis repertarū, pro-
pterea quod a primis & maxime proprijs
cuiusq. causae ortae perpetua serie ad sum-
mum vsq. perducuntur, illud efficitur pro-
fecto ut Hermogenis inuentio longe supe-
ret inuentionem Aristotelicam. etenim vt
argumentationes, in quibus maior vis inuen-
tionis apparet, omittam, in ratione inueniē-
di exordia, vbi apud Aristotelē, immo neq.
apud Ciceronem, sensuum & cogitationum
illa gradatio vt exordium a propositione
profectum ad eius rationem progrediatur,
inde ad redditionem quae ex propositione
nata est pergat & gradatim ad basim, id est
ad communem propositionis & redditionis
complexionem tamquam ad summum & al-
tissimum gradum perueniat? vbi apud eos-
dem scriptores illa propagādae narrationis
facultas

RHETORICAE

125

facultas ita disposita, vt cum ab ijs quae re-
gestam antecedunt initium sumpseris, rēq.
ipsam gestam diligenter persecutus fueris,
tum ad affectum aliquem causae congruen-
tem animos auditorum inflames, atq. ad
extremum ne cito deferuescat, ratione ali-
qua affectui illi consentanea cum stabilias?
vbi tādē apud eosdem in epilogis illa via
ad animos iudicum a misericordia auerten-
dos & ad odium & indignationem concitā-
dos, ita directa & certa? commendatur in il-
la primū ea pars honestatis, quae repugnat
ei crimini cuius reus postulatur, vt facilius
intelligi possit quantum facinus is quem in-
sectaris, patrarit, cum genus illud officij ita
despicatui duxerit. tū flagitium ipsum per
se exaggeratur, & vt maius hominum opi-
nionē appareat, facta quoq. cum alijs tae-
terioribus criminibus comparatione. deinde
vt in eo ipso genere vitij, quod omnium per-
niciosissimum esse contentione aliorum do-
cuimus, ceteris multum praestitisse existi-
metur, totam rationem cōsiliij in eo flagitio
admittendo acerrime accusamus. post vt re-
liquiae bonae opinionis, si quae forte de eo
aliquando nata fuerat, radicitus excutian-
tur, totam eius anteaētam vitā diligentissime
crimi-

INSTITUTIONES

eriminamur, vt his gradibus amplificatio-
nis vehementer perculsi iudices grauissime
ei succēseant & infensissimo odio eum pro-
sequantur. postremo rationes aptissimas ad
persuadendum adhibemus, vt cum animus
iudicis ex ea vehemēti perturbatione se col-
legerit & ad se redierit, quod omnis affectus
cito in re praesertim aliena deferuescat, eū
affectū ad quem ab oratore raptus fuerat,
rationi congruentem fuisse firmissimis ar-
gumētis penitus sibi persuadeat. o vim inue-
niendi incredibilem & prope singularē ac,
vt vere quod sentio dicam, paene diuinam!
ecquis igitur ceterorum inuenta Hermoge-
nis inuentioni anteponet, aut cum ea aude-
bit comparare? cum & praeeptionum bre-
uitate & ordinis perspicuitate, & serie qua-
dā sententiarum ad persuadendum accōmo-
datissima longe ceteris antecellat. lōgius for-
tasse quā huius instituti ratio patiatur, no-
stram orationem prouexit admiratio laudū
inuentionis Hermogenianae. & merito qui-
dē, quod videamus quosdam viros erudi-
tos, cū multū elocutioni Hermogenis, quod
negare non poterāt, tribuissent, de eius in-
uentione nō magnopere laborasse. sed quoniā
elocutionē Hermogenis, quae pars artis de-
inceps

RHETORICAE

inceps sequitur, a vulgo eruditorū in hono-
re & precio haberi videmus, maior a nobis
in eius praeeptis explicandis adhibebitur
moderatio, si prius breui exposuerim⁹, cur
quart⁹ liber Hermogenis de inuentione a no-
bis ad elocutionē trāfferatur. Hermogenes
forte, ne disputationē illā splēdidissimā de
ideis, quā vnā arētissime in elocutione com-
plexus erat, interrūperet, figuras quas vocat
orationis cū inuentionis praeeptis cōiunxit,
tū q̄a maioris earū partis in inuentione mētio
facta fuerat: accedit etiā ad illa, quod haec
pars elocutionis inuentioni magis conuenire
videatur. nos autē cū eundem locū haec dis-
putatio, quē in arte Hermogenis obtinet, cō-
seruaret, maluimus publicā sequi opinionē.

De elocutione.

Locutio igitur in duas disputatio-
nes a nobis diuiditur: vnā de figu-
ris, alterā de ideis. inter vtrasq̄. au-
tē illud interest: ideis cognoscit omnino sty-
lus cuiusq̄. scriptoris, & de eius dictione iu-
diciū fit certissimū, vtq̄ Caesar sit dilucid⁹,
Sallusti⁹ breuis & obscurus. et iisdē omne ge-
n⁹ scriptorū ad imitationē p̄fectissime effin-
gi potest. figuræ autē oratiois tātū explicāt
quo ge

INSTITVTIONES

quo genere dicendi sensus fere singuli, aut capita vnus status possunt dicendo exprimi. harum figurarum duodecim tantum genera persequitur Hermogenes: quorum primum est Antithetō: quod fit cum sensus cuiusvis orationis duplicatur, sumpto contrario eius quod antecedit ita vt contrarium eius quod sequitur colligamus, vt in exordio Manilianae, si habuissem auctoritatem & facultatem tantam, quātam hic locus postulabat ad dicendum antea in hunc locum prodixissem, nunc cum in me vtrumq. reperiat, accessi ad hunc locum, vt orationem in eo aliquam haberem. huius figurae meminerat Hermogenes, in ratione amplificandi signa, quod subdiuisionibus quae ibi docebantur, haec figura maximo fit vsui & ornamento, non quod alijs locis utilis non possit esse, vt in exordijs, quibus aptissime conuenit, vt exemplo nuper proposito demonstrauimus. haec figura differt ab eo contrario, quod in dilatatione argumentorū exposuimus, quod illud afferretur, vt maior vis argumento accederet, hoc autem tantum ad orationem exornandam. sed quoniam in eadem disputatione de ratione amplificandi signa, mentio facta fuerat ab Hermogene
 periodi

RHETORICAE.

137

periodi & pneumaticis, quorum in vsu eo loco maxime est necessarius, deinceps Hermogenes de ijs disputat.

De periodo.

Secunda figura orationis proposita ab Hermogene est periodus. proprie autem hoc nomine ab illo vocatur cum sensus orationis ad extremum vsq. pendet, atq. sententiā aliquam moralem aut probationē breui circumscribit duobus, aut tribus, aut quattuor ad summū membris. circumscribuntur autem periodi illis vocabulis quae alia alijs respondent, aut ad alia necessario referuntur, de quibus in ornatu exordiorū disseruimus. sententia igitur bimebris periodo comprehensa talis erit. quarum laudem gloriam ad amaris, in ijs est elaborandum. trimembris quarum laudem gloriam ad amaris, quibus artibus eae laudes comparantur, in his est elaborandum. quadrimembris quarum laudem gloriam ad amaris, quibus artibus eae laudes comparantur, in his est elaborandum, vt eam gloriam consequare. bimebris probatio: nam cum de laudib. Cn. Pompeij dicendum sit, in illis modus quaerendus est:

S

trimem-

INSTITVTIONES

Trimembris, nam cum de laudibus Pompeij dicendū sit, cuius orationis difficile est exitum euoluere, in his modus quaerendus est. quadrimembris, nam cum de laudibus Cn. Pompeij dicendum sit, cuius orationis difficile est exitum inuenire, in his modus quaerendus est, ne oratio in immensum progrediatur. quod si aliter circumscribatur, non periodus, sed similis periodi ab Hermogene dicitur: qualis est prima periocha orationis pro Milone. etsi vereor, iudices, ne turpe sit pro fortissimo viro dicere incipientem, timere, minimeq. deceat, cum T. Annius Milo ipse magis de Reipub. salute, quam de sua perturbetur me ad eius causam parem animi magnitudinem, afferre non posse: tamen haec noui iudicij noua forma terret oculos qui quocumq. inciderint, veterem consuetudinem fori, & pristinum morem iudiciorū minime vident. Periodus potest praeter superiores figuras concludi reprehensione: vt an eius artis studium colere dubitabis, a qua omnia vitae ornamenta profiscuntur & manant? & dubitatione, vt vtrū philosophiae operam dare oportet, an eius studium cum longe vtilissimum sit, despiciatui ducere. & similitudine, quemadmodum

tu cum

RHETORICAE

130

tu cum qui te iniuria affecisset inultum non relinqueres, sic ei qui a te iniuriam accepit, vindictam condonare debes. Periodi autem illustrantur zeugmate: fit autem zeugma, cum duo aut plura incisa aut membra vno verbo communi continentur: vt illa superior, utrum philosophiae & quae sequuntur. & hyperbatis; fit autem hyperbaton (quamuis aliter illud definit Hermogenes in ideis) cum perturbatur sensus & ordo verborum: vt in illa superiori periodo quarum laudum gloriam adamaris &c. est autem exercitatio vtilissima si quis ordinem periodorum varie commutet: vt si tanta esset facultas mei ingenij, quanta magnitudo laudum Pompeij, non minus in illis praedicandis laborarem, quam eas hoc tempore persequi recuso. quae sic inuertetur; non minus in laudibus Pompeij praedicandis laborarem, quam eas hoc tempore persequi recuso, si quanta est earum magnitudo, tanta ingenij facultate valerem. potest & multis alijs modis inuerso ordine membrorum commutari. quod facile assequetur, qui se in his commutandis aliquot quantulum continuerit propositis aliquot piadisquadrimēbrib. vt illa Tulliana ex ea

pro Caes.

INSTITVTIONES

pro Caecina, si quātū in agro locisq. desertis
 audacia potest, tantū in foro atq. in iudicijs
 impudētia valeret, nō minus in caussa cede
 ret A. Caecina Sex. Ebutij impudētia, quā
 tū in vi facienda cessit audaciae. in hoc exē
 plo vt loquit Hermogenes duae sunt propo
 sitiones duo scilicet mēbra priora, & totidē
 redditiones, quae duobus posterioribus mē
 bris cōprehenduntur, ita vt prior redditio
 posteriori propositioni respondeat, & poste
 rior, priori. poteris igitur primum ordinem
 redditionum ita cōmutare, vt priori propo
 sitioni prior redditio respōdeat hoc modo,
 si quantū in agro locisq. desertis audacia po
 test, tantum in foro atq. in iudicijs impudē
 tia valeret, vt tum vi facienda A. Caecina
 cessit Sex. Ebutij audaciae, ita in caussa ce
 deret eius impudentiae. possunt & duae red
 ditiones eodem ordine praeponi, vt prior
 priori propositioni respondeat sic, vt vi fa
 cienda A. Caecina cessit Sex. Ebutij auda
 ciae, ita in caussa cederet eius impudētia,
 si quantum in agro locisq. desertis audacia
 potest, tantum in foro atq. in iudicijs impu
 dentia valeret. immutabis etiam periodum
 eādē aliter, cum duae redditiones eodem
 ordine antecedant, sed posteriori respōdeat
 prior

Arctus

RHETORICAE. 139

prior propositio hoc modo, vt A. Caecina
 vi facienda cessit Sex. Ebutij audaciae, ita
 in caussa cederet eius impudentiae, si tantū
 in foro atq. in iudicijs impudentia valeret
 quātum in agro locisq. desertis audacia po
 test. ex his modis poteris facile ceteros eli
 cere, quibus eadem periodus possit varie cō
 mutari, nisi tanta haesitantia & tarditate in
 genij praeditus sis, vt nihil plane intelligas.
 ex his modis quib. potest haec periodus va
 riarum vides a M. Tul. eum vsurpatū, qui om
 nium esset aptissimus. in quo etiam commu
 tando apparuit notis item similitudinis pos
 se periodum concludi. addit Hermogenes
 alias periodorū figuras, quae perficiuntur
 omnium casuū varietate praeterquam vo
 cantis. nam is casus cōuerso ad alterum ser
 mone, non tam periodo sententiam cōstrin
 git, quā pneumate spiritum producit. recti
 igitur casus illa erit periodus ex initio Qui
 etianae, quae res in ciuitate duae plurimum
 possunt, eae contra nos ambae faciunt hoc
 tempore, summa gratia & eloquentia, geni
 tiui illa ex epistola ad Curionem supra to
 ties repetita, quarum laudū gloriam adama
 ris. datiuī, quibus rebus plurimum vulgo
 trebuitur, ijs nostra ciuitas nihil imperti
 tur. accu-

S 3

INSTITUTIONES

tur. accusatiui, quae litterarum studia a pueris colere coepimus, ea, ut aequum est, ne reliquo vitae spatio intermittamus. ablatiui, quibus laudibus ciues nostri haecenus floruerunt, ijs eos etiam nunc excellere arbitramur, cum in eadem studia virtutis semper incumbant. sunt autem & periodi monocoli iudicio Hermogenis, quae vno tantum membro terminantur, cum sensus orationis omnino pendet ad extremum vsq. ut, an non veremur, ne ista occasione ab illo opprimamur? sed aptiores sunt & elegantiores illae quae ex pluribus membris absoluntur; in quibus ut placuit Hermogeni (quam video alios aliter existimasse) aut redactionem oportet aequalem fere esse numero syllabarum propositioni, si periodus bimembris sit, aut vni propositioni, si ex pluribus membris constet, aut certe ea minorem, ut in exemplis superioribus poteris experiri. hoc autem posterius quamuis exemplis veterum oratorum se ita obseruasse affirmet Hermogenes, potest tamen ratione illa persuaderi, quod acrior & vehementior oratio ista flexus breuitate reddatur. optandum autem maxime ut in argumentis concludendis atq. sententijs, quibus tantum

periodos

RHETORICAE.

140

periodos accommodari proprie voluit Hermogenes aliquid vibrans & contortum appareat. accommodauit quoque Hermogenes periodos illis orationibus in quibus a generali quadam sententia ad aliquam specialem delabimur, ut cum omni tempore expetenda est vehementer animi magnitudo, tum vero maxime eum temporum & casuum magna varietate opprimimur, aut a speciali ad generalem ascendimus, ut si dialecticam quae comes tantum & ministra philosophiae est tanto studio colimus, quo amore omnes artes proficere debemus? ex hac disputatione perspicuum fit iudicio Hermogenis non omnem verborum circuitum periodi nomine appellandum, sed eum tantum, qui si sententiam spectes aut argumentum totum concludat, aut sententiam moralem complectatur, aut a speciali ad generalem ascendat sententiam, aut contra a generali ad specialem delabatur, si membra consideres eum qui ultra quattuor non progrediat, & aut vnum vni, aut duo vni, aut duo duobus distincte reddat, ita ut sensus orationis ad extremum vsq. pendat. quod si aut sententia non sit huiusmodi, aut membra non colligantur his modis, non erit, ut placuit Hermogeni proprie periodus. q. si

S 4

aliter de

INSTITVTIONES

aliterd̄ his prisci scriptores & Graeci & Latini existimasse vident, alij videāt, nobis tā tū propositū hoc loco est sententiam Hermogenis vt possumus aperire, vt illius scripta ac praesertim ea quae de inuentione accuratissime praecepit melius percipi atq. exerceri possint. dices vt haec ita sint, verū illud non esse quod ex Hermogene obseruatum fuit, in periodo trimembri, redditionē semper propositioni esse parem, aut certe minorem. respondebo si vis argumenti aut sententiae, quae periodo cōcluditur, forensis sit id est neruorum aut aculeorū plus habeat, aptiorem futuram periodū si minor redditiō afferatur, aut certe propositioni par, sed quae breuior, ea acrior: vt in illa Miloniana, postremo nisi eum dii immortales in eā mentem impulissent, vt homo effeminatus fortissimum virum conaretur occidere, hodie rempublicam nullam haberemus. nam si sententia orationis panegyrica & ad exornationem potius comparata sit, tum produci redditiō & lōgior esse & potest & debet: vt in illa altera Tulliana periodo eius pro Marcello tantus enim est splendor in laude vera, tanta in magnitudine animi & consilij dignitas, vt haec a virtute donata, cetera

a for-

RHETORICAE.

141

a fortuna commodata esse videantur. decussatas autē periodos si quis a me requirat ad Hermogenem aut ad Demosthenem illum mittam, nam apud M. Tullium nullam huiusmodi meminisse reperisse. fit autem decussata periodus, cum quattuor mēbris ita comprehensa est, vt cum duae redditiones duabus propositionibus respōdeant, vtriusque propositioni, vtraque redditiō & contra possit accommodari. hoc genus periodi eadem elegancia orationis seruata potest pluribus modis quam cetera commutari. sed age Demosthenicam illam periodum decussatam quae proponitur ab Hermogene non pari quidē sermonis elegancia, sed vt possumus, reddamus, vt exemplum aliquod decussate periodi appareat. erit igitur huiusmodi: Philipp⁹ enim quo plura praeter suam fecit dignitatem, eo apud omnes admirabilior existimatur, vos autem Athenienses quanto peius, quam conueniebat, rem gessistis, tanto plus dedecoris uobis comparastis. hanc periodum, si quis in ea cōmutanda iisdem mēbris seruatis velit exerceri, animaduertet multis modis variari posse: quos prosequuntur interpretes Hermogenis, facillimeque eos persequetur, qui attente illud exercere uoluerit.

INSTITVTIONES

luerit. atq. haec de periodo.

De pneumate.

ertia figura ab Hermogene expo-
sita vocatur pneumata. est autem
pneumata, vt idem ait, comprehen-
sio orationis quae sententiam co-
lis & commatis dimensam perficit, & eo vsq.
porrigitur, quo spiritus dicentis proferri pos-
sit. comma autem est pars orationis qua res-
piramus, quod ab vna syllaba ad septem
longas procurrit; vt illud Tullianum ex ea
pro Sex. Roscio, innocens est quispiam se-
ptem syllabis constat. illud duabus ex Liga-
riana, manus? tribus autem ex eadem, oculi?
quattuor, quid optabas? quinque, quid cu-
piebas? sed cur nominatim ista persequor,
cum refertae sint orationes Tullianae om-
ni genere commatum. colon est pars oratio-
nis qua item respiramus, quae a septem syl-
labis longis ad duodecim fere protenditur:
vt in Ligariana, cuius latus ille mucro pe-
tebat? qui sensus erat armorum tuorum?
vtrumq. vndecim syllabarum. hoc colon re-
ctum & tensum ab Hermogene vocatur. De-
metrius etiam hoc colon rectum appellat.
quin & M. Tullius in eadem sententia vide-
tur fuisse

In Bruto.

RHETORICAE.

142

tur fuisse, cum quattuor membra periodi quat-
tuor hexametrorum versuum mensura dime-
titur. neq. vero ista ad viuum resecanda
sunt, vt nec maior numerus syllabarum in
commate, neq. in colo esse possit. aliud ge-
nus coli facit Hermogenes recto multo
longius, quod ille *σχοινοειδές*, id est pro-
tensum vt schoenum appellat, quasi di-
cat longissimum. nam schoenus nomen est
mensurae longissimae apud Persas sexagin-
ta scilicet stadiorum. talia sunt omnia cola
sive membra exordiorum fere, quibus uti-
tur Marcus Tullius in orationibus: vt illud
Maniliana; quamquam mihi semper fre-
quens conspectus vester multo iucundissi-
mus, quod ex viginti syllabis & plerisq. om-
nib. longis perficitur. vere igitur pronuntia-
uit Hermogenes hoc genus colorum aptissimum
esse comprehensionibus exordiorum. pneumata
tamen duae sunt formae: vna in verbis, altera in
sententia. pneumata in verbis fit, cum in ea-
dem sententia diuersis tamen generibus di-
cendi aut diuersis circumstantijs commora-
mur: vt in Maniliana, hunc rex Armenius
in illo timore, & fuga excepit, diffidentemq.
rebus suis confirmavit, afflictumq. erexit, per-
ditumq. recreauit. pneumata in sententia
fit cum

I N S T I T U T I O N E S

fit cum singulis colis aut incisus siue comma-
 tis diuersas sententias de eadem re pronun-
 tiamus: vt in eadem illud de Lucullo, dico
 eius aduentu maximas Mithradatis copias
 omnibus rebus ornatas atq. instructas esse
 delectas, urbem q. Asiae clarissimam nobisq.
 amicissimam Cizycenorū obsessam ab ipso
 rege maxima multitudine & oppugnatam
 vehementissime, L. Luculli virtute, assidui-
 tate, consilio, summis obsidionis periculis li-
 beratam: ab eodem imperatore classem ma-
 gnā & ornatam, quae ducibus Sertorianis
 ad Italiam studio inflammato raperetur, su-
 peratam esse atq. depressam: magnas hostiū
 praeterea copias multis proelijs esse dele-
 ctas, patefactumq. nostris legionibus esse Pō-
 tum, qui ante populo Romano ex omni adi-
 tu clausus esset: Sinopē atq. Amisum, quib.
 in opidis erant domicilia regis, omnibus re-
 bus ornata atq. referta, ceterasq. vrbes Pō-
 ti & Cappadociae p̄ multas vno aditu atq.
 aduenisse captas: regem spoliatum regno
 patrio atq. auito ad alios se reges atq. alias
 gentes supplicē contulisse: atq. haec omnia
 saluis populi Ro. socijs atq. integris vecti-
 galibus esse gesta. quam multa pronuntia-
 uit hoc loco M. Tul. vnius spiritus produ-
 ctione

R H E T O R I C A E

143

ctione de Lucullo, singulaq. suis colis & in-
 cisus distincta. omne igitur p̄neuma, vt vere
 censuit Hermogenes, in commemoracione cer-
 nitur, vt aut in eodem sensu diuersis quidē
 verbis, aut in eadē re diuersis verbis & sen-
 tentijs commoremur: eiusq. vis nulla re ap-
 tius declaratur quam vinculis earum coniu-
 ctionum, quas copulatiuas grammatici ap-
 pellant, vt apparuit in priori exemplo, quā
 uis soluta etiam oratione possunt tractari.
 sunt enim multae figurae quibus pneumata
 ab oratoribus exprimuntur, ac fere totidem
 quot sunt figurae orationis: ex quibus ali-
 quot hoc loco persequemur eodē exemplo
 illustratas, vt appareat quam varie possint
 pneumata in oratione adhiberi. ac affirma-
 te primum proponi potest p̄neuma hoc mo-
 do: Lucullus Sinopem cepit, Amisum expu-
 gnauit, Cizycum obsidione liberauit, alias
 vrbes Asiae deleuit, reges Asiaticos suo re-
 gno expulit, socios populi Ro. defēdit. hoc
 pneuma cum interrogatione, quae alia figu-
 ra est, sic tractabis: quis Sinopem cepit? quis
 Amisum expugnauit? &c. nisi Lucullus. cū
 figura etiam Symplocae exprimetur. fit au-
 tem Symploca, cum idem nomen in princi-
 pio membrorum repetitur, & aliud post
 singula

INSTITVTIONES

singula membra iteratur: vt quis Sinopem cepit? Lucullus. quis Amisum expugnauit? Lucullus. quis Cizycū obsidione liberauit? idem Lucullus &c. demonstratione quoq. idem potest exponi: fit autem demonstratio (quod Graece melius dicitur *δεικτικόν*) cum adhibemus in oratione pronomina demonstrantia, aut alia vocabula quae eadem facultate praedita sint, vt en, ecce. exēplū tale erit: hic Sinopem cepit, hic Amisum expugnauit &c. fiet ijs praeterea vocabulis quae reprehensionem praeponi solent: vt annon, vt nonne Lucullus Sinopem cepit? &c. & per apostropham simpliciter. a postropha autē fit, cū sermonē nostrū ab eo cū quo loquebamur ad aliā personā conuertim⁹: vt in eodē exēplo cum quāspiam orationē apud populū de laudibus Luculli habēs, eā ita conuerteret ad eundē Lucullū, tu Luculle Sinopem cepisti, tu Amisum expugnasti. & apostropha item fieri potest praepositis ijs vocabulis quibus reprehensio significatur: vt, nonne tu Luculle Sinopem cepisti? &c. quin & figurā ethopoeiae poterit idem pneuma explicari, vt Lucullus loquens inducatur his verbis, ego Sinopem cepi, Amisum expugnaui &c. ac vno verbo omnibus personis, numeris casibus temporibus modis

RHETORICAE

144

modis & reliquis attributis grammatice atque omnibus partibus orationis potest idē pneuma variari. quae attributa & figurae cū mutant, & pneuma mutari dicitur: vt in illo ei⁹ pro lege Manilia, quod vulgo notum est, testis est Italia etcet. cum singulari numero in ceteris usus esset, subiicit deinde mutato numero aliud pneuma, cum addit, testes vero iam omnes orae atque omnes exterae gentes ac nationes &cet. quae duo pneumata cum proposuisset affirmate, adiungit deinceps tertium interrogatione consignatum quis enim toto mari per hos annos aut tam firmū habuit praesidiū & quae sequunt. hac mutatione figurarū pneuma fit pulcherrimum, atque tantā vim affert animis auditorū cū in eodē mutatis figuris comoramur, vt aliquādo contigisse commemorat Hermogenes, vt audita tertia figura auditores rapti cursu & aestu orationis quasi nihil praeterea expectari posset tāquā dimissa concione surgerēt. his ita positus aperiendū est qua ratione vtrūque genus pneumatis fiat acrius & vehementi⁹ aut, vt loquitur Hermogenes, vigeat. si igitur pneuma in verbis tantū positū sit, vigebit facta solū mutatione figurarū, vt apparet in illo vehementissimo pneumate orationis Ligarianae, quid enim Tubero tuus ille

INSTITVTIONES

ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quae tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? cuius pneumatis quanta vis esset satis declarauit idem M. T. ijs verbis quae subiungit nimis vrgueo: commoueri videtur adolescens. pneuma quod fit in sententia tunc viget, cum latenter vni pneumati quod in sententia positum est, alterum sententia alia proposita subiicimus & secundo tertium atq. ita deinceps: in quo illud curandum iudicio Hermogenis vt in extremum locum illud pneuma referatur, quod sit ceteris vberius & plenius, qualia sunt fere ea quae ab exemplis & a similib. petuntur. ita enim fit vt ardor pneumatis & orationis quasi gradibus quibusdam crescat & ad summum perducatur. exemplo sit illud Tullianum ex Maniliana etenim cum primo pneumate bella persecutus esset confecta a Pompeio ab illo loco, testis est Italia, deinde adiunxisset pneumata de detrimentis quae bello piratico importata fuerant cum inquit, testes vero iam omnes orae atque omnes exterae gentes &c. tum adhibet magnam vim exemplorum & comparationum ab illis verbis,

focijs

RHETORICAE.

143

focijs vestris ego mare clausum per hosce annos dicam fuisse? & quae sequuntur, quae pneumatum seriem vehementissimam concludit illa exclamatione & comparatione entymematica pro dij immortales, tantamne vnus hominis incredibilis ac diuina virtus tam breui tempore lucem afferre reip. potuit, vt nos &c. poterit fortasse aliud exemplum aptius huic instituto inuenire, si quis attente Tullianas orationes euoluat. si pneuma longissimo spiritu producat, appellatur ab Hermogene proprio nomine tensio: quale illud est nobilissimum in peroratione septimae Verrinae, nunc te Iuppiter optime maxime cuius iste donum regale &c. vides hic spiritum longissime produci vna continuatione ad illum vsq. locum, vos etiam atq. etiam imploro & appello sanctissimae deae, quae illos Ennenses &c. atq. inde iterum, eadem prope figura produci vsq. ad illa verba, vt si in hoc reo atq. in hac causa, vbi tandem mutata paululum figura spiritum rursus ducit, dum conuersa prorsus orationis conformatione breuib. periodis oratio concludatur. hoc genus tensionis quod in accusatione alicuius adhibetur, vocatur ab Hermogene proprio nomine cataphora, in defen-

T

sione

INSTITUTIONES

sione autem & in alijs generibus communi tantum nomine tensionis appellatur. huiusmodi cataphorae multae leguntur in accusationib. Tullianis: qualis illa tertia Philippica, quid hic faciat si potuerit iratus, qui cum succensere nemini posset ad illum usque locum & ad desperationem urbis uenire conatus. his ita de pneumate & periodo expositis intelligetur, quod supradiximus, verum esse, periochas illas longas, quibus utitur Marcus Tullius in exordijs nec periodos proprie propter membrorum prolixitatem, neque pneumata, quod apte colligatae sint, appellari posse, sed utriusque naturae participes esse, propius tamen ad periodorum naturam, accedere, quod ambitu quodam & sensu ad extremum usque pendente concludantur. itaque prima illa periocha orationis pro Murena, quae longissima est, ijs vinculis continetur, quibus docuit Hermogenes periodos comprehendere, cum de varietate casuum, quibus illae distinguuntur, disputaret. quare eiusmodi periochae non periodi, sed periodicae, ut loquitur Hermogenes recte appellabuntur. nam quod quidam duo earum genera fecerunt, vnumque ambitum, alterum continuationem nominari voluerunt.

RHETORICAE. 146

sunt, qua ratione adducti nouam istam nominum significationem inuenerint, non video. ex hac etiam disputatione poterit percipi, quod Hermogenes in disputatione de antitheto docuerat, antitheton & periodo & pneumate concludi posse. pneumate quidem ut, si omnia essent tranquilla & pacata, si libertatem nostram cum otio & dignitate tueri possemus, nihil contra maiorum instituta, nihil contra consuetudinem faciendum, nihil de ratione administrandae nostrae reipublicae mutandum censerem, vetera omnia instituta, decreta, moresque maiorum nostrorum seruari oportere iudicarem, cum vero tantum bellum, tam horribile, tam formidolosum nobis inferatur, cum hostes acerrimos & potentissimos, nobisque infestissimos appropinquare audiamus, omnia vastari, omnia inflammari, metusque tantus nostris ciuibus iniectus sit, ut maiorem post hominum memoriam nemo meminerit, ecquis iure nostram sententiam poterit improbare, qui salutis seruandae, libertatis retinendae causa aliquid noui contra consuetudinem, contra maiorum instituta fieri oportere censeamus? quis contra nos impios in uxores, in liberos, in parentes in patriam denique ipsam immo in nomen ipsum

INSTITUTIONES

Diuinum non existimabit, qui non omnia
machinemur, non omnia moliamur, etiam
quae inaudita atq. inusitata esse videantur,
dum vxorum pudicitiam, liberorum pudorem
parentum vitam, patriae libertatem,
comunemq. omnium ciuium salutem tuea-
mur, praesertim cum ea sit belli vis, ea natu-
ra, vt expulsis veteribus institutis atq. legi-
bus nouas leges, noua instituta, nouos mores
inducat. eadem sententia antitheti breui pe-
riodo sic concludetur: quae in pace fieri in
quo animo ferrem, ea in tanta rerum om-
nium perturbatione faciēda esse censeo ne
ab hostib. taeterrimis immanissimisq. tur-
pissime opprimamur. atq. haec de tribus fi-
guris prioribus

De dilemmate.

 Varta figura orationis exposita
ab Hermogene vocatur dilemma,
qua vsus ille fuerat, cum status ab
soluti praescriptione quadam ex-
poliret. hac figura & ratio acrior fit & esse
videtur. quapropter utilissima est argumen-
tis concludendis. fit autem verum dilemma,
cum duo contraria interrogantur a nobis,
quorum alterutrum necessario est aduersa-
rio res

RHETORICAE

147

rio respondendum, sed ita vt ad vtrumq. re-
fellendum simus parati. tale est illud De-
mosthenis in Aeschinē ex oratione de coro-
na cum Demosthenes consiliū dedisset Athe-
niensibus vt bellum contra Philippum re-
gem Macedoniae susciperent, victiq. ex eo
bello discessissent, Aeschines accusat Demo-
sthenem, quod eius consilio multa & magna
detrimenta Athenienses accepissent, Demo-
sthenes tunc vtitur hoc dilemmate, aut
aderas tu in senatu cum de hoc bello
lo suscipiendo disceptabatur, aut non. sed
quia aderas, aut nostrae sententiae tunc con-
tradicere debuisti, aut tacere. cum autem ta-
cueris, aut noueras quod futurum erat, aut
ignorabas. si noueras, cur de eo quod utilius
tibi futurum videbatur, sententiam non di-
cebas? si autem illud ignorabas, cur eos in-
simulas, qui eadem qua tu ignorantia praec-
diti, futura non prospiciebant? quod si aut
eadem complexio ex duabus interrogatio-
nibus non sequatur, aut non necesse sit om-
nino alterutram partem respondere, simula-
tum potius erit dilemma quam verum, uti-
le tamen ad aduersarios perterrendos, & ad
iudices facilius hac specie argumentationis
persuadendos. tale est illud Ciceronis ex ea

T 3

pro Plan

INSTITVTIONES

pro Placido, quos tu si sodales vocas, officiosam amicitiam nomine inquinans criminoso: si quia gratiossi sunt, accusandos putas, non si mirari te id quod tua dignitas postularit, repudiandis gratiossorum amicitijs non esse assecutum. in hoc exemplo non efficitur eadem complexio ex vtraque parte; at in illo quod vulgo tritum est, aut formosam duces, aut deformem, si formosam, verendum ne sit communis, si deformem, ne sit molesta, idem quidem colligitur ex vtraque parte, sed necesse illud non est ut formosam aut deformem ducat. quare facile refelletur. cum fieri potest ut ex vtraque parte contraria & aliquid boni & mali consequi doceamus appellatur ab Aristotele *βλαίσωσις* ut in hoc ipso exemplo docemus bonum ex vtraque parte effici, si formosa nimirum fuerit, gratam futuram, si deformis, non futuram communem. tale illud est Protagorae & Euathli facetissimum quod legitur apud A. Gellium.

De Parechesi.

Hanc figuram cur adhibuerit hoc loco Hermogenes non possumus proferre diuinare. multa quidem veniunt in mentem, quid tamen ferre
quar

RHETORICAE? 148

quar incertus sum. sed si prius quae sit haec figura exposuero, deinde coniecturam meam afferam. fit ergo parechesis cum duo aut plura vocabula pronuntiatione & sono inter se similia diuersa tamen significatione praedita in oratione adhibentur: ut illud Tullianum ex tertia Philippica, en cur magister eius ex oratore arator factus sit. quod plenum est acerbitatis & indignationis. est etiam parechesis illa in Cluentiana, si in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma & quae sequuntur. nunc coniecturam nostram paucis aperiam Hermogenes cum figuram, quae deinceps sequitur explicat, sic eam disputationem aggreditur, circulus & ipsa figura interpretationis, quae si velit significare, de hac item quae illam proxime antecedit, quod ad interpretandum valeat hoc loco disputari, ut ad id quod instituerat referat quoque hanc figuram. nam propositum sibi hoc libro esse dixerat docere quo modo argumenta efferenda essent. quod certe quatuor figuris superioribus commode fieri potest. sed quid parechesi, aut, ut alij loquuntur, paronomasiae cum argumentorum enuntiatione? certe exempla illa huius figurae quae apud Rutilium ex Gorgia leguntur argumētis con

INSTITUTIONES

his concluduntur: non enim decet hominem genere nobilem, mobilem videri. & illud alterum, ad huius sceleratissimi opera qui fuit locus religiosissimus: nimirum quia traditam sibi publicorum custodiam non honori, sed oneri esse existimavit. negari non potest quin his exemplis accesserit aliqua *ἀριμύτης*, id est acerbitas aut vis acris quae aliquantulum virgueat argumentis. nam & hunc modum τῆς ἀριμύτης profert idem Hermogenes ex clarissimorum & probatissimorum virorum auctoritate, quamvis ipse frigidiusculum esse arbitratur. si igitur haec figura aequimur τὴν ἀριμύτητα, haec autem vis & acerbitas orationis in argumentis exprimendis maxime desideratur ut apparuit in dilemmate & saepe aliis ac praesertim ab Hermogene, certe mirandum non est, quid sit quod Hermogenes hanc figuram hoc loco docuerit, erit igitur haec figura, ut paucis complectar, usui magno argumentis, ut acriora videantur. nam & Quintilianus cum de hac ipsa disputat, melius inquit atque acrius fit, quod cum figura iucundum est, tum etiam sensu valet, emit morte immortalitatem. potest etiam parechesis in incisus & membrum pneumaticis adhiberi, ut apparet in exemplis

Libro 4.
de idem

Libro 9.

RHETORICAE

149

plis Hermogenis. haecenus de parechesi.

De circulo.

irculus figura finitima est parechesi: utraque enim & vim & venustatem affert orationi. circulus igitur, quae epanadiplosis a Ruffiniano vocatur, fit cum idem vocabulum in eadem periodo primum est & extremum: ut illud Virgilianum, multa super Priamo rogans super Hectore multa. & illud M. T. septima in Verrem, multi & graues dolores inuenti parentibus & propinquis multi. haec figura utilissima erit ad argumenta concludenda. nam & rotunde effertur, quod est proprium periodi & argumentorum, & commemoratione quadam eiusdem verbi vim addit orationi: ut apparet in illo exemplo Demosthenis ex quarta Philippica, tibi enim fur pater fuit, si similis quidem fuit tibi. in hoc exemplo circulus instar periodi breui & rotunda oratione conclusus est. adnotat tamen Hermogenes usum quoque illius esse, cum aliquid paullo fusius narrandum fuerit. quod ille confirmat repetito exemplo ex oratione Demosthenis in Leptine in quo cum longiuscula sit narratio eius prima verba sunt

dicitur

re duplicatio

De hac figura est ipse, nihil agebat cito in regibus. Demosthenes, C. 18.
V. 17. nihil agebat. indigit. aliter bo agebat. Sed mit que
nihil agebat.

INSTITVTIONES

dicitur igitur ille, extrema vero noctis ^{omn}
nes quomodo decepisse dicitur. hae duae
figurae venustiores sunt, quae sequitur epi-
phonematis grauior.

De epiphonemate.

Piphonema, quae septima figura
proponitur ab Hermogene, pro-
prie fit cū post descriptionem ali-
cui⁹ rei aliquid a nobis assumitur,
quod ab eius descriptionis natura alienū nō
fit in quo tamen audeamus aliquid profer-
re quod fit admirabile & fere praeter opi-
nionem. hoc genus audaciae apposite fit nō
verbis proprijs, sed aliunde translatis. quod
genus epiphonematis vt Hermogenes illu-
strat exemplo Homeri, sic nos exēplo Vir-
gilib, quo loco illū Homeri imitatur expo-
nemus. exstat igitur in Aeneide tempesta-
tis illustris descriptio ab illo loco, ac venti
velut agmine facto &c. in qua descriptione
legitur illud epiphonema, ponto nox incu-
bat atra. vbi vides verbum incubandi trans-
latum a gallinis forte quae ouis incubant, &
noctis nomine audacter appellari illas tene-
bras quamquā audacius est quod apud Ho-
merū legitur. intelligitur hoc exēplo satis
quae

lib. 5.

Libro. 1.

RHETORICAE

150

quae fit vis epiphonematis. quamquā verius
epiphonema fuisset, si in descriptione vlti-
mū plane fuisset, neq. descriptio lōgius pro-
cessisset. aliter fit epiphonema nō ita quidē
proprie, vt primū, cū ad extremum aliquod
pneuma accedit colō quod vim totius pneu-
matis breui complectitur: vt apud eundem
Virgilium in Aeneide, cum Panth⁹ memo-
rat excidium Troiae.

Libro. 2.

*Venit summa dies & ineluctabile tempus
Dardanidae: fuimus Troes: fuit Illū & ingēs
Gloria Teucrorū: ferus omnia Iuppiter Argos
Transiit.* post hoc pneuma sequitur illud
epiphonema, *Incerta Danai dominantur in
vrbe.* quo breui expressit omnia quae supe-
rioribus membris cōplexus fuerat. praeter
haec duo genera addit Hermogenes tertiū
quod nō est vere epiphonema, sed vt ille in-
quit, epiphonematicū, aut simile quiddam
epiphonemati, cū pposita aliqua metapho-
ra audeamus libere quae ex ea similitudine
elici possunt rei propositae accōmodare: vt
cū semel receptū fuerit, vt naufragiū Reip.
dicatur, vt in ea pro domo & in Sextiana,
cōsequunt illa quae ex eodē fōte manabūt;
iactari Rempub. fluctibus & tēpestate sedi-
tionum, opus esse gubernatore sapientissi-
mo qui

INSTITUTIONES

mo qui ad puppim sedeat & rectum clauum tenet. sed de metaphora copiosius paullo post disputabitur. interea quis non videt vnum epiphonematis maximum in descriptionibus & pneumaticis. sed ad tropum aut metaphoram pergamus: nam Hermogenes vtroque nomine in eadem re vtitur.

De tropo.

Tropum appellat Hermogenes cum vocabulum ex propria significatione ad alienam transfertur, quocumque modo fiat. hanc figuram ait

Hermogenes a grammaticis metaphoram appellat. Aristoteles sane metaphore quatuor modos subiecit, ex quibus posteriores scriptores eam tantum metaphoram vocarunt, cum ex re simili ad similem significatione transferretur. Hermogenes tantum notauit quo modo in commune tropus fieret & qua ratione eo recte vti possemus, cetera quod subtilius magis quam vtiliter disputarentur, omnino neglexit. recte ergo vtemur metaphora, si grauis fuerit, cum statim subiiciemus quod ex illa consequitur, sin autem ridicula sit futura, multis interpositis nec opinante quidem eo qui audit aut legit, il-

iam lo

RHETORICAE.

iam loquius producemus exemplum prioris in illa pro Ligario, quid ille tuus districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? hic cum gladium dixisset agere quod graue est, persecutus & alia est quae ad eundem translationis fontem referri possunt, mucronem scilicet petere & sensum armorum. nam de ijs qui ruunt aut temere se aliquo immittunt dicimus quid agis? quid petis? quae tua mens? qui sensus? ridiculae hoc profert exemplum Hermogenes, Demosthenes dixerat tertia Olynthiaca Remp. propinatam fuisse, deinde prima Philippi-ca subiunxit Philippum magnitudine rerum gestarum ebrium esse & somniare. quod si statim post illud Olynthiaca propinatam esse Remp. subiecisset ebrium esse Philippum magnitudine rerum gestarum, ridicula fuisset ea oratio, cum vero multa interposuerit, addiderit praeterea illud quod graue est, illum somniare, molliuit quod in metaphora ebrietatis duriusculum videri potuisset. metaphorarum vsus quantus sit in oratione non est necesse commemorare, illis etiam orationem acrem reddi, qualis in argumentis desideratur, docebit Hermogenes in ideis.

quaerit

Libro. 3.

INSTITVTIONES

quaeret aliquis cur Hermogenes tropos in numerū figurarū retulerit, cum alij figuras a tropis magno studio separarint. Hermogenes in disputatione d̄ ideis figuras quoq; a tropis seiunxit, hoc autem loco cum figuras orationis appellet eas quib. varie sententiae ab orationib. dictione exponuntur quod & tropis potest cōparari, vt ipse saepe hoc libro docuit, merito tropos ad figuras orationis reuocauit: quod etiam magis intelligetur ex figura nona, quā deinceps collocat.

De graui oratione.

LA nominatur ab Hermogene grauis oratio: quae si res subiecta grauis fuerit, necessario fere eius naturam consequetur. vt apparet in illa sententia Ciceronis ex somno Scipionis in quo libello multa huiusmodi leguntur, omnibus qui patriam conseruarint, adiuuerint, auxerint, certum esse in caelo ac definitum locū, vbi beati aeuo sempiterno fruatur. & in orationib. etiam multae sententiae graues graui oratione exprimuntur: vt in ea de haruspicum responsis cū scribit naturam nos primū numini d̄mo deinde patriae & parentib. conciliafle eodem enim tempore, inquit, & suscipi

RHETORICAE.

132

suscipimur in lucem, & hoc caelesti spiritu augemur, & certam in sedem ciuitatis ac libertatis adscribimur. quod si sententia aliqua turpis ab oratore exprimenda fuerit, tunc grauitas maxima in oratione adhibenda erit. quod fieri potest dupliciter: vno quodē modo, cum verba propria eius turpitudinis tacemus & alia honestiora adhibemus; quae translata esse solent. hinc illa in ea de haruspicum responsis, quis minus vniquam pepercit hostium castris, quam ille omnib; sui corporis partibus & quae sequuntur. altero modo, cum quod turpe est silentio praeterimus, illud tamen ex eo. quod antecedit, aut ex eo quod sequitur oratione significamus, quod est proprium enargiae: vt in eadem de haruspicum respōsis, an ex seruorum cubiculo egressus pudorem pudicitiamq. defendat. hic ex posteriori flagitium turpissimum significauit, ita violari virginē & concubitus ex eo quod antecedit dicuntur. quanto autē ornamento oratori haec figura sit, nemo dubitat, cū ab eius dignitate omnis turpitudine longissime abhorreat. sed cur in turpitudine tandiu commoramur? age ad aliā figuram trāscamus, quae cacozele vocatur.

DE CACOZELO.

Cacoze-

*peccat
de luxuria*

INSTITUTIONES

Coazelum igitur fit tribus modis: primo cū metaphoram qua vsi sumus persequi & explere non possumus: qui modus vix apud auctores probatos reperietur. secundo cum aliquid afferendum est a nobis quod sub progymnasma refutatiunculae cadere possit: cuiusmodi esset si quid improbable, aut naturae contrarium, aut impium, aut quod sibi ipsi repugnet proferendum fuerit. tertio si quid humile & abiectum in oratione adhibendum sit. posteriores igitur modos hac ratione molliet orator, vt praemuniat illud antequam dicat, quae figura prodiorthosis nominatur, aut certe cum illud dixerit corrigat, quae figura epidiorthosis appellatur. hac figura vsus est Homerus in Odyssaea, cum dicturus esset a Cyclope verticem magni montis perruptum fuisse. totum enim eum locum his sententijs praemuniuit, ne improbable videretur, quod dicturus erat. cibus inquit ijs utebatur, qui humanam conditionem superabant, clauam praeterea gestabat, quam nullus homo sustinere poterat, saxum etiam iaciebat maius omnibus humanis viribus, postremo non istis hominibus qui vulgo cernuntur, sed promotorio cuidam nemoroso

quam

Libro 9.

cap. 10.
montanus
solus mar.

RHETORICAE.

155

quam simillimus erat. his gradibus eo peruenit vt dicere potuerit, quod alioqui incredibile visum fuisset, a Cyclope verticem montis magni perruptum fuisse. ita M. Tullius secunda Philippica cum esset commemoraturus foedissimum illud factum M. Antonij quo totū tribunal vomens impleuerat, quia incredibile futurum suspicabatur, his verbis illud antea molliuit: tu istis faucibus istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini Hippiae nuptijs exhausseras &c. & cum immania eius pocula appellat cumq. addit, quod credibilis est, eum vomentem gremium suum impleuisse, viam munit ad illud extremum, quod magis improbabile est, eum totum tribunal impleuisse frustis esculentis, vinum redolentibus. eodem modo poterit quod humile & abiectum fuerit tegi illo etiam si ei quod abiectum dixeris, aliquid honestum & plenum grauitatis subiungas: vt perspicuum fit in illo exemplo quod ex Euripide profert idē Hermogenes en dimidiū mei corporis draco fit, quod cum abiecte dicatur, addit illud graue & audaciae epiphonematicae plenum, tili circumplicare patri reliquo. quod si aliquando post grauem aliquam orationem ali-

V. quid

INSTITVTIONES

In Hecub.

quid abiectum proposuerimus, incurremus in vitium cacozeli: vt apud eundem Euripidem ostendit Hermogenes cum inquit Euripides, haec cadens tamē, vt honeste caderet & pudice prouidit. huic orationi graui subiecit illam vulgarem & abiectam, tegens ea quae ab oculis virorū auertere opus est. Cacozeli cognitio vbiq. necessaria, sed praesertim in narrādo & in amplificatione illa totius caussae, cum inducenda sunt quae fieri aut dici potuerunt, aut poterunt, nequid absurdum aut ineptum & a decoratione alienū a nobis proferatur. sed iam vndecimam figuram aggrediamur.

De controuersijs figuratis.

Res figurae orationis quae deinceps sequuntur apud Hermogenem, faciunt controuersias figuratas: quarum illud est commune, vt longe aliud velit orator quam id quod persuadet aperte sua oratione. Earum prima vocatur ductus contrarius, cum contrarium tantum eius quod videtur persuadere orator vult, vt in hoc exēplo apparet. cum Lacedaemonij pacem Atheniensibus pollicerentur

RHETORICAE.

154

rentur, eo pacto vt Periclem sibi traderent, Pericles ea re cognita prodijt in senatū petiturus, vt paterentur pro salute Reip. se tradi Lacedaemonijs. Secūda appellatur ductus obliquus qui fit, cum & contrariū eius quod nostra oratio videatur velle persuadere, & aliud praeterea oblique persuademus, vt in hoc exemplo. cum vrbs premeretur caritate annonae, diues quidam pollicetur se Reipubli. subleuaturum, si per eam ei licuerit pauperem quendam iugulare. qua re intellecta pauper petit a senatu vltro mortem voluntariam pro salute Reipub. & oblique docet non esse tantam copiā frumenti apud diuitem, vt ille possit difficultati rei frumentariae subuenire, aut si tantum frumenti diuiti suppetat, licere Reipubli. illud ab eo inuito extorquere. vterq. ductus hac ratione quod ad inuentionem pertinet, tractandus est: primum vt argumenta quibus probamus id quod oratio profiteretur sint leuissima & quae contrariam potius sententiam constituere videantur: quale illud esset Periclis, ego semper me Reipublicae studiosissimum professus sum, eius salutem longe anteponendam esse meae semper existimaui. quapropter peto a vobis vt me

V

2

Reip.

INSTITVTIONES

Reipub. caussa Lacedaemonijs hostibus tradi
 patiamini, deinde vt oppositiones multis ar
 gumentis illustratae, cōfirmatae etiam affe
 rantur, cuiusmodi illa esset in eadem caussa
 Periclis. dices hostibus non esse morem ge
 rendum, cum vel socijs in omni re parendū
 non sit. maiores veltri nec Xerxi, neq. Mar
 donio, neq. Dario potentissimis regibus ob
 temperarunt, vos praeterea neq. ijsdem La
 cedaemonijs paruistis cum de Potidaea, cū
 de Megaris, cum de Aegina disceptaretur.
 haec autem oppositiones dupliciter explica
 ri possunt, aut ex persona oratoris, aut ex
 alterius persona. ex persona quidem orato
 ris, vt si Pericles dicat, si quis me inuitum ad
 parendum Lacedaemonijs vocaret, dicerem
 inique mecum agi, proferremq. multa exē
 pla domestica atq. externa quibus eam sen
 tentiam infirmarem, sed cum vltro pro Rei
 pub. salute me hostibus tradam, nihil ista
 moror: ex alterius vero persona, vt, diceret
 quispiam qui salutem publicam suae post
 poneret, nō esse hostibus obsequēdum quod
 stultum istud sit, neq. a maioribus suis aut
 ab ipsis vnumquam cōmissum, & siquid aliud
 huiusmodi afferri poterit. Ductus per em
 phasim qui tertius est ex figuratis fit, cum
 metu

RHETORICAE

155

metu aut pudore prohibiti sic exprimimus
 crimē nostra oratione, vt reprehensione di
 gni non videamur, & crimen iudici acuto
 & intelligenti detegamus: vt in hoc exem
 plo Hermogenis pater infamis in nurum
 cum filium ex ea suscepisset, consultoq. ora
 culo intellexisset fore vt ab eo occideretur,
 iussit filio suo vt recens natum exponeret,
 quod cum ille negasset se facturum, abdicat
 tur a patre & filius se apud iudicem tuetur.
 hoc crimē tractari honeste potest ex inuen
 tione atq. elocutione, ita vt non videatur
 filius patrem aperte adulterij insimulare, id
 ipsumq. ita occulte efficiat, vt reprehendi
 iure non possit. ex inuentione ab exemplo.
 finge pater hūc infantem filium tuum esse.
 tu expones quem genuisti? tu abicies eum
 cuius pater exstitisti? ex elocutione vero si
 abundemus copia verborum quae possint in
 sensum honestum & turpem trahi vt cōmu
 nibus & vulgo receptis vtamur, sed quae no
 strae caussae maxime cōueniant, vt compo
 sitio orationis nostrae aliud significet si ei
 partes coniungantur, & aliud si separentur.
 quod fiet perspicuum his exemplis. sit hoc
 argumentum declamationis. percrebuerat
 patrem cum filia sua vnā versari. mater cū

V

3

secretum

INSTITUTIONES

secretum quiddam filio dixisset, suffocat ipse se. pater quaerit quid secreto illi dixisset. filius cum dicere illud nollet, abdicatur. in hoc igitur argumento. tale secundum proemium fictum est ab Hermogene. de mea quidem abdicatione non magnopere laboro: dolco tamen vehementer tuam patris orbitatem, te solum cum sola nuru domi versari & vnâ viuere. in quo exemplo ambiguitas orationis suspicionem commouet. nã illa vocabula versari & vnâ viuere, cum honeste dicantur, possunt etiam in turpi flagitio dici & intelligi, quae tamẽ verba vulgo vsitata sunt. quod autem ambiguitas quae sita est in verborum compositione possit emphasim & suspicionem adiuuare ex hoc exemplo intelligetur. peruulgatum erat patrem cum filij vxore concubuisse: filius cum adulterum cooperitum deprehendisset, eum dimisit: & abdicatur a patre. diceret igitur tum filius, cum deprehenso adultero clamabam o pater, tu autem eras nusquam. in hoc exemplo cum patris nomen adiungatur statim post adulterum, reddit patrem suspectum adulterij filius, multo vero magis illis verbis, tu autem eras, sed quia ad extremum additur, nusquam, videtur illum ab hac culpa liberare.

hoc

RHETORICAE 178

hoc genus quod in compositione ambigua versatur, non magnopere probatur Quintiliano, qui multa de his controuersijs figuratis disseruit. multa item antea disputauerat Hali carnasseus de eodem argumento. Fortunatianus breuius istas controuersias persequitur nomine ductum, neque eodem plane modo quo Hermogenes. sed Hermogenes videtur ceteris facilius & apertius de his disputasse. harum apud declamatores vsus frequentissimus, oratores vero raro illis vtuntur. nunc si vnã figurã earum caularum quae in comparatione versantur addiderimus, totam disputationem de figuris orationis concludemus.

Libro. 5.

Libro. 1.

De controuersijs comparatiuis.

Vltima figura pertinet ad quaestiones comparatiuas, quae in omni statu locum habent: vt in coniecturali recriminatio, in definitiuo, Clodius vim fecit Sextio, Sextius non fecit vim Clodianis, sic in ceteris statibus. Hae quaestiones quod ad inuentionem spectant, tractantur iisdem capitibus quibus & simplices, sed duplicatis & inter se comparatis, vt in recriminatione Rosciana, Roscius filius noluit occidere patrem

V 4

INSTITUTIONES

patrē, T. Rosci⁹ voluit eū occidere. Sex. fili⁹
nō potuit patrem necare, T. Roscius potuit
eum necare sed quod pertinet ad elocutio-
nem sic tractandae sunt, vt neutra pars sepa-
ratim tota explicetur, sed singula capita cū
singulis proxime cōferantur: quale illud est
pro Murena de comparatione iurispruden-
tiae & artis militaris, vigilas tu de nocte vt
tuis consultoribus respondeas, ille vt quo cō-
tendit mature cum exercitu perueniat: te
gallorum, illum buccinarum cātus exfufci-
tat: tu actionem instituis, ille aciē instruit:
tu caues ne tui consultores, ille ne vrbes aut
castra capiantur. ille tenet & scit vt hostiū
copiae, tu vt aquae pluuiae arceantur: ille
exercitatus est in propagādis finibus, tu in
regendis. si controuersia quae in compara-
tionem cadit, fuerit negotialis, videndum
quae circūstantiae inter se conferantur per-
sonae ne an tempora, an loci aut aliae, & ex
qualitate cuiusq. generis circūstātiarum
argumenta ad comparandū ducenda, quae
autem esset cuiusq. circūstantiae qualitas
copiosse a nobis in inuentione explicatum
est. huius generis negotialis comparatiui est
diu inatio in Verrem M. Tullij, in qua dis-
putat vter magis idoneus accusator Verris
futurus

HERETORICAE.

157

futurus sit ipse ne, an Caecili⁹. quid habeāt
elocutionis proprium hae cōtrouersiae atq.
figuratae, satis ex vtrisque percipitur & quā
diuersa elocutione a ceteris causis explicā-
dae sint. propter quam etiam causam hoc
loco ab Hermogene collocatae sunt. atq.
haec de figuris orationis.

De ideis.

In vlla pars huius artis futuro ora-
tori necessaria, haec omnium ma-
xime: quod eius beneficio & d̄ alie
nis scriptis iudicium grauissimum
facere, & nostra quam accuratissime ad ve-
terum exemplum componere possimus. ete-
nim imitatio quae natura tantum duce sine
arte instituitur, offendet saepius & labetur,
atq. eo magis periculosa quo naturae orna-
mentis magis fuerit instructa. at ea quae ar-
te suscipitur imitatio, cum mediocri inge-
nij accessione saepe maximos & certissimos
doctrinae fructus percipit: vberiores tamen
& praestantiores editura, si maior & acrior
ingenij vis atq. facultas ad artis cognitionē
adiungatur. sed quoniam illud non semper
contingit, quod studio consequi possumus,
in eo nobis elaborandum est, neq. parcendū
operae,

INSTITUTIONES

operae, dum partis omnium totius huius artis
 praestantissimae praeceptiones cognosca-
 mus. hanc eloquentiae partem cum multi expli-
 cadam suscepissent, omnes inchoata fere, quod
 quanto ceteris praestabilior eo difficilior es-
 set, reliquerunt: vnus Hermogenes, quod ipse
 de se vere gloriatur, eam videtur perfecisse,
 nam ut a vetustioribus huius artis scriptoribus
 initium repetam, Aristoteles & eius auditor
 Theophrastus multa de perspicuitate, de ora-
 tionis ornatu, de genere dicendi urbano, de
 eo quod aptum esset fortasse disseruerunt,
 formas tamen & quasi notas orationis non vi-
 dentur distinxisse. M. Tullius & auctor ad
 Herennium tria illa genera dicendi nota-
 runt summum, medium & infimum, suisque
 praeceptis atque exemplis ea illustrarunt, do-
 cuerunt praeterea quae essent illis finitima
 & propinqua vitia, longius tamen non sunt
 progressi. Demetrii inuentis, quicumque is fuit qui
 de elocutione scripsit aliqua facta est huic
 quaedam arti accessio, non vulgaris illa quidem, sed
 pro facultate & copia huius artis parua &
 exigua. Halicarnassensis plura videtur in hanc
 partem contulisse, sed ut ex reliquijs conijce-
 re licet, nam pleraque omnia perierunt, non
 satis distincte. Aristides multo plura orna-
 menta

Libro 1.

RHETORICAE

138

menta huic parti videtur subministrasse,
 sed rudia & impolita, magnaque idearum va-
 rietate confusa, ut videtur, atque perturbata,
 cuius Hermogenes totum hunc locum sin-
 gulari quadam prudentia cumulate perfe-
 cit & subtilissime perpoliuit. nam cum ve-
 re existimasset ex vniuersa Graecia aut vnum
 Demosthenem oratorem, aut certe omnium
 principem existisse, obseruauit diligenter
 ex quibus dicendi formis suum illud excel-
 lens atque paene diuinum genus orationis De-
 mosthenes temperasset, easque in genera arti-
 ficiose ex illo aceruo digestas, ita praece-
 ptis atque exemplis distinctas illustrauit, ut
 nihil perfectius in eo genere excogitari pos-
 se videatur. has dicendi formas alij chara-
 cteres, alij notas appellarunt, Hermogenes
 ideas nominauit aut quod ad exemplum
 praecclarissimum Demosthenis perfectae es-
 sent, aut quod in illas tamquam in exem-
 pla praestantissima intuentes, genus quod-
 dam dicendi & scribendi perfectum & om-
 nibus numeris absolutum tam in oratione so-
 luta quam in ea quae numeris & versu vin-
 cta esset, consequi possemus. sunt autem sex
 genera idearum ab Hermogene inuenta: ma-
 gnitudo scilicet orationis, perspicuitas, ve-
 nustas,

INSTITVTIONES

nultas, velocitas, morata oratio atq. graui-
 ras. nam veritas, quae hoc loco ab eodem ad-
 ditur, subiecta est orationi moratae, vt idem
 postea testabitur. ex his generibus vix vllū
 reperitur per seipsum auulsum a ceteris, ni-
 si forte in dialogis idque quam rarissime, vt
 personae & decori ratio obseruetur. partes
 autem quibus quaeq. idea perficitur, si De-
 metriū & Aristidem sequaris, tres tantum
 sunt, qui numerus partiū quanto breuior, tā-
 to obscurior. sin autē Hermogenis vestigijs
 insistamus, ex octo partibus ad summū idea
 absoluitur. sunt autem haec, sententię, metho-
 dus, idest figura sententiae (sic enim ille ap-
 pellant hoc loco figuras sentētiarum) dictio,
 figura, idest figura dictionis, vt per excellē-
 tiam nomine generis appelletur, longitudo
 membrorum aut incisorum, cōpositio, clau-
 sula & rhythmus. Tzetzes tamen existima-
 uit vltimam partem superuacaneam esse, q̄
 ex numerorum collocatione & clausula ita
 perficiatur, vt omnino nihil aliud sit rhy-
 thmus, quam apta quaedam numerorum in
 membris & incisus collocatio cum clausula
 illis congruente. nam si clausula non sit con-
 sentiens ceteris numeris orationis, vt docet
 Hermogenes, aliud genus rhythmi consti-
 tuctur.

RHETORICAE

159

tuctur. posset quidē Hermogenes ex ijs quae
 nuper diximus, contra Tzetzem defendi,
 sed quia sententia Tzetzae faciliorem red-
 dit totam hanc disputationē & est satis pro-
 babilis, illam in praecipiendo sequemur, vt
 septem ad summum partes singulis ideis tri-
 buamus. quae partes, quam vim habeant, in
 expositione singularū idearum planius in-
 telligetur. quaeq. autē oratio dicitur ex hac
 idea aut illa cōstare, cui⁹ plures partes in il-
 lā cōueniēt, aut q̄ certius est, illae saltē qui-
 bus ea idea maxime nititur. vt in idea gra-
 uitatis plus pōderis habet methodus quā ce-
 terae partes, in idea vero venustatis plus va-
 lēt partes posteriores, compositio scilicet &
 clausula. sed quoniā satis videmur praefati,
 singula genera idearū separatim persequa-
 mur. ac Hermogenes quidem de perspicui-
 tate primum differendum arbitratus est,
 quia ea in omni oratione est necessaria. qua
 in re ab illo dissentiemus imitabimurq. me-
 thodum & rationem docendi Aristotelicā.
 nam vt ille quamuis epopoeia ordine natu-
 rae tragoediam antecedit, quia explicatu-
 rus erat quo modo fieret epopoeia sublati-
 quibusdam partibus ex tragoedia, prius de
 tragoedia quam de epopoeia disputauit, sic
 & nos

INSTITUTIONES

& nos quia Hermogenes docet quo modo fiat oratio perspicua, demptis quibusdam partibus ex magnitudine orationis, prius de magnitudine orationis, quam de perspicuitate differendum existimamus, ut disputatio facilius reddatur. quare a magnitudine orationis hanc disputationem exordiemur.

De orationis magnitudine.

DE magnitudine igitur orationis disputarunt multa Aristoteles & Demetrius & Dionysius Longinus in libello aureolo de sublimi oratione, ut Aristidem & alios omittam, sed cum alia via atque ratione de ea Hermogenes differuerit, quem in hac disputatione sequi potissimum instituimus, ex ceteris aliquid cum commodum fuerit, transferemus, Hermogenem vero ut principem & ducem adhibebimus. magnitudini itaque orationis sex species subiecit Hermogenes: quae sunt, circuitio, dignitas, splendor, asperitas, vehementia & vigor. ex his primum de circuitione disputabimus, in eoque ab Hermogene tantisper discedemus, quod haec sola ex istis sex formis in causis paruis & magnis maximum locum habere videatur

RHETORICAE. 163

videatur. sententiae igitur circuitio nis primum fiunt, cum a generali ad speciale, aut a toto ad partem, aut ab infinito ad finitum delabitur nostra oratio. a generali quidem ad speciale ut initiū orationis pro rege Deiotaro, cum in omnibus causis grauioribus. C. Caesar initio dicendi commoueri soleam vehementius, quam videtur vel usus, vel aetas mea postulare; cum in hac causa ita me multa perturbant, ut quantum mea fides studij mihi afferat ad salutem Regis Deiotari defendendam, tantum facultatis timor detrahat. in hoc exemplo generale est in omni causa timere, speciale in hac Deiotari vehementius commoueri. ab infinito ad finitum (nam a toto ad partem facile cuiusmodi sit, intelligitur) ut in exordio eius pro domo sua. cum multa diuinitus, pontifices, a maioribus nostris inuenta atque instituta sunt, tum nihil praeclearius, quam quod vos eosdem & religionibus deorum immortalium & summae Reipublicae praesse voluerunt. in hoc exemplo circuitio sententiae facta ab eo quod infinitum & incertum est, id est ex multis ad unum quod certum & finitum est. ex hoc genere sententiarum proficiscuntur illae praeteritiones, cum dicimus nos aliquid nolle dicere, ut

illa

INSTITUTIONES

illa breuissima in Quinctiana ut alia omittam, hoc satis est. nam ab eo quod incertum est, ad id quod certum est & finitum delabitur. sententiae quoque illae propriae sunt huius ideae, cum aliquid assumitur secundum collectionem, ut loquitur Hermogenes, id est numero certo comprehensum, deinde subiunguntur eius numeri partes: ut in Maniliana, ego sic statuo in optimo imperatore quattuor has res inesse oportere; scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem & felicitatem. vides aperte in hoc exemplo ex circuitione additum fuisse numerum. nam M. Tullius illud tantum voluit dicere, statuo in optimo imperatore inesse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, & felicitatem. neque vero mirandum illud est, his sententijs secundum enumerationem fieri orationem perspicuam, quod alterius ideae est proprium. nam quatenus assumitur aliquid foris praeter id quod dicitur, facit circuitionem: sed quatenus monet antea auditores de quot rebus dicturus est, reddit orationem perspicuam. fiunt etiam huius generis sententiae, cum in oratione adhibentur variae circumstantiae, neque res nuda proponitur: qualis est ingressus orationis pro

RHETORICAE.

161

nis pro Flacco, cum in maximis periculis huius urbis atque imperij, grauissimo atque acerbissimo Reip. casu socio atque adiutore consiliorum periculorumque meorum L. Flacco, caedem a vobis, coniugibus, liberis vestris, vastitatem a templis, delubris, vrbe, Italia, depellebam, sperabam iudices honoris potius L. Flacci me adiutorem futurum, quam miseriarum deprecatores. aut cum augetur oratio multitudine eiusdem circumstantiae & praesertim causarum: ut in exordio Manilianae, nam cum antea per actatem nondum auctoritatem huius loci contingere auderem, statueremque nihil huc nisi perfectum ingenio, elaboratum industria afferri oportere, omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi. quod si ratio rationis aut causa causae afferatur, fiet oratio magis circuitioni accommodata, ac praesertim si fiat intra eandem periocham aut etiam cum differentia adhibetur: ut in Miloniana obuiam fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impeditentis, nullis Graecis comitibus ut solebat, sine vxore, quod nunquam fere quam multae in hoc loco differentiae, ut circuitionem reddunt pleniorum. qualitas item rei aut quantitas

X

ad sen

INSTITVTIONES

ad sententiam circuitio nis pertinet: vt in eā pro Marcello, totum hoc quantūcumq. est, quod certe maximum est, totum est in quā tuum: quantitas rei interposita illis verbis, quod certe maximum est. qualitas, vt in illo ex Cluentiana, socrus generi sui, contra quam fas erat, amore capta. illa quoq. ad sententias circuitio nis referuntur, cum commemoramus quae accidere potuissent, nisi hoc factum fuisset: vt Marcus Tullius libro nono epistolarum ad Varronem, amari amorem tuum, qui te ad scribendum incitauit, verentem ne Silius suo nuntio aliquid mihi sollicitudinis attulisset. circuitio nis praeter sensum facit, cum addimus aliquid praetermissum aut neglectum quod fieri debuisset: vt, haec ille negligēs atq. despiciens, alio cogitationēs suas traducebat. huc referri posse videntur illa, intuens, contēplans, confiderās haec faciebam aut dicebam: quale illud ex primo de oratore, ac mihi quidem saepe numero in summos homines ac sumis ingenijs praeditos intuēti, quaerendū esse visum est &c. Postremo fiunt huiusmodi sentētiaecum iudiciū hominū adhibetur: vt secunda Verrina, C. Verres vita atque factis hominū iudicio dānatus. Methodus circuitio nis

fit, cum

RHETORICAE.

162

fit, cum posteriora prius & priora posterius proponuntur: vt probationes priusquam id quod probatur: vt pro lege Manilia, & quoniam appetentes laudis & gloriae praeter ceteras gētes semper fuistis, delenda est vobis illa macula superiore bello Mithradatico suscepta. dictio aut nulla est certa circuitio nis, vt voluit Hermogenes, quia quoduis genus dictionis potest cadere in circuitio nē, aut si sit aliqua erit illa cū vocabula vocabulis, incicisa incisis adiungūtur, aut mēbra mēbris quae idē valeant; quod tamē Hermogenes ad methodū potius quā ad dictionē pertinere arbitratur, quod cōmorando in eadē sententia fiat, vt expositū est & illustratum exēplis, cū de pneumate disputabamus. plenae autē sunt orationes Ciceronis aut potius omnia eius scripta huius cōmorationis. ad figuras igitur accedamus quae plurimum ad circuitio nē efficiendā valent. multae quidē sunt huiusmodi & praesertim illae quae animū suspensum tenent, dū secunda aut tertia sententia addatur. qualis est primū ea figura, quā ordinē appello, cōmodius, vt videtur quā Hermogenes, qui eā enumerationē appellauit. enumeratio siquidem fieri potest absq. vllō ordine partiū, vt illa supra propo

X

3

ita ex

INSTITVTIONES

fita ex Maniliana, ego enī sic statuo in opti-
 mo imperatore &c. at ordo partium est qui
 suspēdit maxime animū auditoris, aut lecto-
 ris, praesertim cum pars vna ab altera lon-
 gi⁹ abest. nā si propius distet, facit poti⁹ dilu-
 cidā aut simplicem orationem quā circuitio-
 nem: non quod vtrumq. non faciat, neq. ea-
 dem ratione. nam vtrumq. quidem efficit
 & diuersa ratione pro natura cuiusq. ideae.
 nam quia animos suspensos tenet expecta-
 tione aliarum partium, facit circuitionem:
 quoniam autem ordine & in partes breui-
 digestam explicat, reddit perspicuam &
 planam orationem. neq. vero minuta illa &
 tenuis dissimilitudo hoc loco adhibēda est,
 vt ordo dicatur, cum in partium enumera-
 tione vsurpantur haec vocabula primi, secū-
 di, tertij &c. ordini autē simile appelletur,
 non ordo cum secundum aut tertium non
 enuntiamus, sed pro illis adhibemus illa, al-
 terum, deinde, tum & si quae alia eiusdem
 generis. vtrumq. certe melius est vno ordi-
 nis communi nomine notari. exemplum igi-
 tur huius figurae breue quidem erit illud
 ex ea pro Caecina, maxime fuit optandum
 Caecinae, recuperatores, vt controuersiae ni-
 hil haberet. secundo loco, vt ne cum tam im-
 proba

RHETORICAE.

163

proba homine, tertio, vt cum tam stulto ha-
 beret. quod si haec eadem figura fiat cum
 aliqua interpositione sententiae magis ad
 circuitionem pertinebit: vt illa ex epistola
 nona lib. secundi ad Curionem, primum ti-
 bi, vt debeo, gratulor, laetorq. tum praesen-
 ti, tum etiā sperata tua dignitate, serius non
 negligentia mea, sed ignorantia rerum om-
 nium. in his enim sum locis quo & propter
 longinquitatem & propter atrocina tar-
 distime omnia perferuntur: & cum gratu-
 lor, tum vero quibus verbis tibi gratias agā
 &c. hic lōgissima interpositio fecit verā cir-
 cuitionem. electio quoq. est figura circuitio-
 nis: quae fit cum vnum potius quam alterū
 sumere aut eligere videmur, vt ī ea pro Bal-
 bo, ego sic statuo in hac caussa a me pietatis
 potius quam defensionis, querelae potius
 quam eloquentiae, doloris potius quam inge-
 nij partes esse susceptas. Hypothesis fit, cum
 pendet oratio ex coniunctione, si: vt prima
 Verrina, si quis vestrum, iudices, aut eorum
 qui adsunt, forte miratur, me, qui tot annos
 in caussis, iudicijsq. publicis ita sum versa-
 tus, vt defenderim multos, laeserim neminē,
 subito nunc mutata voluntate ad accusan-
 dum descendere, is si mei consilij caussam,
 ratio

INSTITUTIONES

rationemq. cognouerit, unâ & id quod facio probabit, & in hac causa profecto nemine praeponendum esse mihi actorem putabit. potest etiâ fieri cû partitione: vt pro Balbo, si auctoritates patronorum in iudicijs valerent, ab amplissimis viris L. Cornelij, causa defensa est: si usus, a peritissimis: si ingenia, ab eloquentissimis: si studia, ab amicissimis, & cum beneficijs cum L. Cornelio, tum maxima familiaritate cõiunctis. haec posterior hypothesis quae fit cû partitione magis cõprehendit circuitione orationē, quam altera quae sine partitione fit: quia propter partitionem animus magis suspensus tenetur. exstant autē innumerabilia vocabula, quib. redditiones cõsignari possunt: vt is qui, tã quã talis qualis, tantus quantus, ita vt, etsi tamē, quãquam tamen, quasi sic, quemadmodũ sic, sicut sic, & alia quae longum esset persequi, conquirenda autem magno studio, ab eo qui velit periochas apte & in orbem redigere. ¶ partitio fit vocabulis vni⁹ alterius, aut quae idem valeant, vt partim. vt in ea in Vatinium, reliqui sex fuerunt ex quib. partim tecũ plane sentiebant, partim mediũ quẽdam cursum tenebant: haec figura vt ceterae huius generis quanto redditiones longius diiunctas

RHETORICAE

164

iunctas habuerit, tanto certius circuitione faciet. nam si paullo breuior fuerit, celeritate potius afferet orationi, de qua post dicemus. sin autē ornatio fuerit, vt in eius membris paria parib. reddatur, reddet orationē venustam, quod est alterius ideae, de qua postea disputabitur. coniunctio fit cum oratio continetur coniunctionib. copulatiuis vt Grammatici loquuntur vt prima epist. lib. decimi quarti ad Terentiã, et litteris multorũ, & sermone omnium perfertur ad me, incredibilem tuam virtutem, & fortitudinē esse, teq. nec animi nec corporis laborib. defatigari. haec figura quãquã non numeratur ab Hermogene hoc loco in ijs quae circuitione perficiunt, tamē cum disputat de velocitate orationis eam quoq. in hunc numerũ refert. neq. vero haec figurae tantum quib. animus auditoris suspensus tenetur, afferunt circuitionem orationi verũ etiã aliae de quib. deinceps dicendũ. ablatio igitur inferēs fit, cũ oratio cõiungitur his vocabulis, non sed: vt epistola decima septima lib. quinti ad Metellũ non obliuione amicitiae nostrae, neq. intermissione cõsuetudinis meae superiorib. tẽporib. ad te nullas litteras missi, sed q̄ priora tẽpora in ruinis Reip. nostrisq. iacuerunt poste

X

4

riora

INSTITVTIONES

riora autē me a scribēdo tuis iniustissimis, atq. acerbissimis incōmodis retardarūt. haec figura nō collocat inter eas quae suspendūt animū auditoris, quia sola ablatio figurā facit eāq. venustissimā, in qua anim⁹ nō tenet suspēsus: vt, in exemplo supra proposito ex Miloniana, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis comitib. Graecis &c. vbi post ablationē nihil nifertur, q̄ ponat. sed illustri⁹ ablatio cernet in hoc exēplo ex nona Philippi ca, itaq. non illum vis hyemis, non niues, nō longitudo itineris, non asperitas viarum, nō morbus ingrauescens retardauit. sed ad aliā figuram huius generis veniamus. copulatio dirimens continetur vocabulis non modo, sed etiam, aut quae idem valeant: vt epistola vigesima nona libri duodecimi ad Cassiū: non modo tibi cui omnia nostra notissima sunt, sed neminem in populo Romano arbitror esse, cui sit ignota ea familiaritas, quae cum L. Lami a est. conuolutionem addit his figuris Hermogenes. ea fit cum ita est periocha suis membris & incisus colligata, vt nulla pars eius possit percipi, quin ceterae comprehendantur: vt epistola prima libri secundi ad Curionem, te rogo vt memineris quā taceūq. tibi accessiones fient & fortunae & digni

RHETORICAE. 163

dignitatis eas te non potuisse consequi, nisi meis puer olim fidelissimis atq. amantissimis consilijs paruisses. hanc ego figuram libenter praetermississem, quod fere alijs figuris huius generis vt redditione perficiatur, nisi auctoritati Hermogenis parendum censuissem. interpositio cum aliquid interponitur quo detracto sensus periochae constat: vt in Maniliana, quae ciuitas antea vniquam fuit, non dico Atheniensium, quae satis late quōdam mare tenuisse dicitur: nō Carthaginensium, qui permultum classe, maritimisq. rebus valuerunt: nō Rhodiorū, quorum vsq. ad nostram memoriam disciplina naualis, & gloria remansit: quae ciuitas antea vniquam tam tenuis, quae tam parua insula fuit, quae non portus suos, & agros, & aliquam partem regionis, atq. orae maritimae per seipsa non defenderet? haec figura si breuis sit, velocitatē potius orationis quā circuitionem facit, vt in disputatione de velocitate copiosius dicetur: si autem longior, circuitioni magis quam velocitati congruit. est autē maximus huius figurae vsus, vt post exponemus, ne fiat oratio, vt Graeci loquuntur, supina, id est iners & tarda: quod est in narrationib⁹ in primis vitandum. hae omnes

INSTITVTIONES

omnes figurae tanto magis propriae circuitio-
tionis sunt, quanto longius disiunctam ut su-
pra monuimus habent redditionem. quod
si multae ex his figuris eadem periocha im-
plicentur, fit oratio plena: qualis est prima
orationis Manilianae quaquam mihi sem-
per frequēs cōspectus vester multo iucūdis-
simus, hic autē locus ad agendū amplissim⁹,
ad dicendū ornatissimus est visus Quirites,
tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo
cuiq. maxime patuit, nō mea me voluntas,
sed meae vitae rationes ab incunte aetate su-
ceptae phibuerūt. in hoc exēplo vides red-
ditionē, coniunctionē, interpositionē, abla-
tionē inferentē. tales sunt fere omnes perio-
chae a quib. M. T. suas orationes exorditur.
ex ceteris partibus quae possunt in quaque
idea adhiberi, nullā habet propriā circuitio.
in quavis enim lōgitudine membrorum, in
quavis compositione & clausula potest cir-
cuitio inueniri. haecenus de circuitione.

De auctoritate.

Vetoritas sequitur circuitionem
quia res natura graues cōplectitur
neque postulat ceterarū formarū
magnitudinis intelligentiam. eius

senten

RHETORICAE

166

sentētiarū quattuor sunt genera ab Hermo-
gene exposita. primū q̄ de reb. diuinis citra
vllā fabulae explicationē disputat: ut in ea
d̄ haruspicū respōsis, etenī quis est tā vecors
qui aut cū suspexerit in caelū, deū esse non
sentiat? & ea quae tanta mente fiunt, ut vix
quisquā arte vllā ordinē rerū ac vicissitudi-
nē p̄sequi possit, casu fieri putet? &c. quod
si fabulas admisceas, ut faciunt poētae, non
erūt sentētiaē huius ideae, sed potius alteri⁹,
qua suavis redditur oratio. eā ideā sub ora-
tione morata persequemur. secundū genus
est cū res naturales citra vllā causarū expli-
cationē ab oratore describūtur: nā si causas
rerum naturalium oratio persequatur, erit
quidem plena auctoritas, non tamen foren-
sis, neq. ciuilis qualis est descriptio illa ma-
gnā partē secūdo de natura deorū cum per-
sequitur fabricam corporis humani. at illud
Virgilianum primo Aeneidos magis perti-
net ad hanc disputationem.

*Haec vbi dicta, cauum cōuersa cuspide mōtē,
Impulit in latus, ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruit, & terras turbine per-
Incubere maritōlīq. a sedibus iuis, (stant.
Vnā Eurusq. Nefusq. ruit creberq. procellis
Africus et vastos voluunt ad littora fluctus.*

Tertium

*mudanca
uozes.*

INSTITVTIONES

Tertium de nostris rebus naturâ quidem grauibus & magnis differit, vt de virtutib. de republica, de animis nostris dum oratio ad id quod speciale est nō demittatur: vt in somnio Scipionis, sed quō sis Africanæ alacrior ad tutandam Rēp. sic habeto; omnibus qui patriam conseruarint, adiuuerint, auxerint, certum esse in caelo, ac definitum locum, vbi beati aeuo sempiterno fruantur. ac vno verbo quoties de rebus humanis generali quadam sententia aliquid pronuntiamus, auctoritatē orationi cōparamus. quatuor generis sunt historiae mirabiles & inusitatae: aut certe rerum magnarū & illustriū qualis illa Horatij Coclitis cum solus sustinuit exercitum Etruscorum in ponte subliacio. methodus triplex est: prima cum affirmative sine vllaque dubitatione sententiam pronuntiamus: vt in superioribus exemplis apparuit. secunda cum per allegorias, id est continuatas metaphoras citra humilitatem rem aliquam exponimus: vt in eodem somnio Scipionis, cum disputat de concentu caelorum nisi forte M. Tullio probatur sententia illa Pythagoreorum: aptius igitur exemplum erit allegoricae methodi illud ex Phedro Platonis quod affert Hermogenes, magnus

RHETORICAE

167

gnus itaq. dux in caelo Iuppiter volucrem currū agitans primus progreditur & quae sequuntur. quod si in re vili & abiecta allegoria adhibeatur, nullam affert orationi auctoritatem. qualis est illa Aristophanis poetae facetissimi, cum fingit scarabeum pacis caussa ad Iouem ascendisse. tales etiam finguntur a Platone in conuiuio de Cupidine. tertia fit per emphasim, cū verbis proprijs sententia tamen est obscurior citra vllas sordes propter rei magnitudinem: vt cum M. Tullius in libello de vniuersitate docet mundum a Deo generatum his verbis: probitate praecipitabat: probus nemini inuidet. itaq. omnia sui similia generauit. hae methodi in rebus naturâ grauibus vt in diuinis augent auctoritatem. at in alijs generibus rerum vt in controuersijs figuratis, quas per emphasim fieri docuimus, non auctoritatem quidem, sed acumen potius & prudentiam oratoris declarant, aut quod Graece melius dicitur *δευότητα*. dictio intexēda est ex vocabulis sonātoribus qualia sunt quae abundant syllabis longis & vocalibus a, et, o, vt nomina fere verbalia in, o, aut, in bilis, desinentia, quae fiunt ex verbis primae coniugationis quae M. Tullius libenter adhibet in oratione: vt

INSTITVTIONES

ne: vt consolatio, consolabilis, eodem referrā
 possunt & nomina comparatiua, vt Gram-
 matici loquuntur, vt grandiora, quin & no-
 mina in, as, exeuntia, praesertim in obliquis:
 vt dignitate. admonet autem Hermogenes
 si, a, et, o, in extremas syllabas vocabulorum
 cadant, sonum fieri orationis vastiorem. me-
 taphorae etiam congruunt huic ideae, si mo-
 deratae & verecundae sint: vt in ea pro Syl-
 la, tormenta gubernat dolor, moderatur na-
 tura cuiusq. translatio a gubernatore nauis
 petita. quod si duriuscula sit oratio, asperā
 reddit orationem, quae est alia idea grandis
 orationis. quale est illud duodecima Philip-
 pica, qui ex naufragio luculenti patrimo-
 nij in haec Antoniana saxa proiectus, illud
 de saxis Antonianis duriusculum est, quam
 quā mitigatur naufragio patrimoniij, quae
 metaphora mollior est. quāto autem durior
 fuerit metaphora, tāto asperiorē faciet ora-
 tionem. huiusmodi est illa ex ea pro domo
 sua, ille gurges ^{ragar?} helliatus est tecum reipubli-
 cae sanguinem. sed in eiusmodi metaphoris
 modus adhibendus, ne dum asperiores vide-
 ri volumus, in reprehensionem eruditorum
 incurramus: vt ille sophista qui vultures ap-
 pellauit sepulcra animata. permittentur for-
 tasse hae

RHETORICAE

168

tasae hae metaphorae Tragicis & dithyram-
 bicis poëtis, oratori tamen & ceteris ge-
 neribus poëtarum vix ac ne vix quidem
 conceduntur. nomina etiam adhibenda sunt
 saepius quam verba in hac idea & verba
 alia potius: vt in somnio Scipionis deinde
 subter mediam fere regionem sol obtinēs
 dux & princeps & moderator luminum reli-
 quorum, mens mundi, & temperatio. quam
 paucissimis autem verbis in hac idea uten-
 dum, vt monet Hermogenes. huc videtur il-
 lud Aristotelicum referendum cum plura-
 lem numerum pro singulari vsurpamus: quā
 trop⁹ synecdocha vocatur; vt in Bruto, nos
 visi sumus populo oratores. huic ideae accō-
 modatae figurae sunt, recta primum oratio:
 quae fit recto casu & modo indicandi: vt in
 Miloniana, est profecto illa vis & in his cor-
 poribus & in hac imbecillitate nostra inest
 quoddā quod vigeat ac sentiat, & asseuera-
 tio sine vlla dubitatione, id est, cum appro-
 bamus aut improbamus aliquid: vt in Lici-
 niana dictum Alexandri comprobatur M. T.
 his verbis. & vere: nam nisi illa ars existit-
 set, idem tumulus, qui corpus cōtexerat no-
 mē etiā obruisset. quod si aliquid cū dubita-
 tione affirmes ad moratā potius orationē, d
 qua

INSTITVTIONES

qua postea diceſ, referendū est, & expositio
 itē nostrae sentētiaē huc pertinet: vt in Ma
 niliana, ego sic statuo in optimo imperato
 re quattuor has res inesse oportere. apostro
 pha a dignitate & auctoritate orationis re
 mouenda est. quae fit cum sermonem cōuer
 timus ad alias personas: reiſcienda item in
 terpositio atq. hyperbaton de quibus supra
 differuimus. haec siquidē figurae imminuūt
 dignitatem orationis & auctoritatem, atq.
 ad communem & popularem sensum eam
 magis demittunt. longitudo membrorū bre
 uior potius quam longior esse debet, quale
 illud erat ex libello de vniuersitate, probita
 te praestabat: probus nemini inuidet &c.
 conceduntur aliquando et longiora, vt in
 superioribus exemplis apparuit. sed quo
 breuiora, eo auctoritati aptiora. compo
 sitio ita vt non multum laboremus de vitan
 do hiatu, & vt oratio a longis syllabis inci
 piat & in longas desinat, intexantur autem
 dactyli, anapaesti, paeones, epitriti, & iambi
 aliquando, sed frequentius spondei. trochei
 autem & ionici maxime huic ideae repu
 gnāt. hinc mutatis numeris mutatur & qua
 litas orationis, vt grauis aut mollis dicatur
 Ciceroni tamen vehementer chorei probā
 tur:

RHETORICAE.

169

tur: praesertim si duplicentur, quos dichoro
 reos grammatici appellant, vt comproba
 uit. at Aristoteles choreū quoq. improbat,
 vt saltationi & molli orationi aptiorē. clau
 sulae in hac idea vt in omnibus alijs quod
 ad numeros pertinet congruere debent ijs
 pedibus, ex quibus docuimus orationem in
 hoc genere componi oportere. posteriores
 etiam duae aut tres syllabae longae potius
 quam breues esse debent atq. vltima aut pe
 nultima ex vocalib. a, aut, o, aut alijs gran
 di sono praeditis cōstare. illud etiam obser
 uandum vt nomine potius quā verbo, eoq.
 si fieri possit verbali concludatur oratio: vt
 in illo exemplo ex somnio Scipionis quod
 terminatur in nomine, tēperatio. atq. haec
 de idea auctoritatis.

Libro. 3.
Rhet.

De splendore.

Via oratio nimia auctoritate ef
 ferri ita potest, vt sit intolerabi
 lis, exhilaranda est splendore quo
 dam & genere dicendi illustri: de
 quo ob hanc ipsam causam deinceps agen
 dū. sunt igitur sententiae quae pariunt splē
 dorem eae quibus maxime orator confidit,
 aut quod sint earum rerum quae illustres &

Y

notae

INSTITVTIONES

notae sunt, aut earum quae a nobis aut maioribus nostris praeclare gestae sunt, aut certe eae quae cum leguntur aut audiuntur magnam afferunt voluptatem, aut ad extremum ex eo genere rerum in quas haec omnia aut plurima conueniunt. nihil etiam splendidius in sententia quam cum res narrantur cum earum qualitate & amplificatione. exstant huius generis sententiae multae in orationibus Tullianis, sed illud exemplum omnium clarissimum in ea pro Sylla, ego consul quem exercitus perditorum civium clandestino scelere conflatus crudelissimum, & luctuosissimum exitium patriae comparasset, cum ad occasum interitumque Reipublicae. Catilina in castris, in his autem templis atque rebus Lentulus esset constitutus, meis consilijs, meis laboribus, meis capitis periculis, sine tumultu, sine delectu, sine armis, sine exercitu, quinque hominibus apprehensis atque confossis incensione urbem, interemptione civis, vastitate Italiam, interitu Reipublicae liberaui. ego vitam omnium civium, statum orbis terrarum, urbem hanc denique sedem omnium nostrum, arcem regum ac nationum exterarum, lumen gentium, domicilium imperij, quinque hominum amentium ac perditorum poena redemi. quod

si hist

RHETORICAE

176

si historiae clarae & illustres quantum generis sententiarum auctoritatis conficiebant, erant illae quidem illustres, sed admirabiles & in usitatae, at haec quae splendorem perficiunt sunt illustres & usitatae: ut illa in ea pro lege Manilia, legati quod erant appellati superbius, Corinthum patres vestri totius Graeciae lumen extinctum esse voluerunt &c. Methodus fit cum sententiae aperte & simpliciter enuntiatur, & cum magna fiducia sine ulla dubitatione, & sine interpositione: ut in ea pro Sylla, maxima voce ut omnes audire possint dico, semperque dicam. illud etiam ad methodum splendoris referendum est, si res illustres illustrius referamus: quale illud Demosthenis non per eos qui in Marathoniam pugna occubuerunt. exemplum siquidem illustre est, quasi dicat, recte monui ut pro Graeciae libertate periculum adiretis. id enim ipsum fecerant, qui in proelio Marathonio perierant. sed cum iureiurando hoc expresserit Demosthenes illustrius & splendidius effecit, cum dicit non peccaui cum ista monebam non per eos qui in Marathoniam pugna occubuerant. dictio ut in ista auctoritatis figurae ablatio: ut in superiori exemplo sine tumultu &c. separatio, id est, cum quasi initium novae sententiae

Y

exprimi

INSTITUTIONES

exprimitur: vt in Maniliana, fuit hoc quon-
dam fuit proprium P. Romani longe a do-
mo bellare, & propugnaculis imperij socio-
rum fortunas, non sua tecta defendere. haec
figura fere fit cum recto casu aut vocandi
vt in superiori exemplo: quam si antecedit
aliqua breuis ad illam praeparatio, minus
illustrem reddit orationem, vt si in eodē exē-
plo praeposuisset M. Tulli⁹ haec verba, hoc
tantum dicam, fuit hoc quondam, &c. sed cū
eiusmodi illā nō praecedat tunc est perfecta
separatio & orationem reddit plane splen-
didiorē. quamquā autem haec figura splē-
didissimam facit orationem, si ab oratione
tamen recta initium sumat, neq. continuo
obliqua oratio illam excipiat & quae lōgo
spiritu producat, multum amittet splen-
doris. nam ipsa spiritus productio splendo-
rem affert orationi. quamobrem pneumata
sunt maxime huic ideae accommodata. hāc
sententiam Hermogenis satis confirmat su-
perius exemplū ex ea pro Sylla. in eo enim
recta primum oratio inest, deinde obliqua
pneumatis producta. ex eodem simul exē-
plo intelligetur figuram asyndeton, id est cū
vincula coniunctionū ex oratione tolluntur
huic ideae aptissimam esse, praesertim cum
membra

RHETORICAE!

171

membra sunt longiora. quod si & asyndeton
& recta oratio adhibeatur, neq. obliqua ora-
tio rectam sequatur, dilucida potius, quam
splēdida fiet oratio. nam oratio obliqua ma-
gnū affert ad splendorem adiumentum.
membra quo longiora, eo splendidiora, vt
ex hac disputatione apparuit. compositio
esse debet, qualis in idea auctoritatis. quam
quam possunt interponi trochei, dum clau-
sula tamen sit auctoritati cōgruens. ita in su-
periori exemplo hi erant interpositi dich-
orei, comparasset, cōstitutus, & alij chorei, sed
clausula in longas desinebat. sed de splendo-
re satis: nunc ad ceteras formas magnitudi-
nis progrediendum est.

De asperitate.

AX reliquis magnitudinis formis as-
peritas est simplicior & quae mi-
nus aliarum intelligentiam postu-
lat. de ea igitur deinceps disputan-
dum. huius propriae sententiae sunt, cū infe-
rior obiurgat superiorem, nisi forte audito-
res ex eius reprehensione voluptatē capiāt.
tūc enim vehemēs potius, vt voluit Hermo-
genes, erit oratio: vt si Demolthenes apud
Athenienses Philippum insectaretur hoc
Y 3 genere

INSTITVTIONES

genere sententiarū reprehendit orator senatum & iudices: vt quinta Philippica. legatos vero ad eum mittere, de quo grauissimū, & seuerissimum iudicium nudius tertius decimus feceritis, non iam leuitatis est, sed, vt, quod sentio, dicam, dementiæ. methodus, vt libere sententiae exprimantur & ex nostra persona, non alterius, non in commune, neq. cum dubitatione vlla aut correctione aut praemunitio. quib. modis solet asperitas & acerbitas orationis mitigari: vt in superiori exemplo. dictio dure translata qua docuimus in idea auctoritatis orationem asperam fieri: vt in eadem, num etiam armorum interpretes quaerimus? primū omnes fori aditus ita septi sunt &c. aut quae constet ex literis soni asperi vt, r, aut certe concursu litterarum aspero: vt in eadem, hoc qui non videt excors, qui cum videt non decernit, impius. figurae apostropha, id est sermo ad aliū conuersus: & modus imperandi: vt in eadem, tu ciuem sceleratum & perditum Gallorum & Germanorum exercitu, pecunia, peditatu, equitatu, copijs instrues? & reprehensiones cum vocabulis appositis. vt in eadem nonne haec lex ante fuit lata, quā scripta? nonne eam factam prius vidimus, quam quisquam

RHETORICAE.

172

quisquā eam futuram suspicatus sit? & interrogationes breues: vt in eadem quid? legio Martia: quid? quarta? cur laudantur? omnes autem figurae possunt in hac idea & in singulis adhiberi, non tamen vt principes sed vt quae secundum aut tertiū locum teneāt, membra breuissima, vt potius incisa videantur. vt in superioribus exemplis. compositio quanto rudior & magis impolita, tanto aptior huic ideae vt si oratio concursu vocalium hiet, atq. pedes & numeri adhibeantur, ex quibus nulla concinnitas, nullum genus carminis fieri posse videatur, quicquid nullam videantur habere cognationem vt spō dei & pyrrhichij. clausulae nunc in vnum nunc in alium pedem desināt, & vt sint omnino rudes & inconditae vt in exemplis superioribus.

De vehementia.

Initima asperitati est vehementia cuius propriae sententiae sunt, cū superior inferiorem reprehendit, aut par parem: vt orator aduersarium. quā multa harum exempla in accusationibus Ciceronis: vt tertia Verrina, quid exspectas? an dum Malleolus ille existat ab inferis,

INSTITUTIONES

inferis, qui a te officia tutelae, sodalita-
tis, familiaritatisq. efflagitet? putato il-
lum adesse homo auarissime atq. spurcissi-
me? redde bona sodalis si'io quae abstulisti
atq. confessus es. aut cum inferior reprehen-
dit superiorem, dum auditores ex ea re ca-
pian voluptatem: vt cum Demosthenes in-
sectatur regem Philippum apud populum
Atheniensem, vt supra monuimus. senten-
tiae huius ideae sunt multo acerbiores, quā
illae asperitatis adeo vt conuicia potius quā
reprehensiones videantur: cuiusmodi erant
in communi loco. quod si aliquis morosus
velit illas vehementes, has contra asperas
appellare, non repugnabo, dum idearum &
reprehēdēdi formas distinguat. Method^o ea-
dem fere atq. in asperitate, sed liberior, vt
apparuit in superiori exemplo. dictio item
vt in asperitate, sed in hac licet noua nomi-
nare: vt pro domo sua, quid te tulisse cō-
tra me dicis parricida, fratricida, sororicida,
quod extra ordinem non tuleris? in quo
exemplo noua sunt illa nomina fratricidae
sororicidae, cū parricidij nomine haec om-
nia crimina a Latinis comprehendantur, vt
ait Quintilianus. figurae quoq. vt in asperi-
tate, additur tamen illis de nonstratio, quae

fit vo

Libro 2.

RHETORICAE. I

173

fit vocabulis quibus aliquid quasi digito de-
monstramus vt tertia Verrina, haec est il-
lius tutela: en cui tu liberos committas? en
memoria mortui sodalis! en metus viuorum
existimationis! hae figurae & illae asperita-
tis congruunt mirifice ijs criminibus aut re-
bus quae videntur non posse negari. mem-
bra vt in asperitate & breuiora etiam, vt sin-
gula verba incisum efficiant; immo minus
quam incisum, vt sint paene singulis voca-
bulis singula incisa comprehensa. propter
quam causam videtur vere obseruasse Eu-
stathius asyndeta huic figurae quoq. con-
uenire. vt in apostropha Ligariana, quid il-
le tuus districtus, cum dicit, manus? oculi? ce-
tera vt in idea asperitatis.

De idea vigoris.

Dea vigoris (neq. enim Latine li-
cet meli^o illam nominare) vltima
est inter species magnitudinis. haec
nihil habet proprium, sed omnia
ex alijs ideis deprompta. nam sententiae &
methodi sunt in ea asperae aut vehemētes.
dictio vero & figurae partim vehementes,
aut asperae, partim splendidae; ceterae par-
tes ex splendore petendae sunt: vt, in diui-
natione

INSTITUTIONES

natione cum M. Tullius reprehendit oratoriam facultatem Q. Caecilij his verbis putas ne te posse cum caussas sociorum fortunamque. prouinciae, ius populi Romani & grauitatem iudicij, legumque. susceperis, tot res, tam graues, tam varias, voce, memoria, consilio, ingenio, sustinere? putas ne te posse, quae C. Verres in quaestura, quae in legatione, quae in praetura, quae Romae, quae in Achaia, Asia, Pamphyliaque peccauerit, ut locis & temporibus diuisa sunt, sic oratione & criminibus distinguere? putas ne te posse, quod in hoc reo maxime est necessarium, facere, ut, quae ille libidinose, quae nefarie, quae crudeliter fecerit, ea aequae acerbissima videantur ijs qui audient, atque. uisa sunt, ijs qui illa senserunt? atque. haec de ideis magnitudinis.

De idea perspicuitatis.

Perspicuitatem perficiunt duae ideae puritas orationis & distincta oratio. sententiae puritatis sunt ex communi sensu depromptae, quae nihil habent per se ipsas argutum. nam si finem spectes propter quem in oratione afferuntur, videbuntur multum habere acuminis, quod pertinet ad methodum prudentiae, sed nos,

RHETORICAE. 147

sed nos, quod est huius instituti exemplum purae sententiae sumamus ex quarta Verriana, Solippus & Epicrates duo fratres Ariginenses fuerunt: horum pater ab hinc duos & viginti annos mortuus est. Methodus ut rem simpliciter sine ullo sensu circuitionis aggrediamur. quod si aliqua sententia circuitionis in oratione pura adhibeatur, post rem ipsam de qua agitur, collocanda, ut figuris saltem aut dictione videatur oratio pura quamuis re ipsa pura non sit, cum circuitione fit ornata. erit igitur haec species quaedam adumbrata purae orationis. deinde methodus puritatis est, ut persequamur narrationem nudam simpliciter sine ulla interpositione, nisi forte ea breuis sit & rara ut in narratione Miloniana, uxor ut fit, dum se comparat, annus est. dictio uisitata, non aspera, neque. tropis abundans, ut in superioribus exemplis. figura puritatis maxime propria recta oratio, si per se ipsa consideretur. nam fieri potest, ut in sententijs puris diximus, quod in magna parte huius disputationis est intelligendum, si finem propter quem haec afferuntur spectes, aut ea quae sequuntur, ut contineant aliquid acuminis, quod referendum est ad methodum prudentiae. recta igitur oratio propria

*subde qu
habere
tantam
sententia
quae se
facit
b. d. d.*

INSTITVTIONES

propria maxime purae orationis, & vno verbo omnis figura quae est a circuitione aliena. quam obrem & hyperbata procul a puritate orationis remouenda. exemplum illustre figurae purae erit illud ex quarta Verrina, Sopater quidam fuit Aliciensis, homo domi in primis locuples atq. honestus. is ab inimicis suis apud C. Sacerdotem praetorem rei capitalis cum accusatus esset, facile eo iudicio liberatus est. membra breuia & quae propius accedant ad naturam incisorum atq. si fieri possit, vt singula sententiam expleant: vt in eadem Verrina, ille Heraclius & Sosippus longe mihi obuiam processerunt: venienti Syracusas egerunt gratias: flentes mecum Romam discedere cupuerunt. compositio ex iambis frequentibus & trocheis. neq. vero hoc ita accipiendum, vt tota oratio ex his constet. isto enim pacto versus esset, non oratio soluta, sed vt initio periocharum huiusmodi numeros habeat, & vt in media oratione plures ex his quam ex alijs ac praesertim ex contrarijs. hoc autem idem intelligendum de pedibus & numeris reliquarum idearum. in hac etiam pura oratione non magnopere vitandus hiatus seu concursus vocalium. quod cum videatur

negli

RHETORICAE. 173

negligentiae esse, aliquando summae diligentiae loco habetur: vt prima epistola ad Lentulum, ego omni officio ac potius pietate erga te ceteris satisfacio omnib. mihi ipse nunquam satisfacio. clausula debet esse consentanea iambicae aut trochaicae compositioni. sed quamquam de numeris & clausula multa a nobis praecipuntur, parum illa valent ad singulas ideas perficiendas, nisi forte ad vnam venustatis etsi afferunt aliquid ornamentum.

De oratione distincta.

Vritas igitur orationis perspicua facit orationem; distincta autem oratio (sic enim Latine interpretor paullo liberius τὴν ἰσχυρὰν) facit vt siquid incidat, quod perspicuitatem possit conturbare, emendetur. quod fit potissimum methodo & ordine. habet tamen & alias partes, vt ceterae ideae. distinctae igitur orationis sententiae sunt, quibus praeparamus animum auditoris ad futuram disputationem quae communi nomine praemuntionis appellantur: vt in Maniliana atq. vt omnes intelligant me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti viro & sapientissimo

tis mo

tissimo homini, & magno imperatori debeatur dico eius aduentu & quae sequuntur, aut cum proponimus, ut in eadem, dicendum est de singulari eximiaque virtute Cn. Pompeij aut cum transitionem adhibemus. fit autem transitio, cum breui concludimus quod antea disputatum est, & proponimus quod deinceps explicandum est. in quo simul est sententia & methodus orationis distinctae. sententia quidem, quia proponimus quod disputandum est, methodus vero propter ordinem eius quod antea actum & deinceps agendum, ut in eadem quonia de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. ad has sententias refert interpretes Hermogenis prodiorthosim & epidiorthosim: prodiorthosis fit, ut ait Aquila, cum praemunimus aliquid quod a nobis necessario dicendum, sed iniucundum futurum auditoribus. aut nobis odiosum: ut illud Ciceronis, quamquam sentio, quanta hoc cum offensione dicturus sum, dicendum est. epidiorthosis, cum post sententiam correctio adhibetur: cuius exemplum in ea pro Ligario, quae fuit igitur unquam in villo homine tanta constantia? constantiam dico? nescio an melius patientiam possem dicere? methodus, ut ordinem naturalem observemus ut in Man-

liana,

liana, primum de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo dicendum, aut etsi naturalis non est, tamen quia ordo propositus perspicuitatem affert orationem facit distinctam. in quo aliquando commode admonemus ordinem a nobis perturbatum fuisse: ut epistola decimo octava lib. duodecimi ad Cassium, quod extremum fuit in epistola, quam a te proxime accepi, ad id primum respondebo. animadverti enim hoc vos magnos oratores facere nonnumquam. hac methodo & oppositiones secundum naturam praeponuntur solutionibus. ut in disputatione de illis exemplis propositis patuit. cur autem aliquando hic ordo inuertatur in methodo prudentiae exponetur. dictio ut in idea puritatis. figurae haec fere sunt: enumeratio, ordo, partitio, de quibus supra disputatum est: quarta interrogatio sui ipsius cum responsione praesertim post longam disputationem: ut in oratione post reditum ad Quirites, quorsum igitur haec disputatio? quorsum? ut intelligere possitis &c. quinta epanalepsis, quae aut repetit eadem verba interpositis alijs sententijs, ut in Manliana, quae civitas unquam fuit, non dico Atheniensem quae factis late quodam mare tenuisse dicitur, non

Cartha

INSTITVTIONES

Carthaginēsiū qui per multum classe, ma-
ritimisq. rebus valuerunt, non Rhadiorum,
quorum vsq. ad nostrā memoriā discipli-
na naualis & gloria remansit, quae ciuitas
antea vniquam &c. aut repetit sensum, non
verba vt initio Licinianaē siquid est in me
ingenij iudices, quod sentio quā sit exiguū,
aut si quae exercitatio &c. deinde in extre-
ma periocha ne repetat nomina ingenij, ra-
tionis & exercitationis, inquit earum rerū
omnium fructum iure hic Licinius a me re-
petere debet. ceterae partes vt in idea puri-
tatis.

De idea venustatis.

tertium genus idearum est venu-
stas: quae extrinsecus tamquam or-
namentum quoddam accedit ora-
tioni. nam ea quae fit ex tempera-
tione omnium aut plurimarum idearū, aut
certe omnium partium aut plurimarum cu-
iusq. ideae non est huius loci. illa igitur de
qua disputādum hoc loco neq. proprias ha-
bet sententias, neque propriam methodum,
nisi forte ad huius sentētiās referri velis ar-
gutam orationē, de qua post disputabitur.
dictio vt in oratione pura: vocabula etiam
quanto

RHETORICAE!

177

quanto breuiora, tanto venustiora. figurae
homocoptoton, cum incisa aut membra ora-
tionis concluduntur ijs vocabulis, quorum
sunt eadem cōsecutiones grammaticae: vt
perfectū ingenio, elaboratum industria ex
Maniliana. hīc vtrumq. incisum incipit a
participio praeteriti perfecti & vtrūq. desi-
nit in casum auferendi singularē. Homoco-
teleuton fit, cum extrema vocabula inciso-
rum aut membrorū in eisdem syllabas exe-
unt. vt pro Milone, non modo ad eius salutē
euertendam, sed etiam ad eius gloriam per-
tales viros infringendam. haec figura quia
nimis festiua videtur, ne fidē detrahat ora-
tori nimia cura venustatis, occultari solet
vno trium modorum: aut per longam inter-
positionem, vt in Maniliana, reliquum est,
vt de felicitate, quam praestare de seipso ne-
mo potest, meminisse & commemorare de
altero possumus, sicut aequum est, homini dē
potestate deorum, timide & pauca dicam.
in hoc exemplo cum casus ille potestate, ho-
moeoteleuton, cum casu alio scilicet felici-
tate cōstituere posset, celatum est verborum
interpositione, atq. alio modo qui deinceps
sequitur. fit enim aliter vt celetur cū voca-
bulum quod extremo loco positum homoco-
teleuton

*Homocopto-
toton
similant
aforacaba
do, laencia*

Homocoteleuton

INSTITVTIONES

teleuton perficiebat, transfertur in primū
aut medium locum, vt in eodem; nam cum
antea per aetatem nō dum auctoritatem hu-
ius loci contingere auderem; statueremq.
&c. hīc vides in fine prioris coli verbum au-
derem, & initio posterioris, quod illi exitu
simile est, statuerem. tertio fit cum membra
aut incisa paria sunt inter se numero sylla-
barum. hoc modo occultatur melius venu-
stas & minus suspectus videtur orator, im-
mo etiam acrior videtur si posterius colon
aut incisum breuius sit: vt in eadem, aut con-
temnant, aut oderint, aut metuāt, aut amēt.
hanc figuram vocat Hermogenes parisosim,
cui subiicit illam parechesim, de qua in figu-
ris orationis disputatum est. ac illa quidem
parechesis & altera circuli figura ad venu-
statem orationis pertinent, quod idem Her-
mogenes ibi monuerat. isocolō, vt ait Aquila
fit, cum incisa aut membra pari numero
verborum constant: vt in Maniliana labor
in negotijs, fortitudo in periculis &cet. Pa-
rison, vt idem Aquila inquit, fit, cum ver-
borum numerus est prope aequalis in mem-
bris, aut incisis: vt in eadem, & quid de me
iudicaretis, & quid alijs praescriberetis. an-
titheton fit, cum contraria inter se, aut dis-
crepan

*occultat melius
amistat*

parisosim

*parechesis
circuli figura*

isocolon

parison

*quasi aequalis
ut io. ii. 22*

antitheton

RHETORICAE.

crepantia instar contrariorum comparatur.
contraria: vt in Cluentiana, vicit pudorem
libido, timorem audacia, rationem amen-
tia. discrepantia: vt in superiori, labor in ne-
gotijs &cetera. fit autem venustius antithe-
ton, cum traiectione: vt quarta Philippica,
si consul Antonius, hostis Brutus; si Brutus
conseruator Reipublicae, hostis Antonius.
has tres proximas figuras fortasse non ex-
pressit hoc loco Hermogenes, quod magna
ex parte parisosi, vt ille loquitur & alijs fi-
guris, quas hoc loco tradit, contineantur. nos
tamen vt facilius ista percipi possent, eas di-
stinximus: sed ad ceteras venustatis figuras
pergamus. Anaphora fit, cum idem verbum
repetitur in initijs incisorum, membrorum
aut periocharum: vt in Maniliana, testis est
Italia & quae sequuntur. locus enim est vul-
go notus. Antistropa fit contra, cum idem
verbum iteratur in extremis incisis, aut mē-
bris, aut periochis: vt pro Fonteio, frumen-
ti maximus numerus e Gallia, peditatus co-
piae amplissimae e Gallia, equites numero
plurimi e Gallia. Epanastropha fit, cum
ab eodem verbo in quod desinit antecedens
incisum, aut membrum, proximum incipit
vt epistola quinta libri sexti, quotiescuq.

anaphora

antistropa

epanastropha

Z 3

filium

INSTITUTIONES

filium tuum video (video autem fere quō
 tidie) aut incipit ab eo verbo quod est pars
 superioris: vt, quarta Philippica negat hoc
 D. Brutus imperator consul designatus,
 natus Reip. ciuis. hic modus posterior plus
 fidei & auctoritatis detrahit oratori, quia
 apertius quaerit venustatem. Climax fit, cū
 a primo inciso aut membro ad vltimū vsq.
 verbum quod erat extremum in priori, fit
 primum in posteriori: vt pro Milone, neque
 se populo solum, sed etiam senatui commi-
 fit, neque senatui tantum, sed etiam publi-
 cis armis & praesidijs, neque ijs tantum, sed
 etiam ei cui potestatem Reipublicae sena-
 tus commisit. ablatio fit, cum tantum nega-
 mus aliquid & nihil reponim⁹: vt nona Phi-
 lippica: itaq. non illum vis hyemis, non ni-
 ues, non longitudo itineris, nō asperitas via-
 rum, non morbus ingrauescens retardauit.
 haec figura sententiam simul facit circuitio-
 nis, vt supra explicatum est. partitio secun-
 dum paria fit, cum singulis partibus singula
 incisa aut membra respondent: vt initio Li-
 cinianae, siquid est in me ingenij, iudices, q̄
 sentio quam sit exiguum, aut si qua exerci-
 tatio dicendi, in qua me non inficior medio-
 criter esse versatū &c. haec figura venustior
 erit,

RHETORICAE

179

erit, si quae respondent incisa aut membra
 paria fuerint numero syllabarum. fit quoq.
 venusta oratio cum duae negationes loco af-
 firmationis adhibentur: cui figurae nullum
 est nomen quod sciam impositum, appella-
 ri autem potest ex effectu affirmatio: vt ini-
 tio tertiae Verrinae. neminem vestrū igno-
 rare arbitror, quasi dicat omnes vos scire ar-
 bitror. hyperbaton additur his figuris ab
 Hermogene non illud quidem quod fit in-
 terpositione, de quo in idea circuitiois dis-
 putatum est, sed quod fit per dilationem, cū
 verba quae desiderantur ad sententiam ex-
 plendam in extremam orationem differun-
 tur: vt in Clodium, id sperasti, Reipublicā
 non diutius, quam quo ad mecū expulsa his
 moenibus careret, esse laturam? aliam etiam
 figuram inter has cōmemorat hoc loco Her-
 mogenes, quam liceret Latine innouationē
 nominare: eam docet fieri aut nominibus vt
 loquuntur grammatici partitiuis, aut distri-
 butiuis, cum pluralis numerus cum singula-
 ri iungitur, vt illud Virgilianū, pars in fru-
 sta secant, aut per anastropham, cum inuer-
 titur scilicet ordo partium orationis & pra-
 sertim cum accedit tmesis, id est diuisa par-
 tiū compositio interpositis alijs vocabulis:

Z 3

vt qui

climax

ablatio

partitio

hyperbaton

innouatio

anastropham

tmesis

INSTITVTIONES

polyptoti
simy loci
metathesis
in eis et me
 ut quibus de rebus cumq. sed plus affert ve-
 nustatis quae apud eundem sequitur figura
 polyptoti. ea fit, cum repetitur idem verbū
 mutatis attributis grammaticis, praesertim
 si fiat per cola: vt in Maniliana; testis iterū
 & saepius Italia & cete. deinde sequitur, te-
 stes vero iam omnes orae in quo exēplo mu-
 tatus est numerus ex singulari in pluralem.
 neq. vero dubitandum quin aliae figurae
 venustatem & pulcritudinem possint com-
 parare: vt symploca illa de qua in disputa-
 tione de pneumatē disseruimus, & metathe-
 sis Ruffiniani, quae fit cū vocabula venuste
 traiciuntur, qualia illa in Bruto, parcorum
 elegantissimus, elegantium parcissimus, &
 ibidem iurisperitorum eloquentissimus,
 eloquentium iurisperitissimus. sed Her-
 mogenes ista sigillatim persecutus nō est, q̄
 adeas figuras quas tradiderat reuocari posse
 existimaret, aut quod exijs quas exposuiss-
 set arbitraretur ceterae ad quam ideam per-
 tinerent, facile percipi posse. incisa & mem-
 bra mediocriter lōga in hac idea esse debēt.
 nam si breuia fuerint, caedē fere figurae om-
 nes quae venustam reddebant orationem, fa-
 cient illam potius velocem, vt in idea velo-
 citatis exponetur. venustatem etiā pariūt
 sed te

RHETORICAE

sed tenuem membra & incisa cum ita im-
 plicantur, vt sensus ad extremum vsq. pen-
 deat, praesertim si breuia sint, neq. fiat tam
 interpositione, quam quod alia ex alijs pen-
 deant: vt epist. secunda libri decimitertij ad
 Memmium, neq. tamen dubito, quin si tua
 nihil, aut non multum intersit, eo sis animo,
 quo ego essem, si quid tu me rogares. de cō-
 positione magnopere in hac idea laborandū
 est: vt fecisse videmus I socratem huius ideae
 studiosissimum. primum igitur vitandi hia-
 tus & curandum quoq. vt compositio ver-
 sum quidem non efficiat, quod vitio verten-
 dum esset, sed vt proxime ad versum acce-
 dat, non quemuis, sed eius generis numero-
 rum, qui conueniunt ei ideae cu venustas
 adiungetur. oportet etiam pedes eos ad-
 hiberi, qui inter se congruant, vt dactylos &
 spondeos & anapaestos, non dactylos & iam-
 bos. illud ad extremum elaborandum, vt vo-
 cabula ex quibus constat oratio vario nume-
 ro syllabarum, varia earum quantitate, va-
 rio accentu praedita sint. nihil enim varie-
 tate ad venustatem perficiendam accommo-
 datius. clausula in hoc genere pendula esse
 debet, non insistens. insistit autem cum &
 rhythmus absoluit sententiam & vltimum
 vocabu-

decompositione

clausula

Z 4

vocabu-

vocabulum longiusculum est & in longas definit. quare oportet in hac idea aut ultimam esse breuem & breui vocabulo orationem concludi, aut certe penultimam breuem esse vt in Maniliana, modus in dicendo quaerendus est. ex his perspicuum fiet, cur venustiora existimentur ea carmina, quae in monosyllabum desinunt: vt illud Horatianum, parturiunt montes, nascetur ridiculus mus. atq. haec de venustate.

De velocitate.

Via oratio vt perspicua, grandis & venusta sit, potest mollis esse & ignaua opus est praeter superiores ideas celeritate quadam, aut vt Graeci loquuntur, oratione quae conscindendi vim habeat & toruū intueri videatur. haec itaq. idea nullas habet sententias proprias, nisi eas quae argutae sunt aut acutae, id est grauis ideae quispiam velit huc referre, de quibus in ideis orationis moratae & grauitatis disputabitur methodus eius est, vt breuissimis oppositionib. breuissimae solutiones accommodentur: vt in ea de prouincijs consularibus, an reditus in patriam habet aliquam offensionem? an apud populum? a quo missus est? an apud

an apud senatum? a quo ornatus est? dictio nulla propria nisi forte quae constet syllabis breuib. figurae trium generum sunt: primi quidem, quae videntur reddere velocem orationem, neq. reddunt tamen. hae sunt: interpositio, & obliqua oratio, quae exprimitur vocabulo cum; & subcontinuatio vt epist. duodecima libri quarti, postero die, cum ab eo digressus essem, vt ab Athenis in Boeotiam irem, ille, vt aiebat, supra Maleas in Italiam nauigaturus erat. aut reddunt velocem orationem & videntur illud facere: vt apostropha, ac praesertim si ad varias personas breui commutetur: exemplum apostrophae est illud Ligariana, quid ille tuus Tubero &c. asyndeton, id est, oratio sine vinculis coniunctionum, sed ita vt constet breuissimis incis, immo, quod breuius & celerius est singulis nominib. singula incisa concludat, vt in eodem exemplo apparet. crebrae & breues commutationes, quales sunt ordinis ex breuissimis incis: vt epistola septima libri tertij ad Appium an ego tibi obuiam non prodirem? primum Appio Pulchro? deinde imperatori? deinde more maiorum? deinde (quod caput est) amico? partitio ex breuissimis etiam incis, qualis est illa supra

proposita

INSTITVTIONES

proposita ex oratione de prouincijs consularibus. anaphora cum fit per incisa & praesertim breuia: vt secundo Paradoxo: nō magnitudo animi, non grauitas, non fides, non constantia cruciabatur. antistropha per incisa eodem modo: vt patrem vita priuasti: filium vita priuasti: matrē vita priuasti. symploca quamuis ab Hermogene non traditur separatim, fortasse quia ad antistropham potest referri, ad hunc locum pertinet praesertim cum constet breuissimis partibus: vt pro Milone, quis eos produxit? Appius, quis eos postulauit? Appius. coniunctio si fiat per incisa breuissima: vt epistola duodecima libri quarti, itaq. ei & pro collegio, & pro propinquitate, & uiuo, & mortuo omnia officia praestitimus. his figuris addit Hermogenes in disputatione de velocitate homoeoteleuta aut, ut ille vocat, parisoses, cū membra sunt omnino paria numero syllabarum, praesertim si vltimum breuius sit: cuius exemplum ibi proposuimus. in exemplo tamē quod ibi affertur ab Hermogene ex ea de corona Demosthenis videtur magis celeritas inueniri propter asyndeton, quam propter figuram parisi. ac propterea consulto videtur Hermogenes suam illā parisosim in
his fi-

RHETORICAE: 182

his figuris non numerasse: sed de his figuris satis. figurae quae reddunt orationem velocem, neq. tamen videntur id praestare sunt altera obliqua oratio: vt cogitanti mihi & quae sequuntur, & periodus inuoluta, quam conuolutionem supra ex Hermogene nominauimus: vt illa ex secundo libro epistolarum ad Curionem, quarum laudē gloriam adamaris & cet. incisa quanto breuiora sunt, tanto huic ideae aptiora. cōpositio, vt fluat, nec vllum hiatum, aut concursum vocaliū, si fieri possit, admittat. in hanc cadunt aptissime trochei & trochaicae cōpositiones. clausula quae potius exeat in syllabas breues, quam in longas quaeq. non insiltat, sed pendula sit.

De oratione morata ac

primum de simplicitate.

Sequitur superiores ideas morata oratio. appellamus autem hoc loco orationem moratam, nō illam, quam docet Aristoteles vt tertiā persuadendi rationem, neq. illam, quae pro varietate personarum & reliquarum circumstantiarum varie orationem accommodat, de qua idem disputauit, & a nobis
in me-

Libro. 3.
Rhet.

Libro. 3.
Rhet.

INSTITUTIONES

in methodum prudentiae reijciatur, sed ea, quam perficiunt sex species, simplicitas, dulcedo, arguta oratio, modestia, veritas & obiurgatio. simplicitatis sententiae sunt, ut in oratione pura, atq. etiam, quae simplicium personarum sunt: ut illa rusticorum Quincta Verrina, semente prohibita, messe amissa, fructus annuus interit. huiusmodi multae leguntur in Bucolicis pastorum & rusticorum & in comoedijs praesertim Plautinis adolescentium, virginum & aliarum personarum. quae sententiae vix inducendae ab oratore nisi decori causa, ut personae congruens oratio inducatur, aut quae de rebus abiectis disputant, quod fit fere, in causis priuatis. nam in publicis ineptum est his uti, nisi aliqua ratione muniantur, ut aliqua idea magnitudinis. tale est illud pro Caecina, de cloacis, de fossis, de aquarum & itinerum controuersijs, interdicit praetor. potest tamen exemplum aptius queri. aut cum multa exempla ex ceteris animalibus. & stirpibus proferuntur, ut tertia ecloga. *Dulce satis humor, depulsis arbutus boedis; Leta salix, foeto pecori, mihi solus Amyntas.* Nam si vnum tantum exemplum aut alterum afferatur, dulcedinem potius affert orationi.

RHETORICAE

183

tionem, aut cum imploramus, aut appellamus aliquod nomen, aut locum, aut virum praestantem, ubi rationibus opus esset. exstat huius exemplum in ea pro Milone cum inquit vos enim Albani tumuli atq. luci vos, inquam, imploro atq. obtestor, vosq. Albanorum obrutae &c. sed cum illa sic appellatur, ut habeant vim argumenti, hac tamen methodo expressam, tum splendorem potius & magnitudinem comparat orationi: ut in ea pro Sex. Roscio, te nunc appello P. Scipio, te Metelle: vobis aduocatis, vobis agentibus, aliquoties & quae sequuntur. ut pro Sex. Roscio, si tibi omnia tradidi, per deos immortales, quae est ista crudelitas? Methodus ut in oratione pura; praeterea cum singula minutatim narrantur, ut facit Simo, prima scena Andriae, cum mores & amores filij sui narrat, & cum praepositur aliquid nude & sine circuitione, quamuis graue sit, videtur tamen simplici idea proponi si modum quo effertur, spectes. dictio ut in oratione pura, quamuis Hermogenes propria quaedam vocabula attribuit simplici orationi sed Graeca, quae Latinis non videntur concedi. vocabula praeterea argutae ideae huic tribuit, de qua paullo post disputabitur.

figurae

INSTITVTIONES

figuræ membrorumq. longitudo vt in oratione pura, compositio item: quæ quâto magis soluta, eo simplicior erit vt in exemplo superiore, dulce satis humor & clausula stabilis, non quæ pendeat: vt in eodē, mihi solus Amyntas. hæten⁹ de simplicis orationis idea ex Hermogene. plura quidem Aristides de his tradidit: sed hæc melius ab Hermogene & illustrius distinguuntur. nūc quia dulcedo est incrementum quoddam simplicitatis, de ea deinceps disputemus.

De dulcedine.

Sententiæ dulcedinis sunt fabulæ poëticae qualis illa sexta Verrina de raptu Proserpinae, cuius meminimus in disputatione de narratione. huiusmodi fabulæ parum decent orationem forensis, nisi excitentur celeritate orationis, aut quæ proxime accedunt ad fabulas, qualis est narratio de bello Troiano vt ea quæ legitur secundo Aeneidos, aut historiae quæ habent aliquid fictum, sed plura vera continent: vt historiae Herodoti. vt illa tertio de officijs ex eodem de Gyge pastore Lydorum regis, nam is cū terra magna vi imbriū discessisset, fertur in hiatū deicēdisse, reperisseq.

RHETORICAE

184

rissetq. aeneū equū, cuius aperto latere cadauer inusitata magnitudine cerneret, ex cui digito anulum aureum detraxit, quem cū induisset conuersa palā in palmam, ipse nō cernebatur, cōtra inuersa cerni poterat. dulces etiā sunt sententiæ de amoribus: vt mulæ in comoedijs Terentianis, & de reb. præclare a nobis aut a nostris maiorib. aut affinitib. gestis, laudes itē nostræ aut nostrarum rerum, qualis illa est Maniliana Italiam tutā habebamus, & focios in vltimis oris auctoritate nostri imperij saluos præstare poteramus, & quæ sensus nostros delectat, in quo curandum vt honestæ voluptates ab oratore proferantur: vt secundo de natura decorum, terra vestita floribus, herbis, arboribus, fontium perennitates gelidæ, liquores amnium perlucidorum, riparum vestitus viridissimi, speluncarum latitudines concauæ, saxorum asperitates, impendētium montiū altitudines atque camporum immensitates. ita primo de oratore dulcissima illa oratio qua aqua & platanus ex Phaedro Platonis describuntur. & cum reb. mutis tribuimus ea quæ sunt propria animatorū: vt pro Marcello, parietes huius curiæ Caesar tibi gratias agere gestiunt. in hoc genere sententiæ poëtæ,

INSTITUTIONES

poëtae, vt in alijs etiam dulcedinis multū
 sibi indulgent & longius ac liberius progre-
 diuntur: vt cum mare fingunt discedere
 aduentu Neptuni, quasi intelligat quid agē-
 dum sit. & cum ceteris animalibus ea quae
 hominum sunt accomodamus: vt secundo
 de natura deorum canum vero quam fida
 custodia? quamq. amans dominorum adula-
 tio? quātum in externos odium? quam incre-
 dibilis ad inuestigandum narium sagacitas?
 quanta in venādo alacritas? methodus vt in
 oratione pura & simplici. dictio ea quā sim-
 plicis propriam esse dixim⁹ & poëtica qua-
 lis apud Graecos Ionica dialectus. hinc dul-
 cis etiam oratio existimatur cū aliquid ex
 poëta aliquo affertur: vt in ea pro Coelio,
 sed dubito sumam ne patrem vehementem
 & durum Caecilianum, nunc mihi demum
 animus ardet. quae ratio inferendi versus in
 oratione eo dulcior videtur, quo minus in-
 culcatur vt lex aliqua aut decretum. nā in il-
 lis citandis ita interrumpimus orationem,
 vt aliquando tacendum sit oratori, dum ea
 recitantur. quod si versum nos metipsi veli-
 mus effundere ex nostro sensu depromptū,
 non sine aliqua praemunitioe aut corre-
 ctione id fieri debet. epitheta tandem ora-
 tionem

RHETORICAE.

185

tionem reddunt dulcissimam, vt constat ex
 poëtis, sed modice adhibenda vt docet Ari-
 stoteles, ne frigidiuscula nostra oratio videa-
 tur. poëtis liberius ista permittuntur. hinc
 Stefichorus quod his abundaret, habitus est
 dulcissimus. tales erant loci supra citati ex
 secundo de natura deorum M. Tullij. orna-
 uit hac dulcedine saepe suam orationē M.
 Tullius, vt declarat volumen epithetorum
 a nobis cum adolesecētes essemus collectum.
 in quo tamen ea simul colliguntur, quae il-
 le interiectu verbi rebus subiectis attribuit,
 ὡς καὶ κρηγορῶν μῦθα, vt Graeci loquuntur, quod
 existimarem illa quoq. epithetorum locū
 vt censuit Aristoteles, aliquando tenere pos-
 se. arguta quoq. dictio, de qua mox dicem⁹,
 reddit orationem dulcem. figurae vt in sim-
 plici & pura & venusta oratione. composi-
 tio, vt in idea venustatis. clausula, vt in idea
 dignitatis aut auctoritatis. quin & pedes &
 numeri pleriq. omnes vt in idea auctori-
 tatis esse debēt. ac & dulcedine orationis satis.

Libro. 3.
Rhet.

arguta dictio
figurae
compositio
clausula
pedes et numeri

De arguta oratione.

Dvo genera facit Hermogenes ar-
 gutae orationis: vnum cum senten-
 tias acutas simpliciter & sine vlla

Aa

circui-

INSTITUTIONES

circumtione enuntiamus; cuiusmodi multa scribit idem apud Xenophontem inueniri; aut cōtra cum simplices sententias acute explicamus. alterum genus argutae orationis quod situm est aut in significatione in qua vocabulum adhibetur, aut in ijs quae illud antecedunt, quod fiet apertius expositis ijs modis quibus fit. sunt autem quattuor. primo cum vocabulum aliquod vsurpamus in vsitata significatione, sed quae congruat etymologiae vocabuli: vt cum Sallustius supplicia dicit pro precibus, qui modus vt ait Hermogenes periculosus est. secundo per parechym vt tertia Philippica, en vt magister illius ex oratore factus est arator. qui modus, vt idem ait, frigidiusculus esse solet. tertio per antistasis, quae fit, vt inquit Ruffinianus, cum idem verbum in eadē periocha & propria & aliena significatione adhibet: quale illud est Demolthenis, nō est mortuus Philippus, sed Atheniensium magna nimitas mortua est. quarto cum metaphora durior lenitur altera molliori metaphora quae intra eandē periochā antecesserat: vt in Maniliana Corinthū patres vestri totius Graeciae lumen extinctū esse voluerunt. duriusculū erat Corinthū extinctā dicere, sed quia

praecessit

RHETORICAE

186

praecessit metaphora luminis mitigat posterior metaphora. vides vt in his tribus posterioribus modis captatur occasio argutae orationis ex eo quod antecedit, in primo vero ex significatione vocabuli. haec de arguta oratione, deinceps de modestia agendum.

De modestia.

Modestia igitur habet omnia communia cum puritate & simplicitate orationis praeter sententias atque methodū. sententiae autem modestae fiunt, cum res nostras extenuamus: vt initio Licinianae, siquid est in me ingenij & quae sequuntur. aut cū aduersarios reprehensuri laudamus: vt in cōfutatione Manilianae, etenim vir clarissimus Q. Catulus &c. aut cū docemus nos nolle accusare, sed defendere, aut ad accusandum inuitos accedere: vt in exordio primae Verrinae, siquis vestrū forte miratur me qui neminē laeserim, ad accusandum descendere &c. si reus sit qui dicit, dicet se cū posset accusare, maluisse reū esse, se que cōtemni quod vnus ex vulgo sit, a se que neminē vnquā accusatū fuisse. methodus modestae orationis, cū bona nostra sponte extenuamus, cuius multa exempla apud

A a 3

Platonem

INSTITUTIONES

Platonem inueniri scribit Hermogenes. autem si quid asperere contra aduersarium dicendum. *Sponte minuius*, neque asperere dicimus: idque dupliciter. nam aut praemonemus illud, in quo est aliquid asperitatis, aut non praemonemus. praemonet qui ita dicit, ne mihi succenseas: nihil enim mali dicam. quod si nihil praemoneat, est mera modestiae methodus. ad hanc etiam methodum pertinet praeteritio cum de nobis metipsis significamus nos nolle aliquid praedicare, aut contra aduersarios nolle aliquid dicere. quod item dupliciter fit, aut cum circuitio ne cum rem ipsam non exprimimus: ut in Quintiana mitto cetera intolerabilia, aut cum rem ipsam exprimimus, quam figuram appellat Aquila paralepsim: ut quinta Verina, mitto vincula, mitto carcerem, mitto verbera, & in ea pro Plancio de laude sua, nullus erit tam immemor meorum, non dicam in bonos meritorum, sed bonorum in me. utroque isto genere conciliat sibi animos auditorum orator, & dignus videtur cui credatur, quod erat alterum genus persuadendi apud Aristotelem, cum videatur vltro modestus; sed in priori praeterea circuitio ne quadam auget orationem. est & alia methodus

RHETORICAE.

187

Methodus modestiae, si quis utatur idea puritatis & simplicitatis. decet enim modestam virum quaedam morum & orationis simplicitas. atque haec de modestia: nunc veritatis ideam persequamur.

De veritate.

Veritas appellatur haec idea, quia hac vere & sine vlla simulatione animi affectus exprimimus. huius sententiae sunt eadem quae simplicitatis & modestiae, atque etiam exclamatio, ut secunda Philippica, o mores? o tempora? & admiratio, ut in Maniliana pro deo immortalis, tantam ne vnus hominis diuina atque incredibilis virtus lucem Reip. afferre potuit? & dubitatio ut in Cluetiana, ego quod ad me attinet, quo me vertam nescio, & si qua alia oratio affectum exprimat, ut optationis, execrationis, & huiusmodi. methodus primo fit cum sententiae cuiusuis affectus sint proponuntur, quin illud antea moneamus quod facimus, ut in superioribus exemplis. ita fit sententia verior & plena magis affectuum. nam si praemoneas, ut si dicas te admirari antequam re ipsa admireris simplex magis quam vera & ex animo videbitur ad-

A a s

tur ad-

uultus in se

aspirat

*boni bonorum
aspiciunt*

Libro. 1.
& he.

INSTITUTIONES

rur admiratio. idem est existimandū de iure
 iurando, de conuicijs, de omni genere affe-
 ctus quem oratione exprimere velis. deinde
 si oppositionibus afferantur solutiones sine
 propositione vt in exemplo methodi veloci-
 tatis, aut cum subito videmur dicere, vt pro
 domo sua intelligo pontifices me plura ex-
 tra causam dixisse, quam opinio mea tulerit,
 aut voluerit, sed cupiebam me esse pur-
 gatum, tū vestra in me audiendo benignitas
 prouexit meā orationem. est & illa metho-
 dus verae orationis nō omnis quidē, sed eius
 qua affectus irarū aut alius vehemens affe-
 ctus declaratur, vt consecutionē figurarum
 orationis prae ira non seruemus, quasi vere
 perculsi ira simus, neq. motum animi in no-
 strā potestate teneamus. huius methodi exē-
 plum apud Ciceronē haud credo reperiri.
 apud poetas fortasse inuenietur. figurae apo-
 siopesis cum incisum aliquod reticetur, vt
 in Ligariana, sed in hac tanta fortuna, nisi
 tāta lenitas fuisset, quā per te obtines, intel-
 ligo quid loquar, vbi deest, nō defuturos qui
 te ad crudelitātē excitarent. approbatio ad
 amplificandū, vt primo de officijs, regalis sa-
 ne sententia & digna Aeacidarū genere: sed
 si approbatio fiat cū dubitatione minus ve-
 ram red

RHETORICAE.

188

ram reddit orationē, vt in eodē exemplo si
 dicas, regalis, vt videtur, sententia, quamuis
 moratam reddit orationē. correctio cū am-
 plificatione, vt prima epist. ad Lentulū, ego
 omni officio ac potius pietate &c. partitio
 soluta, idest, cū altera pars non redditur, vt
 prima in Catilinā, o fortunatam Remp., si
 quidē hanc sentinam eijciat, aut si dicas, ego
 quidē arbitror, neq. aliud quicquā referas
 ad illud, quidē aut si dicas hoc modo, nemo
 quidem cōtradictet. hoc genus figurae in re
 certa & demonstrata, aut quae eiusmodi vi-
 deatur, adhibetur apposite. reliquae figurae
 immo ceterae partes huiusmodi ideae si sit expri-
 mendus affectus vehemens & asper, vt in idea
 asperitatis & vehemētiae adhibendae sunt:
 si autem lenis, vt in simplici aut dulci, aut
 pura oratione. ac de veritate quidē hec suffi-
 ciat, reliquū est vt de obiurgatiōe disputem.

De obiurgatione.

 Biurgationis sentētiae sunt quib.
 reprehendimus ingratos, vt cum
 apud Liuiū lib. primo pater illius
 Horatij, qui solus relictus fuerat
 ex pugna Curiaiorū conqueritur de popu-
 lo Ro. quod illū cōdemnasset his verbis. I, li

A a t

Hor.

stor, colligaman⁹, que imperiū populo Ro
 antea pepererūt; obnubito caput liberatori
 huius vrbis; arbori infelici suspendito. aut
 cum conquerimur bene meritos poena, ma
 le meritos praemio affici, vt in exordio Sex
 rianae. intueri potestis eos, qui cum senatu,
 cum bonis omnibus Remp. afflictam excita
 rint & domestico latrocinio liberarint, moe
 stos &c. Methodus fit per ironiam: vt deci
 matertia Philippica, at filiū scurrae appel
 lat: quasi vero ignot⁹ nobis fuerit eques splē
 didus, pater huius Trebonij, aut cum res cer
 tae cū dubitationis nota dicuntur, vt si quē
 beneficia multa in Rempub. contulisse cer
 tum est, dicat, an parum vobis videor Rem
 pub. ornasse, aut cum expositio suae senten
 tiae fit cū dubitatione, vt in Ligariana. sed
 quoniam diligentia inimici inuestigatum
 est quod latuit confitendum est vt opinor.
 sed hae posteriores methodi & si quae aliae
 addūtur ab Hermogene omnes vidētur iro
 niae aut certe ironicae. illud autem obseruā
 dum est si quis vtatur ironia contra aduersa
 rios, non tam videri obiurgationis plenam
 orationem, quāuis morata sit, nisi ironia ad
 hibeatur in cōtrouersia aliqua figurata. tūc
 enim plena erit obiurgationis verae, quam
 uis sit

uis sit cōtra aduersarios. dictio figurę etcete
 rae partes adhibēdae in hac idea vt in reliqs
 moratis. haec idea sola ex moratis perse ip
 sam non constat, sed indiget aliqua cetera
 rum, vt modestia, aut simplicitate, aut alia
 morata. hinc reliquarum sententiae addita
 ironia, fiunt obiurgatoriae.

De grauitate.

Actenus de ideis moratae oratio
 nis disputatum, restat vt grauita
 tē quae sola ex ideis reliqua erat,
 persequamur. huius ideae nomen
 Graecum ambiguum est: nam aut significat
 facultatem, qua quiuis recte vti possit tota
 arte, quam verius latine prudentiam nomi
 nabimus, aut acutam quandam orationem.
 de grauitate illa prioris significationis disse
 ruimus in extrema parte huius artis: de alte
 ra quae acumen orationis profitetur, tam
 quam de genere certo ideae hoc loco dispu
 tandum. Grauitas igitur, quam acumen me
 lius liceret appellare, aut est & videtur, aut
 est & nō videtur, aut videtur & non est. gra
 uitas quae est & videtur fit quauis fere idea
 magnitudinis, quod ad sententias & metho
 dum pertinet. adhibendae etiam sunt sentē
 tiae ad

INSTITVTIONES

riae admirabiles, violētae, subtiles & acutae
 praeter vulgi opinionem & exquisitae, &
 methodus congruens. Dictione vt in asperita-
 te, vehementia, aut dignitate, & omnino vt
 in quavis idea magnitudinis, praeterquam
 in asperitate aut vehementia, frequentes au-
 tem periodi in hac esse debent, ac praeser-
 tim illae quas conuolutas in circuitione ap-
 pellauimus. huius grauitatis exempla erunt
 omnes deliberationes & caussae publicae Ci-
 ceronis, & Demosthenis, sed Demosthenis
 magis. proferamus autem aliquod exemplū
 breue, sed illustre huius ideae. sit illud in
 Planciana quamquā dissimilis est pecuniae
 debitis, & gratiae. nam qui pecuniam dissol-
 uit, statim non habet id quod reddidit: qui
 autem debet, is retinet alienum: gratiam au-
 tem & qui refert, habet, & qui habet, in eo
 ipso quod habet, refert. vides quantum veri
 acuminis in hac dissimilitudine, quamq. ta-
 le videatur contentione illa contrariorum
 habendi & referendi. docet aliquid huius ar-
 tificij Aristoteles, cum disputat de oratione
 urbana. grauitas quae est & non videtur, ha-
 bet omnia acuta sed ornata ideis moratis, ac
 praesertim simplicitatis, admista tamen di-
 gnitate, aut idea aliqua magnitudinis, ne-
 dum

RHETORICAE.

190

dum simplex omnino videri vult; aliquid
 dignitatis amittat. talis fere Mar. Tulli' in
 caussis priuatis vt in illa Caecinae, sed Ly-
 sias magis in omnibus fere, omnium autem
 maxime Demosthenes. sed age proponamus
 locum aliquem illustrem huius ideae. sit igi-
 tur ille in Cluentiana cum Ciceroni non
 suppeterent argumenta, sed leges tantum
 sic inquit, est enim quiddam in hac caussa,
 quod Cluentius ad se, aliquid quod ego ad
 me putem pertinere. hic putat sua interes-
 se, se re ipsa & gesto negotio; nō lege defen-
 di. ego nunc mea existimo interesse, me nul-
 la in disputatione ab Aetio videri superatū
 esse. quantum in hoc exēplo acumē: sed quam
 simplici oratione enuntiatum: vt vere pro-
 nuntiauerit Hermogenes omnem hanc gra-
 uitatem quae est & non videtur in metho-
 do positam esse. nam methodus nihil aliud
 est quam figura qua sententia effertur ita si
 sententiae vnus ideae efferantur dictione,
 figuris & partibus, alterius & praesertim cōtra-
 riae, vt aliae videantur sententiae quā re ipsa
 sint, id omnino ad methodū referendū est. gra-
 uitas quae videtur & non est, habet sententias
 inanes, & quae videtur acutae, neque sunt. dictione
 ne vt in auctoritate, asperitate & vehemētia
 cetera

Libro. 3.
Libro.

maius quod
quod est

quod est
quod est

INSTITVTIONES

cetera vt dignitas, aut vigor: sed potissimum vt venustas. amplificat res antequā probet, inculcat multas fabulas, multa poëmata, multas descriptiones, magnitudinem adhibet vbi opus non est quae non cōuenit veris oratoribus, sed potius sophistis: quales multi ab aetate vsq. Socratis exstiterunt. atq. haec de generibus idearum.

De vsu idearum.

IXpositis generibus idearum, de earum vsu disputandum est, hinc sumpto initio. omnis oratio aut est forensis & ciuilis, aut panegyrica & quieta, aut mista ex vtroq. genere. forensis est, quae solam fere persuasionem sibi proponit, quales sunt merae deliberationes, & mera iudicia; vt oratio pro Caecina. Panegyrica est quae solam paene ostentationem ingenij, aut amplificationem sibi proponit, aut delectationem auditoris, quales sunt laudationes, vituperationes, historiae, poëmata, & libri philosophici M. Tullij. mista quae ex vtroq. genere constat, vt Maniliana. oratio forensis simpliciter temperatur ex quinque ideis, ex perspicuitate, & simplicitate, modestia, veritate, & velocitate. at ea quae perfectissima

oratio
panegyrica

oratio
mista

oratio
forensis

RHETORICAE:

191

festissima est forensium adspersit tota oratione circuitiōnem non minus quam perspicuitatem & orationem moratam: secundo loco asperitatem & vehementiam atq. velocitatem: tertio reliquas ideas magnitudinis. nam auctoritatem & splendorem minuit saepe orator forensis, vt Demosthenes adhibita interpositione. adhibet praeterea venustatem, sed tectam, & in his praesertim locis, in quibus est acumen ac multitudo subtilium sententiarum, ex grauitate, eam quae est, & non videtur, eius vero, quae est, & videtur, parum, posterioris vero nihil fere, nisi quis splendorem & vigorem orationis huc referat. deliberationes perfectissimae vtuntur iisdem ideis, quibus orationes forenses perfectae, sed adhibent praeterea omnes ideas magnitudinis, & ex ideis moratis obiurgationem mediocriter: quamquam fieri potest vt pro ratione circūstantiarum plures ideae moratae orationis in illam cadant, vt in ea pro Megalopolitis Demosthenis multa sunt morata, quamuis repugnant naturae deliberationis. adhibent etiam eam grauitatē, quae est & videtur: huiusmodi sunt Philippicae M. Tullij omnes fere praeter secundam. iudicia si publica sint, vt oratio pro Rabirio

perduc-

INSTITVTIONES

perduellionis reo, iisdem ideis quibus delib-
 erationes absoluuntur. quod si priuata fue-
 rit vt oratio pro Caecina ex ideis magnitu-
 dinis adhibendae sunt ex circuitione, senten-
 tiae quidē liberius, cetera parce, ex reliquis
 vero magnitudinis ideis tantum aliquando
 sententiae, dictio & figurae vehemētiae, ex
 moratis simplicitatis & modestiae multum,
 obiurgationis minimū, ex grauitate, ea quae
 est & non videtur. oratio panegyrica sim-
 pliciter fit si abundet vna harum idearum,
 puritate, vt oratio Caesaris, idea aliqua ma-
 gnitudinis, praeterquam asperitate & vehe-
 mētia: vt Thucydides dignitate insignis, aut
 venustate, vt Xenophon. Panegyrica ora-
 tio perfecta, si oratio soluta fit, in qua Plato
 ceteros scriptores longe superauit, perfici-
 tur ex iisdem ideis, ex quibus perficiebatur
 panegyrica simpliciter, sed ita, vt quam mi-
 nimū sit velocitatis, quae maxime repugnat
 panegyricae orationi, & quam minimū etiā
 ei⁹ grauitatis, quae est & videtur. in hoc ge-
 nere orationis mirabiliter excellunt dulce-
 do & venustas. panegyricae subiiciuntur dia-
 logi, quibus omne genus idearum accom-
 modatur, pro personarum varietate, ita vt
 grauitas etiam illa quae videtur & non est,
 dialogis

panegyrica

panegyrica

col. velio

to.

thucydides

de oratore

RHETORICAE

dialogis aliquando congruat: vt cum indu-
 cuntur sophistae loquentes, vt apud Plato-
 nem plerumq. quin & abiecta & demissa
 oratio in dialogo adhibenda, si persona quae
 inducitur, id postulare videatur. quia omne
 genus imitationis recipit dialogus. in histo-
 rijs separatim inseruntur descriptiones & con-
 ciones. descriptiones fiunt potissimum pura
 atq. simplici, & dulci oratione, conciones ve-
 ro vt deliberationes. in poësi duae ideae in-
 commune potissimum elucere debent, ma-
 gnitudo & dulcedo: ceterae obseruationes
 quod ad poësim pertinet in poëticā reijciē-
 dae sunt, vt methodus inuocandi & colloca-
 tio metrica. de qua arte nemo differuit ac-
 curatius quam Aristoteles. oratio mista, fe-
 re fit, vt deliberatio, sed oportet vt in ea ex-
 cellant dignitas, atq. orationis splendor, vt
 apparet in Maniliana & Liciniana. hoc lo-
 co Hermogenes adhibet iudicium suum &
 sententiam grauissime pronuntiat de cha-
 ractere & stylo clarissimorum virorum qui
 apud Graecos aut dicendi facultate, aut in
 historia, aut in poësi aut in alio genere scri-
 bēdi excelluerant. fecerant idē iudiciū an-
 tea idq. grauissimum ex Latinis M. Tul-
 lius in Bruto, ex Graecis Halicarnassensis in
 libro de

quidam de
remedijs
v. d. d. d.

Leonardus
omni

simpliciter
et dicitur

in poësi

grauitatis

splendoris

In poëtic.

oro splendor

fraym...

INSTITUTIONES

libro de characteribus ex quo multa Quintilianus in locum eiusdem argumenti transtulit, addidit tamen multa summo cum iudicio de Latinis scriptoribus quae quia superpetunt, non video cur nostrum aut alterius iudicium desiderari possit, aut debeat. illud vnum doleo vehementer soli ex his scriptoribus fere Hermogeni venisse in mentem, ut iudicium suum idearum & characterum praceptionibus minutatim accommodaret sed haec haec tenus: nunc de usu idearum in partibus orationis aliquid disseramus, licet Hermogenes de eo separatim non disputauerit. neque vero expectandum hoc loco, ut omnia figillatim persequamur. satisfiet quidem cumulate ei qui praceptiones idearum probe nouerit, si capita solum huius disputationis indicemus.

De usu idearum in partibus orationis.

In exordijs igitur duae potissimum elucent ideae, circuitio, & modestia. in narrationibus tres, perspicuitas, veritas, & velocitas secundum figuras, & praesertim secundum subcontinuationem, & interpositionem. in confirmatione

RHETORICAE.

193

matione velocitas plurimum potest, in epilogis ite. sed si affectus graues concitandi sint, ut ira, & odium adhibendae sunt asperitas, atque ei finitimae: sin autem lenis, ideae moratae praeter obiurgationem. his ita positae exponendum est quae ideae inter se finitimae sint, & quae quibus contrariae: ut cum aliqua utendum fuerit, neque possit vlla per se constare, finitimas potius quam alias adiungamus, & ne nimio usu alicuius in vitium aliquod incurramus. puritati itaque finitimae sunt simplicitas, modestia, & veritas secundum affectum lenem. circuitioni dignitas, splendor, vigor, grauitas quae est & videtur asperitati vehementia, velocitas, & obiurgatio. venustati splendor, dulcedo, grauitas quae videtur & non est, & arguta oratio. distinctae orationi contraria est circuitio, dignitati simplicitas. asperitati, vehementiae, & vigori, repugnant simplicitas, modestia, dulcedo, & venustas, venustati velocitas, ea maxime, quae fit per interrogationes & responsiones breues. abiectae orationi venustas & apte composita oratio, velocitati, remissa & supina. contrariae autem ideae contrarijs temperandae sunt, ne si aliquam nimium affectemus, in vitium aliquod turpe incurramus. distincta

Bb

oratio

INSTITUTIONES

oratio valet plurimum, ne circuitione nostra oratio obscuretur. circuitio, & velocitas efficiunt, ne nostra oratio mollis sit, & ut Graeci loquuntur, supina. splendor additus dignitati, aut asperitati, aut vehemētiaē, facit ne oratio nimis acerba sit, neue plus iusto efferratur. venustas ne rustica & agrestis videatur. quod si multa sit in oratione venustas, detrahit illi fidē, & auctoritatem. moratae faciunt verisimilem orationem atq. euidentē. grauitas ne ab ingenio tardo atque habeti profecta videatur. atq. haec de ideis.

De methodo prudentiaē

bsolute disputatione de ideis explicanda est extrema pars huius artis, quam Hermogenes de methodo grauitatis inscripsit: quod ex tribus formis grauitatis quas docuerat, eam hoc loco maxime persequatur quae est & non videtur, cuius tota fere vis in methodo cernebatur. huius grauitatis proprium est, ut ait Aristides, quae nostrae causae conueniant procul prospicere, quae profutura, nobis sunt arripere & praemunire, quae nocere possunt, ea sensim auertere, & funditus conuellere. hoc certe munus totum prudentiaē

RHETORICAE

194

riae est. propter quam causam nos ita hanc partem de methodo prudentiaē inscribi voluimus, ut res planius intelligeretur. nullus autem ex priscis rhetoribus, ut ait Dionysius Halicarnassensis, ausus est hanc partē suscipere explicandam, quod sub artem eam cadere posse negarent, praeter vnum Gorgiam Leontinū qui tamen nihil fere, ut idē inquit, magnopere dignum sermone reliquerat. Aristoteles sane videtur aliquid huius methodi explicasse, cum quartam illam partē elocutionis docet, in qua eius auditor Theophrastus illud positū esse dixit, ut intelligeremus quae oratio oratori esset accommodata pro circumstantiarum varietate. hanc etiam partem attigit Marcus Tullius, sed strictim. Hermogenes vero cū perspiceret ei qui probe totam artem cognouisset, notaretq. accurate vim singularum circumstantiarum & pondus, facilem hanc rationem & expeditam futuram, maluit priuatim quae ad hunc usum pertinerent, sine serie disputationis obseruare, quam in cōmune & ordine digesta praecepta huius partis tradere. & quoniam properas hanc artē scripserat aut certe dictauerat, ut idē multis in locis significat, aliqua quae in hac arte explicanda praetermiserat, in hūc locū cōtulit,

In libro de
comp. no.

Libro. 3.
Rhet.

Libro. 5.
de orat.

INSTITUTIONES

E idem declarat in extrema disputatione
 de ideis, quod hic locus maxime huic insti-
 tuto accommodatus videretur, cum & vlti-
 mus huius artis esset, & omnia libere & sine
 vlla certa serie in eo traderentur. ita Aristo-
 teles cum in tripartita illa ratione quā pri-
 mo lib. de syllogismo tradiderat, multa quæ
 ad eam partem spectare videbantur, omisit
 set, in secundum librum ea retulit, quæ sen-
 tentia est Alexandri, vt non magnopere ei
 de serie disputationum in illo laborandum
 fuerit. quapropter vt ad Hermogenem re-
 deam, nos hanc partem artis eodem ordine
 quo ille tradidit, persequemur, tantum ob-
 seruabimus quod caput ad methodum pru-
 dentiae proprie pertineat, quod ad explen-
 da ea, quæ in arte deerant, referendum sit.
 hæc ratio cōsiliij quam hoc loco secutus est
 Hermogenes cum a paucis intelligeretur, a
 lijs fortasse non probaretur, non satisfecit
 Hermogenes omnib. in hac parte, vt Theo-
 doro Logothetae, Isaacio Tzetzae & alijs
 quorum ego calumnijs hoc loco responde-
 re conarer, nisi satis ijs factum fuisse superio-
 re disputatione existimarem: accedit etiam
 huc quod in hac arte tradenda multa huius
 artificij & prudētiae ab Hermogene adper-
 sa sunt,

RHETORICAE.

195

sa sunt, quod aliter ars quæ tota plena con-
 silij & prudentiae est doceri commode non
 potuisset. ne igitur maleuoli isti ab Hermo-
 gene requirant, quando vno, quādo plurib.
 proœmijs vtendum, quando narratio adhi-
 benda, quando omittenda & alia huiusmo-
 di. nam ista omnia aut in arte exposita sunt,
 aut cum praeceptiones artis bene cognitæ
 ad circumstantias accommodātur, facile in-
 telliguntur praesertim si quis attente adhi-
 beat eam rationem quam nos in exordij in-
 uentione monstrauius. ex qua disputatione,
 quæ maxime propria est huius loci & tē-
 poris, animaduertet quis aliter dicturum
 fuisse M. Tullium, quod ipse de se faterur,
 apud Quirites pro rege Deiotaro, quam di-
 xerat intra parietes domesticos Iulij Caesa-
 ris, aliud etiam genus dicendi ab illo exspe-
 ctandum fuisse cum infirma adhuc aetate
 pro Sex. Roscio diceret, aliud cū pro alijs
 corroborata iam aetate & dicendi facultate
 orationem haberet, aliter praeterea ornan-
 dum fuisse ab eo Pompeium apud Quiri-
 tes, aliter maiestatem populi Roma. pro C.
 Rabirio defendendam, aliter cohonestādum
 Archiam, cuius caussa cum tenuis & inops
 esset, dicendum tamen in ea erat pro sum-

Bb 3 m

INSTITVTIONES

mo poeta, homine eruditissimo, apud viros
 litteratissimos, vt condonandum fuerit M.
 Tullio quod a consuetudine forensi tantif-
 per ad musas mansuetiores in ea diuerterit.
 quare non est audiendus Cornelius Tacitus
 qui hac ratione circumstantiarum neglecta,
 auisus sit Verrinas M. Tullij & eiusdem ora-
 tionem pro Archia insectari. sed vt eo vnde
 deflexit oratio redeamus, quis non videt il-
 la Aristotelica ex hac circumstantiarum ob-
 seruatione manasse, aliam elocutionem re-
 quirendam ab eo qui solam scriptionem spe-
 ctet, aliam ab eo qui ea quae scripsit agere
 & in conuentu dicere velit, aliter dicendum
 in senatu, aliter in concione, aliter in iudi-
 cijs, aliter in theatro apud spectatores tan-
 tum, aliter irato animo, aliter sedato, non
 eadem elocutionem in varijs morib. in varijs af-
 fectibus, in dissimili rerum subiectarum co-
 ditone positulari. sed quoniam satis expli-
 cata videtur ratio communis huius metho-
 di, priuatas obseruationes Hermogenis eo-
 dem ordine quo ab illo expositae sunt per-
 sequamur. ac primum illae proponuntur
 quae pertinent ad vsum vocabulorum atq.
 ad eorum intelligentiam. quae videtur pro-
 priae huius loci, neq. enim semper vtendum
 vocabu-

In dial. de
 orat.

Libro 3.
 2. lib.

semper

RHETORICAE

vocabulorum significatione eodem modo,
 neq. vna tantum methodus est inuestigan-
 di significationes nobis ignotas, neq. vno ta-
 tum modo in vfu vocabulorum peccari po-
 test. qua varietate cognita prudētius vterur
 orator verborum significatione. prima igi-
 tur obseruatio haec est. Orator praeter vul-
 garem significationem cuiusq. vocabuli, te-
 neat oportet in qua re priuatim illud voca-
 bulum dicatur: vt cū Chaldaei dicantur om-
 nes nati in ea regione, separatim certe Mar-
 cus Tullius solos Genethliacos eo nomine
 plerumq. intelligit, vt in libris de diuinitio-
 ne & in ea pro Murena. diuersae etiā signifi-
 cationes eiusdem vocabuli cognoscendae: vt
 cum concio proprie dicatur conuentus po-
 puli, in ea tamen de haruspicum responsis
 adhibetur a Cicerone pro oratione quae ha-
 betur apud populū. cōtraria tādē esse potest
 significatio vocabuli quae vsurpatur, vt in
 ironijs: vt tertia Philippica, o praeclarū cu-
 stodem ouium lupum. praeclarum posi-
 tum est p. horribili & infido. Significatio-
 nes vocabulorū & genera dicendi ignoran-
 tur fere in oratione soluta propter tres caus-
 sas: aut quia peregrina sunt, vt apud Cicero-
 nem ad Atticum pegmata pro pluteis quib.
 libri adseruatur, aut quia technica sunt, id
 est pro

1. obseruatio

concio
 cio yto
 gnto de pu

ironia

2. obseruatio

Bb

4

est pro

INSTITUTIONES

est propria cuiusq. artis, ut tertia Verrina
 exigere columnas ad perpendiculum, quod
 est fabricarum, aut quia sunt forensia, ut in
 Cornelia populus factus est fundus, id est
 legem comprobavit. Peccatur autem in usu
 vocabulorum aut improprietas ut vniuersi-
 fitas pro gymnasio, aut cum verbū Latinum
 deprauatur, ut in praesentiarum, pro in prae-
 sentia. Iterandum est saepe idem verbum,
 aut genus dicēdi, cum nullum aliud ita pro-
 prium potest inueniri, ut in Cornelia
 frequentissime legimus fundum fieri po-
 pulum: at cum multa suppetunt quae idem
 fere valeant, adhibenda sunt libenter ab ora-
 tore, ut in eadem adscribere, aut asciscere ci-
 uem, adipisci aut consequi ciuitatem, dare,
 aut largiri alicui ciuitatem, donare, aut
 recipere aliquem ciuitate. quid magis de-
 cet prudentiam oratoris, quam nosse quan-
 do eodem, quando diuersis generib. dicendi
 uti possit: quod autem sequitur plenum est
 prudentiae oratoriae. Oratio superuacanea
 fit dupliciter, aut in verbis, aut in sententia
 in verbis item duobus modis, commemoratio-
 ne, & copia verborum. commemoratio fit cum
 sententia aliqua breuis dilatatur, aut verbis
 quae idem valeant, aut circumstantijs, aut

alia

RHETORICAE:

alia quauis ratione, ut in animis auditorum
 firmitus haereat, ut initio eius pro Flacco, cum
 in maximis periculis huius urbis atq. impe-
 rij, grauisimo atq. acerbissimo Reipub. ca-
 su, socio atq. adiutore consiliorum periculo-
 rumq. meorum L. Flacco caedē a vobis, con-
 iugibus, liberis vestris, vastitatem a templis
 delubris, vrbe, Italia depellebam, sperabā,
 iudices, honoris potius L. Flacci, me adiuto-
 rem futurum, quam miseriarum deprecato-
 rem. quasi breui dicere voluerit, cum adiu-
 tore Flacco rempublicam defendebam, spe-
 rabam honores illi a vobis tribuendos. uti-
 mur autem commemoratione in his locis qui-
 bus maxime confidimus & in quibus habe-
 mus multum praesidij, ut Hermogenes do-
 cuit in disputatione de splendore & de cir-
 cuitione. copia verborum fit cum in eadem
 per iocosa adhibentur multa verba, aut gene-
 ra dicendi quae idem valeant: quod fit ad
 commouendos animos auditorum, ut in Li-
 gariana, quid ille tu' districtus in acie Phar-
 salica gladius agebat? cuius latus ille mu-
 cro petebat? qui sensus erat armorum tuo-
 rum? quae tua mēs? manus? oculi? ardor ani-
 mi? quid optabas? quid cupiebas? neutra ha-
 rum rationum adhibēda est ab oratore, nisi

cum ve

semonche

Commemoratio

la deo labo

quae a solate

casat ocuorot

Commemoratio
utimur

copia verbo

prunco h. quon
ciant. cupi
par prunco

♀

INSTITVTIONES

cum vehementer confidit ei sententiae, qui
 in censuris persequitur. in sententijs fit superuacua ora-
 tio cū rationes cōmunes adiūgunt pprijs: q̄
 fieri debet si id q̄ probandū est, sit incredi-
 bile, vt in oratione funebri Periclis quae le-
 gitur in libro secūdo historiarū Thucydidis
 probat Pericles in exordio quod incredibi-
 le videtur iniquum esse illud institutum So-
 lonis, vt qui pro patria mortui erant publi-
 ce laudarentur, hac ratione propria, quia fa-
 cta non verbis, sed factis cohonestanda sunt:
 cui adiungit hanc communem, ne virtutes
 clarissimorū virorum in discrimen veniant
 pro facultate oratoris, incertaq. reddatur
 de illis existimatio, aut fit per epenthyme-
 ses, quae fiunt cum rationes communes dila-
 tantur ad molliendam audaciam sententiae
 incredibilis: vt eodem loco nam qui illorū
 virtutes probe nouerint, et propēsa sunt in
 eos voluntate semper arbitrātur aliquid mi-
 nus sua opinione ab oratoribus afferri. con-
 tra qui eorum gloriae inuident, semper ali-
 quid ab oratore affingi existimant. Si qua
 oratio aut sentētia duriuscula videatur mol-
 lienda est dupliciter, aut breui quadam ac-
 cessione, aut cōfessione audaciae, & duri ser-
 monis. breuis accessio fit his verbis; quasi, ve-
 luti,

*in censuris
fit superuacua
de los defunctos*

*quae loquuntur
in
oratio dura
noli q̄ cūdo. 2.
6.*

RHETORICAE

luti, fere, videri, & alijs quae idem valeant:
 vt, primo de natura deorum, natura est qua
 si lena sui. confessio, vt secūdo de natura deo-
 rum vtrumq. omnino durum beatitudo sci-
 licet, & beatitas, sed verba vsu molliēda sūt,
 & nona Philippica graue dictu est, sed dicē-
 dum tamen. hoc ad prudētiam oratoris ma-
 xime spectat. neq. vero minus duo quae de
 inceptis sequuntur. (Aposiopesis adhibetur in
 oratione, vt maiorem suspīcionem in animis
 auditorū relinquamus: vt pro Ligario, quod
 si in hac tanta tua fortuna, tanta lenitas non
 fuisset, quam per te p̄te, inquā obtines, intel-
 ligo quid loquar. dicimus autem nos ve-
 praeterire aliquid, quod tamen commemo-
 ramus, propter tres causas: aut quia no-
 tum illud est, vt pro domo sua vides me nol-
 le omnes actiones tuas radicibus conuelle-
 re, sed quod omnino apertum est non age-
 re, te nihil iure egisse, te tribunum plebis
 non fuisse, aut quia odiosum est, vt in Ma-
 niliana, finite hoc lo. o Quirites, sicut poē-
 tae solent praeterire nostram calamitatem,
 quam non ex proelio nuntius, sed ex sermo-
 ne rumor afferret, aut quia res parua est: vt
 mitto haec quae leuia sunt, nequ. ma-
 gni mo-

*quasi generis su-
met*

7. calor

*ig
y
y
y*

INSTITVTIONES

8. ni momenti: Circuitio si fiat propter ignorantiam verborum reprehendenda est, vt ait Aristoteles: talis est illa eius qui dixit herbas Hibericas pro sparto. alioqui vsui esse solet ad regendam obscenitatem, vt secundo de natura deorum reliquiae cibi depelluntur cum adstringentibus intestinis, tum relaxantibus, aut ad regendam orationem quae auditorib. molesta sit futura, vt in Maniliana noster exercitus cum urbem ex Tigranis regno cepisset, proeliisque secundis vsus esset, lōginitate locorum, & desiderio suorum vehemēter commouebatur, aut cum celamus nostram arrogantiā, vt in Sextiana, quas res in meo consulatu gessi vexare cupiebant, aut ad amplificandum vt princeps eloquentiae Romanae pro M. Tullio. qui vsus etsi non affertur ab Hermogene, mirum videri nō debet. nā satis esse factum suo instituto putauit, si monuisset ad prudentiam quoq. oratoris pertinere singularum figurarum vsum cognitum tenere. quod praestant tres obseruationes quae deinceps sequuntur. Iteratio eiusdem verbi, aut fit docendi causa, vt in Maniliana, quae ciuitas vniquam fuit, non dico Atheniensium, & quae sequuntur, aut ad laudandum, vt in eadem

*quasi ferrugines
sine ule uel in
one.
fraxea
haec est herba hibe
rica ab antiquis
sic apud lato. que
in nigra Hispania
uelat. et in
borde, et in
qua cito lana
meritor bore qua
vltimas abet
tuo hinc dicere
Sagittarius.*

RHETORICAE

eadem de rebus gestis Pompeij, testis est Italia, &c. aut ad vituperandum, ut tertia Verina en cui tu liberos committas, & quae sequuntur, aut ad commouendos affectus vt prima actione in Catilinam, viuit, & viuit non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Interrogatio maximo vsui est in reb. certis atq. exploratis, vt in Maniliana, cui praesidio per hosce annos classibus vestris fuistis? aut vsui est cum res antea demonstratae concluduntur: vt in eadem, quare cum hoc bellum sit ita necessarium vt negligi non possit, & quae sequuntur. Omnis autem interrogatio aut conuertitur fere ad auditores, vt ea quae nuper proposita est, quae valet plurimum ad reprehendendum, aut ad aduersarios quae adhibetur ad infirmadum eorum sententiam, vt in Ligariana, quid ille tuus Tubero &c. aut ad seipsum conuertitur, vt in Maniliana, sed quid ego longinqua comemoro? quae interrogatio multum affert praesidij ad auditorum animos ad se conuertendos, & ad rem firmiter persuadendam. Asyndeton, & conjunctio duae figurae sunt vtilissimae ad copiam, & amplificationem: sed asyndeton plus valet ad affectus augendos vt secunda actione in Catilinam

10.

*Flaccus
dicat, iouing
euphro
deliquit
erudit. qd
bona*

11.

INSTITUTIONES

nam abiit, excessit, euasit, erupit: coniuñctio
vero potius adhibetur ad copiam rerum
significandam, vt duodecima episto. lib. 4.
officia quae fieri potuerunt, & pro collegio
& propinquitate & viuo & mortuo praesti-
timus. ita Aristoteles scribit asyndeto fieri
vt quae pauca sunt, multa videantur. Caput
quod sequitur apud Hermogenem tantum
videtur continere nomina propositionis per
capita atq. enumerationis, eius quae fit in
epilogo, in quo nihil est praesidi, ad metho-
dum prudentiae. de propositione autem per
capita, qua prudentia sit adhibenda in ora-
tione, disseruerat Hermogenes in inuentio-
ne, de enumeratione vero nihil aut parum
admodum praecepit. addi igitur hoc loco
posse videtur haec obseruatio ex Apstine,
qui multa adiunxit arti Hermogenis, enu-
meratio aut fit in extrema oratione, aut in
media, atq. aut est capitum tantum, vt illa
in Maniliana satis mihi multa verba fecisse
videor, quare sit hoc bellum ipso genere ne-
cessarium, &c. aut est argumentorum tantum
quib. vnum caput confirmatum est, vt in ea-
dem, quare videte num dubitandum vobis
sit omni studio in id bellum incubere &c.
aut fit enumeratio capitum, & argumento-
rum

sequentes.
fuerunt in g...
h...
h...

♀ 907
8 Libro. 3.
Aht.

12.

quaevis

de oratione
capita

♀ C

enumeratio
posse fieri in me-
dia oratione, aut
in epilogo; in media
pot fieri quando
posita sunt 3. b.
capita et expla-
uimus iam 3. et
et vobis vnum enu-
meramus illos et
haec quae sunt vltima
et in epilogo iterum
necesse est illos de nouo

RHETORICAE!

sum vnus capitum, vt in eadem, quare cum
& bellum ita necessarium sit, vt negligi non
possit, ita magnum, vt accuratissime fit ad
ministrandam & quae sequuntur. nam om-
nia fere haec exempla aut vulgo nota sunt
aut in superiori disputatione ad verbu pro-
posita. hoc loco explicandum breui, quod
supra promissimus ex Apstine, quib. figuris
possit enumeratio capitum quae fit in epi-
logis varie proponi. potest igitur fieri per
ethopoeiam, si inducatur aliqua res aut per-
sona quae capita illa commemoret, aut per
descriptionem, vt describatur statua aut mo-
numentum aliquod in quo propter merita
singulorum capitum aliquid notetur, aut
iterum per ethopoeiam si fingamus nos au-
dire decretum, legem aut sententiam latam
a iudicibus propter illa capita, aut si percon-
temur iudices quid vos hunc reum admitte-
tis, qui haec commisit? sed iam cui vsui sint,
aut quomodo tractandae aliae figurae,
quod est prudentiae, doceamus. Aequales
figurae, id est homoeoptoton, homoeoteleu-
ton & parechesis, aut adhibentur ad vsum
forensem, vt in exordio Manilianae, &
quid de me iudicaretis etc. aut ad solam
ostentationem, vt in orationibus Socra-
tis,

13. simile

INSTITUTIONES

Socratis aut lusum declamatorio more, quod aliquando fit etiam ab oratoribus ut tertia Philippica: en cur magister eius ex oratore arator factus sit. Hyperbaton cum laude fit, quoties interponitur ratio sententiae: ut pro Archia, primum Antiochiae (nam ibi natus loco nobili, & vrbe quondam celebri, & copiosa, eruditissimis hominibus, atq. studijs liberalissimis affluenti) ceteris ingenio antecellere contigit, aut ratio duplicatur cum redditur ratio rationis: ut in eadem, quoties ego vidi Archiam iudices (utar enim vestra benignitate, quia me diligenter attenditis) quoties ego vidi Archiam, & quae sequuntur. hoc hyperbaton adhibendum est ab oratore, ne diutius teneatur suspensus animus auditoris, ut facile percipiat quod dicitur. itaq. hyperbaton non semper obscurat orationem, neq. semper ordinem verborum perturbat. Antitheton fit cum contraria, aut discrepantia inter se opponuntur: hoc aut verum est quod nihil in eo fingatur, ut quarta Philippica, si consul Antonius, hostis Brutus &c. aut altera pars fingit ab oratore contumeliae causa, quod antitheton malitiosum vocatur. ut Demosthenes in oratione de corona, tu docebas litteras, ego discebam.

tu age-

Hyperbaton
14.

Hyperbaton

antitheton
15.

tu docebas litteras et scribere, in sua propria sententia.

RHETORICAE.

201

tu agebas tertias partes in scena, ego spectabam: tu explodebaris, ego exhibebam. nam in hoc exemplo pars posterior ficta est a Demosthene. Parison fit, cum idem verbum cum diuersis vocabulis in eadem periodo compositum mutat vehementer significationem, ut velim eum redimas & postea perimas. quae figura vsui est ad venustatem, & ad grauitatem, eam praesertim quae videtur & non est haec significatio parisi, quod sciam, non est in vsu apud alios huius artis scriptores. Oratori utilissimum est in genere iudiciali videri aliquando subito dicere: ut pro domo sua intelligo pontifices, me extra causam plura dixisse, quam opinio mea tulerit, aut voluerit, sed cupiebam me vobis purgatum, tum etiam vestra in me audiendo benignitas prouexit meam orationem. in deliberatione idem est perniciosissimum, quia oportet accedere oratorem meditatum ad dicendum. in exornationibus vtrumque licet praestare. vides igitur quam prudenter possit aliquando orator fingere ex tempore sibi aliquid occurrisse. Amplificatione utendum est ante probationes in genere iudiciali cum res fuerit parui momenti, aut persona quam in sectamur clara & illustris. sic Aeschines in oratione

Cc

oratione

*tunc de
tunc de
tunc de
tunc de*

16.
parison

comates

17.
in iudicio

in delibera

in ex orno

18.
amplificati

INSTITVTIONES

oratione in Timarchum amplificatione primum usus est. amplificatio autem, ut ait Sopater, praeponenda est cum id quod probaturi sumus est certum & exploratum, ut prima actio in Catilinam, & contra si res incerta fuerit confirmanda primum, deinde amplificanda, ut in Sextiana: frequentius tamen hoc posterius est. sed iuuat vehementer prudentiam nosse quando illo altero uti liceat. Mendacium proferre integrum est oratori cum illum mentiri sciant auditores, si illud futurum est utile illis. ut M. Tul. in Philippicis negat se auctorem fuisse caedis Iulij Caesaris, quod tamen falsum est, quia idem hortatur aperte M. Brutum ad libertatem recuperandam, & M. Brutus in terfecto Caesare Ciceronem appellauit, ei que gratulatur est libertatem recuperatam, ut historici referunt: at hoc mendacium fructuosissimum erat populo Roma. ad Rempublici. constituendam. nam alioqui a militibus Caesarianis necatus fuisset Marcus Tullius. quin & in laudationibus funebribus multa falsa ab auditoribus adhiberi possunt. quae licentia scribit Marcus Tullius historiã Romanam factam mendaciorem. concessum etiam rhetoribus, ut ibidem ait Cicero, in

historijs

In diuit.
quaest.

19.

RHETORICAE

202

historijs mentiri, ut aliquid dicere possint arguti. hinc a Stratocle falso narratur The mistocle mortem sibi consciuisse, cum taurum scilicet immolasset, sanguinemque patera excepisset: quod haec mors Rhetorico more & tragico ornari possit. quis autem dubitat quin prudentis oratoris sit nosse quando sine reprehensione mentiri illi liceat, quando etiam quod sequitur iurare? Oratori licet iurare non ad veritatem confirmandam, sed ad affectus animi excitandos: ut in septima Ver rina post exaggeratum casum nauarchorum cum inquit, per deos immortales, iudices, quo tandem animo sedetis? haec quemadmodum auditis? potest tamen testes iuratos proferre atque eorum sententiam comprobare. Orator adhibebit procuratores aut propter sexum, ut si femina re a sit, aut propter aetatem, ut si sit puer, aut propter conditionem ut si sit seruus, aut infamis, aut propter vitium naturae, ut si propter magnam corporis deformitatem irrideatur. hoc prudentiae quidem est, sed illud magis *δενόρνητα*, id est vim oratoris declarat posse impetrare contrarium ei quod oratione persuadet. quod faciet duplici methodo: vna est ea quae fit per oppositiones firmissimas, quam exposuimus in controversijs figuratis. altera fit sine oppositionibus

Sacrificase

20.

21.

INSTITUTIONES

b^o cū orator profert ea argumenta quae in partem cōtrariam possunt facile torqueri: vt cum Agamemnon apud Homerum, secūdo libro Iliadis suadet Graecis, vt infecto bello domum reuertātur: quale est illud argumentum tabulae nauium, & funes putruerunt. quae ratio potius videtur persuadere, vt non reuertantur. Orator proponet oppositiones aduersariorum tripliciter, aut per scientiam, cum rationem aduersarij se facile dissoluturum arbitratur, vt noui vbi se iactaturus sit, aut per auditum cum ratio aduersarij difficilis erit ad dissoluendum, vt audiui quid mihi sit oppositurus, aut per opinionem cum ratio erit mediae cuiusdam naturae, vt dicet fortasse. hanc triplicem rationem proponendi ea quae ab aduersarijs obijci possunt, quae tempora & vsum artis prudenter distinguit, vidit primum Haliarnasseus. Idem argumentum, quod alius antea occuparit aut nos ipsi alibi pertractauimus possumus persequi ita vt aliud videatur si inuertamus ordinem capitum, aut aliqua addamus, aut detrahamus. Ordo capitum vix potest immutari in genere deliberatio, quia id quod vrguet primū semper in eo genere esse debet, siue primus, siue se-

cun-

RHETORICAE.

203

cūdo aut alio loco quis sententiam dicat. additione tamen & detractione variari potest idem argumentum, vt fecit Demosthenes in Olynthiacis & in ea de militibus in Chersoneso. M. tamen Tullius cum tertia Philippica & quarta ad extremū idem suadeat vt bellum contra Mar. Antonium inferatur, ordinem capitum videtur immutasse. nam in tertia primum proponit quod a glorioso, deinde quod ab utili, postremo quod ab eo quod fieri potest petitur: at in quarta utile praecedit, sequitur facile, in extremo gloriosum collocatur. neq. mirum: nam istud ipsum est prudentiae maximae habere rationem eorum apud quos dicas. senatus siquidem dignitate & gloria magis excitatur, plebs vero utilitate. in panegyricis orationibus quales sunt laudationes, ordo capitum est fere immutabilis, quem scilicet natura rerum praescribit. Ita omnes fere prisca oratores graeci praesertim, eum ordinem in laudando sequuntur, qui in progymnasmatibus expositus est. potest igitur in eo fieri imitatio additione & detractione. ita Plato imitatus est orationem funebrem Thucydides. nam cum Thucydides de rep. multum, de hostibus autem parum in ea dixisset,

Cc 3

xisset,

*panis
sula*

INSTITUTIONES

xisset, cōtra Plato multa d̄ hostibus, parum
autem aut nihil de republica differuit. at in
genere iudiciali vtrumq. fieri potest. nam
cum Phormio orator in lege accusanda pri-
mo v̄sus esset aequo, deinde vtili, postre-
mo glorioso, Demosthenes in oratione de
immunitate cum eiusdem argumenti esset,
eum ordinem immutauit. Mar. autem Tul-
lius cum Hortensius prius pro Sextio dixis-
set, addidit totum illum locum de vita &
moribus Sextij. in his praeter additionem
& detractionem addenda videtur immuta-
tio, cum vnum pro altero ponitur quod in
imitatione est frequentissimum: nisi dicas
id partim additione, partim detractione
quod verisimile est, fieri. haec igitur facul-
tas imitandi nostram aut alterius orationem
quae non semper eodem modo conceditur,
ad prudentiam referenda est: vt illa quae se-
quitur, quando possit honeste seipsum lau-
dare orator. Potest igitur seipsum honeste
laudare tripliciter: aut generali oratione, vt
Isocrates explicaturus se coniunctissimum
esse amicum Demonici, docet quid intersit
inter fidos & infideles amicos, aut professio-
ne necessitatis, vt secūda agraria cū in exor-
dio inquit Marcus Tullius, silere de tantis
vestris

RHETORICAE.

204

vestris beneficijs nullo modo possum, aut
per apostropham, vt in Pisonem laudat
seipsum Marcus Tullius apostropha facta
ad eundem Pisonem. ex his modis primum
& secundum sumpsit Hermogenes ex Ari-
stide Quintiliano: apud quem alij etiam
modi leguntur, quib. hoc fieri possit ab ora-
tore. qualis ille vt quasdam laudes suas com-
memoret, alias omittat. huc videtur pertine-
re locus ille ex secūda agraria, quare adhi-
bebitur a me certa ratio moderatioq. dicen-
di, vt quid a vobis acceperim, commemorē,
quare dignus vestro summo honore, singu-
lariq. iudicio sim, ipse modice dicam. alium
modum addit Aristides, vt veniam scilicet
petat orator earū rerum quas de se ipso pre-
dicaturus est: vt in Sextiana, ac si in expo-
nendis vulneribus illis de me ipso plura di-
cere videbor, ignoscitote. alius ille modus
est, si dicas ad eos pertinere qui audiūt tuas
laudes commemorare, ille itē graue esse ab
aduersarijs id fieri propter suam vtilitatē,
tibi vero idē non concedi. quae causa aptis-
sima erat in ea in Pisonē, vt M. T. suas lau-
des cōmemoraret. miror autē illū modū ab
his preteritū qui legūt apud Arist. vt alteri
sermonē tribuam⁹ & p̄ ethopoeiā nostras res
praedi-

*Soluerio
laudo*

*in libro
m. s. c. 16.
Libro de
ciuil. orat.*

*cicero coll
la partie
itog. etis*

*Libro. 3.
Rhet.*

Cc

4

praedi-

INSTITUTIONES

praedicemus, quod fiet cum minori invidia. ut in ea pro domo sua, erant qui deos immortales (quod ego sentio) numine suo reditum meum dicerent comprobasse. quod sequitur ex intimo artificio prudentiae de promptum est. Duplex artificio adhibendum est in oratione inuentum a Demosthene: vnum ut cum firmamentum suae cause longe abhorrere videatur a praecipua quaestione illud in iudicium adducat, ita ut illud necessario fecisse videatur: ut in Sextiana firmamentum eius orationis positum erat in rebus praeclare gestis a Cicerone, cum consul esset, quod tamen longissime abesse videbatur a crimine de vi, cuius accusabatur Sextius, sed in eam disputationem se immittit M. Tullius, quia Sextius non sua, sed eius culpa reus erat. alterum artificio est, ut aduersarij firmamentum, quod labefactandum est, simpliciter & candide, sed cum calliditate proferatur. quantum est huius artificij, in illo loco Cluentianae, quem in idea grauitatis eius quae est & non videtur produximus. hinc Mar. Tullius laudat plerumq. aduersarios antequam eorum sententiam infirmet: ut in Maniliana laudat Hortensium & Catulum. Secundae orationi

de eodem

RHETORICAE.

203

de eodem argumento locus apud oratores conceditur propter quattuor causas: aut propter magnitudinem causae ut cum Aristides sex orationibus respondet contumelijs quibus Plato vexauerat oratores in Gorgia. sic M. Tul. fingit secunda actione quinque Verinas posteriores, aut cum secunda amplificat, quod prior confirmauerat, quales sunt orationes Demosthenis in Aristogitonem: aut cum posterior aliquid addit, aut detrahit superiori: ut in Sextiana fecisse M. T. supra docuimus; aut cum occupat alter orator, quae respondere potuisset aduersarius priori oratori: ut facit Demosthenes in Androktionem, contra quem prius dixerat Eudemon. ita pro Appio Claudio simul dixerunt Hortensius & Brutus. quis autem ignorat quin prudentis oratoris sit, cum praeter principem in causa aliqua adhibeatur, nosse quid praestare possit? Ut narratio firma videatur & tuta referenda est ad alium auctorem narrationis; ut in Maniliana, ex eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur, quam praedicat, & quae sequuntur. praeterea comprobanda est aliqua approbatione, ut si M. T. superiori narratiunculae de Medea addidisset, quod ita esse pro

28.

comper

INSTITUTIONES

29.
30.
 comperto habemus. quanta cum prudentia
 narrabitur istis modis? Sententiae commu-
 nes & publicae ita adhibendae sunt ab ora-
 tore, vt confiteatur communes & publicas
 esse: quae ratione fit vt cum communes sint,
 propriae tamen esse videantur, quod commē-
 dat prudentiam oratoris. vt initio secundae
 Agrariae, est hoc in more positū institutoq.
 maiorum, vt qui imagines vestro beneficio
 consecuti sunt, primam illam cōcionem ha-
 beant, quae gratiam vestri beneficij, cum suo
 rum laude cōiungant. Versus poëtarum in-
 terponuntur aliquādo ab oratore, aut inte-
 gri, vt epist. decima septima libri septimi ad
 Trebatium, quare omnibus de rebus fac vt
 quam primum sciam, aut consolādo, aut cō-
 filio, aut re iuvero. ad verbum ex Terentio
 integer senarius, aut per parodiam: quae du-
 pliciter fit: aut cum versum imitamur, serua-
 to aliquo genere carminis, vt si illud Hora-
 tianum vos exēplaria Graeca nocturna ver-
 sate manu, versate diurna, ita cōmutes vos
 exemplaria Graeca nocturna tractate ma-
 nu, tractate diurna: aut cū alteram eius par-
 tem sine versu insigni exprimit orator &
 quasi aliquid addit de suo, vt vos exempla-
 ria Graeca nocturna versate manu, eadem

exer-

RHETORICAE.

206

exercete opera diurna. est in hac quidē ob-
 seruatione aliquid prudentiae, sed quae hāc
 excipiunt duae proximae hoc artificio pru-
 dentiae refertae sunt. Si quae perturbatio
 vehemens animos auditorum occuparit, nō
 est illi plane resistendum, sed cedendum ali-
 quantulum, & aliquid condonādum: vt epi-
 stola tertia libri quarti ad Sulpicium, cum
 illum inducat M. Tullius hac oratione vtē-
 tem. dices, quid me in tantis tenebris & qua-
 si parietinis reip. ista consolantur? ei ita re-
 spondet M. Tullius, vt eius perturbationi a-
 liquid concedat his verbis, est omnino vix
 consolabilis dolor: tāta est amissio omnium
 rerum, & desperatio recuperandi; & quae se-
 quuntur. Crimen oratoris aut rei si sit cer-
 tum & manifestum, nullum maius praesi-
 dium, potest afferri, quam vt illud confi-
 teatur, ita apud Homerum Helena fatetur
 se principem & segetem omnium malo-
 rum Graecis & Troianis existisse. Tra-
 gice loqui dicitur orator, cum magnam ali-
 quam calamitatem breui oratione conclu-
 dit. quod ita fieri oportere docet Hermo-
 genes testimonio Homeri atq. hoc exēplo
 Demosthenis in oratione de falsa legatio-
 ne, cum excidium Phocensium describit, li-
 cebat

31.

32.

33.

INSTITUTIONES

cebat ibi tum, domos dirutas cernere, parietes disturbatos, regionem desertam ab his qui militari erant aetate, puerorum & feminarum calamitatem, & senes quam miserimos. ut autem boni oratoris est res paruas & tenues augere, ita prudentis quas res videt pro earum magnitudine & natura satis commode augeri, & dilatari non posse, eas breui ita concludere, ut in breuitate magnitudo appareat. qua virtute mirabiliter excellit Valerius Maximus. Orator more comico loqui dicitur instituto quidem veteris comoediae, cum irridet aliquem, quod ut prudenter faciat orator, vna trium methodorum utetur: aut enim per parodiam, id est immutato tantisper verbo, ut cum Cato, ut legitur secundo de oratore, quendam cognomine nobiliorem appellauit mobiliorem, aut per inopinatum, cum aliud dicitur atque expectabatur, ut eodem lib. quid huic abest? nisi res & virtus. quis expectasset hoc vniquam dicturum fuisse? aut cum proferuntur imagines multo maiores, aut minores, quam natura rei patitur, ut epist. secunda lib. septimi ad Marium, de Planco Munacio sic loquitur Marcus Tullius, hic simiolus animi causa, in quem inueheretur delegerat. simiolus

RHETORICAE.

207

us metaphora est, ex qua imago fieri potest sed minor & exilior, quam grauis viri persona patiat. plura genera ridiculorum ex comoedia veteri afferuntur in prolegomenis comoediarum Aristophanis. sed non omnia illa fortasse decerent oratorem. plura etiam & studiosius colliguntur a M. Tullio in libris de oratore, quod plus forte histriberet, quam Attici illi & graues oratores. propterquam causam & Demostheni longe in hoc genere anteposendus existimatus. si quis tamen sigillatim velit illa nosse, legat eundem M. Tullium & Fabium Quintilianum. quibus addere licet exempla quae leguntur apud Macrobium in Saturnalibus. Ambigua oratio vix reperitur apud veteres oratores. nam quod Fabius notat in Bruto Ciceronis ambiguum non est, nisi sensum plane torqueas. C. Fannius alter gener Laelii, quem, quia in augurum collegium cooptatus non erat, non admodum diligebat, quod sibi Q. Scaeuolam minorem natu generum praetulisset. vbi pronomen sibi nullo modo potest referri ad Laelium, ut Quintilianus voluit, nisi magna vis sensui afferatur. Quia de oratione panegyrica quae magno vsui est oratoribus quam breuissime praeeperat Hermo-

Libro. 6.

Libro. 2.

35.

de oratione
36. g. inica

INSTITUTIONES

Hermogenes, addit hoc capite quaedam quae ad eam pertinent, & ea quoque quam breuissimis observationibus comprehensa. in conditionibus igitur historicorum duo sunt potissimum spectanda, reprehensio auditorum, atque eorum consolatio: ut in Liuianis plerisque apparet, non in omnibus tamen. in comoedia veteri, duo etiam maxime proponuntur, reprehensio, & ridiculum. quod satis testantur comoediae Aristophanis. in tragoedia item duo, luctus & admiratio, ut cernere licet in tragoedijs Sophoclis & Euripidis atque aliorum. in conuiujs philosophicis, seriae res & personae adhibendae, ridiculae quoque res & personae. quod aperte intelligitur ex Symposio Platonis et Xenophontis: in ceteris dialogis, oratio morata, & disputatio. quod satis declarant dialogi Platonis, Aeschini, Xenophontis, & Mar. quoque Tullij. nam cum primum in illis inducatur sermo familiaris consuetudine quotidiana & oratione morata temperatus, tum quaestio aliqua ex eo congressu excitatur. Negatio contrarij vsui oratori est ad idem significandum: ut illud frequentissimum apud Marcum Tullium, non est dubium id est certum est, aut ad maius aliquid exprimendum

RHETORICAE

208

mendum, ut pro Sex. Roscio, non pauca effuse & large donauit, id est multa, aut ad aliquid minus declarandum, ut prima Verri-
na, homo non inertissimus, quod est minus quam diligens. Hae sunt observationes quae priuatim ab Hermogene traduntur de methodo prudentiae, quibus dubium non est, quin aliae multae addi possint: quas & Hermogenes multis in locis promiserat. talis est illa quae additur ab eius interpretibus de vsu concessionis apud oratores, eam scilicet utilem esse, cum valde certum fuerit, quod de aduersario in concessione dicitur: qualis illa Demosthenis ex oratione de corona, at illud Cephali pulcrum numquam accusatum fuisse; & medius fidius felix quidem, aut cum oratori concessio utilis futura est: quales sunt pleraeq. illarum quibus respondemus oppositionibus. aliquando etiam concedimus aliquid, quamuis res ipsa impediatur, quo minus persuadeamur. huiusmodi est illud Agamemnonis in Iliade cum respondet Nestori qui sua oratione conatus erat illum placare Achil-
li, est ita, inquit, senex, ut dicis: nunquam tamen animum inducam meum ut id quod persuades efficiam, quia iste vult omnibus imperare & dominari. Haec autem observatio & si quae aliae huiusmodi

Libro. I.

In oratione
Rozan alij uobis

in comoedia

in tragoedia

36.

INSTITVTIONES

eiusmodi prætermiffae ab Hermogene sunt,
 facile percipi & adiungi possunt, vt supra
 monuimus, ab eo qui totam artem diligen-
 ter nouerit & circumstātiarum naturae ge-
 nus dicendi accommodarit. requiretur for-
 tasse hoc loco cur Hermogenes nihil d̄ pro-
 nuntiatione scriptum reliquerit, nihil prae-
 terea de memoria, de pronuntiatione quidē
 forte nihil praecepit, quod eam ad artem
 histrionum, quā Graeci hypocriticā appel-
 lāt, pertinere arbitraretur. nam quin ei par-
 ti multum tributurus fuerit, qui Demosthe-
 nem ita complexus esset, nemini dubium ef-
 se potest. memoria autem fortasse ab illo,
 vt ab Aristotele praetermissa, quod commu-
 nem illam omnium artium, non propriam
 huius esse existimaret. quae sententia etiā
 aliquando fuit Ciceronis. Haec est ars Rhe-
 torica Hermogenis a nobis Latina oratio-
 ne fin minus expressa, adumbrata certe: quā
 non vt interpretes ad verbum cōuertimus,
 sed ex illa, quae videbantur huius artis in-
 stitutioni conuenire, qualia omnia fere ei⁹
 scriptoris sunt, quā planissime fieri potuit,
 descripsim⁹. qua in re praeluxit nobis Geor-
 gius Trapezuntius suis Rhetoricis libris,
 homo erudit⁹, & in primis Hermogenis stu-
 diosus.

de los faristas.

In Brute.

*ad extrema
lineas hanc
com de duce
relinea.*

RHETORICAE.

206

diosus. qui si omnia quae poterat in trans-
 ferenda ad nos Hermogenis arte cumulate
 praestitisset, nec nostra, neq. vllius alterius
 qui melius posset, opera desiderata fuisset.
 nobis certe magnum ad eam rem praefidiū
 attulerunt tres illi libri Scholasticae Rhe-
 toricae Cōsulti Chirij Fortunatiani: qui &
 satis Latine loquūtur, & totam fere Herma-
 gorae artem, ex qua magnam partem sum-
 pisse videtur Hermogenes, diligenter ex-
 presserunt. nam de ceteris praefidijs non est
 dubium, quin pluribus abundauerit Trape-
 zuntius. huic arti si quispiam volet, addat
 plura licet, ex optimis scriptoribus Grae-
 cis & Latinis, qui satis multi suppetunt re-
 petita, dum seriem huius artis ab Hermoge-
 ne traditam, quae facillima atq. expeditis-
 sima ad dicendum atq. scribēdum videtur,
 non conturbet. addidi quidem ego aliqua,
 non sine magna quidem audacia, fatendum
 enim illud aperte est, sed ita addidi, ut cum
 locos optimorum auctorum ex quibus ea su-
 merem, notarem, satis honeste me illud face-
 re posse existimarem. Extremum illud est,
 vt cum constet eruditorum virorum iudi-
 cio elocutionem Hermogenis vehementer
 probari, inuentionem autem longe ceteris

Dd

praestan

INSTITUTIONES

praestantiorē esse demonstratum fuerit, cōcludamus nullius artem bene dicendi ex-
stare, quae huic possit antepōni, nullam fe-
re quae cum hac Hermogeniana possit com-
parari. nam ut illa non repetam quae supra
disputata fuerunt, in Aristotelica inuentio-
ne, quam tantopere praedicauerat M. Tul-
lius, idem neruos & aculeos forenses defide-
rat in eo libro in quem quicquid habuit iu-
dicij de dicendo contulit. in Hermogenia-
na autem quis ista audeat requirere cū vnā
ἀριστεία, id est vim acrem ex cogitādi &
persuadendi habeat semper propositam,
omnesq. rationes & vias studiosissime con-
quirat, quibus ad eam possit perueniri? at in-
uentio Hermogenis demittitur ad capita
propria singulorum generū. demittitur qui-
dem: propter quam etiam causam, ut Ari-
stoteles in Tropicijs de sua methodo demon-
strauit, facilius est atq. expeditior. quid? q̄
haec ratio aptior est rhetoricae, quam dia-
lecticae, cum rhetorica in hypothesi magis
quam in thesi, dialectica vero contra in the-
si potius quam in hypothesi versetur. iam
vero si iudicio totius Graeciae & M. Tullij,
aut nullus orator perfectus existisse dici-
tur, aut omnium maxime aut certe solus De-
mosthe-

In Bruto.

allameng

demitijs

Libro. 1.

RHETORICAE.

210

mosthenes, nullius autem alterius scriptoris
arte potest intimum Demosthenis artificium
vehementius quam ista penetrari, adeo ut
plerumq. illius sententiam & verba hac ar-
te adhibita, quod ceteris vix fieri potest, di-
uinare contingat. ecquis non plane fatebi-
tur nullam aliam artem rhetoricam huic Her-
mogenianae parem inueniri posse? interpre-
tes certe Graeci Demosthenis & aliorum ora-
torum non alia vlla arte, nisi hac Hermoge-
nis ad eorum orationes explanandas vtun-
tur. Asconius etiam siquid in explanando
artificio orationum M. Tullij, quamquam
perparum illud quidem est, attingit, ex Her-
magoreorum arte, a qua ista manauit, omne
illud quicquid est, repetit. Eustathius vero
omnium interpretum copiosissimus nō alio
artificio principem, ut Plinius appellat, lit-
terarum Homerum, nisi hoc Hermogenis il-
lustrauit atq. etiam Dionysium, ut hac arte
ignorata Eustathij explanationes plane p-
cipi non possint. sunt & alij interpretes poe-
tarum, historicorum, quin & philosophorum
multis in locis & aliorum artificum, qui
penitus sine huius Hermogenianae artis co-
gnitione intelligi non possunt. nam quid
dicam de criticis? iudicium quidem illud
grauissi-

Commentator
Homeri
Libro. 3.

Dd 2

INSTITVTIONES

grauissimum Quinētiliani de tot clarissimis scriptoribus, quod magna ex parte ex Halicarnasseo repetitum est quod ad Graecos praesertim auctores pertinet, nisi huiusmodi artificij Rhetorici ratio bene cognita afferatur, non potest penitus comprehendi. iudicium vero exquisitissimum Phocionis in bibliotheca de sexcentis scriptoribus omnium fere artium, totum quantumcumq. est, ex hac arte profectum est. Quare etiam si nulla alia utilitas ex arte Hermogenis caperetur, capiuntur autem multae & maximae ut apparet, tamen quia ad facile & acute explanandos eos auctores, qui aliquid recte & perite scriptum posteris reliquerunt, & ad iudicium certum & politum de omni genere scriptorum faciendum maximum affert huius artis intelligentia adiumentum, omnium longe utilissima existimanda est: & quod extremum docui, ad interpretes veterum scriptorum & criticos intelligendos ita necessaria, ut ei qui hanc artem ignorarit, nulla spes percipiendi illos reliqua esse videatur. si quid autem in hac arte explicanda aut negligentia, aut ignorantia, quod fieri facile potuit, a nobis peccatum fuit digni videmur quorum erratis
ignosca-

RHETORICAE.

211

ignoscatur, cum precibus atq. efflagitationibus amicorum iustissimis coacti meliori quidem voluntate quam potestate instructi, hunc librum scribere instituerimus, quo tempore multis & maximis & priuatis & publicis occupationibus distinebamur. a quibus si aliquando feriari & otio optatissimo frui integrum fuerit, non rudia & impolita, qualia dictata esse solent & iam inde a priscis temporibus conceduntur, sed meliora & ornatiore edere conabimur. interea studiosi eloquentiae haec attente perlegent, in quibus si quid dignum hac arte repererint, id omne veteribus scriptoribus & praesertim Hermogeni acceptum referat velim. si quid autem in quo offendamus, id totum quantumcumq. fuerit, nobis adscribant, nostraque omnia in potestate. S. C. E. R. posita esse, quae constans & perpetua

semper in nobis fuit eritq.

voluntas sibi

persua
deant.

(*)

Dd 3

perisio delam

Index capitum totius operis.

R olegomena id est praefationes artis Rhetoricae. folio,	Quod partibus sententia absoluat. fol. 12.
De divisione totius artis. 3	De usu sententiarum fol. 13.
De progymnasmatibus. fo. 3	De refutatiuncula. fol. 13.
De fabula. fol. 4	De partibus refutatiunculae. fol. 14.
Qualis esse debeat narratiuncula fabulae. fo. 4.	De confirmatiuncula fol. 16.
De admonitione & de generibus fabularum. f. 5.	De usu refutatiunculae et confirmatiunculae. fol. 17.
De usu fabularum. fo. 5.	De communi loco atq. eius partibus. fol. 18.
Quomodo respondeat fabula exordio. fol. 6.	De usu loci communis f. 20.
De narratiuncula. fol. 7.	De laude. fol. 21.
Quot modis efferrī soleat narratiuncula. fol. 7.	De vituperatione. fol. 24.
De generibus narratiuncularum. fol. 8.	De usu laudis & vituperationis. fol. 26.
De usu narratiuncularum. folio,	De comparatione. fol. 27.
De chria. fol. 9.	De comparationis usu. f. 28.
De usu chriarum fol. 11.	De ethopoeia. ol. 29.
	De usu ethopoeiae. fol. 30.
	De descriptione. fol. 31.
	De thesi. fol. 32.
	De partibus thesi. fol. 33.
	De

I N D E X.

De usu thesi. fol. 34. folio,	89.
De legislatione, fol. 35.	De exordijs ex abundantia. fol. 90.
De partibus legislationis. folio,	36.
De legislationis usu. f. 37.	De exordijs ex occasione. folio. 91.
De progymnasmatibus in commune. fol. 41.	De generibus exordiorum in commune. fol. 91.
De statu cōiecturali f. 45.	De narratione. fol. 95.
De statu definitiuo. fol. 52.	De partibus narrationis. folio. 96.
De ratiocinatione. fol. 56.	De narrationum formis. folio. 99.
De absoluto statu. fol. 58.	De ornatu narrationis. folio. 101.
De statu translationis folio. 61.	De alijs partibus quae praecedunt confirmationem. folio. 102.
De assumptiuis statibus. folio. 62.	De cōfirmatione. fol. 107.
De legitimis statibus. fo. 64.	De ratione proponendi capitula. fol. 108.
De cōtrarijs legibus. fo. 66.	De ratione inueniendi argumenta. folio. 111.
De ambiguitate. fol. 67.	De ratione dilatandi inuenta argumenta. fol. 115.
De statu negotiali. fo. 68.	De enthymemate & epenthymemate. fol. 118.
De praescriptione. fo. 74.	
De statibus in commune. folio. 74.	
De inuentione ac primū de exordijs. fol. 99.	
De exordijs ex opinione. folio. 86.	
De exordijs ex diuisione.	Da A Da

I N D E X.

De ordine argumētorum. folio. 122.	De splendore. fol. 169.
De ratione amplificandi signa. fol. 124.	De asperitate. fol. 171.
De ratione amplificandi causam totam fol. 127.	De vehementia. fol. 172.
Quod ars inueniendi Hexmogenis melior sit ceteris. folio. 131.	De idea vigoris. fol. 173.
De elocutione. fol. 136.	De idea perspicuitatis folio. 174.
De periodo. fol. 137.	De oratione distincta. folio. 175.
De pneumate. fol. 141.	De idea venustatis folio. 176.
De dilemmate. fol. 146.	De velocitate fol. 180.
De parechese. fol. 147.	De oratiōe morata ac primū de simplicitate. fol. 182.
De circulo. fol. 149.	De dulcedine. fol. 183.
De epiphonemate. fol. 149.	De arguta oratiōe. fol. 185.
De Tropo. fol. 150.	De modestia. fol. 186.
De graui oratione. fol. 151.	De veritate fol. 187.
De Cacozelo. fol. 152.	De obiurgatione. fol. 188.
De controuersijs figuratis folio. 153.	De grauitate. fol. 189.
De controuersijs comparatiuis. fol. 156.	De vsu idearum. 190.
De ideis. fol. 157.	De vsu idearum in partibus orationis. fol. 192.
De orationis magnitudine. folio. 159.	De methodo prudentiae. folio. 193.
De auctoritate. fol. 165.	

Auctores qui in hoc opere citantur.

Aeschylus

I N D E X.

Aeschines.	Io. Doxapatri.
Aesopus.	Ennius.
Alexander Aphrodisiensis.	Erasistratus.
Aphthonius.	Euripides.
Appollonius Molo.	Eustatius.
Asines vterq.	Fulgentius.
Aquila.	Fortunatianus vi. Consul.
Aristides declamator.	Gorgias Leontinus. (sus.)
Aristides technicus.	Hermagoras.
Aristophanes.	Hermogenes.
Aristoteles.	Herodotus.
Aristoxenus.	Higinus.
Arnobius.	Himerius.
Asconius.	Homerus.
Auianus.	Interpretes Graeci Aphthonij.
Babrius.	Interpretes Graeci Hermogenis.
Bion.	Interpretes Graeci Demosthenis.
Caesar.	Isaacius Tzetzes.
Callistratus.	Isaeus.
Callisthenes.	D. Iustinus.
Consultus Chirius Fortunatianus.	Lactantius Firmianus.
Demetrius.	T. Lilius.
Demosthenes.	Macrobius.
Diogenes Cynicus.	Marcellinus.
Dionysius Halicarnassensis.	
Dionysius Longinus.	

Menas

I N D E X.

<i>Menander Laodicensis.</i>	<i>Salustius.</i>
<i>Metrophanes.</i>	<i>Seneca.</i>
<i>Minubianus.</i>	<i>Sopater interpret Hermo.</i>
<i>Palaeophatus.</i>	<i>Sopater auctor declamatio-</i>
<i>Philostratus.</i>	<i>num.</i>
<i>Phocio.</i>	<i>Stesichorus.</i>
<i>Phurnutus.</i>	<i>Stobaeus.</i>
<i>Plato.</i>	<i>Syrianus.</i>
<i>Plutarchus.</i>	<i>Theodoritus.</i>
<i>Polemon.</i>	<i>Theodorus logotheta.</i>
<i>Porcius Latro.</i>	<i>Theon.</i>
<i>Porphyrius.</i>	<i>Theophrastus.</i>
<i>Pythagoras.</i>	<i>Thucydides.</i>
<i>Quintilianus declamator.</i>	<i>Trapezuntius.</i>
<i>Quintilianus technicus.</i>	<i>Valerius Maximus.</i>
<i>Ruffinianus.</i>	<i>Virgilius.</i>
<i>Rutilius.</i>	<i>Xenophon.</i>
	<i>Zeno.</i>

Errata sic corriges.

Fol. 1. b. natalia, pro naturalia. f. 9. b. ex quot par-
 tibus constet chria delendum. fol. 12. b. ad Herē
 niū. f. 26. a. cōsilio p̄ cōcilio. f. 33. b. turpido, pro tur-
 pitudo. fol. 34. b. aetna, pro, Aetna. fo. 35. b. Quincta-
 na, pro, Quinctiana. f. 37. a. post partim haec inserē-
 da. suorum ciuium mores corruperint, partim. fol.
 40. b. inueeris, pro inueneris. fol. 41. a. distributio-
 nes, pro, distributiones. fol. 47. b. este, pro, estote. fo.
 48. a. sodluendi, pro, soluendi. folio. 49. a. ab euntis,
 pro, ab euentis. f. 50. a. praecipiu⁹ p̄ praecipuus. fo.
 55. b. coniectuali. pro coniecturali folio. 56. a. dele
 incurrit. ibid. b. post incidit, adde, an is qui &
 pro atulit, repone attulit. ibi pro praeceptoribus
 lege, praecipis & pro perduelionis, perduel-
 lionis. folio. 61. b. sex, pro, ea. folio 62. b. ilud pro, il-
 lud & ibid. popullo, pro, populo. fol. 66. b. post du-
 plicantur adde, & caput continentiae. fol. 69. a pro
 refer tur lege referri videtur. f. 75. b. alicui, pro, alie-
 num. folio. 76. a Fortunatiano pro Fortunatiano. &
 ibid, b. tyrrāni pro, tyranni. fo. 79. b. nessariae, pro,
 necessariae. fol. 81. propfitionum, pro propositionū,
 ibid. sepaē, pro saepe. folio. 82. a & , pro, vt. fo. 96. a.
 Murrena, pro Murena. fol. 97. a propio, pro, pro-
 prio. ibid. commemorentur, pro, commemoren-
 tur. fol. 98. a. etcetra, pro etcetera. ibid. sex. Roscio,
 Sex. Roscio. fol. 99. a. naratione, pro, narratione. fo.
 101. b. eo, pro eorum. fol. 102. a sex, pro, Sex. folio.

112. b. furum, pro, futurum, ibid. in fine pagi.
post tamen addendum, abunde percipi potest
quanta argu. fol. 113. a. post ex circumstantijs addē
dum, & folio. 114. a. curtu, pro, cum. fol. 115. a. con-
quitur, pro, conquiruntur. folio. 118. a. & 121. b. ac-
cerrima, pro, acerrima. fol. 126. b. pollicentur, pro,
pollicetur. folio. 145. b. distinguntur, pro, distingu-
untur. folio. 147. a. dele, sus lo. fol. 150. a. Ranstulit,
pro, Transtulit. fol. 153. b. incurremus, pro, incurre-
mus. folio. 155. b. proemium, pro, prooemium. folio.
166. b. Africanae, pro, Africanae. folio. 176. b. Car-
thaginensium, pro, Carthaginensium. folio. 179. ti-
mesis, pro, tmesis. folio. 187. b. post propositione ad
de, aut sine contraria propositione. folio. 198. b. cir-
cutio, pro, circuitio.

TABVLAE TOTIVS
huius artis separatim eden-
tur cum exemplis copios
fioribus singulorum
statuum.

Impressum Barcinone ex of
ficina Petri Mali.

Anno a Natiuitate Domini
M.D.LXXVIII.

FRANCISCAL
cae Barcinonensis equitis & gym
nastarchi Academiae
epigramma
ad Pet. Io. Nunnesium.

DELICium atq. decus Musarum Petre Ioanne
Nunnesi nostri gloria magna soli.
Quo non eloquio maior, non doctior exstat
Vllus in Europa, non probitate prior:
Dum non vulgatis discentes artib. ornas
Optima perquirens, maxima quaeq. docens
Papae dicendi quam tu feliciter artem
Scripsisti nobis optima quaeq. legend.
Aphthonium atq. alios vt miro huic ordine iungens
Perduxti in lucem, quae latuere prius.
Scilicet Hispanos sequitur nunc gloria per te,
Quae Graecos olim, postea quae Latios.

foras

version

completo

version del capitulo
eulor

vergiende capitulo de lafe

version

tanquam

et

fabrika y ap h. calos alofagosa g. r. t. m.

la b. n. t. i. o. f. i. r. m. i. o. n. e. s. e. c. l. a. r. a. t. i. o. n. e. s.

3. me quere. qu. g. o. r. m. e. t. a. r. a. n. t. i. q. u. e.

2. d. i. f. f. i. t. e. r. e. d. i. f. f. i. c. i. t. e. r. e.

1. d. i. f. f. i. t. e. r. e. d. i. f. f. i. c. i. t. e. r. e. r. e. p. e. t. a. n. t. e.

1. d. i. f. f. i. t. e. r. e. d. i. f. f. i. c. i. t. e. r. e. r. e. p. e. t. a. n. t. e.

1. d. i. f. f. i. t. e. r. e. d. i. f. f. i. c. i. t. e. r. e. r. e. p. e. t. a. n. t. e.

1. d. i. f. f. i. t. e. r. e. d. i. f. f. i. c. i. t. e. r. e. r. e. p. e. t. a. n. t. e.

1. d. i. f. f. i. t. e. r. e. d. i. f. f. i. c. i. t. e. r. e. r. e. p. e. t. a. n. t. e.

1. d. i. f. f. i. t. e. r. e. d. i. f. f. i. c. i. t. e. r. e. r. e. p. e. t. a. n. t. e.

1. d. i. f. f. i. t. e. r. e. d. i. f. f. i. c. i. t. e. r. e. r. e. p. e. t. a. n. t. e.

1. d. i. f. f. i. t. e. r. e. d. i. f. f. i. c. i. t. e. r. e. r. e. p. e. t. a. n. t. e.

1. d. i. f. f. i. t. e. r. e. d. i. f. f. i. c. i. t. e. r. e. r. e. p. e. t. a. n. t. e.

esto al punto al lado ay resu vizino, iuxta un
obit per causa, per o casione, per anore obun
se amo p orcau tud se amo
pone, post, de tros, de p. uos apues, p. o. n. o. s.
resta de tros de nosi
per, l. p. e. l. y er meze. per dentro per amio; per
per. obide per, propter me la. obide me
vape, uici no preso, allato acante

De usum factum in moni equinon coranti bonedon

